
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

ВИПУСК 98

(ЧАСТИНА І)

КИЇВ – 2011

Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць.
Випуск 98. Частина I (у двох частинах).

К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин, 2011. – 196 с.

У збірнику представлені матеріали дев'ятої міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна», яка відбулась 23 березня 2011 року в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Редакційна колегія:

Копійка В.В.,	д-р політ. наук, проф. (головний редактор);
Вергун В. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Дайнеко В. В.,	канд. філол. наук, проф.;
Денисов В. Н.,	д-р юрид. наук, проф.;
Довгерт А. С.,	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України;
Кисіль В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Коппель О. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Крижанівський В. П.,	д-р істор. наук, проф.;
Крушинський В. Ю.,	д-р політ. наук, проф.;
Макаренко Є. А.,	д-р політ. наук, проф.;
Манжола В. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Матвієнко В. М.,	д-р істор. наук, проф.;
Муравйов В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Пахомов Ю. М.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Перепелиця Г. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Пирожков С. І.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Пузанов І. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Рижков М. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Рогач О. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Скороход Ю. С.,	д-р політ. наук, проф.;
Філіпенко А. С.,	д-р екон. наук, проф.;
Фурса С. Я.,	д-р юрид. наук, проф.;
Шемшученко Ю. С.,	д-р юрид. наук, проф., академік НАН України;
Циганов С. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Шнирков О. І.,	д-р. екон. наук, проф. (заст. головного редактора).

Відповідальний редактор: **Римська Т.Ю.**

Адреса редакційної колегії: 04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1,
Інститут міжнародних відносин; тел. 481-44-14.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Мішин О.*

МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ АФРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ

Завершення епохи біполярного протистояння та формування нової багатополюсної архітектури системи міжнародних відносин викликали появу надії на майбутнє позначене безконфліктним розвитком. Проте реалії останніх 20 років засвідчили вразливість світу від всезростаючої кількості загроз миру та безпеці. Якщо вірогідність глобального військового конфлікту між великими державами продовжує лишатися низькою, то периферія світового геополітичного простору стала зоною концентрації конфліктів. При цьому найбільш гостро дана тенденція проявилася в Африканському регіоні, де третина держав з поміж 54 нині існуючих, з моменту отримання ними незалежності була охоплена політичним насильством та війнами, і це не враховуючи кровопролитних військових переворотів.

В доповіді зробленій в 1992 році генеральний секретар ООН Бутрос Бутрос Галі відзначив, що спалахи насильства вимагають від ООН тривалої присутності поки між сторонами протистояння не буде досягнуто згоди, при цьому зростає роль не лише військових та поліцейських сил, а й цивільного персоналу [3, р.20]. Через це традиційна миротворчість, яка базувалася на «святій тріаді»: згода конфліктних сторін на припинення військової фази протистояння, неупередженість дій ООН та мінімальне застосування сили, - поступово поступається місцем новим типам миротворчих зусиль. Професор австралійського університету Квінсленду Олександр Белламі виокремлює чотири «нових форми миротворчості», такі як управління перехідним періодом (*managing/assisting transition*), розширена миротворчість (*wider peacekeeping*), операції примусу до миру (*peace enforcement*) та операції підтримки миру (*peace support operations*) [2, р.13-14].

Саме з огляду на виконання функцій в контексті нових форм миротворчості відбувалася розбудова механізму безпеки Африканського союзу, в контексті цього колишній голова АС Альфа Умар Конаре заявив, що за рахунок створення механізмів колективної безпеки роль Африки на глобальному рівні відчутно зросла [6].

Ключовим органом АС в напрямку імплементації миротворчих зусиль виступає Департамент миру та безпеки Комісії АС (ДМБ) на який покладена функція попередження, управління та розв'язання конфліктів [5, р.2-13]. Структурно Департамент має 4 підрозділи: Підрозділ конфліктного менеджменту (ПКМ), Підрозділ підтримки миротворчих

---

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Перепелиця Г.М.

операцій (ППМО), Секретаріат Ради миру та безпеки (СРМБ) та Підрозділ оборони та безпеки (ПОБ). Практичне виконання миротворчих операцій покладено на Африканські сили швидкого реагування, які створені з метою реалізації Спільної африканської політики миру та безпеки (САПМБ).

На сьогоднішній день миротворча діяльність АС була імplementована в життя шляхом реалізації 4 миротворчих операцій, які вписуються в рамки «нових форм миротворчості». Перша самостійна місія АС в Бурунді (АМІБ), яка тривала з квітня 2003 до травня 2004 передбачала мандат на контроль над дотриманням режиму припинення вогню та виконання плану роззброєння, демобілізації та реінтеграції (РДР). Фактично діяльність АМІБ мала характер «управління перехідним періодом» та по завершенню передала свої функції місії ООН в Бурунді (ОНЮБ). Частково аналогічні функції передбачала місія АС в Дарфурі (МАСС, квітень 2004 – грудень 2007), проте на відміну від АМІБ вона була трансформована в гібридну миротворчу операцію під проводом ООН (ЮНАМІД). В рамках операції ООН місія АМІБ-II розширила мандат та додатково стала виконувати функції з укріплення довіри між ворогуючими сторонами, захист гуманітарних конвоїв та повноцінну реалізацію Дарфурської мирної угоди (ДМУ), яка була укладена в травні 2006 року, проте не була визнана всіма учасниками конфлікту в регіоні [4, р.62-89].

Місія АС в Сомалі (АМІСОМ, розпочалася в січні 2007), яка передбачає мандат на підтримку Перехідних федеральних інститутів Сомалі, сприяти наданню гуманітарної допомоги та створити умови для довготривалої стабілізації, реконструкції та розвитку поєднує в собі риси операції з примусу до миру та концепції «розширеного розуміння миротворчості». Перша форма миротворчості притаманна АМІСОМ через фактичний розпад Сомалі та безперервну боротьбу між ворогуючими силами на уламках колишньої держави. Щодо форми розширеної миротворчості, то вона актуальна з огляду на потребу військового захисту сил, що надають термінову гуманітарну допомогу населенню по всій території Південного Сомалі, враховуючи факт того, що перехідний уряд має обмежене визнання в середині країни та контролює подекуди лише окремі райони столиці Могадішо [7].

Остання місія АС була розпочата в травні 2007 року на Коморських островах (операція «Демократія на Коморах») під назвою Місія сприяння виборам та безпеці (МСВБ). Згідно мандату МСВБ – АС мав сприяти організації виборчого процесу, сприяти роззброєнню сторін конфлікту та надати допомогу для розміщення міжнародних сил безпеки. Одним з важливих здобутків МСВБ стало придушення заколоту полковника Мохаммада Бакара на острові Ндзуані, який прагнув його відокремлення [1]. Окрім того операція на Коморських островах засвідчила, що АС спроможний самостійно розв'язувати безпекові проблеми та засвідчив нетерпимість організації до проявів сепаратизму.

Підсумовуючи доповідь, необхідно підкреслити, що в сучасному глобалізованому світі відбулося істотне розширення інструментарію миротворчості, при цьому з одного боку відчутно знизилася повага до державного суверенітету, при одночасному переході повноважень в сфері миротворчості від ООН до регіональних організацій. Наочним прикладом цього слугує миротворча діяльність АС, який не лише стоїть в авангарді підготовки конфліктних зон для розміщення сил ООН, а виступає повноправним партнером в миротворчих операціях гібридного типу (місія ЮНАМІД) або навіть самостійним гравцем, як у випадку миротворчих зусиль впроваджених АС в рамках місії МСВБ на Коморських островах.

Література

1. Зубов Н. День победы над анжуанским сепаратизмом// Коммерсант Власть. – № 12. – М.: ИД «Коммерсант», 2008. – с.4
2. Bellamy A., Williams P.D., Griffin S. Understanding Peacekeeping. – Cambridge: Polity Press, 2010. – 376 p.
3. Boutros-Ghali, B. An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping. – New York: UN DPI, 1992. – 34 p.
4. Crichton A. Prospects of an Effective African Peacekeeping Capability : from Rhetoric to Reality. – University of Stellenbosch, 2009. – 131 p.
5. Engel U., Porto J.G. Africa's New Peace and Security Architecture: Promoting Norms, Institutionalizing Solutions. – В.: Ashgate, 2010 – 200p.
6. Кродо, Кв. Debates about Unity, Darfur at AU Summit// Mail&Guardian. – 02.07.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mg.co.za/article/2007-07-02-debates-about-unity-darfur-at-au-summit>
7. Williams, P. D. The African Union Mission in Somalia: Decision Time. –Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 10.12.2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sipri.org/media/newsletter/essay/december10>

Ястремська І.*

ВПЛИВ ЯВИЩА НЕЛЕГАЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ ЯДЕРНИМИ МАТЕРІАЛАМИ НА РЕГІОНАЛЬНУ СТАБІЛЬНІСТЬ

Поодинокі випадки витоку ядерних матеріалів на міжнародний чорний ринок мали місце й раніше, висловлюється також думка про те, що мережа А.К.Хана лише незначна частина цього ринку, проте пакистанському фізику-ядерщику вдалося організувати його структуру, вивівши її на нечуваний доти рівень консолідації та впорядкованості. Сама мережа являла собою щось на кшталт експортно-імпортного підприємства, ключовим компонентом якого виступали так звані індивідуальні постачальники, які базувалися в Німеччині, Малайзії, ПАР, Швейцарії, Туреччині, Великобританії та ОАЕ, всього в мережі було задіяно близько 50 осіб, які й сприяли д-ру А.К.Хану в постачанні ядерних технологій державам-клієнтам, впродовж близько 20 років [1]. Запрацювала мережа після того, як А.К.Хан залишив своє місце роботи (1972-1976 рр.) в Європейському консорціумі зі збагачення урану «ЮРЕНКО» (URENCO), що знаходиться в Нідерландах, та втік до Пакистану, прихопивши з собою викрадені креслення центрифуг типу G-1 та G-2, модифікований варіант яких (P-1 та P-2) був покладений в основу пакистанської програми збагачення урану, що й мало результатом створення пакистанської атомної бомби [2]. Наприкінці 1980-х рр. А.К. Хан почав замовляти більшу кількість компонентів ядерних центрифуг від іноземних постачальників, аніж потребувала пакистанська ядерна програма, а потім потай спродував надлишки третім країнам.

Аналіз діяльності мережі А.К.Хана надає чимало практичних даних для ставших уже класичними дебатів між так званими оптимістами та песимістами ядерного розповсюдження, тобто між теоретиками, які стверджують що ядерна зброя на регіональному рівні створюватиме ефект стримування за аналогію до ядерного протистояння двох наддержав часів холодної війни, виступаючи таким чином одним із основних інструментів забезпечення регіональної стабільності та їхніми опонентами. Аргументи оптимістів базуються на тому, що держава виступає неподільним та раціональним актором міжнародних відносин та здатна легко забезпечити повний контроль над ядерним потенціалом та технологіями, добре усвідомлюючи вірогідні ризики. В нашій статті ми наводимо факти, які суперечать цим твердженням. Передусім, про унітарний централізований контроль держави над ядерними технологіями в данному випадку не може бути й мови, оскільки А.К.Хан діяв як недержавний актор міжнародних відносин у співробітництві з недержавними поставниками, керуючись швидше пріоритетами власного зиску, аніж забезпечення безпекових інтересів держави. Щоправда, більшість дослідників схиляється до того, що А.К. Хан був у змові з державними посадовцями, військовими та представниками спецслужб (зокрема, міжвідомчої розвідки Пакистану – ISI) високого рівня, проте в жодному разі це не дає підстав стверджувати, що він виступав від імені Пакистанської держави, на чому наголошував в своїй офіційній заяві колишній Президент ІРП

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Галака С.П.

П.Мушарраф[3]. Також слід зауважити, що мережа ядерної контрабанди продовжувала успішно функціонувати і після того, як згадані індивідууми зходили зі сцени.

Не виглядає переконливо з точки зору забезпечення національних пакистанських інтересів факт співробітництва з Іраном – адже на той час пакистано-іранські відносини погіршувались, гостро стояла проблема Белуджистану, тож набуття Іраном ядерного статусу суперечило безпековим інтересам Пакистану та регіональній стабільності субконтиненту загалом [4]. Якщо це була спроба зміцнення відносин із західним сусідом, то вона зазнала поразки – індо-іранські відносини є кращими, аніж пакистано-іранські, якщо ж рушійною силою було лише прагнення А.К. Хана до економічної вигоди, тоді поразки знає твердження оптимістів ядерного нерозповсюдження, що держава може легко контролювати чутливі ядерні технології, будучи свідомою щодо високої ціни втрати належного контролю над ними. Аналогічне абстрагування від зовнішньополітичних реалій та нехтування категоріями безпеки вбачаємо і у нелегальній торгівлі з Лівією, яка давала незначний прибуток в порівнянні з крупними сумами, отримуваними Пакистаном за свою роль у глобальній війні з тероризмом, проте загрожувала припиненню подібного фінансування у разі скандального викриття. У випадку ж співробітництва з Північною Кореєю складно обґрунтувати доцільність бартеру чутливих ядерних технологій на застарілі зразки рідкотопливних ракет, які КНДР вільно продавала будь-яким зацікавленим державам. Безумовно, Пакистанська держава несе значну відповідальність за підпільні ядерні махінації вченого, надавши в 1976 р. А.К. Хану широку автономію та повноту прийняття рішень в питаннях реалізації ядерної програми та контролю за пов'язаними з нею фінансовими потоками. Контроль над конкуруючою Пакистанською Комісією з атомної енергетики був значно більш жорстким, певно саме тому ПКАЕ не була залучена до діяльності чорного ринку. Дослідження мережі А.К.Хана окреслює певні межі доцільності використання терміну «держава» як аналітичного концепту, квінтесенцію чого складає усвідомлення процесу прийняття ключових рішень з питань імплементації пакистанської ядерної програми, як вкрай персоніфікованого за самою своєю суттю. Пакистанська держава власною особою не приймала ядерних рішень, їх приймали окремі політичні лідери – З.А. Бхутто, М. Зія-уль-Хак, Г.І.Хан, М.А.Бег та А.К.Хан – нерідко потай та уникаючи зовнішнього контролю з боку вповноважених на те компетентних органів, яким мали б бути підзвітні, враховуючи цю специфіку доцільно вести мову про необхідність звернення до біхевіористського підходу та відхилення від розуміння держав як «більярдних шарів, що балансують на площині». Діяльність мережі А.К. Хана детермінує ще одну вкрай чутливу для регіональної стабільності Південної Азії проблему потрапляння ядерних технологій до рук міжнародних терористів, приміром Аль-Каїди. В 2001р. в Пакистані були затримані два фізика-ядерщика Султан Башируддин Махмуд (колишній директор Комісії з атомної енергетики Пакистану) та Чоудрі Абдул Масджид (колишній директор пакистанського військового підприємства New Labs) за звинуваченням у тому, що під час неодноразових поїздок до Афганістану вони особисто бачились із Усамою Бен Ладеном та могли передати йому секрети виробництва ядерної зброї [5].

Отже, підсумовуючи вищесказане, доходимо наступних висновків: Нелегальна торгівля ядерними матеріалами уможливорює, чи принаймні на багато років пришвидшує набуття ядерної зброї другим членом Південноазійської дихотомії – Пакистаном, опосередковано призводячи таким чином до появи ефекту ядерного стримування на регіональному рівні. Аналіз діяльності ядерної мережі А.К.Хана вказує на очевидну концептуальну аморфність та функціональну незавершеність аргументів оптимістів ядерного розповсюдження, підкреслюючи, що держава нерідко керується іншими мотива-

ціями окрім зменшення ядерних ризиків, будучи змушеною балансувати між конкретними, цілковито реальними безпековими загрозами та необхідністю забезпечувати гіпотетичну ядерну стабільність, нерідко віддаючи перевагу першому, особливо на початкових етапах розвитку ядерної програми. Симптоматичним в контексті забезпечення регіональної стабільності виступає той факт, що Пакистан – країна, звідки виникла підпільна ядерна мережа, являє собою головну, якщо не найбільшу небезпеку з точки зору потрапляння ЗМЗ до рук до рук терористів та ісламістськи налаштованих радикалів у випадку колапсу державної влади в Пакистані, перетворення його на так звану failed state та приходу до керування країною ісламістів-радикалів, хоча такий розвиток подій видається можливим лише в тому разі, якщо останніх підтримає пакистанська армія.

Література

1. Corera G. Shopping for Bombs: Nuclear Proliferation, Global Insecurity, and the Rise and Fall of the A. Q.Khan Network // Oxford University Press - 2006 –288 p.
2. Albright D. and Hinderstein C. Unraveling the A. Q. Khan and Future Proliferation Networks //The Washington Quarterly - Spring 2005, № 28:2 - pp. 111–128.
3. Сотников В.И. О деятельности нелегальной «ядерной сети» А.К. Хана <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/10-12-08a.htm#top>
4. Non-Proliferation A. Q. Khan Nuclear Chronology // Carnegie Endowment for International Peace. Issue Brief. - September 7, 2005. - Vol. VIII, No. 8 - 10 p.
5. Sanger D.E. The Khan Network // Stanford Institute for international studies – June 2004 – p.12

Вишньов В.*

ЕВОЛЮЦІЯ ДОКТРИНАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ ІНДІЄЮ ТА ПАКИСТАНОМ

Розглядаючи питання еволюції підходів до застосування ядерної зброї, треба аналізувати не лише доктринальні засади ядерної політики (як оголошені у формі єдиної ядерної доктрини – Індія, так і формально не зібрані у єдиний документ, але часто проголошені вищим керівництвом країни – Пакистан), але й відповідні зміни у військових стратегіях обох країн. Адже Пакистан, вбачаючи основною загрозою для себе вторгнення на свою територію індійської армії, змінює свої «червоні лінії» відповідно до змін у військовій стратегії Індії.

У серпні 1999 року було опубліковано проект «Ядерної доктрини Індії», який було підготовлено Комітетом з вироблення рекомендацій з питань національної безпеки, що діє під егідою Ради національної безпеки. Суть цього проекту зводилась до необхідності розбудови в Індії ядерного арсеналу, достатнього для того, щоб «будь-який напад на Індію або її військові сили з використанням ядерної зброї призведе до адекватної ядерної відповіді, що здатна принести агресорові неприйнятні втрати». Індійські ядерні сили мають бути гнучкими та відповідати потребам, що виникають. Ці сили мають базуватися на тріаді носіїв [1].

Нова індо-пакистанська криза, яка розпочалася у грудні 2001 року, принесла значні зміни у стратегічному мисленні керівництва обох країн. Пакистан, як потім показав досвід, опинився у більш вигірній позиції: президент Мушарраф заявив, що у разі конвенційного нападу індійської армії Пакистан не може гарантувати дотримання політики ненавнесення ядерного удару першими, тобто дав зрозуміти, що Пакистан не буде вагатися щодо необхідності застосовувати ядерну зброю. Індія ж внесла зміни у свою військову доктрину. Нова індійська військова доктрина («доктрина Сундаржі») передбачала розміщення на кордоні з Пакистаном незначних оборонних сил. Основні ударні корпуси мали триматися у резерві для транскордонних атак і здійснення глибоких рейдів територією супротивника. [2, с.30] Застосування доктрини Сундаржі не лише означало ігнорування можливості ядерного удару з боку Індії, а навіть мало на меті деескалацію конфлікту.

Розуміючи необхідність адаптації ядерної доктрини Індії та проведення чітких «червоних ліній», керівництво Індії пішло на офіційне опублікування скороченої ядерної доктрини Індії 4 січня 2003 року. Головними елементами індійської ядерної доктрини стали:

- створення та підтримання переконливого мінімального стримування;
- відданість принципу незастосування ядерної зброї першими;
- нанесення ударів у відповідь має здійснюватись лише з дозволу політичного керівництва через РНБ;
- незастосування ядерної зброї проти неядерних країн;

* магістр міжнародних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Галака С.П.

- Індія мала можливість нанести ядерний удар у відповідь на значний напад, здійснений на індійську територію або її збройні сили будь-де з використанням ядерної, хімічної або біологічної зброї;

- продовження контролю за експортом матеріалів та технологій, які можуть бути використані для ракетно-ядерної програми, участі у переговорах щодо укладення Договору щодо припинення виробництва матеріалів розпаду, дотримання мораторію на ядерні випробування, роботи у напрямку досягнення глобального ядерного роззброєння [3].

Часто плутаючи індійську ядерну доктрину й називають «доктриною мінімального стримування». Насправді, вона є «доктриною гарантованої відплати», яка має здійснюватися мінімально необхідною для цього кількістю ядерних сил. Тобто, стримування відбувається не за рахунок погрози повного знищення, а даючи можливість усвідомити невідворотність удару у відповідь, який принесе неприйнятну шкоду для агресора [4, с.10].

Певним повторенням доктрини Сундаржі у ядерній сфері є тримання ядерного арсеналу у розібраному вигляді (навіть місця зберігання деяких компонентів знаходяться на певній відстані одне від одного). Це не сприяє підвищенню переконливості стримування, але певною мірою випускає пар під час кризових ситуацій [4, с.12].

Певною конвенційною відповіддю (і логічним продовженням ядерної доктрини) стала доктрина «Холодного Старту», яку було оприлюднено у квітні 2004 року. Відповідно до цієї доктрини індійська армія мала бути реформована для уникнення в майбутньому прорахунків 2002 року. Прикордонні сили мали бути поділені на 8-10 бойових з'єднань, здатних у короткий термін нанести контрудар по території Пакистану (шляхом неглибоких рейдів). Основною метою цієї доктрини є відповідь на постійні терористичні атаки, які здійснюються з пакистанської території. Контр дії (де-факто, обмежена війна) мають бути настільки нетривалими у часі, щоб Ісламабад не мав змогу підготуватися до масштабного удару у відповідь та міжнародні посередники не мали часу зреагувати. [5, с.160; 2, с35-37]

На відміну від Індії Пакистан не має чітко сформульованої ядерної доктрини (припускається, що вона все ж таки існує, але є засекреченою). Тому, окремі свідчення про її зміст можна отримати лише з деяких офіційних документів, заяв високопосадовців, експертних оцінок.

Принципова ідея ядерної політики Пакистану є достатньо подібною до індійської: підтримка мінімального переконливого стримування задля попередження агресії проти пакистанської держави.

На відміну від Індії Пакистан ніколи не відмовлявся від можливості застосування ядерної зброї першим, ховаючи основні елементи своєї ядерної стратегії за маревом політики непрозорості. Дійсно, нестача стратегічної глибини пакистанської території та відсутність аналогічних Індії наступальних можливостей робить достатньо реальною перспективу протистояння індійських звичайних збройних сил та пакистанського ядерного арсеналу. Саме тому, Пакистан неодноразово відхилив пропозиції Індії щодо підписання Договору про двосторонню відданість принципу незастосування ядерної зброї першими в якості заходу із зниження ризиків ядерного конфлікту [6, с.122].

Ще одним достатньо важливим аспектом є стан боєготовності пакистанських ядерних сил. Більшість експертів схиляються до думки, що вони можуть бути у більш мобілізованому стані ніж індійські. Звідси витікає припущення, що при рівнозначних твердженнях про «мінімальне переконливе стримування», пакистанське має володіти більшою вірогідністю ядерної відповіді, що в умовах незначної території держави та її не конкурентоспроможності у сфері звичайних озброєнь передбачає більш високий ступінь готовності ядерних сил до нанесення першого удару [7].

Стосовно «червоних ліній» Пакистану (тобто дій, після яких слідуватиме ядерний удар), то про них можна судити з двох джерел. У своїй спільній статті колишні голови міністерства закордонних справ Пакистану та військові високопосадовці Абдул Саттар, Ага Шахі та Зульфікар Алі Хан визначають «червоні лінії» в якості загрози існуванню пакистанської держави шляхом:

- 1) нанесення крупно масштабної поразки пакистанській армії;
- 2) окупації або загрози окупації пакистанських життєвоважливих економічних та урбаністичних центрів / комунікацій;
- 3) політичної дестабілізації держави [8, с.152].

Генерал-лейтенант Халід Кідвай у одному зі своїх інтерв'ю висловив іншу позицію щодо можливих ситуацій застосування ядерної зброї. Він визначив чотири типи «ядерних порогів»:

- 1) «територіальний поріг»: Індія здійснює напад на Пакистан, в результаті якого захоплює значну частину його території;
- 2) «військовий поріг»: Індія знищує значну частину сухопутних або повітряних сил Пакистану;
- 3) «економічне придушення»: Індія спричиняє суттєве погіршення соціально-економічної ситуації в Пакистані;
- 4) «політична дестабілізація»: Індія значно дестабілізує внутрішньополітичну ситуацію у Пакистані або проводить широкомасштабні диверсійні операції на території Пакистану [2, с.79].

Ще однією з можливих причин ескалації, що може дійти до рівня застосування ядерної зброї може бути нанесення авіаударів по території Пакистану. Найімовірніше, подібні удари будуть наноситися по базах терористичних угруповань, які знаходяться у штатах Пенджаб та Синдх. Нанесення удару по цим цілям містить ризик неправильної інтерпретації та моментальної ескалації кризи до рівня ядерного протистояння.

Таким чином, основними постулатами ядерної доктрини Пакистану можна визначити наступні: неприйняття принципу ненанесення ядерного удару першими, підтримання мінімального переконливого стримування, можливість застосування ядерної зброї не лише у відповідь на ядерний напад, але й напад із використанням конвенційних озброєнь або навіть на значну політичну/економічну дестабілізацію в країні через діяльність Індії.

Географічна близькість супротивників, відсутність у них адекватних систем попередження та бойового управління ядерними силами, а також мала життєздатність носіїв на стартових позиціях створюють підвищений обопільний стимул до нанесення превентивного ядерного удару з метою роззброєння супротивника та упередження ядерної відплати. Мала стратегічна глибина території та недостатність у конвенційних озброєннях змушують Пакистан знижувати поріг застосування ядерної зброї.

Література

1. Draft Report of National Security Advisory Board on Indian Nuclear Doctrine. – August 17, 1999. – Режим доступу: <<http://meaindia.nic.in/disarmament/dm17aug99.htm>>.
2. Pakistan's Nuclear Future: Reigning the Risk / ed. Henry Sokolski. – US Army War College. - 2009. – 297 p.
3. The Cabinet Committee on Security Reviews Operationalization of India's Nuclear Doctrine [Press Release]. – January 4, 2003. - Режим доступу: <<http://www.sassu.org.uk/html/profiles/NuclearWeaponsrelatedDocuments/Nuclear%20Doctrine/NWdoctInd8.pdf>>.

4. Pant H.V. India's Nuclear Doctrine and Command Structure: Implications for India and the World // *Comparative Strategy*. – Vol.24. – No.3. – July/September 2005. – pp. 277-293.
5. Walter C. Ladwig III A Cold Start for Hot Wars? The Indian Army's New Limited War Doctrine // *International Security*. – Vol.32. – No.3. – Winter 2007-08. – pp.158-190.
6. Ali Ahmed Furthering 'No First Use' in India-Pakistan Context // *Journal of Defence Studies*. – Vol.3. – No.3. – July, 2009. – pp. 117-124.
7. Agha Shahi Response to Indian Nuclear Doctrine // *The News*. – Islamabad. – November 30, 1999.
8. Синовец П.А. Двуликий ЯНУС, или Теория ядерного сдерживания в XXI веке: Монография // Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова. – О.: Феникс, 2008. – 220 с.

Капируля М.*

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ЯДЕРНОМУ ТЕРОРИЗМУ

Протидія можливим терористичним атакам за допомогою ядерної зброї є складним питанням перш за все через те, що традиційна логіка ядерного стримування, яка діє між державними акторами не діє в рамках терористичних організацій. Система цінностей терористів відрізняється від системи цінностей національних держав та інших акторів МВ, а отже, не діє теорія раціонального вибору. На сьогоднішній день немає жодного абсолютно дієвого механізму захисту від можливих актів ядерного тероризму, оскільки, боротьба з явищем тероризму як таким, та з можливими актами ядерного тероризму є комплексним та надзвичайно складним явищем. Нижче буде поданий короткий огляд основних напрямків міжнародної співпраці в рамках боротьби з ядерним тероризмом.

В квітні 2010 року у Вашингтоні за ініціативи США пройшов Саміт з ядерної безпеки, присвячений, перш за все, питанням запобігання ядерному тероризму, на якому були узагальнені попередні досягнення та дана оцінка діючим ініціативам та міжнародним документам з даного питання та вироблені спільне комюніке та робочий план, які попри те, що вони юридично є необов'язковими до виконання, становлять основу протидії міжнародному ядерному тероризму на сьогоднішній день. Одним з найбільш важливих напрямків при розгляді питання запобігання проявам ядерного тероризму є питання захисту ядерних об'єктів та зменшення кількості об'єктів, на яких знаходяться матеріали, придатні для використання у ядерних пристроях.

Варто приділити увагу Робочому плану Саміту з ядерної безпеки, а якому зібрані рекомендації по всім існуючим міжнародним актам. Однозначним недоліком даного плану є те, що він не є юридично зобов'язуючим, крім того, в роботі Саміту не брали участь такі держави як Іран, КНДР, які становлять значну небезпеку в плані поширення ядерного тероризму.

Відповідно, перш за все, в документі звертається увага на необхідність втілення в повній мірі «Міжнародної конвенції по протидії актам міжнародного тероризму». Дана конвенція ще не ратифікована необхідною кількістю держав та не діє, відповідно, оскільки вона має становити правову основу для боротьби з актами ядерного тероризму, необхідно вжити заходів щодо її ратифікації та подальшої імплементації на національному рівні.

Іншим правовим документом, який потребує уваги є «Конвенція по фізичному захисту ядерних матеріалів». Дана конвенція на сьогоднішній день є єдиним правовим документом, що діє в галузі фізичного захисту ядерних речовин для мирного використання. Відповідно, необхідно слідкувати за чітким дотриманням даної Конвенції та її подальшою імплементації.

Важливе значення у боротьбі з виникненням ядерного тероризму відводиться Резолюції 1540 РБ ООН щодо попередження отримання ЗМЗ терористичними організаціями. В рамках заходів, відповідно до даної резолюції, необхідно сприяти повному виконанню

* магістр міжнародних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Манжола В.А.

резолюції, сприяти роботі комітету, утвореному на виконання Резолюції 1540. Країни повинні надавати всебічну допомогу комітету щодо отримання необхідної інформації та технічної допомоги в рамках виконання цілей Резолюції.

При розгляді питання боротьби з актами ядерного тероризму, велика увага приділяється діям МАГАТЕ. Відповідно, в рамках МАГАТЕ розроблений План по забезпеченню захисту ядерних об'єктів на 2010-2013 роки, в якому розглядаються необхідні заходи для покращення фізичного захисту ядерних об'єктів, потенційно вразливих для терористичних нападів

В рамках боротьби з явищем ядерного тероризму, увага повинна бути приділена іншим міжнародним ініціативам, зокрема, Глобальні ініціативі по боротьбі з ядерним тероризмом, Ініціативі Великої вісімки щодо запобігання поширенню зброї та матеріалів масового знищення, іншим багато- та двостороннім механізмам.

Важливим є визнання того, що ядерні технології, в яких використовується високозбагачений уран та плутоній, потребують особливої уваги в декількох вимірах: по-перше, необхідно працювати над вдосконаленням заходів з захисту об'єктів, що використовують такі технології, по-друге, держави повинні взяти на себе зобов'язання замінювати технології на об'єктах з використанням високозбагаченого урану на технології, в яких буде застосовуватися низько збагачений уран, який неможливо використовувати в ядерній зброї. Таким чином, високозбагачений уран буде поступово менше використовуватися в цивільній галузі, де його фізичний захист на сьогоднішній день є відносно слабким. Окремим питанням є захист приватних підприємств, що працюють з ядерними технологіями. Держави повинні забезпечити чіткий та прозорий механізм обміну інформацією щодо ядерних матеріалів та технологій. Даний пункт буде надзвичайно складно втілити, враховуючи, що такі держави як КНДР та Іран не беруть реальної участі в більшості програм по боротьбі з актами ядерного тероризму.

США як основний провідник ідеї недопущення виникнення ядерного тероризму, вже пішла на певні практичні кроки, завдяки яким, високозбагачений уран був вивезений з Румунії, Тайваню, Лівії та Чилі. Деякі інші країни заявили про намір вивезти високозбагачений уран з власної території, зокрема й Україна. Мексика взяла на себе зобов'язання в рамках тристоронньої співпраці Канади, США та Мексики, перейти на низько збагачений уран на власній території. Канада погодилася бути фінансовим донором для програм по переходу на низько збагачений уран.

Росія та США 13 квітня домовилися про закриття заводу з виробництва плутонію з Железногорську, останньому такому заводі в РФ. Сторони погодилися прискорити утилізацію 34 тон плутонію, домовленості про що були досягнуті в 2000 році.

США та Канада пообіцяли виділяти до 10 мільярдів доларів на програму Глобального партнерства Великої вісімки.

Малайзія, Єгипет та Вірменія погодилися ввести жорсткіше законодавство щодо експорту ядерних матеріалів.

Загалом слід зазначити, що не зважаючи на певні позитивні кроки міжнародної спільноти, робота по запобігання отриманню ядерної зброї терористичними організаціями проводиться не в достатній мірі. Позитивним є визнання небезпеки явища ядерного тероризму на найвищому рівні провідними державами світу, однак, разом з тим, фінансування проектів по покращенню норм безпеки ядерних об'єктів є недостатнім. Іншою важливою проблемою, що не дозволяє в повній мірі говорити про вирішення проблем ядерних об'єктів є відсутність універсальності співпраці щодо даної проблеми, особливе занепокоєння викликає те, що такі країни як Іран, КНДР не беруть активної участі в програмах щодо покращення охорони ядерних об'єктів, що може призвести до негативних наслідків.

Машура А.*

КНР ЯК ФАКТОР БАЛАНСУ СИЛ У СХІДНІЙ АЗІЇ ПІСЛЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

Баланс сил – це «ознака ситуації, в якій силові відносини між державами або групами держав знаходяться в стані приблизної або повної рівності...коли сила буквальним чином «врівноважена» еквівалентною силою...» [3]. З іншого боку, баланс сил можна розглядати як ефективний зовнішньополітичний інструмент або як один із можливих станів міжнародних відносин [1]. На відміну від *power transition theory* (теорія переходу сили), теорія балансу сил базується на тому, що у випадку, коли один актор або коаліція акторів міжнародних відносин отримує значну силову перевагу в певному регіоні, це дає привід нав'язувати свою волю та вести себе агресивно по відношенню до інших регіональних держав [5].

У Північно – Східній Азії завершення Холодної війни не стало поштовхом для держав проводити більш самостійну та динамічну політику у сфері безпеки.

Із розпадом біполярної системи міжнародних відносин у Східній Азії розпочинається процес перегрупування сил. Після завершення Холодної війни КНР певним чином бере на себе зобов'язання по підтримці стабільності в регіоні, які раніше виконував СРСР і у такий спосіб заповнює вакуум сили, що утворився після 1991 р. [2].

У Східній Азії інституційні механізми регулювання безпеки (АРФ та *East Asia Summit*) не є ефективними через ряд невирішених регіональних проблем (тайванського питання, проблеми двох Корей, питань невирішеності островів тощо) та невизначеності самоідентифікації держав у формуванні коаліцій із позарегіональним гравцем – США. Шестисторонній механізм також не став ефективним у забезпеченні стабільності в регіоні та не інституалізувався. Створення АРФ та спроба вивести його на новий якісний рівень була не в останню чергу викликана ростом занепокоєння регіональних держав прискореною мілітаризацією КНР, а також тим, що малі держави та регіональні держави середнього рівня намагалися спонукати КНР відмовитися від традиційно негативного сприйняття мультилатералізму та зробити свою політику більш прозорою (КНР має значний конфліктний потенціал, що може за певних умов проектуватися назовні: нерівномірний розвиток, проблеми прав людини, екологічні проблеми тощо).

Після завершення Холодної війни КНР та Японія могли поборотися за статус великих держав, проте Японія впустила свій шанс стати «нормальною» державою та займатися питаннями власної безпеки самостійно [5]. Без сумніву сьогодні КНР та США намагаються стримувати одна одну. І якщо стримування гегемоном інших сил є звичайною справою, то стримування гегемона великою регіональною державою є досить цікавим випадком. На початку 90-х рр. КНР проголосила доктрину «малих кроків» у зовнішній політиці та перестала атакувати систему американоцентричних альянсів в АТР, що дало їй змогу сконцентруватися на економічному розвитку, доступ до азійського та американ-

* студентка 5 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Капітоненко М.Г.

ського ринків тощо. Якщо в економіці така політика була досить успішною, то у сфері безпеки спостерігаємо прямо зворотній результат через те, що значна силова перевага США в регіоні не може не розглядатися КНР як загроза власній безпеці. Китайську концепцію кооперативної безпеки для країн регіону можемо таким чином розглядати у двох напрямках: або як механізм зниження втручання США у регіональні справи, або як намагання створити справжній внутрішньоазійський механізм безпеки, в якому КНР могла б відігравати домінуючу роль. Мобілізувати держави середнього рівня в регіоні сьогодні вкрай важко, адже стратегічні інтереси держав у більшості випадків не співпадають та присутній феномен крос-стримування, коли союзники США, як наприклад, Японія та Республіка Корея, не рідко розігрують між собою «китайську карту», щоб стримувати одна одну, що в першу чергу зумовлено історичним фактором [4].

Сьогодні зарано говорити про стабільний баланс сил у Східній Азії, регіоні, гетерогенному за своєю природою. У регіоні зберігається традиційне, «жорстке», балансування, хоча його прояви не мають таких різких наслідків, як за часів біполярного протистояння. Балансування між США та КНР має геополітичний характер. Всі території континентальної Східної Азії, крім Республіки Корея, де-факто знаходяться у зоні впливу КНР, у той час, як США домінують у морській Південно – Східній Азії, що забезпечує їм доступ до життєво важливих транспортних шляхів, що сполучують Східну Азію та Близький Схід. У Північно – Східній Азії ситуація складніша, проте США все одно мають значну перевагу на випадок можливих військових дій на морі [5].

Для регіональних держав існує дві моделі балансування – зовнішнє та внутрішнє. Враховуючи те, що КНР не може створити систему КНР – центричних альянсів в регіоні, вона наращує власні військові потужності. При цьому об'єктом цього балансування є не Японія та Республіка Корея, а Тайвань. У свою чергу держави, що знаходяться під американською «парасолькою» стримують КНР не тільки як силу, яка набирає дедалі більшої ваги в регіональній системі. Важливим для розуміння такого стримування є також сприйняття однієї держави іншими як «спільної загрози», що є характерним саме для регіональних підсистем [5]. У випадку з КНР така загроза асоціюється з ревізіонізмом. Питання Тайваню має першочергове значення для здійснення зовнішньої політики КНР, що обґрунтовано у всіх зовнішньополітичних доктринах. Для КНР визнання незалежності Тайваню може стати найстрашнішою поразкою, адже значна американська військова присутність в Тайваньській протоці сьогодні розглядається як безпосередня загроза безпеці КНР, що знаходиться прямо на її кордонах. До того ж КНР розуміє можливі наслідки перетворення системи азійської ПРО ТВД у стратегічну. КНР намагається максимально зменшити вплив США на процес розв'язання проблеми «двох Китаїв». Під цю задачу підведена тактика розміщення озброєнь КНР навколо Тайваню, щоб у гіпотетичному конфлікті КНР могла завдати значної шкоди американським військовим силам у протоці.

Можливою альтернативою для стримування Сполучених Штатів Китайською Народною Республікою міг бути союз КНР та РФ. Проте, враховуючи значну конвенційну слабкість РФ та неспівпадіння сфер інтересів двох держав (КНР не має жодного впливу на розширення НАТО, а РФ не може лобіювати інтереси КНР по тайванському питанню), такий альянс видається непродуктивним, а перетворення ШОС на багатосторонній механізм із підтримки безпеки – абсолютно нереалістичним.

Біполярна динаміка у Східній Азії має ще одну особливість – після Холодної війни КНР в регіоні є одночасно *rising and superior power*. КНР намагається зберегти перевагу у відносній силі у той час, як США послуговуються наступальним реалізмом та постійно наращують свою військову присутність у регіоні. Першочерговою задачею для КНР у

такій ситуації є подолання технологічного розриву задля захисту своєї екстенсивної берегової лінії [4].

Сучасний стан системи балансу сил у Східній Азії доцільно розглядати з позицій структурного реалізму, який, не відкидаючи традиційні постулати реалізму, робить значний акцент на концепті взаємозалежності. Сьогодні існують два варіанти наслідків існуючою силової ситуації – створення ефективного балансу сил, коли збільшення військової потужності держав супроводжується чітким розумінням загроз і не веде до війни, та можливою гонкою озброєнь, загостренням дилеми безпеки та невідворотнім конфліктом. Враховуючи значну ступінь взаємозалежності між КНР та США на глобальному рівні, різницею в інтересах двох держав (США – глобальні, КНР - регіональні) та використанням різних видів озброєнь, коли кожна держава має наступальну перевагу у своєму театрі можливих військових дій, дилема безпеки значно зменшується, що дає можливість сподіватися на становлення системи ефективного регіонального балансу сил у Східній Азії.

Література

1. Капітоненко М. Г. «Баланс сил та організація міжнародної системи». – Режим доступу: < www.cirs.kiev.ua >.
2. Buzan B., Waever O. *Regions and Powers. The Structure of International Security*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
3. Claude I. *Power and International Relations*. – New York: Random House, 1962. – P.13.
4. Cooney K., Sato Y. *The Rise of China and International Security: America and Asia Respond*. – Routledge, 2008.
5. Paul T. , Wirtz J., Fortmann M., *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*. – Stanford: Stanford University Press, 2004.

Мариняк С.*

ВАГОМІСТЬ НАЛАГОДЖЕННЯ ТРИСТОРОННІХ ВІДНОСИН (КАНАДА-США-МЕКСИКА) У ФОРМУВАННІ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ

Канада, США та Мексика стоять перед одними і тими ж безпековими загрозами, такими як тероризм, наркотрафік та організована злочинність. Три уряди розподіляють єдині цінності – захист індивідуальних прав, верховенство права, забезпечення рівності можливостей громадян. Північна Америка на сьогоднішній день це партнерство суверенних держав із взаємозв'язаними економіками та безпековими інтересами [1].

Постають спільні загрози для трьох. Існує небезпека проникнення терористів на територію США через Канаду та Мексику, як це було в 1999 році, коли було затримано терориста, котрий намагався перетнути канадсько-американський кордон для бомбардування аеропорту Лос-Анджелеса. У злочинця були також плани завдати удари по декількох точках в Канаді. Аль Каїда відкрито говорить про те, що поряд із США, Канада є однією із цілей [2].

Після терактів 9/11 почалися проблеми на кордонах між Канадою і США, та Мексикою і США. Це стало певним гальмівним процесом для економіки трьох країн [3]. Відповідно можемо говорити про те, що Канада і Мексика також зацікавлені у посиленні Північноамериканської безпеки.

Окрім тероризму, всі три держави повинні справлятися із постійним потоком нелегальних мігрантів. Концентрація кримінальних угруповань на мексикансько-американському кордоні становить постійну загрозу, з якою справитись один уряд не зможе. Невдача у співпраці в безпековій сфері на Північноамериканському просторі означає прямий вплив на комерційні відносини [5].

Будь-яка прогалина у контролі зовнішніх кордонів Північної Америки являється слабкою точкою для загроз ззовні. Це зменшує рівень безпеки на континенті загалом.

Випадок 11 вересня висвітлив необхідність нових підходів до управління кордонами. Протягом 2001 та 2002 років було підписано договори між США та Канадою і Мексикою, стосовно створення можливостей для швидкого перетину кордону для попередньо схвалених осіб та товарів. Тристоронню угоду стосовно цього було підписано в березні 2005 року на саміті трьох лідерів [6].

У 2008 році США та Канада підписали План Цивільної Допомоги який дозволяє збройним силам однієї країни допомагати іншій при небезпеці. У 2009 році була домовленість про спільну боротьбу із злочинцями на кордоні. Відбувається будівництво «Безпекового периметру».

Проте опозиційні сили Канади не підтримують подальшої уніфікації та інтеграції із США і не бачать ніякої необхідності в перегляді теперішніх кордонних порядків. Окрім цього періодично вже декілька раз відбувались окремі зустрічі між лідерами Канади та Мексики, без залучення США.

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Константинов В.Ю.

Створення так званого «Безпекового периметру» на даний момент обговорюється лише з Канадою, і у найближчий час США лише планують провести подібні переговори із Мексикою [4].

В лютому 2011 президент США Барак Обама та прем'єр-міністр Канади Стівен Харпер зустрілись в Вашингтоні і підписали угоду про спільний периметр. Принцип периметру буде використовуватись у досягненні спільної безпеки і співпраці «в, поза, та поблизу нього».

Дві держави тепер ще тісніше будуть працювати у безлічі галузях. Стосовно безпеки тут буде використано усі можливі сфери – суша, вода, повітря, космос. Проте щодо Мексики уточнень немає, але і входження її у цей периметр ніким не забороняється [8].

США і Канада мають на меті спільно формувати систему перетину кордону, для контролю за пересуванням громадян північноамериканських держав та швидкої уніфікованої передачі інформації. По суті багато в чому безпека загалом починається саме з забезпечення кордонів із сусідами для надійного тилу.

По суті взаємовідносини в Північній Америці ґрунтуються на двосторонніх договорах. Із підписанням в 2005 році Партнерства Безпеки і Добробуту можна говорити скоріше про інституалізацію певних сфер, ніж про появу повноцінного режиму безпеки на континенті на той момент [7].

Причиною порівняно пасивної участі Мексики у договорах є власне порівняння її з Канадою. Після терактів 11 вересня Мексика не спішила реагувати на них і дати США зрозуміти свою позицію, в той час, як Канада висловила необхідність охорони торгівлі між державами. Окрім цього для Мексики пріоритетним являється вирішення в першу чергу внутрішніх безпекових питань. У взаємодії США-Мексика, для останньої безпека не виступає першочерговою сферою відносин.

Поряд з цим у військових колах Мексики все більше ростуть настрої проти співпраці з збройними силами США у будь-який спосіб.

Канада заявляє, що Мексика є її стратегічним партнером, проте для останньої це не настільки суттєво. Мексика концентрує основну увагу на економічному зростанні. З трьох держав власне Канада надає найбільше значення інтеграційним процесам.

Література

1. Drache D. Big picture realities: Canada and Mexico at the crossroads / Daniel Drache. – Ontario: Waterloo, 2008. – С. 55-73
2. Andreas P. The rebordering of North America / Peter Andreas. – London: Routledge, 2003. – С. 24-46
3. Todd S. Hataley. Towards a new trilateral strategic security relationship: United States, Canada, and Mexico / Todd S. Hatley, J. Killroy, Abelardo Rodriguez Sumano // Journal of Strategic Security. – 2009. - #5. – С. 1-14
4. Alex Newman. USA & Canada agree To Common “Perimeter” [Електронний ресурс] // New American. – 2011. - #2. – С. 5. – Режим доступу до журн. : <http://www.thenewamerican.com/index.php/world-mainmenu-26/north-america-mainmenu-36/6274-us-a-canada-agree-to-common-perimeter-biometric-tracking>
5. Building a North American Community / [Report of an Independent Task Force]. – New York: Council on Foreign Affairs, 2007. – С. 7 – 33
6. Jordi Díez. Mexico and North American Security / Jordi Díez. – Mexico: Guelph, 2008. – 15 с.

7. David Kretschmer. Canada, U.S.: Defining a North American Defense Perimeter / David Kretschmer. – Quebec. – 2010. – 5 с.
8. Declaration by President Obama and Prime Minister Harper of Canada - Beyond the Border / The White House. – 2011.

Сабадан О.*

СУЧАСНІ ВОЄННІ ДОКТРИНИ ЯПОНІЇ ЯК ФАКТОР СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

На мою думку питання є досить важливим, оскільки в останні роки Азійсько-Тихоокеанський регіон досить швидко набирає питому вагу як у економічному, так і у політичному плані. А зміна Японією своїх поглядів на напрями зовнішньої політики у її силовому вимірі може суттєво відобразитися на тенденціях розвитку регіону, на його безпековій архітектурі та автоматично вплинути на ситуацію у світі.

Своїм дослідженням маю на меті визначити основні проблеми та виклики, що стоять перед Японією зараз, передусім у геополітичному аспекті, виявити зміну в оцінках цих проблем за останні роки, та яким чином вище керівництво ці виклики збирається вирішувати.

З підняттям у 2007 році питання про зміну статті 9 Конституції Японії виникло багато питань стосовно її майбутнього як військової держави. Конституція 1947 року закріплює виключно пацифістські методи ведення Японією зовнішньої політики. Але якщо у такої впливової держави світу і регіону зокрема будуть відсутні військові сили, то це скоріш за все зіграє негативну роль з регіоном, оскільки така сила не може знаходитись «поза грою» і Японія з військовою силою - це перш за все стабілізаційний елемент. У світлі непомірно швидкого розвитку Китаю, мало хто розцінює мілітаристську загрозу з боку Японії як реальну в даний момент. Це розуміють усі. Парламент проголосував позитивно та ухвалив повернутися до цього питання не менш, ніж за 3 роки [5]. В той же час ідея модернізування засад зовнішньої політики у японців також асоціюється з включенням Японії до постійних членів Ради Безпеки ООН. У таких прагненнях вони апелюють до факту, що Японіє є світовою економічною силою та сплачує один з найбільших внесків до бюджету ООН.

У чому ж бачать необхідність зміни конституції? Японія володіє досить чисельними та укомплектованими Силами самооборони (близько 239 тис. особового складу, 58 тис. у резерві). Воєнні доктрини базуються на 4 основоположних принципах:

- Ненапад
- Невикористання ядерної зброї
- Громадський контроль за діяльністю військових сил
- Співробітництво з США

Саме останній принцип не зміг бути повноцінно реалізований враховуючи особливий юридичний статус Сил самооборони. Японія брала участь у миротворчих операціях разом із США, але у більшості випадків її роль зводилася до прикриття тилів. Крім того, на кожен подібну операцію приймався окремий закон. У світлі нових регіональних загроз Японія має бажання продовжити та поглибити співпрацю з США, а зміна Конституції – це юридичне спрощення для такого сценарію.

* студент 2 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Константинов В.Ю.

Цікавим є те, що у рамках проблеми зміни військової структури Японії існує більш практична проблема: видозміна регіональної система, що вимагає встановлення нових пріоритетів та визначення основних загроз, виходячи із ситуації, що склалася.

Таким чином, у грудні 2010 року Японія визнає Китай та КНДР основними загрозами. Китай – через прикордонні сутички стосовно островів Сенкаку. КНДР – через її ядерну програму та наявність балістичних ракет, що можуть нести ядерні заряди. Саме через ці дві загрози співпраця з США продовжує бути надважливою. Токіо зацікавлений у спільній системі протиповітряної оборони і також підтримує присутність військово-морського флоту США в регіоні, що є, по-перше, стримуючим фактором для Китаю та, по-друге, забезпечує безпечні та стабільні торгові шляхи [2].

Основними зонами напруженості продовжують бути Курильські острови та острови Сенкаку. Хоча загроза з боку РФ у очах японців поступово відходить на другий план [1]. Але порівнявши військовий потенціал РФ та Японії у Далекосхідному регіоні, на думку приходить, як не парадоксально, ідея саме японської загрози. Японські сили є краще згрупованими, більш мобільними та технічно новішими. Якщо вище керівництво піде на силове вирішення давньої проблеми Курил, то РФ по суті не встигне перегрупуватися, а Курильські острови, і можливо Сахалін будуть окуповані японцями. Серед козирів РФ лише ядерна зброя, яка навряд чи буде використана у такому локальному конфлікті [3]. Курили є досить важливими для обох сторін, група островів Хабомаї знаходиться лише у 4 кілометрах від Японії. Для РФ вони відіграють значну роль, оскільки дозволяють контролювати прохід з Тихого океану в Охотське море, де базуються російські субмарини, що несуть балістичні ракети з ядерними боеголовками.

Загалом ситуація у цій зоні продовжує бути напруженою, хоча нещодавні трагічні події в Японії віднесли її на задній план. Крім того, маємо надію на те, що активна допомога, передусім енергетична, яку зараз РФ надає офіційному Токію, закладе позитивний фундамент для подальшого мирного вирішення питання.

На китайському напрямі навпаки відбувається посилення уваги. Японія серйозно побоюється зростаючої військово-морської могутності Китаю та його самовпевненості у Східно-Китайському і Південно-Китайському морях.

Японія має намір реорганізувати власні сили, зменшивши свою військову присутність на півночі та посиливши її на півдні та заході. Також вона збирається посилити протиракетну оборону, розмістивши американські системи Patriot, та повністю видозмінити систему протиповітряної оборони, замінивши радіолокаційне обладнання та оснастивши її новою технологією виявлення «стелс»-літаків [6]. На порядку денному посилення флоту, збільшення кількості підводних човнів та модернізація літаків [4]. Дані кроки орієнтовані на захист від можливої ядерної загрози від КНДР та на спробу стримати зростаючий вплив Китаю на морі, що є життєво необхідно для Японії як морської держави.

Що ж до зовнішньополітичної орієнтації, в черговий раз підтверджується співпраця з США у рамках як присутності американців у регіоні, так і у реалізації різних програм. Також планується посилити зв'язки з Південною Кореєю.

Таким чином, бачимо точку біфуркації у посиленні Китаю після якої Японії погодилася визнати його основною загрозою. На стороні Китаю перевага у фізичному аспекті та наявність ядерної зброї. На стороні Японії присутність в систему США та бажання багатьох держав регіону, передусім АСЕАН, зменшити вплив КНР. Але основною проблемою на шляху посилення взаємозв'язків між країнами є певні економічні проблеми, що не дають можливості Японії активно інвестувати (цей метод є найбільш вигідним, починаючи з доктрини Фукуди 1977 року).

Література

1. Н.Сурков. Япония закрыла глаза на «российскую угрозу»: [электронный ресурс] // Независимая газета. – (http://www.ng.ru/world/2010-12-07/1_japan.html)
2. Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії: навчальний посібник/ Ігнат'єв П.М. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 424 с.
3. Соотношение сил РФ и Японии на Дальневосточном ТВД: [электронный ресурс] // Военное обозрение. - (<http://topwar.ru/3472-sootnoshenie-sil-rf-i-yaponii-na-dalnevostochnom-tvd.html>)
4. Японія нарощує війська проти Китаю та Північної Кореї: [електронний ресурс] // Tochka.net, новини. - (<http://news.tochka.net/56557-yaponiya-narashchivaet-voyska-protiv-kitaya-i-severnoy-korei>)
5. В Японии одобрили законопроект о референдуме по изменению конституции: [электронный ресурс] // Риа-новости. - (<http://rian.ru/world/20070514/65420402.html>)
6. В Японии создается система ПВО, способная выявлять и перехватывать самолеты-«невидимки»: [электронный ресурс] // ИТАР-ТАСС Ура. – (http://tass-ural.ru/lenta-news/v_yaponii_sozdaetsya_sistema_pvo_sposobnaya_vyyavlyat_i_perekhvatyvat_samolet_y_nevidimki.html)

Рзасва А.*

ВОЗМОЖНО ЛИ ЧЛЕНСТВО РОССИИ В НАТО?

Today very often the question about possibility of entering of Russian Federation to NATO arises. There are many positive and negative aspects of this entering. On the one hand it will accelerate transition of army to the professional basis, using the best practices of the best armies of an alliance. On the other hand, it will deprive the country's possibility to carry out military policy independently. Thus it is possible to tell, that this process will occupy a lot of time.

В 90-е годы, после роспуска Организации Варшавского Договора и развала СССР, руководство России много раз пыталось уговорить НАТО не расширяться на Восток за счет бывших стран соц. лагеря. Начальство НАТО обещало Москве «учесть ее озабоченности», но блок все равно продолжал разрастаться, приближаясь к нашим границам. При таком развитии событий Россия рискует стать осажденной крепостью. Так не пора ли, что-то предпринимать против такой незавидной перспективы? Может быть, самим напроситься в НАТО? Но тогда вспомним, что в середине 50-х, вскоре после смерти Сталина, советское руководство всерьез намеревалось побрататься с империалистическим блоком. Не сговорились. В 90-е годы Борис Ельцин тоже не раз запускал такой же «пробный шар». И опять блок не захотел, чтобы Москва ставила свои условия да еще имела и право вето. В 2000 году и Владимир Путин тоже осторожно высказал гипотетические соображения, на сей счет. Вспомним: «Россия может стать полноправным членом НАТО, если с интересами России будут считаться, если она будет полноправным партнером». А совершенно недавно экс-президент Польши Александр Квасьневский заявил, что Россия все равно не обойдется без НАТО, иначе отгородит себя от Европы и усложнит себе жизнь.

Да еще и в общей очереди на вступление со странами-карликами (например Эстония) стоять. В общем, программа правительство РФ не вдохновила. И даже создание Совета Россия - НАТО и совместные учения ничего не изменили. Россия и НАТО так и не нашли общего языка.

Итак, вступление в блок позволит России:

1. Отказаться от конфронтации с НАТО и улучшить отношения со странами ближнего и дальнего зарубежья, состоящими в блоке или намеревающимися вступить в него. Избежать новой гонки вооружений.
2. На 30 - 35% сократить военный бюджет (коллективная оборона стоит дешевле) и получить более строгие механизмы контроля за его расходованием в составе блока.
3. Ускорить переход армии на профессиональную основу, используя передовой опыт лучших армий альянса.
4. Значительно ослабить давление военного бремени на свою экономику, поскольку часть обязанностей за обеспечение безопасности России возьмет на себя блок.

---

* аспирант Донецького національного університету

Вступление России в блок может:

1. Вызвать негодование в Организации Договора о коллективной безопасности СНГ и Шанхайской организации сотрудничества (где Россия играет одну из ключевых ролей) и оттолкнуть от неё нынешних партнеров и союзников.

2. Во многом лишит страну возможности самостоятельно проводить военную политику, строить армию и военно-промышленный комплекс по своему усмотрению.

3. Ухудшит позиции России на мировом рынке вооружений и уменьшит экспортные доходы.

Это всего лишь наиболее очевидные «негативы». Как видим, плюсов больше, чем минусов. Но последние по суммарной весомости своей значительно перевешивают первых. Потому политикам и военным нужно еще крепко все обдумать, чтобы выработать варианты, которые в максимальной степени будут отвечать интересам России. В конце сентября 2010 года, РИА – Новости сообщили, что постоянный представитель США при НАТО Иво Даалдер заявил, о возможности принятия России в Альянс, однако она должна сама принять соответствующее решение и оценить, насколько членство будет способствовать ее интересам. Ссылаясь на Североатлантический договор, который предоставляет открытый доступ к вступлению в НАТО любой европейской державы, Даалдер не видит практически никаких препятствий российского вступления в Альянс, так как Российская Федерация европейская страна,. Также России предстоит самостоятельно определить формат своих отношений с блоком, и разговор о каких-то перспективах членства будет возможен только в случае, если Россия заявит о намерении присоединиться к альянсу, добавил Даалдер.

И вот в феврале 2011 года, снова встал вопрос о вступлении России в блок. В последнее время, на фоне «перезагрузки» российско-американских отношений, все чаще звучат заявления о необходимости вступления России в НАТО. В качестве главного аргумента называют общность угроз и вызовов, возникших и перед Россией, и перед Западом в XXI столетии, что диктует необходимость совместного реагирования в формате единой системы коллективной безопасности. За истекший год из уст высокопоставленных западных политиков и функционеров НАТО неоднократно звучали уверенные заявления о предстоящем присоединении России к альянсу. Так, госсекретарь США Хиллари Клинтон на встрече с журналистами в Вашингтоне, отвечая на вопрос: «Может ли Россия когда-нибудь вступить в НАТО?» ответила, что «такого поворота событий не исключает». Еще откровеннее высказался Джордж Робертсон, бывший генеральный секретарь альянса. По его мнению, «вступление России в НАТО более реально, чем десять лет назад». Это обуславливается многими факторами, в частности такой интересной как освоение блоком Арктических территорий. Ещё в январе 2009 г. в НАТО заявили, что арктический север представляет для альянса стратегический интерес, и с тех пор блок провел несколько крупных военных игр, готовясь к возможному конфликту с Россией по поводу арктических ресурсов. Ещё одним поводом вступления РФ в Альянс может стать и тот факт, что в то время как США слабеют и в военном, и в экономическом отношении, Китай, напротив, усиливается. Таким образом, в сложившейся ситуации естественным выходом представляется создание «военно-стратегического буфера», препятствующего китайскому влиянию, и эту буферную миссию предполагается возложить на Россию. В качестве вывода можно сказать, что членство России в НАТО это всего лишь дело времени. Но это совершенно не значит, что Россия обязательно вступит в блок. Существует множество факторов, причин и поводов, которые выступают как «за» так и «против» такого шага. Пока что на этот вопрос не существует однозначного ответа. Но, скорее всего между Россией и

НАТО (в лице США) всегда будет непроходимая пропасть и переступить через свою многолетнюю историю не особо дружественных отношений будет достаточно сложно. Но все же все расставит по своим местам только время и дальнейшее укрепление отношений между НАТО, Россией и США.

Зарембо К.*

УКРАЇНА У СТРАТЕГІЯХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС: ПАРТНЕР ЧИ ПРОБЛЕМА?

Європейський Союз визнає, що Україна важлива для його безпеки. Проте Україна сприймається державами-членами по-різному: одні сприймають Україну як партнера, в той час як інші – як джерело загрози. Визначним у цьому питанні є російський фактор.

2010 року Україна оголосила, що хоче знайти своє місце у новій європейській системі безпеки. Проте роль, яку відіграє Україна для безпеки Європейського Союзу, досі не є визначеною. Надзвичайний і Повноважний Посол Сполученого Королівства в Україні Лі Тернер називає три причини, з яких Україна (та, відповідно, її безпека) важлива для ЄС: її розмір та геополітичне розташування; сусідство та довгий кордон з Росією; найдемократичніший політичний устрій з усього колишнього СРСР, за винятком балтійських країн.

Чи є таке положення дійсним для всіх держав-членів? Жодна з стратегій безпеки ЄС (2003 та 2008 років) не визначає сусідів ЄС як партнерів з підтримки його безпеки. Це свідчить про відсутність в ЄС сприйняття України як повноправного та спроможного партнера з безпекових питань. У свою чергу, у Підсумковій декларації НАТО 2010 року НАТО визначає Росію як партнера у боротьбі зі спільними загрозами, в той час як Україна є лише важливим «фактором» для Євроатлантичної безпеки. Порівняння стратегій та політик національної безпеки Великобританії, Німеччини, Франції та Польщі зі стратегіями ЄС та НАТО проливають світло на це питання.

Із чотирьох держав-членів, які розглядаються у статті, тільки Великобританія подає для відкритого аналізу документ, який стосується суто безпеки України. Королівський коледж оборонних досліджень та Міністерство оборони Великобританії 2009 року розробили записку під назвою «Наскільки стабільною буде Україна у наступні п'ять років? Розробка стратегії західної політики для безпеки та стабільності України на фоні політики Росії щодо України». Так, записка містить спостереження про те, що саме Україна є тим зовнішньополітичним питанням, яке розділяє держав-членів ЄС та, зокрема, стоїть на заваді створення Спільної європейської політики безпеки та оборони. На думку авторів, «Україна є дійсно стратегічним викликом для самої життєздатності ЄС» [4, с.7]. Автори визначають Росію як ключового гравця, який незацікавлений у політичному та економічному розвитку України, та критикують ЄС за непослідовну політику щодо України.

У Білій книзі з політики безпеки Німеччини 2006 року Україні присвячено окремий абзац у розділі «Посилення відносин з партнерами». Німеччина декларує своє прагнення і надалі підтримувати процес реформ в Україні. Інші партнери, визначені Стратегією, включають Росію, Західні Балкани, центральноазіатський регіон, Ізраїль, Японію, Китай,

* аспірант Національного інституту стратегічних досліджень
Науковий керівник: доц. Литвиненко О.

Індію, Австралію, африканські та латиноамериканські країни [5, с.47]. Вартує уваги коаліційна угода між Християнсько-демократичним союзом, Християнсько-соціальним союзом та Партією вільних демократів, укладена після виборів 2009 року. У ній, зокрема, сказано, що у двосторонніх відносинах із Росією Німеччина поважатиме повноправні інтереси сусідів обох країн.

Французька Біла книга з питань безпеки та оборони 2008 року вказує на чотири географічні сфери, які мають значення для безпеки Франції та Європи. Із них сфера, яка включає Україну, описується так: «ситуація у східній частині Європейського континенту, яка складається з постійної необхідності стабілізації на Балканах, з одного боку, та наслідків внутрішнього розвитку Росії та її зростаючої політичної, стратегічної та економічної ролі в Євразії, з іншого, в тому числі наслідки для її європейських сусідів» [2, с.6]. Таким чином, безпека України розглядається Францією крізь призму зростання Росії. Із чотирьох країн, які розглядаються у статті, Франція найактивніше опікується ідеєю спільної безпекової політики ЄС та Росії. Тому для Франції Україна цікава перед усім як компонент спільної економічної та безпекової зони між ЄС та Росією, яку запропонував президент Франції Ніколя Саркозі.

Польські офіційні документи щодо безпеки України найбільш красномовні. У своїй Стратегії національної безпеки 2007 року Польща зазначає, що «намагання Росії встановити тісніші контакти з окремими західними країнами поєднуються з вибіркоким встановленням обмежень та дискримінацією інших членів НАТО та ЄС» [3, с.6]. Документ не оминає і демократичну складову розвитку цих держав. Положення 27 говорить про те, що підтримка демократії в Україні, Молдові, Білорусі, Західних Балканах та Південному Кавказі є в інтересах польської безпеки. Зрештою, Стратегія визнає «важливість України для безпеки Європейського континенту та регіону», через що Польща зобов'язується розвивати стратегічне партнерство з Україною. Стратегія оборони Польщі, видана 2009 року, визначає політичну стабільність та соціальне та економічне зростання усього центрально- та східно-європейського регіону національним інтересом Польщі. При цьому «розвиток добросусідських відносин, заснованих на взаєморозумінні з польськими східними сусідами, Росією, Білоруссю та Україною, є фундаментальною складовою зовнішньої політики Польщі. Розвиток цих держав та їхня політика безпеки, особливо російська політика, мають прямий вплив на безпеку Польщі» [1, с.6].

Отже, аналіз стратегій безпеки держав-членів ЄС, самого ЄС та Північноатлантичного Альянсу засвідчує: роль України в безпеці держав і структур визначається крізь призму російського фактору. Партнерство та пріоритетність відносин з Росією обумовлюють той факт, що з точки зору конструювання нової європейської безпекової архітектури для Німеччини та Франції Україна є «a means to an end». Тобто для цих держав Україна є не партнером, а необхідною складовою у оформленні євроазіатського безпекового простору.

Великобританія та Польща прохолодніше ставляться до Росії. Відповідно, для них Україна є партнером з точки зору спільних безпекових викликів. Проте виклики ці ситуаційні, і ці країни навряд чи будуть активно залучати Україну до процесу творення європейської безпеки.

Таким чином, Україна не сприймається державами-членами ЄС та НАТО як активний гравець у творенні нової європейської архітектури безпеки.

Література

1. Defence Strategy of the Republic of Poland. The Ministry of National Defense. Warsaw: 2009. Available at http://www.wp.mil.pl/pliki/File/English/strategia_obronnosci_eng.pdf

2. French White Paper on Defence and National Security. Office of the President of the Republic. Paris: 2008. Available at http://www.ambafrance-ca.org/IMG/pdf/Livre_blanc_Press_kit_english_version.pdf
3. National Security Strategy of the Republic of Poland. Warsaw: 2007. Available at <http://merln.ndu.edu/whitepapers/Poland-2007-eng.pdf>
4. Stringer, E. et al. How stable is Ukraine likely to be over the next five years? The Royal College of Defence Studies. London: 2009.
5. White Paper 2006 on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr. Federal Ministry of Defence. Available at http://merln.ndu.edu/whitepapers/Germany_White_Paper_2006summary.pdf

Гнип О.*

ПРОБЛЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН

В сучасних міжнародних процесах ми все більше можемо спостерігати енергетичний розподіл країн по зонах стратегічного співробітництва та їх глобальний геополітичний вплив на цілі регіони. Мова йде саме про енергетичні гіганти, як до прикладу Росія. Зважаючи на світову фінансово-економічну кризу, коли конкуренція на енергоресурси сильно підвищилась, Росія поступово створює нову енергетичну доктрину, що згідно політики Москви повинно зробити РФ головним гравцем світового енергетичного ринку. В цілому варто зауважити, що бажання Росії мати вплив є цілком адекватним відповідно до її найбільших запасів газу в світі, що є доведеним фактом та не викликає суперечок. Ці поклади дозволяють Росії контролювати інші енергетичні ринки та впливати на їх ціноутворення. Енергетична галузь для європейської економіки є дуже важливою і є основним чинником у підтримці стабільності, економічної міцності та добробуту. Через надто сильну залежність від російського газу можна говорити про певну нестабільність та загрозу енергетичній безпеці ЄС. На початку XXI ст. після закріплення східного вектора зовнішньої політики РФ почала здійснювати активний вплив на регіон Центральної Європи і саме тоді використала свою енергетичну доктрину для відновлення стратегічних позицій в цьому регіоні. Результатом цього став німецько-російський проект «Північний потік», головною консорціуму для будівництва якого став экс-канцлер Німеччини Г. Шрьодер, у якого з В. Путіним ще за часів канцлерства склались хороші особисті стосунки. Значне збільшення постачання газу до Німеччини, одного з найвпливовіших членів ЄС, стало причиною віддалення Німеччини та ЄС загалом від політики США [1].

Щодо співпраці російських енергетичних гігантів «Газпром» та «Лукойл» з Центральною Європою варто сказати, що незважаючи на певне охолодження відносин в енергетичній сфері в період другого президентства В.Путіна та «газових війн» сьогодні співпраця є стабільною. Німецько-російське «особливе партнерство» має виключно енергетичну складову, оскільки «Газпром» має на меті повний чи переважний контроль над спільними газопроводами. Натомість, для Німеччини є вигідним утримування стабільності газопостачання та отримання ренти з Балтійського газопроводу, що не змушує її ділити кошти з країнами Східної Європи [2]. Німеччина сьогодні є найбільшим імпортером російського газу і разом з Італією вони споживають практично половину російського експорту до Європи [3]. Існують також прогнози, що до 2030 року залежність Європи від, насамперед, російських нафти та газу досягне 90 % від їх потреб [4].

Підсумовуючи вище сказане, потрібно зауважити, що термін «енергетична безпека» в Європі сприймається як посилення впливу експортерів і ослаблення можливостей імпортерів щодо контролю цін та обсягів постачання енергоносіїв, що знижує конкуренцію на енергетичному ринку та робить ЄС політично слабким. На сьогоднішній день існують певні тенденції, що загрожують енергетичній безпеці Європи, а саме, постійне намагання

* аспірант кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби факультету міжнародних відносин Львівського національного університету ім. І.Франка

Науковий керівник: проф. Мальський М.З.

з боку російських енергетичних компаній отримати вплив над політичною верхівкою для просування власних інтересів. Таке лобіювання здійснюється в більшості через Німеччину, де існують вже доволі давні і міцні зв'язки з владною верхівкою. Таким чином, просуваються довгострокові проекти, що негативно відбиваються на конкуренції на енергетичному ринку. Також російський «Газпром» володіє більшістю активів у європейських енергетичних проектах, як до прикладу в проекті «Північний потік», що знову ж таки не допускає конкурентів на ринок. Існує ще одна тенденція, яка дестабілізує не лише енергетичну безпеку, але і ситуацію в ЄС загалом, а саме, процес фактичного нав'язування проектів, які не до кінця обґрунтовані економічно. На думку багатьох науковців таким проектом є «Північний потік», який активно підтримується німецькою політичною верхівкою і який водночас викликав незадоволення в країнах-транзитерах: Польщі, Балтійських країнах, Швеції та Україні. Схожа ситуація і з проектом «Південний потік», який не вигідний ні для Європи, бо призведе до зростання ціни на газ, ні для України, оскільки йде обхід її газотранспортної системи, ні для російських громадян, за чий рахунок він реалізовуватиметься [5]. Проте, існує і внутрішній чинник в самому ЄС, а саме, відсутність єдиної енергетичної стратегії та запобігання загроз, єдиного бачення щодо газотранспортних коридорів, а особливо їх альтернативи. Сьогодні відсоток постачання газу Росії до країн ЄС складає 42 % від загального імпорту, при цьому близько 80% цього газу транспортується через територію України, оскільки завдяки розташуванню і інфраструктурі більш вигідного для ЄС варіанту не існує. У зв'язку з цим країни ЄС повинні виробити спільну позицію з країнами транзитерами та з Україною зокрема, щодо транспортування російського газу, а також ширше використовувати підземні сховища в Україні, Німеччині та Італії без надання контролю над ними іноземним державам, насамперед Росії.

Література

1. Орлов Д. Быть ли России энергетической сверхдержавой? – Известия, 17.01.2006.
2. Dieter Helm. Russia, Germany and European energy policy. [Electronic resource]. – Available at: http://www.opendemocracy.net/globalization_institutions_government/energy_policy_4186.jsp
3. Country analysis briefs: Russia. Energy Information Administration. May 2008. p. 11. [Electronic resource]. – Available at: 2010-01-30. <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/pdf.pdf>
4. Бхадракумар М.К. Россия и Иран скрепляют энергетический союз [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inosmi.ru/translation/239006.html>
5. Довгопол Я. «Південний потік»: дорослі ігри для Європи // Український незалежний центр політичних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php>

Корюкалов М.*

ЗОВНІШНЯ ДОПОМОГА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ УКРАЇНІ В РАМКАХ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА

Східне партнерство – нова рамка відносин між ЄС та шістьма його східними сусідами, яка була розроблена у 2008 р. для того, що посилити відносини з ними, закріпивши вплив ЄС за рахунок тіснішої співпраці та інтеграції. Старт цієї ініціативи відбувся 7 травня 2009 р. на саміті у Празі. Хоча східні партнери мають неідентичні цілі стосовно ЄС, усі вони намагаються зміцнити свої відносини з Європейським Союзом. Таким чином, Східне партнерство стало спробою відповіді ЄС на виклики і прагнення країн-партнерів.

Зовнішня допомога є інструментом здійснення зовнішньої політики, який передбачає безповоротну та безкоштовну передачу ресурсів від донора до держави-реципієнта для підтримки її сталого розвитку та процвітання. ЄС дуже активно використовує цей інструмент у своїй зовнішній політиці, у тому числі і для реалізації Східного партнерства.

Східне партнерство прямо не передбачає запровадження та використання спеціальних інструментів зовнішньої допомоги, тому ЄС продовжує використовувати Європейський інструмент сусідства та партнерства – інструмент, за яким ЄС надає допомогу в рамках Європейської політики сусідства.

В рамках Східного партнерства ЄС пропонує своїм сусідам нові угоди асоціації, що можуть включати договори щодо зони вільної торгівлі для тих країн, які здатні й прагнуть до цього, поступову інтеграцію в економіку ЄС, полегшення подорожування до ЄС шляхом послідовної лібералізації візового режиму, що супроводжується заходами по боротьбі з нелегальною імміграцією. Східне Партнерство також сприяє підтримці демократії та належного врядування, посиленню енергетичної безпеки, стимулюванню економічного і соціального розвитку, проведенню секторальних реформ, захисту навколишнього середовища і заохоченню міжкультурного діалогу. Крім цього, Східне партнерство пропонує додаткове фінансування для проектів, спрямованих на усунення соціально-економічних дисбалансів і підвищення стабільності в країнах-партнерах [1].

Українські та європейські дослідники критикують Східне партнерство, причому українські дослідники, зокрема О.Шаповалова [2] та Г. Перепелиця [3] критикують його за асиметрію очікувань і можливостей, які мають ЄС та країни-сусіди щодо нього, а європейські – за відсутність зацікавленості держав-сусідів у цій ініціативі [4]. Питання асиметрії можливостей стосується *inter alia* і обсягів допомоги, які передбачає Східне партнерство.

Для того, щоб визначити причинно-наслідковий зв'язок, необхідно проаналізувати задекларовані цілі Східного партнерства та усвідомити, яким чином формувалися очікування України від цієї ініціативи. Так, очікування ЄС стосувалися стабілізації східноєвропейського простору, в той час як країни-сусіди сподівалися отримати політичні вигоди (в першу чергу визнання перспективи членства). Ця перспектива початково була

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник проф. Манжола В.А.

присутня у проекті цієї ініціативи, але потім була виключена як результат компромісу між найбільш впливовими державами-членами ЄС [5]. Відсутність цієї перспективи означає, що необхідні інші чіткі критерії та результати, які принесе Східне партнерство. Таким чітким очікуваним результатом могли б стати такі програми зовнішньої допомоги, які б базувалися на інтересах України та використовували такі методи, які довели свою ефективність у політиці допомоги стосовно держав-кандидатів. Проблема полягає у тому, що Україна ще не визначилася із своїми інтересами у сфері зовнішньої політики. Так, зобов'язання України провести апроксимацію свого законодавства до норм *acquis communautaire* є майже такими ж серйозними, як і у країнах-кандидатах. Але практична робота уряду засвідчує, що Україна поки що не готова виконувати ці зобов'язання, що уряду легше постійно торгуватися з ЄС стосовно тих чи інших форматів співробітництва, ніж виконувати домовленості та забезпечувати модернізацію держави. Такий торг до певного часу буде підігрівати інтерес Євросоюзу до нашої держави та змушувати його періодично пропонувати нові, все більш глибокі моделі інтеграції, але, по-перше, якість таких пропозицій підвищується дуже поступово, а по-друге, Україна продовжує не виконувати їх.

Східне партнерство передбачає, що обсяги зовнішньої допомоги ЄС для України, як і для інших східних сусідів ЄС, зростуть через залучення додаткових коштів. Загальний обсяг фінансування ініціативи було визначено в обсязі 600 млн. євро на період 2009-2013 рр., 250 млн. з яких будуть залучені шляхом перерозподілу коштів бюджетної підтримки держав-учасниць Східного партнерства з інших програм у рамках ЄІСП, запланованих відповідно до НІП країн-учасників Східного партнерства. Додатково буде надано ще 350 млн. євро, які, за попередніми експертними оцінками [6], будуть використовуватися для підтримки базових напрямів у країнах-партнерах. Цими напрямами є:

1) підтримка реформ на національному рівні країн-партнерів (двосторонній вимір) – Програма комплексного інституційного розвитку, на що передбачається виділити 186 млн. євро;

2) багатосторонній вимір Східного партнерства, а конкретніше – реалізація двох ініціатив: «Програми інтегрованого прикордонного управління» і «Південного енергетичного коридору», на що заплановано виділити 81 млн. євро;

3) соціально-економічний розвиток для зменшення розбіжностей між розвитком регіонів, або регіональний розвиток, на що передбачено виділити 72 млн. євро.

Водночас процес розподілу фінансових ресурсів, виділених на фінансування Східного партнерства на період до 2013 р., ще триває і завершиться після чіткого визначення пріоритетів та пропозицій дієвих та ефективних проектів для реалізації у двосторонньому вимірі. Тому наведені вище суми є попередніми і приблизними. Східне партнерство дозволить Україні відчувати себе особливою державою для Європи, тому що за обсягами фінансування вона виходить на четверте місце серед країн-сусідів. Протягом 2007-2010 рр. Україні було виділено 494 млн. євро. Якщо врахувати ще й фінансування від Східного партнерства (350 млн. євро на період до 2013 р., яке має бути розподілене між шістьма країнами-учасницями), а також гранти від Механізму сприяння реформам управління й участь у програмах транскордонного співробітництва, регіональних і міжрегіональних програмах, сукупна допомога Україні на цей період перевищить позначку в 0,5 млрд євро (утім, неможливо передбачити точну суму надходжень до України, оскільки програмні документи регіонального та транскордонного співробітництва не диференціюють фінансування між окремими країнами, визначаючи обсяг виділених коштів тільки на рівні проектів). Більше отримують Марокко (654 млн. євро), Палестинська Автономія (632 млн. євро) і Єгипет (558 млн. євро) [7], але всі ці держави у тій чи іншій мірі переживають

конфлікти, які ЄС сприймає як загрозу власній безпеці, тому він і фінансує їх так масштабно.

Збільшення допомоги ЄС в рамках Східного партнерства може сприйматися як інтенсифікація політики «купівлі» реформ та передбачуваності у країнах-сусідах. «Купівля реформ» – це явище, яке не приносить зиску нікому і згубно позначається на політичному іміджі і «продавця», і «покупця». Натомість зовнішня допомога дозволяє ЄС декларувати свою виключну роль у тому, що держави-сусіди готові екстраполювати норми та правила ЄС на свої власні процеси розвитку. Але ЄС не може не розуміти, що така готовність залежить виключно від політичної волі уряду реципієнта, а за умови безвідповідальності окремих урядів збільшення обсягів зовнішньої допомоги не принесе жодних результатів. Це означає, що ЄС слід використовувати свій досвід надання допомоги країнам-кандидатам у допомозі країнам Східного партнерства, особливо у тому, що стосується взаємопов'язаності політики допомоги та інших напрямків зовнішньої політики ЄС. А Україні слід усвідомити, що стратегія торгу та нарощення вимог від ЄС не приносить стратегічних вигод. ЄС не дасть перспективи членства ЄС у найближчі роки, тому слід використовувати наявні можливості, тим більше що використовуючи ці можливості, Україна не буде потрапляти у дискриміноване становище. Україна має занадто велику кількість власних проблем, в тому числі й у сфері використання зовнішньої допомоги, щоб торгуватися з ЄС і при цьому зберігати репутацію надійного та передбачуваного партнера. Найкраща стратегія – це діалог, який дозволить усунути асиметрію очікувань щодо Східного партнерства взагалі та зовнішньої допомоги ЄС зокрема, а також відповідальне і транспарентне впровадження домовленостей, в тому числі і програм зовнішньої допомоги.

Література

1. Council of the European Union. Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit // Електронний документ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/107589.pdf – Перевірено 11.04.2011
2. Шаповалова О. Східне партнерство: асиметрія очікувань і можливостей // *International Review*. – 2010. – № 3. – с. 7.
3. Перепелиця Г. Нові інструменти «Східного партнерства» і можливості країн-учасниць // *International Review*. – 2009. - # 2 (10). – р. 4.
4. УНІАН. «Польські експерти: "Східне партнерство" просувається тяжко» // Електронний документ <http://www.unian.net/ukr/news/news-433920.html>. – Перевірено 16.04.2011.
5. Шаповалова О. Східне партнерство: асиметрія очікувань і можливостей // *International Review*. – 2010. – № 3. – с. 3.
6. Газізуллін І., Гончар М., Коломієць О. та ін.. Східне партнерство ЄС: додаткові можливості для євроінтеграції України /; за ред. В.Мартинюка. Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К.: Агентство «Україна», 2009. – с.8
7. Тесс'є-Столл С., Гуменюк В., Шумило О., Калтигіна С. Моніторинг ENPI в Україні. Звіт. Липень 2009 р. // Електронний документ http://www.icps.com.ua/files/articles/55/44/ENPI_Monitoring_Ukr.pdf. – Перевірено 17.04.2011

Ковальчук С.*

ЗМІНА ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Одним із найсерйозніших викликів сучасності для Європейського Союзу є зміна демографічної ситуації, що може підірвати стабільність розвитку країн- членів та ефективність функціонування організації.

Населення Європи невблаганно старіє. Тенденція ця чітко простежується з кінця 20-го століття. І у цієї проблеми є свої глибинні причини. По-перше, високий рівень життя в Європі є запорукою рівня довготривалості життя. По-друге, комфортабельна «малодітність» стала європейською нормою. По-третє, з системи європейських цінностей поступово зникає сім'я: шлюби стають все більш рідкісними, пізніми і часто розпадаються. У підсумку Євростат стверджує, що до 2050 року середній вік досягне 53 років. Частка людей віком понад 65 років зростає з 16 до 30%, а старше 80 років - у три рази (до 11%). Зайве говорити, наскільки обтяжливо це буде для економіки. Адже якщо зараз на двох працюючих жителів країн ЄС припадає один утриманець, то в 2050 році трьом працюючим доведеться утримувати чотирьох.

Наскільки великі зміни відбулися в демографічній структурі європейських країн за минуле сторіччя, можна проілюструвати на прикладі найбільшої за чисельністю населення країни ЄС - Німеччини. Тут, підраховали вчені Центру з вивчення демографічних змін, в 1910 році середній вік не досягав і 24 років, а в 2003 році вже перевищив 40-річну позначку [1]. Демографічні зміни мають кілька складових. По-перше, це народжуваність. Природний приріст населення розраховується на основі даних про чисельність народжень і смертей, не беручи до уваги міграцію населення.

У деяких країнах ЄС природний приріст населення вже зараз нижче нульової позначки. Серед них лідирує Німеччина, в якій ця тенденція простежується з 1972 року. У той час як дітей у Європі стає все менше, зростає середня прогнозована при народженні тривалість життя. Це другий важливий демографічний фактор. В даний час середня очікувана тривалість життя в Євросоюзі становить 78 років. У 15 «старих» членів ЄС індикатор досягає 79 років, а в країнах, що недавно стали членами організації - 74 роки.

Показники по окремих країнах ЄС розрізняються ще більше. У країнах Балтії, наприклад, середня прогнозована тривалість життя для чоловіків становить 66 років, а у Швеції - на 12 років більша. І якщо в Іспанії та Франції цей показник для жінок досягає майже 84 роки, то в Латвії - 76 років.

Демографічні зміни в Європі істотно вплинуть на соціальний і економічний розвиток континенту, адже до 2030 року чисельність працездатного населення (у віці з 15 до 64 років) у Європі у порівнянні з 2005 роком зменшиться на 20,8 мільйонів чоловік. Євросоюз розробляє стратегію, покликану пом'якшити соціальні та економічні наслідки зниження чисельності населення в Європі. 7 червня 2010 року Єврокомісія підготувала так

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Крушинський В.Ю.

звану «зелену книгу», де аналізується ситуація з пенсійним забезпеченням в державах ЄС і передбачається збільшення пенсійного віку до 67 років, а з 2060 року – до 70 років, що забезпечить баланс між працюючими та пенсіонерами. Але план ЄС націлений лише на збір відгуків та для розробки відповідних пропозицій на рівні Європейського Союзу. Уряд Франції, відповідаючи на загрозу, висунув план збільшення пенсійного віку на два роки – до 62ох, що вилилося в масові протести і незадоволення французького населення [2; 3].

Приплив мігрантів - третя складова демографічного розвитку - вже зараз допомагає компенсувати низьку народжуваність у Європі і залишиться важливим демографічним фактором в майбутньому. До ЄС щорічно незаконно прибуває більше 500 тис. чоловік, не враховуючи сотень тисяч біженців. Загальна чисельність нелегальних іммігрантів зосереджено у Німеччині (7,3 млн. чол.) та Франції (6,3 млн. чол.). Праця мігрантів робить значний внесок в економіку європейських країн. Використання їх праці вигідно з усіх сторін. Воно знижує витрати компаній і собівартість вироблених в Європі товарів і послуг. А, отже, підвищує конкурентоспроможність всієї європейської економіки. Крім того, таким чином можна домогтися зниження інфляції та бюджетних дефіцитів. Експертами висловлюється гіпотеза, що збільшення населення країни за рахунок іммігрантів на 1% додає 1,5% до зростання її ВВП. Наприклад, з травня 2004 року в МВС Великобританії зареєструвалося всього близько 330 тисяч трудових мігрантів з нових країн ЄС. З них 59% - громадяни Польщі, 13% - Литви, Словаччини. В основному, це ті мігранти, які вже знаходилися в країні, працюючи нелегально, і тепер просто легалізувалися [4]. Проте проблеми міграції супроводжуються низкою складних викликів: численним збільшенням нелегальних мігрантів, пересуванням біженців, незаконною торгівлею людьми, розквітом злочинності. Іммігранти несуть в країни Європи не лише власну мову та звичаї, але й релігію, переважно іслам. Ісламська частина населення активно виступає за свої права і свободи Єврокомісія вказує, в робочому документі з проблем демографії 2007 року, що подальше зростання міграції може ще сильніше загострити проблему інтеграції іноземців, яка стоїть на порядку денному в багатьох країнах ЄС. Країни Європейського Союзу на сьогоднішній день всіляко намагаються врегулювати міграційну політику, збільшити контроль та заходи безпеки на кордонах [5; 6].

Отже, перед Європейським Союзом постав серйозний виклик – населення поступово скорочується та старіє, в результаті чого все менше число працюючих буде змушено забезпечувати все більшу кількість пенсіонерів. Проблеми міграції додають невтішних прогнозів демографічній складовій ЄС. З одного боку, ЄС заповнить прогалину в робочих місцях, але з іншого дешева робоча сила призведе до зростання безробіття серед корінних жителів ЄС. До того ж негативний чинник відіграє проблема культурної асиміляції. Європейський Союз має вирішити цю проблему, адже вона є реальною загрозою для стабільного розвитку Європейського Союзу.

Література

1. Миловзоров А. Иммигранты - надежда и опора стареющей Европы // Утро. – М.-2006.
2. Солонарь О. Демографическая ситуация в Европе / <http://www.dw-world.de>
3. Воробьева О. Миграция населения // Миграционная политика. – М. – 2001. – с. 25-31
4. Щербакова Е. Европейский демографический барометр // Демоскоп. – 2006. - № 269
5. Кондратьева Т., Новоженова И. Иммигранты у Европы: модели интеграции.– К., 2005. – с. 360
6. Демографическая ситуация в Евросоюзе неутешительна / www.novopol.ru

Кучухідзе А.*

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 2010 РОКУ

2010 рік через зміну влади в Україні став певним перехідним етапом у відносинах між Україною та ЄС. Нова влада – нова стратегія, нові реформи та, врешті-решт, нова команда управлінців, з якими треба наводити мости співробітництва. Для європейської політики України даний рік відзначився підтвердженням своїх європейських прагнень, це було в черговий раз закріплено на законодавчому рівні: «...забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі...» [1]. В основу відносин між ЄС та Україною повинен був закладений принцип «менше говорити, а більше робити. Цим і відрізняється європрагматизм від євроромантизму» [2]. Малось на увазі, що успішна реалізація європейської політики пов'язана з проведенням внутрішніх реформ. Підхід абсолютно правильний: політична та економічна стабільність, дотримання принципів демократії та свободи, відповідність українського законодавства до європейського є основними складовими для досягнення стратегічної мети України в довгостроковій перспективі.

Важливим для поглиблення відносин між Україною та ЄС був сигнал від нової української влади: «Для України європейська інтеграція – ключовий пріоритет зовнішньої політики, а також стратегія здійснення системних соціально-економічних реформ.» [3]. На що ЄС відповів взаємністю, кажучи про те, що «Україна – це країна, яка має стратегічну важливість для Європейського Союзу. І Європейський Союз узяв на себе зобов'язання посилювати та поглиблювати відносини між Україною і ЄС.» [4].

Такий обмін заявами був передумовою до переходу співробітництва з декларативного на практичний рівень. Тут вже було не все так красиво, як хотілося. «...Ключовим завданням ключовим завданням є продовження переговорів щодо укладання Угоди про асоціацію, включаючи створення поглибленої всеосяжної зони вільної торгівлі.» [3]. Українська сторона розраховувала підписати Угоду про асоціацію наприкінці 2010 року [4]. Реалізація даного положення була під великим питанням, враховуючи як складність переговорного процесу щодо Угоди про асоціацію, включаючи Угоду про ЗВТ, так весь системний комплекс реформ, які треба було проводити новій владі. Можемо констатувати, що євроромантизм все ж таки присутній в європейській політиці України.

Головні події 2010 року:

1. В черговий раз підтверджено стратегічну мету України – стати членом ЄС. В цьому контексті можемо констатувати те, що для нашої держави курс на інтеграцію з Європейським Союзом не є зворотнім процесом.

2. ЄС продовжив фінансову підтримку внутрішніх реформ в Україні з метою наближення нашої держави до європейських стандартів.

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Капітоненко М. Г.

3. Україна отримала План дій щодо запровадження безвізового режиму, який досі не представлений на публічному рівні.

4. Приєднавшись до договору про заснування Енергетичного співтовариства ЄС та країн Південно-Східної Європи, Україна з 1 лютого 2011 року стала повноправним членом відповідного співтовариства.

Головні висновки:

1. Євроінтеграція залишається ключовим пріоритетом зовнішньої політики України.

2. Прагнення підписати амбітну Угоду про асоціацію не реалізовано через об'єктивні причини: сторони не мають узгоджених позицій з питань доступу сільськогосподарської продукції нашої держави на ринок ЄС, а також виникли певні проблеми з досягнення домовленості щодо впровадження безвізового режиму. 2010 рік в черговий раз констатує той факт, що шлях України до Угоди про асоціацію буде дуже тяжким: все залежатиме від виконання «домашніх завдань» нашою державою.

3. Не відновлено довіру до України, особливо в економічній сфері: «Західні інвестори не отримали від нової влади того, на що сподівалися, зокрема, лібералізації регуляторних засобів, надійних гарантій захисту власності, привабливих умов для інвестування тощо. Наступає протверезіння.» [5]

4. У відносинах між ЄС та Україною переважала декларативність, ніж практичність. Так званий «євроромантизм» досі зберігається.

5. Європейська політика України набула дещо прихованого характеру, послаблено громадський моніторинг даного питання.

Література

1. Закон України № 2411-VI Про засади внутрішньої і зовнішньої політики, 1.07.2010 [електронний ресурс - <http://www.president.gov.ua/documents/12069.html>]
2. Президент України задоволений результатами зустрічей із керівництвом Євросоюзу, 1.03.2010 [електронний ресурс - <http://www.president.gov.ua/news/16628.html>]
3. Віктор Янукович: Для України європейська інтеграція – ключовий пріоритет зовнішньої політики, а також стратегія здійснення системних соціально-економічних реформ, 1.03.2010 [електронний ресурс - <http://www.president.gov.ua/news/16625.html>]
4. Заяви Президента України Віктора Януковича та Президента Європейської Ради Германа ван Ромпея на спільній прес-конференції, 9.07.2010 [електронний ресурс - <http://www.president.gov.ua/news/17617.html>]
5. Чалий В. Україна і світ. Рік 2010. «Євроатлантика», 6.01.2010 [електронний ресурс - <http://www.euroatlantica.info/index.php?id=3265>]

Шкляр В.*

РОЗВИТОК ВІДНОСИН РОСІЯ-НАТО ПІСЛЯ ЛІСАБОНСЬКОГО САМІТУ

Проведений 19-20 листопада 2010 року Лісабонський саміт НАТО політики та експерти ознаменували історичним проривом в сфері відносин Росія-НАТО та зокрема США-Росія. Він продемонстрував, що Захід чітко усвідомлює необхідність партнерства з Росією, формування нового погляду на перспективи двосторонніх відносин, а Росія в свою чергу – необхідність перестати сприймати відносини з НАТО як гру з нульовою сумою. Результатом дводенного саміту стала Лісабонська декларація та Стратегічна концепція, що детально описують виклики та загрози, які стоять перед НАТО. Важливі заяви були також зроблені багатьма політиками та дипломатами після засідання Ради Росія-НАТО.

У новій Стратегічній стратегії НАТО можна виділити такі основні тези: «НАТО не становить загрози для Росії, має намір «розвивати політичні консультації та практичне співробітництво з Росією в питаннях, які становлять взаємний інтерес, включаючи протиракетну оборону», «формуванню більш масштабну систему міжнародної безпеки» [1]. У спільній заяві Ради Росія-НАТО проголошувалося: «безпека всіх держав у євroatлантичному просторі неподільна», «безпека НАТО і Росії взаємопов'язана» [2]. Ключові домовленості другого дня саміту також пов'язані із системою ПРО, договором про СНО та ситуацією в Афганістані. По закінченню саміту у сторін сформувались дві стратегічні точки зору: перезавантаження відносин Росії та США продовжуватиметься; новий етап зміцнення партнерства (виходячи зі спільної заяви Ради Росія-НАТО аж до стратегічного) буде більш ефективним, ніж попередні. Ці два пункти, які висловлювались політиками та дипломатами після саміту носять дещо популістський характер. Безумовно можна стверджувати про новий етап партнерства між сторонами, проте на сьогоднішній день не можна сказати, чи буде він довготривалим, адже вразливість політики як США, так і Росії являється беззаперечним фактором.

Сам факт дипломатичного прориву РФ пов'язаний з поразкою Заходу в російсько-грузинській війні. Росія тоді отримала першу геополітичну перемогу над США та союзниками по НАТО [3]. Де-факто, Росія показала, що пострадянський простір є сферою впливу Росії. І оскільки Росія зараз повертається до імперської моделі розвитку своєї держави, то є абсолютно природним той факт, що вона проводить політику відновлення домінування на пострадянському просторі. Тому де-факто, приховані розбіжності між сторонами були ще до початку саміту – в той час, як НАТО прагне до співпраці, росіяни їхали в Лісабон, аби виступати в ролі рівноправного партнера – тобто домовитися про можливість спільної оцінки рівня загроз, спільного прийняття рішень. Проте за підсумками засідання Ради Росія-НАТО, слово «співпраця» згадується десять разів, а посилення на рівноправність є лише в одному випадку, і то лише в контексті 29-тих рівноправних партнерів, а не одним із двох, чого прагнула російська делегація.

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Каменецький М. С.

Дмитро Медведєв відкрито заявляє, що на сьогодні утворився певний вакуум у системі євроатлантичної безпеки і що Захід не заперечує проти того, щоб Росія його чимось заповнила. При цьому не береться до уваги розбіжність системи цінностей та пріоритетів держав Заходу та Росії. Навіть в середньостроковій перспективі не передбачається швидкого процесу демократизації в РФ, вихід з фінансової кризи перетворюється на стагнацію, а задекларована масштабна «модернізація» аж ніяк не підкріплена конкретними справами. В Росії у ліберальних політичних колах навіть з'явилася ідея вступу Росії до Альянсу, проте вона залишиться ілюзією, принаймні поки в країні не буде побудовано демократичний лад. З приводу цього, Хіларі Клінтон закликала, що в разі створення спільної безпекової системи від Ванкувера до Владивостоку (саме цього прагне Росія), повинні дотримуватися принципи, закладені ОБСЄ. Як показав саміт цієї організації в Астані – існують проблеми у виробленні спільних цінностей та концепцій.

Росія досі активно виступає проти присутності НАТО поблизу кордонів РФ, які вона визначила як сферу своїх особливих інтересів [4]. Також, з вуст російських політиків лунають висловлювання, що вибір власних цінностей є внутрішньою справою і нікого не стосується. Не зважаючи на досягнені домовленості, у російській оборонній доктрині не зникла теза про те, що НАТО не супротивник, але розширення НАТО на Схід являє для неї загрозу. З іншого боку НАТО теж не готове дозволити Росії брати участь у захисті західних кордонів, хоча декларує бажання формувати спільну безпекову систему. З цього приводу Генсек НАТО Андерс фог Расмусен сказав: «Я також упевнений, що європейська безпека може бути повною тільки в тому разі, якщо вона включить у себе по-справжньому стратегічне партнерство між НАТО й Росією, у якому буде взято до уваги інтереси як Росії, так і її європейських сусідів» [5].

Канцлер Німеччини Ангела Меркель заявила, що нова стратегія закладає основу для кооперативної політики безпеки НАТО і підтверджує його прагнення створити умови для мирного співіснування. В цьому питанні Росія виступила з ініціативою спільного формування системи ПРО. США змушені були піти на зближення в переговорному процесі щодо цього питання з огляду на заяви Росії, щодо недопущення розміщення ракет неподалік від своїх кордонів, а також щодо готовності зробити відповідний крок. Ініціатива формування «секторальної ПРО» фактично означає відносини з НАТО, що близькі до союзницьких, засновані на узгодженні взаємної відповідальності за підтримання безпеки один одного. Сама система ПРО розглядається Альянсом як центральна складова оновленого трансатлантичного партнерства, ключовий напрям американської політики в Європі та інструменту посилення американської присутності в Європі, а також як платформа для «перезавантаження» відносин Росія-НАТО [6]. У стратегічному аспекті мова йде про забезпечення повноцінного захисту від загрози ракетного удару з боку потенційно небезпечних країн, перш за все Ірану. Сама ж «секторальна ПРО» фактично означає те, що Росія, залишаючись поза межами НАТО, перетвориться на необхідний елемент колективної оборони, тобто братиме участь у захисті європейських країн. Тут потрібно наголосити на думці посла США в НАТО І. Даадлера, що по закінченню саміту сказав: «НАТО буде захищати територію НАТО... Ми не збираємось передавати будь-кому відповідальність за забезпечення нашої оборони». Найголовніше є те, що сама «секторальна ПРО» буде означати готовність сторін будувати відносини не на основі стратегічного балансування, а на основі стратегічної взаємозалежності. Тому процес дослідження цього питання буде тривати, за рішенням Ради Росія-НАТО, до червня 2011. Тут на думку спадає концепція зв'язування сильнішої держави слабшою, що помітно у цьому процесі. В контексті цього треба сказати, що ще з 2009 року у відносинах Росія-НАТО, Росія-США на-

бирає ваги саме проблема стратегічної стабільності, що можлива в контексті стратегічної взаємозалежності.

Такий варіант розвитку відносин не може між Росією і НАТО у сфері ПРО не може автоматично стабілізувати безпекову ситуацію. В разі посилення стратегічної присутності США в Європі своєрідне балансування зможе призвести до прояву конфронтаційних тенденцій. Проте не налагодити дану систему означатиме підвищення напруги на субконтиненті.

Ще однією важливою домовленістю було те, що підписання та ратифікація договору про СНО не заморозить розвиток системи протиракетної оборони. І. Даадлер зазначив: «Ми занепокоєні дисбалансом в тактичному ядерному озброєнні і хочемо займатися цією проблемою, і хочемо почати наступний раунд переговорів» [7]. 5 лютого 2011 року це договір вступив в силу. Важливим моментом саміту стало визнання спільних інтересів в Афганістані – боротьба з наркобізнесом та тероризмом. РФ відчуває загрозу нацбезпеці країни в разі дестабілізації в регіоні, переважно йдеться про проблему Північного Кавказу. РФ пропонує НАТО 24 вертольоти Мі-17, готує афганські підрозділи по боротьбі з наркотиками, що, на мою думку, є своєрідним торгом за поступливість з боку НАТО.

Таким чином, можна зробити висновок, що Лісабонський саміт вивів співпрацю Росія-НАТО на новий рівень, що зумовлено загальними тенденціями в міжнародних відносинах. Задля збереження стратегічної стабільності, сторони поглиблюють свою взаємозалежність. Проте зрозумілим є той факт, що задекларований варіант співпраці не забезпечить безконфліктних відносин між сторонами, з огляду на те, що прагнуть співпрацювати 2 різні системи. Скоріше, реалізація такої стратегії робить політику перш за все НАТО більш вразливою, тому поспішати з прийняттям рішень щодо ПРО з врахуванням всіх пропозицій Росії в Альянсі не будуть. А варіант вступу Росії до НАТО є нерéalним принаймні в середньостроковій перспективі.

Література

1. Декларація Лісабонського саміту. [Електронний ресурс] / Документ, схвалений главами держав та урядів після засідання Північноатлантичної ради у Лісабоні 20 листопада 2010 року. – Режим доступу до документу: http://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_68828.htm?mode=pressrelease
2. Gemeinsame Erkl?rung des NATO-Russland-Rates. Tagung des NATO-Russland-Rates am 20. November 2010 in Lissabon. [Elektronische Ressource]:http://www.bundesregierung.de/Content/DE/___Anlagen/2010/2010-11-30-gemeinsame-erklaerung-des-nato-russland-rates,property=publicationFile.pdf
3. Втрачати парасольку НАТО ніхто не хоче.[Електронний ресурс]/ Перепелиця Г.// інтерв'ю газеті «День»- 19 жовтня 2010 – Режим доступу до інтерв'ю.: <http://eu.prostir.ua/library/243527.html>
4. Епоха скромних очікувань/ Джеймс Шерп// Дзеркало тижня - №44.2010
5. Ми будемо ще більше працювати з Україною. Андерс фог Расмуссен. [Електронний ресурс]. Режим доступу до інтерв'ю: <http://ukranews.com/uk/interview/2011/02/23/298>
6. Європейська безпека після Лісабону: що може змінити ПРО?.[Електронний ресурс]/ Шаповалова О./ Режим доступу до статті.: <http://www.euroatlantica.info/index.php?id=3533>
7. После Лиссабона вопрос о ПРО не разделяет, а объединяет НАТО. [Електронний ресурс]. Режим доступу до статті: <http://www.voanews.com/russian/news/US-NATO-Summit-2010-11-23-110064074.html>

Бабич В.*

«СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО»: ПОГЛЯД З УКРАЇНИ

Новим інструментом Європейської політики сусідства у травні 2009 р. стало «Східне партнерство», що об'єднує шість країн Східної Європи і Південного Кавказу на шляху поглиблення двосторонньої і багатосторонньої співпраці між країнами-партнерами та ЄС. Ця ініціатива відкриває нові можливості для співробітництва у регіоні й для України.

«Східне партнерство» як новий інструмент Європейської політики сусідства ЄС

Польсько-шведська ініціатива щодо створення особливих умов і механізмів співпраці із східноєвропейськими країнами-сусідами ЄС втілилася у новий інструмент Європейської політики сусідства ЄС – «Східне партнерство», що офіційно стартувало 7 травня 2009 р. на установчому саміті в Празі. Така ініціатива спрямована на досягнення стабільного та передбачуваного простору навколо кордонів Євросоюзу на основі двосторонньої та багатосторонньої співпраці між країнами ЄС та її шістьма східноєвропейськими партнерами, а саме: Республікою Азербайджан, Республікою Білорусь, Республікою Вірменія, Грузією, Республікою Молдова та Україною.

Головною метою «Східного Партнерства» було проголошено «створення необхідних умов для пришвидшення політичної асоціації та подальшої економічної інтеграції між Європейським Союзом та зацікавленими країнами-партнерами» [3, с.6], що разом із прагненням до впровадження політичних і соціально-економічних реформ у країнах-партнерах має слугувати внеском у стабільність, безпеку і процвітання усього Європейського континенту. Про стабільність і безпеку у декларації установчого саміту згадується не в останню чергу, адже за допомогою політики «Східного партнерства» ЄС через поглиблення співробітництва із шістьма країнами Східної Європи і Південного Кавказу здійснює спробу певною мірою впливати на поточні конфлікти у регіоні (проблема Придністров'я, Нагірного Карабаху, самопроголошених республік Абхазії та Південної Осетії) і запобігати можливим кризам у майбутньому (енергетичним, політичним та ін.). Саме про це згадувала колишній Європейський комісар із зовнішніх справ і європейської політики сусідства Б. Ферреро-Вальднер ще у лютому 2009 р. [2, с. 1].

У рамках «Східного партнерства» передбачається взаємодія за чотирма тематичними платформами:

- 1) демократія, належне урядування та стабільність;
- 2) економічна інтеграція та конвергенція з секторальними політиками ЄС;
- 3) енергетична безпека;
- 4) міжлюдські контакти.

Загалом же завдяки двосторонній і багатосторонній співпраці країн-учасниць «Східного партнерства» із країнами ЄС очікується досягнення спрощення візового режиму та поступовий рух до його лібералізації, укладення нових угод про асоціацію між Євро-

* студент Національного університету «Кієво-Могилянська академія»
Науковий керівник: доц. Гнатюк М.М.

союзом і країнами-партнерами із запровадженням поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, підтримується процес гармонізації національного законодавства країн-партнерів та його узгодження відповідно до законодавства ЄС (*acquis communautaire*), створення інтегрованої системи управління кордонами, а також співпраця у сфері енергетичної безпеки.

Можна стверджувати, що, за допомогою польсько-шведського сприяння, «Східне партнерство» постало як досить амбітний проект багатосторонньої співпраці, який, однак, потребує значного фінансового забезпечення. На даний час фінансування проектів шести країн «Східного партнерства» здійснюється Європейською Комісією, на що протягом 2010-2013 передбачено 600 млн. євро, з яких 250 млн. євро закладені у вже існуючу допомогу шістьом країнам-партнерам в рамках Інструменту Європейського сусідства і партнерства (*European Neighbourhood and Partnership Instrument*), а ще 350 млн. євро будуть виділені як додатковий фонд [4, с. 6].

«Східне партнерство»: нові можливості і виклики для України

Варто зазначити, що зовнішньополітична ініціатива Європейського Союзу «Східне партнерство» була в цілому позитивно сприйнята українськими владними колами, адже ЄС відтепер звернув особливу увагу на співробітництво з регіоном Східної Європи і Південного Кавказу, виокремивши східний вимір Інструменту європейської політики сусідства для співпраці із шістьма країнами-партнерами регіону. Однак відсутність положення про можливість набуття членства у ЄС завдяки здійсненню у рамках «Східного партнерства» необхідного прогресу на шляху реформ не додає оптимізму українським урядовцям і дипломатам та значно зменшує символічну цінність такого співробітництва, адже це дає підґрунтя розуміти нову ініціативу ЄС як своєрідний заміник членства у Євросоюзі і констатувати факт «втоми від розширення» ЄС. Цікавою є думка Постійного представника України при Європейському Союзі К. Єлісеєва, який вважає, що:

«Східне партнерство стало золотою серединою, де зустрілися дві фракції, які існують в ЄС, – оптимістична (тобто прихильники подальшого розширення на Схід) та егоїстична (тобто скептики, які вважають, що ЄС досяг межі, за якою подальше розширення зашкодить йому). Перші бачать у партнерстві нову віху на шляху до нових обріїв. Останні вважають, що ця віха повинна стати символічною крапкою у процесі розширення» [1, с. 8].

На мою думку, слід розглядати «Східне партнерство» з прагматичної точки зору. Із одного боку, безумовно треба враховувати, що для двостороннього виміру «Східного партнерства» Європейський Союз багато в чому перейняв досвід моделі двосторонніх відносин України та ЄС. Адже фактично всі додаткові переваги «Східного партнерства» для двосторонньої співпраці шести пострадянських країн із ЄС, такі як: підписання Угоди про асоціацію, створення зони вільної торгівлі, лібералізація візового режиму – уже на порядку денному відносин між Україною та ЄС. Отож, у даній царині Українська держава практично нічого нового не здобуде, окрім як можливості посиленого лобіювання своїх інтересів щодо вже установлених сфер співробітництва.

Однак з іншого боку, для України «Східне партнерство» має викликати особливий інтерес як можливість посилення дійсних інструментів галузевого співробітництва з ЄС, а також як нова платформа для регіонального політичного діалогу, зорієнтованого на утвердження європейських цінностей і впровадження стандартів ЄС у різних сферах суспільного життя. Цілком можна погодитися із тезою про те, що за умов належного фінансування і політичної волі регіональна співпраця і кооперація між самими шістьма пострадянськими республіками може суттєво поглибитися, а орієнтація на «єсівські» стан-

дарті врядування, законодавче регулювання і практики буде спрямовувати таку взаємодію у необхідне для української сторони русло. Тим паче, що про активне сприяння і участь у нових проектах співпраці у рамках «Східного партнерства» вже заявили не тільки Польща і Швеція, але й Естонія, Латвія, Литва і Угорщина.

У цілому Україна, як і ЄС, зацікавлена в зближенні інших пострадянських держав з Євросоюзом, їхній демократизації та «європеїзації», адже це буде сприяти формуванню простору миру і рівноправного, взаємовигідного співробітництва у цілому регіоні.

Зважаючи на найбільший прогрес у поглибленні відносинах із ЄС на даний час, Україна стала неформальним лідером «Східного партнерства». Однак, видається, що такий статус варто було би підтвердити як ефективними внутрішніми реформами у економічній сфері й подальшій демократизації, так і наповненням реальним змістом багатосторонньої співпраці у рамках «Східного партнерства» з п'ятьма іншими країнами Східної Європи і Південного Кавказу та країнами ЄС. Ставши локомотивом європейської інтеграції у Східній Європі, можливо, Україні вдасться запалити «євроінтеграційною лихоманкою» не тільки вже охочих до цього Молдову і Грузію, але й більш прохолодних до зближення з Європейським Союзом Білорусь, Азербайджан і Вірменію, особливо коли це буде проявлятися не стільки в гаслах і деклараціях, скільки у реалізованих проектах співпраці в енергетичній, транспортній, інституційній та інших сферах, що зможе відчутти на собі кожен пересічний громадянин.

Література

1. Єлісеєв К. Україна–ЄС: що день прийдешній нам готує // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 1. – С. 6-8.
2. Ferrero-Waldner V. Eastern Partnership - an ambitious project for 21st century European foreign policy. – 1р. - Електронний ресурс: // http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eastern_partnership_article_bfw_en.pdf, відвідано 03.02.2011.
3. Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, 07 May 2009. – 11р. – Електронний ресурс: // http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/10758.pdf, відвідано 01.02.2011.
4. Vademecum on financing in the frame of the Eastern partnership, 24 September 2010. - 13р. – Електронний ресурс: // http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vademecum_en.pdf, відвідано 05.12.2010.

Mayeuski A*

EMIGRATION TO THE EU FROM THE THIRD WORLD COUNTRIES: NEW PRACTICES OF IDENTIFICATION

Over the last 50 years, Europe became home for millions of people from the third world countries without European background. As a result, Europe in a short time can turn into multi-national space, where Europeans will be less than other nationalities.

Introduction

Multi-ethnicity and the Idea of Europe is the question, which exists not the first year. Since the European Union was established, this question is standing on the agenda in EU's policy. European union is multi-ethnicity territory on itself, as it includes 27 states now and in future it can expand it's borders. But it is obviously, that in this case Union is multicultural. Over the last 50 years, Europe became home for millions of people from the third-world countries without European background. It is a huge emigrant stream from different countries, with their own cultures, traditions and worships. As a result, Europe in a short time can turn into multi-national space, where Europeans will be less than other nationalities. Slowly, Europe is becoming Chinese, Indian, Romany, Albanian, French and Italian, Christian, Islamic, Buddhist or New Age, American, Disneyfied, one-earth conscious, ascetic or locally communitarian. It is becoming a place of plural and strange belongings, drawing on varied geographies of cultural formation [1].

Why Do People Emigrate, Effects of Emigration

The EU implicitly argues that most migrants are driven out of their home countries primarily for economic reasons. And therefore it is imperative to address the root causes of migration both through facilitating livelihood opportunities and eradicating poverty. Every government should see it as their responsibility to create and sustain a society where their citizens, in particular the youth, can secure a livelihood and build a future. It is a viable option to stay in one's country. On the positive side, the evidence on migration's potential benefits is mounting. The amount of money migrants from developing nations send back to their families - estimated at 167 billion dollars in 2005 - exceeds the total of all international aid combined. Still, the downside of migration includes illegal activities like trafficking and smuggling, as well as social discontent and increased crime, according to surveys in Europe. Ultimately, the EU should also aim to contribute in a more meaningful, sustained way to the economic, political, and social development of Africa, so that fewer people feel the need to emigrate [2].

EU's Policy Towards Emigrants

The European Union has had policies to control immigration from non-member countries. Spain for example seems to be facing a larger number of immigrants from Morocco and other North African countries where people want to escape their politically conflict countries and seek

---

* Європейський гуманітарний університет (Вільнюс, Литва)
Науковий керівник: проф. Мінянков Р.

a better standard of living in Europe. However, many people are dying trying to achieve this. Spain recently “threatened to deport illegal immigrants residing within its borders.” In addition, the British government says it is considering restricting access to nationals of Bulgaria and Romania—if and when the two countries gain admission to the EU. Since 2004, when most Eastern Europe countries joined the EU, over 427,000 East Europeans, about two-thirds from Poland, have registered for employment in Britain. At the same time, Western Europe is now more inclined to hire Eastern Europeans both for skilled and unskilled jobs than Asians and Africans [3]. The question of emigrants without European background stands very acutely. In 1997, the European Year Against Racism, the Commission’s Euro barometer survey (CEC, 1997b) showed that 21 percent of EU citizens felt that people from the ‘South of the Mediterranean’ wishing to work in the Union should not be accepted, 60 percent felt that they should be accepted only with restrictions, leaving only 13 percent who were willing to accept them without restrictions. The same survey shows that 45% of the EU population believes that in their countries too many foreigners. Most of Europeans are wedded to their traditions, way of life. According to surveys in their tempers is difficult to find xenophobic or racist fears, mostly they care about losing their national identity, end of national currency, drug-traffic and organized crime, it is no wonder, but these cases could be linked with increasing immigration [4].

To stop cosmopolitanism is impossible, so the aim for Europeans today is to learn how not to get rid of strangers, but how to live with them, how to live with them permanently, in all spheres of daily life. Our purpose is to accustom to strangers, to co-operate with other nationalities, as no one can build a wall between Europe and other world.

New Practices of Identification

The main problem in this discourse is "How to establish the common identity?". So, how to be European in the context of contemporary reality without any prejudices? It is almost impossible nowadays, as "The prevailing Idea of Europe is based on four myths of origin: first, the supremacy of a legal system based on Roman law; second, an ethos of social solidarity and common understanding based on Christian piety and humanism; third, a democratic order rooted in recognition of the rights and freedoms of the individual; and fourth, a universalism based on Reason and other Enlightenment principles of cosmopolitan belonging.

Keeping traditions for foreigners in Europe is such a difficult thing. For Muslims, Indians, Jews and many others. Their culture implies wearing special elements of clothes, peculiar way of thinking, behavior. With their rules, they hardly can find place in society, as the last trying to protect from them. Aspects of cultural experience of the 17 Millions Muslims in the EU show, how difficult for them to get in another society, and how this society struggling against them. As an example, wearing hijab making women minimum unemployed, moreover they are facing problems at the University, and simply in daily life. Older generations used to live in ethnic minorities, when their children trying to show that they are not immigrants or minority. New generation recognize itself as a for example British Muslims, not Muslims in Britain [5].

The new Idea of Europe is based on two fundamental principles: the principle of hospitality and the principle of cultural constitution in multi-ethnic Europe. First idea sounds like “We can build something from this solidarity because we all belong to a future type of humanity that will be made entirely of foreigners/strangers that try to understand each other”. But it sounds like utopia, because it is hard to imagine this great cosmopolitanism, when Europeans will try to adapt in Orient world. In the principle of cultural constitution in multi-ethnic Europe prevailing the philosophical idea of hospitality. “Hospitality is not about the rules of stay being conditioned by a duality of host and guest with unequal power relations leading to domination; it is about

a recognition that we are hosts and guests at the same time in multiple and shifting ways.” Idea of hospitality maybe is the most realistic, as we are hosts only in country where we live. The stranger is in us but also not one of us.

References

1. Ash Amin, «Multi-ethnicity and Idea of Europe». *Theory, Culture & Society* #21 (2). p.2
2. News Agency "Inter Press Service" [online]. DEEF T. Pros and Cons of International Migration. [cited February 25, 2011], Available from the World Wide Web: <http://www.ips-news.net/news.asp?idnews=34748>
3. Global Issues [online]. SHAH A., Immigration. [cited: 20-01-2010]. Available from the World Wide Web: <http://www.globalissues.org/article/537/immigration>.
4. Ash Amin, «Multi-ethnicity and Idea of Europe». *Theory, Culture & Society* #21 (2). p.13

Луценко А.*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Глобалізація в цілому сприяє змінам та скороченням номенклатури, об'єму суверенних повноважень держав, і при цьому цей процес є двостороннім: з одного боку, посилюються фактори, які об'єктивно зменшують суверенітет країни, а з іншого – більшість держав добровільно і свідомо йде на його обмеження. Але наприкінці ХХ і початку ХХІ ст. в сфері вивчення питання національного суверенітету з'явилися нові аспекти, особливо в контексті обговорення проблем глобалізації і нового світового порядку. Все активніше почала обговорюватися тема зміни, «розмивання», «зникнення» національного суверенітету [4]. Поступово політична наука прийшла до думки щодо необхідності переосмислення і переоцінки поняття «суверенітет» в зв'язку із виникненням світового політичного товариства, уточненням переділів приватних суверенітетів, принципів їх поєднання один з одним і побудова їх ієрархії, враховуючи дії інших різних суб'єктів: ТНК, недержавні організації, багатонаціональні структури, розвиток різних глобальних ідеологій, наприклад глобального громадянського суспільства. Можна погодитися з висновком Г.Геблера: останнє десятиліття ХХ с. показали, що національна держава вже не дає ладу проблемам, які мають глобальний характер [5]. Виникає своєрідна система, за якої проблеми окремих країн, націй, регіонів та інших суб'єктів об'єднуються в єдиний клубок. В цілому «процеси глобалізації в широкому сенсі характеризуються різким посиленням та ускладненням взаємних зв'язків в основних сферах економічного, політичного та суспільного життя, набуваючи планетарних масштабів [2]. Перед сучасними технічними та економічними силами національні кордони стали менш серйозним, ніж раніше, рубежем. Варто також мати на увазі, що «в глобалізуючому світі взаємодіють не тільки держави, а більше території та регіони» [1]. Об'єм внутрішнього суверенітету сильно звужився юридично за рахунок міжнародних домовленостей. Із цих цілком очевидних речей зроблено важливий висновок: внутрішні справи держави, в які ніхто не має права втручатися і, які регулюються тільки національним правом та звичаями, звужуються, причому переважно завдяки добровільній відмови суверенів від своїх суверенних прав, а міжнародне або право певного товариства (колективної участі) розширюється [3]. Щоб відтінити сказане, варто вказати, що на сьогоднішній день найбільший суверенітет (тобто найменші обмеження у використанні суверенних прав) мають держави ідеологічно (Китай, Іран, Саудівська Аравія та деякі інші мусульманські країни) та економічно закриті (на кшталт Північної Кореї, Куби), а саме з приводу їх «суверенних прав» (зокрема створювати ядерну зброю), і виникають гострі конфлікти. Що стосується достатньо відкритих та розвинених держав, то тенденція цих держав делегувати свої повноваження міжнародним, регіональним, світовим організаціям і об'єднанням є цілком очевидною. З одного боку, спостерігається тенденція до зменшення національного суверенітету, з іншого - бурхливий ріст націоналізму, прагнення навіть самих невеликих народів набути

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Коппель О.А.

свого власного суверенітету. Пояснення причин сепаратизму в сучасний період, до якого ми прийшли, на перший погляд може здатися парадоксальним: націоналізм посилюється тому, що слабшають держави як системи. проблема переходить вже на наддержавний рівень і пов'язана з трансформацією суверенітету та із зовнішнім впливом на ті країни, у середині яких немає сил для самостійних змін. Але я переконана, що, яким би м'яким не був такий вплив ззовні, він так чи інакше позначиться на суверенітеті. Його обмеження має два рівні:

1. Самі країни, що розвиваються, готові об'єднуватися в регіональні співтовариства, щоб разом відстоювати свої інтереси і вирішувати проблеми.

2. Вони пов'язані з глобальним протистоянням між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються (проблема Північ - Південь).

На даному етапі потрібно вирішити проблему поєднання національних та наднаціональних, групових та світових інтересів. Лише певне конкретне інституційне рішення даної проблеми, встановить більш-менш стабільний новий світовий порядок.

Література

1. Гребенчиков, Э. С. Тихоокеанская Россия и Япония: регионализация отношений // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – №1. – С. 89
2. Иванов, Н. П. Человеческий капитал и глобализация // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 9. – С. 19.
3. Ян, Э. Демократия и национализм: единство или противоречие? // Полис. – 1996. – № 1. – С. 49. December 2001. – Ottawa.
4. International Commission on Intervention and State Sovereignty. The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background. Supplementary volume to the report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty
5. Gelber, H. G. Sovereignty through Interdependence. – London; The Hague; Boston, 1997. – P. 12.

Пилявець О.*

ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТІЇ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Авторкою проаналізовано виклики, з якими стикається демократія в сучасній системі міжнародних відносин, визначено головні загрози розвитку демократичних систем в умовах глобалізації. Розглянуто сучасні тенденції поширення демократії.

Характерною рисою сучасних міжнародних відносин є тенденція глобального поширення демократії, не лише як форми політичного устрою, але й як універсальної системи ціннісних орієнтирів та норм суспільного буття. Експансію демократії прийнято вважати лінійним хвилеподібним процесом, у якому по чергову змінюються періоди динамічного розширення демократичного ареалу та періоди відкатів демократії. При цьому кожна наступна хвиля демократизації є потужнішою, аніж попередня, охоплюючи все більше і більше країн.

Результати двох впливових світових досліджень глобальних тенденцій розвитку демократії (рейтинг «Свобода у світі – 2011», оприлюднений Freedom House та рейтинг «Індекс демократії – 2011», підготовлений виданням The Economist) свідчать, що у 2010 році продовжився відкат демократії, що триває вже більш ніж п'ять років і має дійсно глибокий та всеохоплюючий характер. Демократичні системи перехідних держав нездатні швидко та ефективно консолідуватися, а у розвинених країнах демократичні інститути, в свою чергу, піддаються корозії, що також впливає на їх активність у поширенні демократичних цінностей у світі [1, с.3].

Як зауважив ще у 2002 році американський дослідник Майкл Мак Фул, «декомунізація стала початком нової, Четвертої Хвилі: переходу до демократії та диктатури» [2, с.214]. Вже за кілька років після зазначеного спостереження на пострадянському просторі виник феномен «кольорових революцій» – повалення авторитарних режимів шляхом масштабних суспільних акцій протесту, які здебільшого відзначаються мирним характером та спрямовані насамперед на утвердження демократично-ліберальних цінностей. Їхні результати виявилися неоднозначними: політичні режими, які прийшли до влади, не вирізняються стабільністю та тяжіють до авторитарних важелів управління (Грузія, Україна). Після динамічного відкату, у 2011 революційні зміни вийшли за рамки посткомуністичного простору та охопили Туніс, Єгипет, Бахрейн, Лівію, Сирію. Несподіване піднесення «кольорових революцій» пожвавило дискусію щодо каузального зв'язку глобальної демократизації та міжнародної безпеки, а також привернуло увагу до ризиків, з якими стикається демократія на сучасному етапі.

Наведемо, на наше переконання, найвагоміші комплексні виклики, які приховують в собі ряд загроз для подальшого розвитку демократії.

По-перше, динамічна експансія демократії призвела до знецінення її змістовного наповнення та актуалізації пошуку альтернативних шляхів суспільного поступу. Режими,

* аспірант Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України
Науковий керівник: проф. Канцелярук Б.І.

які утворилися внаслідок Третьої хвилі, позначалися у науковому середовищі широким спектром спеціальних термінів (фасадні демократії, псевдодемократії, протодемократії, квазидемократії тощо) з єдиною метою: уникнути визнання того, що тренд демократії активно застосовувався для модифікації та утвердження авторитарних систем. Це, у свою чергу, призвело до появи концепцій «третього шляху»: так званого обмеженого демократичного розвитку. Ідея «керованої демократії» активно просувається Російською Федерацією, яка, в умовах прагматизації сучасних міжнародних відносин, визначила модель підконтрольної уряду демократії ключовим елементом своїх ціннісних орієнтирів в рамках квазі-ідеологічних детермінант євразійства, мультиполярного світу, «Русского мира», тощо. У цьому контексті не можна також оминати увагою Китай, який демонструє альтернативну успішну модель розвитку.

По-друге, в умовах глобальної економічної кризи тенденція протиставлення демократії та ефективних реформ набуває значного масштабу, як в перехідних, так і в розвинених державах. Реформи, які потребують довгого періоду часу на впровадження, механізми регулювання економіки, зниження дефіциту – це ті кроки, на які дуже важко зважитися в умовах розвиненої ліберальної демократії. У цьому контексті показовим є приклад Грузії, яка, поступово сповзаючи до напівавторитарної системи, проводить ряд .

По-третє, вагомим викликом є залежність демократичних режимів від недемократичних міжнародних систем. Тобто спостерігається звуження сфери суверенної влади демократичних інститутів сучасної держави та делегування частини її повноважень наднаціональним інститутам. Така «передислокація влади являє собою безпосередній виклик демократії, оскільки традиційні національні моделі управління багатьма соціально-економічними процесами поступаються інтересам наднаціональних органів» [3, с.15].

Такими є найважливіші сучасні комплексні виклики демократії, від вирішення яких безпосередньо залежатиме подальший розвиток сучасної системи міжнародних відносин та її стабільність

Література

- 1 Democracy index 2010. Democracy index 2010// Report from the Economist Intelligence Unit, January 2011, - 37pp. and Freedom in the World 2011//Report from Freedom House, Selected data - January, 2011 – 34 p.
- 2 Mc Faul, Michael. The fourth wave of democracy and dictatorship. Noncooperative transitions in the Postcommunist World World Politics 54 (January 2002), p.212–244
- 3 Вайнштейн Г. И. Меняющийся мир и проблемы функционирования демократии // Мировая экономика и международные отношения (МЭМО) – №9, 2007 – с. 3-17.

Романова В.*

СВІТОВИЙ ПОРЯДОК І ГЛОБАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ

Структурні зміни в міжнародних відносинах наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. кардинальним чином вплинули на зміни середовища безпеки сучасної міжнародної системи. Світ опинився перед новими ризиками, які мали не тактичний, а системний характер. Враховуючи системний і транскордонний характер нових загроз, виникає необхідність з'ясування, чи зможуть їм протистояти тільки держави, або існує потреба в створенні механізмів глобального управління або спеціальних регіональних форматів.

С кінця 1980-х років в світовій політичній думці розгорнулись дискусії по проблемам світорегулювання, для яких була характерна боротьба різних парадигм, але об'єднувало визнання того, що світопорядком, всією системою міжнародних відносин як певною цілісністю в принципі можливо управляти або хоча б регулювати, що це є не тільки можливим, але й необхідним.

Дискусії проходили переважно в межах концепції глобального управління/регулювання (global governance), яка сформувалась на початку 1990-х років, а протягом 1990-х рр. визначились два її основних ідейно-політичних напрями – ліберально-глобалістське та реформістське. В широкий обіг поняття «глобального управління» було запроваджено створеною в 1992 р. Комісією ООН по глобальному управлінню, які серед завдань пошуку шляхів розв'язання глобальних проблем визначили і розробку нових правил поведінки на світовій арені.

Протягом 1990-х років концепція глобального управління базувалась на попередньому досвіді міждержавної взаємодії і реально існуючих наднаціональних політичних структурах, визнанні значення наднаціональних інститутів, державно-інституціональному баченні майбутньої системи глобального управління. Але додатковим елементом стає визнання необхідності доповнення відносин між державами іншими відносинами – між державами і новими міжнародними, транснаціональними і наднаціональними акторами. Це, зокрема, знайшло відображення в доповіді Римському клубу «Перша глобальна революція» (1991р.).

Зміни, які відбулись в міжнародних відносинах на межі тисячоліть, призвели до посилення впливу теоретичних поглядів неоліберального напрямку в їх дослідженні. Серед авторів, які презентували ліберальну та неоліберальну парадигму дослідження проблем глобального управління, слід назвати німецьких дослідників Т.Рісе, Д.Меснера, Фр.Нуселера, Л.Фількенштейна, американських та англійських дослідників Дж.Розенау, Дж.Галтунга, Р.Кеохейна, Дж.Ная [1]. В РФ цією проблемою займалися Э.Я.Баталов, О.Н. Барабанов, В.А. Голіцин, Н.А. Косолапов, М.В. Ларіонова, М.В. Стрежнева, В.В. Терещенко та ін. [2].

Російський дослідник Н.А. Косолапов, акцентуючи увагу на мовну специфіку, вважає, що російськомовне словосполучення «глобальне управління» не зовсім точно відображає англійський варіант, оскільки містить в собі більш імперативні конотації [3]. Тому інколи

* аспірантка кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Манжола В.А.

в якості більш вдалого перекладу пропонується словосполучення «глобальне регулювання».

Згідно з іншим підходом, регулювання розглядалося як одна з трьох конотацій комплексного поняття «управління» (governance), дві інші – сукупність норм, правил, цінностей, механізмів та інститутів регулювання поведінки суб'єктів міжнародної системи (в цьому розумінні governance слід перекладати як «елементи регулювання»); як процес, спрямований на впорядкування міжнародної системи, зменшення в ній хаотичності і непередбаченості (в цьому розумінні governance пропонується перекладати як «регулювання») [4].

Дискусійними залишались визначення підходів, засобів, методів, принципів, цінностей та інститутів, які мають бути включені в таке регулювання.

Як вважає російський дослідник А.Д.Богатуров, характер реального управління пов'язан з наступними параметрами сучасного світового порядку: принципом «вибіркової легітимності»; ієрархією країн та груп країн у відповідності з їх можливостями; наявністю специфічного узгоджуючого механізму; інститутом неформального управління [5].

Відбувається еволюція механізмів регулювання міжнародного порядку. В спадщину від Ялтинсько-Потсдамської системи залишилися універсальний механізм – ООН.

В доповіді Комісії ООН по глобальному управлінню «Наше глобальне сусідство» (1995 р.) вказувалось на взаємопов'язаність національних та глобальних зусиль та політик, створенні наднаціональної системи управління. Були сформульовані пропозиції щодо перебудови системи ООН як найважливішого кроку до реалізації принципів глобального управління [6].

Ідеї цієї доповіді опинились в центрі обговорення питання щодо реформування ООН. В доповіді Програми розвитку ООН за 1999 р., присвяченій людському виміру глобалізації, була констатована необхідність створення моделі глобального управління «з людським обличчям» і запропонована нова глобальна архітектура, адекватна викликам сучасного світу. В якості нових глобальних інститутів були запропоновані Всесвітній центральний банк, Всесвітня екологічна установа, Всесвітній інвестиційний фонд, Міжнародний карний суд з широкими повноваженнями в галузі прав людини, реформування ГА ООН.

Узагальнюючи еволюцію концепції глобального управління на межі тисячоліть, викремимо наступні підходи. Перший базується на визнанні регулюючої функції ООН і інших міжнародних організацій. Другий підхід констатував, що система глобального управління знаходиться в стадії формування, а її організаційні форми є ще невизначеними. В третьому підході глобальне управління розглядалось як якісно нова система, відмінна за принципами регулювання від міждержавних відносин.

В цих парадигмальних межах сформувалось декілька основних версій глобального управління, зокрема олігархічні – концепція «світового уряду», яка в практичному плані передбачала зміцнення ролі наднаціональних структур та інститутів, узгодження позицій та розробку єдиного політичного курсу світового розвитку на основі домінування визначеної групи країн або однієї держави.

В якості інституційно-групового механізму розглядається «Велика вісімка». Дуже перспективною моделлю подальшого вдосконалення і легітимізації неформального механізму регулювання міжнародного порядку, який з часом може стати ключовим у вирішенні глобальних проблем людства є формат «Велика вісімка плюс п'ять».

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття почав формуватись індивідуально-груповий механізм – «США плюс коаліція обраних для виконання конкретної мети держав».

Вказані інститути не є повністю представницькими в глобальному масштабі. В той же час вони опосередковано підтримують політичну глобалізацію, сприяють формуванню більш ефективного глобального управління.

Література

1. Фесенко М.В. Глобальне управління міжнародною системою в контексті трансформації інституту національних держав // Дослідження світової політики. Збірник наукових праць. Випуск 41, Київ, 2007. – С.115.
2. Баталов Э.Я. Мировое развитие и мировой порядок. Издательство: Российская политическая энциклопедия, 2005 г.; Баталов Э.Я. Мировое развитие и мировой порядок. Российская политическая энциклопедия, 2005 г.; Глобальное управление / О.Н. Барбанов, В.А. Голицын, В.В. Терещенко. - М.: МГИМО, 200; Ларионова М.В. Актуальные проблемы глобального управления: «Группа восьми» и международные многосторонние институты. М.: Университетская книга, 2007.
3. Транснациональное политическое пространство: новые реальности международного развития –/ Н.А. Косолапов, М.В. Стрежнева, Ф.Г. Войтоловский и др.; отв. ред. М.В. Стрежнева. -- М.: ИМЭМО РАН, 2010.
4. Россия и мир. Новая эпоха. 12 лет, которые могут все изменить / отв. ред. и руков.авт.кол. С.А.Караганов. – М.; АСТ. Русь-Олимп, 2008, - с.145.
5. Богатуров А.Д. Синдром поглощения в мировой политике // Внешняя политика и безопасность современной России. 1991-2002: в 4 т. / сост. Т.А.Шаклеина. М., 2002. – С.89.
6. Our Global Neighborhood. Report of the Commission on Global Governance. Oxford, 1995.

Цебенко О.*

ПРОБЛЕМА СЕПАРАТИЗМУ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Інтеграційні та глобалізаційні процеси в цілому світі, не зважаючи на позитивний та негативний вплив, зміни, що вони несуть із собою, не дозволяють залишатись осторонь такого явища як сепаратизм. Попри те, що після Другої світової війни і до цього часу, на політичній мапі світу з'явилося близько двохсот самостійних держав, актуальність питання сепаратизму все ще існує і напевно ще довго буде залишатись болючим питанням для багатьох держав світу, з огляду на ті процеси та тенденції останніх десятиріч, а саме: активізації сепаратистських рухів в різних країнах світу, зокрема, басків (ЕТА) в Іспанії, Савойська ліга у Франції, «Шин-фейн» у Великобританії, Конгрес русинів, Палестинський рух за визволення і багато інших [1, с.27].

На сьогоднішній день, якщо брати до уваги тільки Європейський регіон, то за підрахунками багатьох дослідників, що займаються питанням сепаратизму, на його теренах нараховується близько п'яти десятків різного роду сепаратистських чи федералістських рухів, партій та організацій, метою яких власне є відокремлення та створення незалежної держави або ж по суті отримання широких автономних прав, що стосуються таких площин як мова, культура, релігія, самоврядування та інше. Саме тому проблема сепаратизму та федералізму є темою для дослідження науковців. Це питання сьогодні стоїть на порядку денному поряд з іншими проблемами та викликами міжнародних відносин, які поставили перед всією світовою громадськістю, а саме - питання тероризму, нерозповсюдження ядерної зброї, глобального потепління, вирішення яких без консолідації та взаємоспівпраці людства не можливе. В тіні глобалізаційних процесів певна подія в одному кінці світу може стати прецедентом для будь-якої іншої. Для прикладу надання незалежності Косово стало прецедентом для активізації багатьох інших національно-визвольних та сепаратистських рухів по цілому світу [2, с.136]. Важливою рисою, на якій слід наголосити, є те, що сепаратизм в різних регіонах світу проявляється по-різному: в різних формах, із різними засобами, методами боротьби та цілями, починаючи від простих заяв та погроз і закінчуючи збройною боротьбою та тероризмом.

Підсумовуючи все вищевикладене в цій науково-дослідницькій роботі, можна дійти наступних висновків, а саме: що кожна етнічна група з усіма притаманними атрибутами та правами, - в праві самостійно обирати свій шлях розвитку та державного будівництва, незважаючи на той факт чи є вона в складі певної держави чи просто етнос, який прагне самоідентифікуватися. Згідно із нормами міжнародного права та статуту ООН, всі держави є рівними, суверенними і незалежними акторами на міжнародній арені – таке тлумачення та спосіб застосування з цієї площини можна екстраполювати на етнічні групи, спільноти і народи, які прагнуть незалежності або ж автономії [2, с.47]. Водночас, з іншої сторони, виникає проблема правильної класифікації такого прагнення - як права на самовизначення, а не як прояв сепаратистських стремлень певних рухів, які прагнуть з огляду на різні причини та інтереси (економічні, мафіозно-кланові, енергетичні, ресурсні)

* аспірант кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: доц. Кучик О.С.

відокремитись від певної суверенної одиниці, тобто держави. Це питання ще довго буде пріоритетним для вивчення та теоретизування будь-якого науковця чи юриста-міжнародника. Сам факт існування сепаратизму в тій чи іншій країні вносить значний імпульс нестабільності не лише в державі його прояву, але й в сусідніх державах та здебільшого в цілому регіоні чи субрегіоні (зокрема, придністровський та арабо-ізраїльський конфлікти). Негативом також є те, що більшість сепаратистських організацій, угруповань, рухів не гребують засобами та методами боротьби, - а це здебільшого терористичні акти, різного роду викрадення, залякування від яких в основному потерпає цивільне населення.

Протягом багатьох століть людство, вирішуючи свої політичні, економічні проблеми, водночас шукало відповідь на те, яким повинен бути світ взагалі. Можна сказати, що загальної відповіді на це питання не може бути. Все залежить від того, які цілі ставить перед собою та або інша держава, її народ, на яку перспективу вони розраховують. Забезпечити народам рівні права – це зовсім не означає, що вони всі мають бути однакові. Сьогодні головним гаслом об'єднаної Європи є "Єдність в різноманітті". Таким чином Об'єднана Європа – це Європа регіонів, а не національних держав. На цьому принципі базується регіоналістична парадигма сучасної європейської інтеграції. Для України, яка зараз докладає багато зусиль у напрямку інтеграції до Європи та бажає виробити необхідні для цього життєві стандарти, це положення повинно мати істотне значення. Важливим є і той факт, щоб центральна влада в Україні могла ефективно і вчасно впливати та запобігати відцентровим етно-політичним процесам в країні, а саме беручи до уваги такі регіони як Закарпаття та АР Крим, а в перспективі остаточно їх вирішити. З огляду на майбутнє, з подальшим поглибленням глобалізаційних процесів та із заплученими очима звертанням уваги на виклики та загрози, які постали перед всім людством, світ почне опинятися в тєнетях все більш радикально налаштованих сепаратистських рухів, оскільки прецеденти для цього вже існують сьогодні.

Література

1. Абдулатипов Р. Г. Этнополитология. Этнос и государство. Этнополитические конфликты – причины и пути их разрешения. Питер. – 2004. – 189 с.
2. Дівак В.В. Сепаратизм як феномен сучасної політики. – К.:Логос, 2010.- 223 с.
3. Жук П. Етнополітична карта світу ХХІ століття / Методичний і предметний коментарі. – Тернопіль: Мандрівець, 2000. – 240 с.
4. Пірен М. Етнополітичні процеси в сучасній Україні. — К., 1999.- 240с.
5. Тамаев Р.С. Экстремизм и национальная безопасность: правовые проблемы; монография, - М. – 2011. – 263 с.

Кияниця Л.*

ВПЛИВ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ В КРАЇНАХ БЛИЗЬКОГО СХОДУ ТА ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ НА КОНФІГУРАЦІЮ СПІВВІДНОШЕННЯ СИЛ У РЕГІОНІ

Загострення міжнародної економічної кризи, у тому числі у сфері, пов'язаній з функціонуванням світового продовольчого ринку, призвело до значних зрушень у плані внутрішніх соціальних рухів у багатьох країнах світу. Однак на даний момент найбільш драматичний характер подібні процеси набули у країнах Близького Сходу та Магрибу (Північної Африки), в деяких із яких було безпосередньо поставлено питання про зміну існуючих політичних режимів та основ соціально-економічної політики держави.

Для кращого розуміння нинішньої ситуації в регіоні необхідно безпосередньо звернутися до історичних витоків нинішньої кризи. У 1960-х – 1970-х роках більшість країн Близького Сходу та Північної Африки знаходились під правлінням етатистських режимів військово-бюрократичного типу, що використовували ідеологію державно-соціалістичних перетворень, прикрашену риторикою панарабізму (уряди Г. Насера у Арабській Республіці Єгипет, А. Бен Беллі та Х. Бумед'єна в Алжирі, ранні режими М. Каддафі в Лівії та А. Бургібі в Тунісі тощо) [2, с.56], або патерналістських монархій абсолютистського типу, які використовували частину багатств, отриманих від збуту енергоносіїв на світовий ринок для часткового згладжування найбільш кричущих соціальних конфліктів у своїх країнах (Саудівська Аравія, Кувейт, Оман тощо).

Однак криза структурної перебудови світової економіки 1970-х – 1980-х років, поразка арабських світських режимів у боротьбі з Державою Ізраїль у ході воєн 1967 та 1973 рр. призвела до дискредитації проекту «арабського соціалізму», посиливши позиції консервативних режимів, подібних до Саудівської Аравії; а Ісламська революція 1979 р. в Ірані створила умови для заміни у масовій свідомості у якості альтернативи існуючому стану речей лівих та лівонаціоналістичних сил ісламістами та ісламськими фундаменталістами, чому сприяли також і події, пов'язані із вторгненням радянських військ до Афганістану у грудні 1979 р. Більшість етатистських режимів, подібно до урядів аналогічних за рівнем розвитку та положенням на світовому ринку країн Латинської Америки, поступово перейшла до неоліберальної економічної політики, що знайшло своє особливо яскраве відображення в еволюції режиму А. Садата – Х. Мубарака в Єгипті у 1970-х – 1980-х роках та у політичній і зовнішньоекономічній переорієнтації алжирського та лівійського режиму у 1980-і – 1990-і роки.

З одного боку, неоліберальна економічна політика призвела до короткотермінового та досить обмеженого економічного зростання, яке навіть у найбільш сприятливих випадках (Туніс, Марокко) не досягло рівня, необхідного до якісного підняття статусу даної національної економіки в міжнародному поділі праці, збереглися значні пережитки традиційних суспільно-економічних структур (переважання сільського населення над мі-

* магістр міжнародних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Головченко В.І.

ським; домінування низькотехнологічних галузей у промисловості; низький рівень розвитку інфраструктури).

З іншого боку, незважаючи на відносно підвищення освітнього рівня значної частини населення країн регіону та створення елементів сучасних виробничих комплексів (зокрема в країнах Перської затоки, в Саудівській Аравії, Лівії, Єгипті), більша частина населення, зокрема – молодь, що переважає у віковій структурі населення абсолютної більшості країн регіону, не отримала очевидних переваг від неоліберального курсу «нових» і «старих» авторитарних режимів, які у зовнішній політиці орієнтувалися – і продовжують орієнтуватися – на тісну співпрацю із Сполученими Штатами Америки, колишніми колоніальними державами (Італія у випадку Лівії; Франція у випадку Алжиру, Тунісу та Марокко) та Ізраїлем, що в контексті Палестинської проблеми викликає особливе обурення широких кіл арабської громадськості.

У цьому контексті масові протестні виступи, що розпочалися у грудні 2010 р. у Тунісі, досягли свого апогею у ході подій у Єгипті у січні-лютому 2011 р. та нинішнього повстання в Лівії, але також знайшли своє відображення і в відповідних подіях у Бахреїні, Іраку, Омані та Марокко, стали проявом як загального невдоволення переважної більшості місцевих суспільств економічним курсом арабських урядів, так і відкидання широкими верствами населення країн Близького Сходу та Північної Африки зовнішньополітичного курсу своїх урядів, спрямованого на підтримання тісних зв'язків з державами Заходу, у фарватері глобальної політики яких більшість країн Близького Сходу по суті слідували починаючи з 1990-х років. Можливе відновлення панарабістських настроїв другої половини ХХ ст. та зниження впливу ісламізму у ході масових протестів 2010-2011 рр. може стати серйозним викликом політичній стратегії держав Заходу, але й також Російської Федерації та КНР у регіоні.

У плані змін поточного балансу сил революційні події на Близькому Сході уже призвели до послаблення позицій Франції в Тунісі, де багато з учасників протестів засуджують підтримку Парижем режиму З. Бен Алі, втрати Ізраїлем «забезпеченого тилу» на півдні, після дестабілізації режиму Х. Мубарака в Єгипті, непередбачуваних за своїми наслідками змін у відносинах між Лівією та державами Заходу, що, в залежності від результатів протистояння між режимом М. Каддафі та східнолівійськими повстанцями, може мати неоднозначні наслідки для енергетичної безпеки ЄС, та до охолодження у стосунках між Саудівською Аравією та США через відмову адміністрації Б.Обами підтримати режим Х. Мубарака. В усякому випадку, нинішній розвиток подій у регіоні знаменує собою різкий розрив з попередньою структурою міждержавних відносин на Близькому Сході, тому його наслідки неодмінно носитимуть довготривалий характер.

Маєррамова Ю.*

АРХІТЕКТУРА БЕЗПЕКИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

На Близькому Сході відсутній інтегрований механізм забезпечення регіонального співробітництва та безпеки. У зв'язку з чим постають питання – як і які можуть бути зроблені перші кроки до такої мети, якщо на Близькому Сході так багато конкуренції і конфліктів?

Існують різні концепції основних понять безпеки, в той час як роль зовнішніх сил залишається суперечливою. До того ж поточний арабо-ізраїльський конфлікт може розглядатися, як причина неможливості прогресу у даний час. На думку автора, необхідно розглядати «систему систем».

З усіх регіонів світу, тільки на Близькому Сході не існує інтегрованого механізму сприяння регіональному співробітництву і безпеки. В Європі є Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), в Азії - Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН); в Західній півкулі - Організація американських держав (ОАД), в Африці - Африканський союз, і так далі. Звичайно, не всі ці регіональні системи однаково ефективні. Чому Близький Схід стоїть осторонь цієї світової тенденції? Чи в інтересах регіону спробувати створити таку систему? Які перші кроки на шляху до такої мети можуть бути зроблені, зважаючи на суперництво та високу конфліктність Близького Сходу?

Близький Схід характеризується численними конфліктами, як між державами, так і всередині однієї держави, що іноді накладаються один на одного. Хоча частково це пов'язано з арабо - ізраїльським конфліктом, більшість питань регіональної безпеки пов'язані з ним дуже опосередковано, якщо взагалі хоч якимось. В арабо - ізраїльському конфлікті постраждало набагато менше людей, ніж в інших регіональних конфліктах. Більш того, розвиток або спроба розвитку ядерної, біологічної чи хімічної зброї в регіоні були пов'язані з регіональними конфліктами не менше, ніж з арабо-ізраїльським. Звичайно, єдині випадки застосування такої зброї в регіоні - застосування хімічної зброї Іраком проти Ірану та власного населення та Єгиптом Ємену – взагалі не були пов'язані з Ізраїлем.

Не можна заперечувати важливість арабо - ізраїльського конфлікту, особливо в аспекті радикалізації всього регіону. Але в будь-якій спробі дійсно регіонального підходу до безпеки та співробітництва доведеться визнати відправною точкою той факт, що потрібен більш широкий підхід. Орієнтація виключно на арабо-ізраїльський конфлікт в якості єдиної проблеми безпеки в регіоні не відображає складну і багатогранну середу безпеки на Близькому Сході. Ідея прийняття регіонального підходу до поглибленого співробітництва і безпеки на Близькому Сході викликала значний інтерес протягом багатьох років. Одним з перших регіональних лідерів, хто запропонував таку ідею, був президент Єгипту Хосні Мубарак, який підняв питання в квітні 1990 року про можливість розгляду такої ідеї в контексті більш широкого плану роззброєння на Близькому Сході. Принц Йорданії Хасан

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Коппель О.А.

бін Талал декілька разів протягом 1990-х звертався до ідеї «ОБСЄ» на Близькому Сході. У 2002 році Принц Абдалла, тодішній наслідник трону Саудівської Аравії, звертався до необхідності якогось роду системи на Близькому Сході в контексті його Ініціативи Миру на Саміті Ліги арабських держав в Бейруті.

Ще раніше, в ході Манамського Діалогу IISS, скликаного для вирішення такого роду питань за допомогою альтернативної дипломатії, міністр закордонних справ Бахреїну виступив з публічними заявами на підтримку створення регіональної організації, в якій всі країни Близького Сходу та Північної Африки є членами без виключення дійсного інструменту Близького Сходу, в якому країни Близького Сходу мають досягти вирішення близькосхідних проблем Близького Сходу.

На додаток до цих офіційних регіональних ініціатив, зусилля наукової, культурної та неофіційної дипломатії (т.зв. – дипломатії tracktwo) протягом декількох років були присвячені вивченню цього питання. Цими зусиллями було опрацьовано багато питань, пов'язаних з основною проблемою, і це сприяло створенню кадрового складу регіональних експертів з глибоким знанням можливостей. Хоча мало вагомих свідчень того, що ідеї, що виникли на цих форумах, досягли політичної сфери, деякі вважають, що спроби визначити конкретні наслідки таких зусиль не вирішать проблеми, це власне розвиток «епістемологічної спільноти», і загальне впровадження нових концепцій у дискурс в регіоні, які є підтвердженням такої діяльності, хоча це досить складно підрахувати.

Близький Схід має досвід діяльності систем співробітництва та безпеки, але досить обмежений. Ліга арабських держав є найбільш інтегративною системою на Близькому Сході, але вона виключає неарабські держави. Крім того, члени Ліги мають до сьогодні неохоче надають організації необхідних повноважень хочуть вселити йому необхідні можливості і повноваження виступати в якості реального механізму забезпечення безпеки в регіоні.

Була спроба в рамках багатосторонніх переговорів щодо Мирного процесу на Близькому Сході створити безперервний процес для забезпечення регіональної безпеки і контролю над озброєннями, відомий як Робоча група по контролю над озброєннями та регіональною безпекою, (РГКОРБ, РГ, ACRS). Робоча група була однією з п'яти багатосторонніх робочих груп, створених в рамках Мадридського мирного процесу. За період між 1992 і 1995 роками відбулося 6 пленарних засідань, а також численні робочі засідання між пленарними. Було узгоджено декілька визначних заходів зміцнення довіри. Тим не менш, суперечки навколо питання про те, як вирішити проблему ядерного статусу Ізраїлю привели до розвалу групи в 1995 році.

Щодо недоліків Робочої групи – в ній ніколи не було представлено весь регіон, оскільки важливі держави були або виключені (Лівія, Іран, Ірак), або вважали за краще залишитися поза процесом (Сирія, Ліван). Крім того, ACRS була тісно пов'язана з арабо-ізраїльським мирним процесом, і його основна концепція полягала в тому, що регіональна безпека є, перш за все, функцією арабо-ізраїльського конфлікту, тобто залежить від вирішення цього конфлікту. Це не зовсім правильно.

Із завершенням діяльності Робочої групи ACRS увагу привернула ідея створення більш відкритого і широкого співробітництва та основ безпеки на Близькому Сході. У зв'язку з цим виникло безліч складних питань, в тому числі:

Про яку безпеку йде мова при обговоренні регіональної системи на Близькому Сході? Чи потрібно Близькому Сходу прагнути до загально регіонального підходу, чи обрати субрегіональні системи, ймовірно, фокусуючись на регіоні Перської затоки в першу чергу? Яку роль відіграватимуть сторонні держави, особливо США, у такій системі? Чи мож-

ливо запустити регіональну систему співробітництва на Близькому Сході до того, як буде вирішено арабо-ізраїльський конфлікт? У значній мірі ці питання взаємопов'язані, і не можна відповісти на кожне з них окремо.

Враховуючи, що будь-яка регіональна система, що може бути створена на Близькому Сході, скоріш за все, в найближчому майбутньому буде державо-центристська, а, відповідно, найбільш актуальна безпека – «колективна оборона» та «колективна безпека» - термін вживається тут не в дусі Вудро Вільсона або Ліги Націй, а в сенсі держав, що співпрацюють для створення норм поведінки та механізмів забезпечення дієвості цих норм в майбутньому. Чи буде будь-яка майбутня регіональна система, в кінцевому рахунку забезпечувати хоч якийсь тип безпеки залежатиме від спільного прийняття основних загроз країнами Близького Сходу, які беруть участь. Крім того, досвід інших регіонів показує, що установи, які надають різні види безпеки можуть співіснувати в межах даного простору, за умови, що їх цілі не є взаємовиключними, що збільшує ймовірність того, що одночасно на Близькому Сході виникнуть як механізми колективної, так і механізми співробітництва.

СЕНТО. Якщо уявити собі, що тип архітектури безпеки регіону, до якого прагнуть на Близькому Сході, це – механізм колективної оборони, то на практиці це означатиме певного роду союз, (навіть якщо він так не називатиметься), у якому тільки певна кількість держав регіону об'єднається, ймовірно, зі Сполученими Штатами, намагаючись протистояти удаваному агресорові. Це вимагатиме адекватно високої поваги до основних ознак того, що вважається загрозою, навіть якщо у регіональних політичних чи культурних нормах такого визначення ніколи не було.

Історично так склалося, що була принаймні одна спроба створення багатосторонньої організації такого роду на Близькому Сході, а саме - Організації центрального договору (СЕНТО), або Багдадський пакт. Цей союз часів холодної війни проти проникнення Радянського Союзу в регіон існував з 1955 по 1979, але ніколи не був особливо міцним. Рада співробітництва країн Перської затоки (GCC), створена в 1981 році, має деякі елементи оборонного союзу і може розвиватися в цьому напрямку. Хоча в останньої не визначено конкретного ворога, як Багдадський пакт (СЕНТО), так і Рада співробітництва держав Перської Затоки (GCC) містять ідею колективної оборони проти агресії у своїх статутах, хоча це і виражено набагато слабкіше, ніж у, скажімо, Договорі НАТО.

Замість багатосторонніх договорів з оборони багато близькосхідних держав традиційно покладалися на двосторонні угоди про оборону з іншими державами. Великобританія колись була головним партнером у сфері оборони для багатьох акторів регіону, поки не була заміщена Сполученими Штатами. Часто ці домовленості не зведені у офіційну угоду, а мають формат мережі базових угод, угод про спільні випробовування та заяв про наміри. Великою мірою, загрози, які ці двосторонні домовленості про оборону мають стримувати не згадуються офіційно, але є цілком зрозумілими. Для окремих країн Ради співробітництва (GCC), наприклад, це були спочатку Ірак та Іран, і в даний час Іран. Якщо, з іншого боку, Близький Схід має рухатися в напрямку більш тісної системи регіонального співробітництва, розумно було б очікувати, що більша кількість держав братиме в ній участь, що система буде відкрита для всіх, хто вирішить приєднатися, і що вона не буде спрямована на боротьбу з конкретною країною, а на розробку кодексу поведінки та відповідно механізму діалогу, що надасть такому кодексу дієвості. Інакше кажучи, об'єднуючим фактором системи буде не спільне бажання боротися проти іншої держави, а розуміння того, що загрозою є невизначеність і відсутність єдиних стандартів поведінки. У тій мірі, в якій загроза була прийнята, вона буде більше пов'язана із проблемами щодо можли-

вого впливу на стабільність у регіоні таких питань, як гонка озброєнь, демографічні проблеми, екологічні проблеми та інші виклики, що стоять перед усіма державами регіону.

Таким чином, у разі такої системи колективної безпеки, більша частина дискусій, принаймні на початковому етапі, швидше за все, будуть зосереджені на досить традиційних питаннях безпеки на рівні двох держав. Але увага також може бути приділена можливим механізмам обговорення соціальних, економічних і політичних проблем у регіоні, зокрема, тому, як вони впливають на регіональну стабільність і безпеку. Цілком розумно очікувати, що такі обговорення будуть відносно неінтенсивними на перших порах, оскільки більшість держав регіону не влаштовує ідея багатостороннього діалогу з таких питань. Цікаво, що два типи безпеки не є взаємовиключними. В Європі, ОБСЄ та НАТО співіснують, так само як і НБСЄ свого часу співіснувала з НАТО та ОВД. Таким чином, держави – члени не мають робити вибір між угрупованнями. Члени організацій колективної оборони (таких як НАТО) є також членами механізмів співробітництва з безпеки (ОБСЄ), і заявляють, що угоди про колективну оборону надають їм змогу краще виконувати свої обов'язки у сфері співробітництва з безпеки, і навпаки. «Близький Схід» (термін введений на Заході для визначення місця регіону в світогляді власне західної людини, а не тих, хто живе в регіоні) є великим і складним регіоном. Хоча більшість його мешканців розмовляють однією мовою та сповідують єдину релігію, культурні й інші відмінності між ними вельми істотні. Деякі сумніваються в тому, чи є сенс говорити про «Близький Схід», як такий, що вимагає єдиний підхід до питань безпеки та співробітництва. В початкових дослідженнях та пропозиціях, в тому числі у плані Мубарака та дослідженнях Робочої групи по контролю над озброєннями та регіональною безпекою (ACRS), висловлена думка про необхідність в першу чергу визнати панрегіональний підхід. Хоча в деяких з них зазначена можливість субрегіональних систем, визнано, що першочергове значення у створенні нормативної бази регіону щодо співробітництва матиме саме пан регіональний підхід. Незважаючи на численні обговорення та вивчення, однак, цей підхід не створив ніякої більш менш суттєвої сили тяжіння в регіоні в період часу до вторгнення США в Ірак в 2003 році.

Можемо виділити три причини для цього. По-перше, як вже зазначалося, дійсно пан-регіональний підхід ніколи не був застосований. Кожне з «бачень», які заявляли про різні підходи (Ліга арабських держав, мирний процес, Робоча група), були певною мірою закритими для деяких держав регіону. По-друге, дуже сумнівно, що більшість регіональних лідерів колись справді розглядали ідею обговорення регіонального співробітництва та безпеки. Деякі висловили думку, що нинішній арабо-ізраїльський конфлікт робить неможливими пан-регіональні переговори, що включили б беззастережно всіх акторів регіону. Деякі сусіди Ірану не визнають існуючий іранський революційний уряд, зокрема через його агресивну політику «експорту» власної ідеології відразу після Ісламської революції 1979 року. Туреччина висловила певні сумніви щодо власного статусу близькосхідної держави. По-третє, можемо спостерігати таку тенденцію, що лідери всіх держав регіону уникають реального обговорення цих питань через побоювання, що будь-який крок в бік співпраці може призвести до послаблення суверенітету, яким більшість близькосхідних урядів володіють абсолютно. Лідери держав регіону також вбачають незручності у піднятті вразливих соціально-демографічних та політичних питань, які вони не бажають виносити на широке обговорення у форматі відкритого форуму.

Таким чином, досить раціональним є звернення до суб-регіонального підходу, зосередженого, наприклад, на Перській затоці. Більшість ініціаторів цієї ідеї висловили думку, що такий підхід міг би спрацювати, оскільки він виключає з обговорень арабо - ізраїль-

ське питання. Проте, це лише на перший погляд, і навіть підсистеми регіональних міжнародних відносин є досить взаємозалежними. Крім того, потрібно також врахувати, що держави за межами регіону роблять внесок в регіональні відносини, мають там власні національні інтереси. Таким чином, необхідний підхід, що включав би себе механізм взаємовідносин між підсистемами, а також враховував, і по можливості, збалансовував інтереси регіональних та зовнішніх акторів.

Література

1. Jones Peter. Structuring Middle East Security.//Survival. -51:6.- 2010. P.105 – 122.
2. Mark Landler and David E. Sanger. Clinton Speaks of Shielding Mideast from Iran.//New York Times.- July 2009.
<http://www.nytimes.com/2009/07/23/world/asia/23diplo.html>
3. Arab Peace Plan of 2002
[http://+news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/1844214.stm]
4. Sheikh Khalid Bin Ahmed Bin Mohamed Al Khalifa, keynote address to the 5th IISS Regional Security Summit, Manama, Bahrain (12 December 2008)
<http://www.iiss.org/conferences/the-iiss-regional-securitysummit/manama-dialogue-2008/plenary-sessions-and-speeches/opening-remarks-and-keynote-address/keynote-address-sh-khalid-binahmed-bin-mohamed-al-khalifa>
5. Joseph McMillan, Richard Sokolsky and Andrew Winner, 'Toward a New Regional Security Architecture // Washington Quarterly.- vol. 26. №3.- 2003. Pp. 161-75

Липяцька М.*

ВПЛИВ ОСТАННІХ ПОДІЙ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ І В ПІВНІЧНІЙ АФРИЦІ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ ІЗРАЇЛЮ

Дана наукова стаття присвячена аналізу впливу останніх революційних подій на Близькому Сході і країнах Магрибу на зовнішню політику держави Ізраїль.

Без перебільшення можна стверджувати, що Ізраїль чи не найбільш пильно з усіх близькосхідних країн слідкує за останніми подіями, що розгортаються в регіоні, оскільки вони безпосередньо впливають на баланс сил і створюють нову геополітичну реальність. Особливий інтерес для Ізраїлю складає ситуація в двох країнах регіону – Єгипті і Йорданії. Для Ізраїлю ці країни є стратегічно важливими, оскільки вони єдині з арабського світу встановили з Ізраїлем дипломатичні відносини: Єгипет у 1979 р., Йорданія у 1994 р.

І якщо з Йорданією поки що все в принципі стабільно (мали місце виступи, проте кардинальних змін не відбулося), то з Єгиптом ситуація інша. В результаті революційних подій стара влада на чолі з Хосні Мубараком залишила країну, а до проведення референдуму при владі знаходяться військові. І хоча лунали заяви про те, що Єгипет не збирається переглядати Кемп-Девідські угоди і знімати блокаду сектору Газа, дати довгострокові гарантії щодо збереження подібної позиції не може ніхто.

Особливої уваги в контексті змін в регіоні Близького Сходу заслуговує Іран, і не лише тому, що іранське керівництво займає чи не найрадикальнішу позицію щодо Ізраїлю, піддаючи сумнівам легітимність існування самої держави. Справа в тому, що Іран досить вигідно використав ситуацію, що склалася, аби зміцнити власні позиції в регіоні. Він достатньо активно почав налагоджувати зв'язки з рядом держав регіону (Сирією, Ліваном, Єгиптом), надаючи всебічну допомогу терористичним організаціям (таким як «Хезболла» та «Хамас»), або використовуючи релігійний фактор (підтримка шіїтських меншин в Бахреїні та Саудівській Аравії). Іран вже давно має плани утвердитися в ролі регіонального лідера, і зараз спрямовує на це значну частину власних зусиль. Зрозуміло, що подібна перспектива аж ніяк не відповідає інтересам Ізраїлю.

Ще однією державою, позиція якої є надзвичайно важливою для Ізраїлю, є Сполучені Штати Америки. Очевидним є той факт, що послаблення позицій США в регіоні призведе до послаблення їх головного союзника – Ізраїлю. І хоча існують гіпотези, що всі ці події відбуваються за сценарієм Америки, автор статті більше схиляється до думки, що хвиля революційних подій в регіоні стала наслідком внутрішніх соціально-економічних причин, до яких додався «ефект доміно». Існує точка зору, що США можуть відійти від беззастережної підтримки свого союзника – Ізраїлю, як це було з тим же Єгиптом, чи Лівією. Особливо враховуючи нещодавнє розходження в позиціях США та Ізраїлю щодо єврейських поселень на палестинських територіях. Проте, на думку автора, подібний варіант малоймовірний, оскільки потрібно враховувати, що Ізраїль має такий потужний засіб

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Капітоненко М.Г.

впливу на політику США як єврейське лобі. Інша справа, що США зараз будуть проводити політику балансування між очевидною підтримкою Ізраїлю та намаганням знайти порозуміння з «новими арабськими силами».

Основною загрозою перед зовнішньою політикою Ізраїлю на сучасному етапі є перспектива ісламізації і радикалізації регіону, пов'язана з можливістю приходу до влади в ряді арабських країн ісламістських сил, що призведе до дестабілізації регіону. Також достатньо високою є ймовірність, що лідери тих арабських країн, які стоять на порозі революцій, захочуть перевести увагу населення від внутрішніх проблем на зовнішній фактор – ненависть до Ізраїлю, що виллється в чергову фазу арабо-ізраїльського протистояння. Ще однією загрозою перед Ізраїлем є можливість використання зовнішніми силами «палестинської карти» з метою дестабілізувати внутрішню ситуацію в країні.

Можна розглядати також як загрозу, але скоріш для внутрішньої політики, можливість перекидання революції та внутрішньополітичні зміни в самому Ізраїлі. Проте подібний сценарій є малоімовірним, враховуючи зовсім іншу політичну та економічну ситуацію в країні. Щоб там не казали про анахронічність уряду в Ізраїлі, він є демократичною державою, в якому регулярно проводяться вибори і який має розгалужену систему політичних партій.

Тому на даному етапі перед керівництвом Ізраїлю стоїть першочергове завдання – пошук шляхів протидії вищезазначеним загрозам. В першу чергу, постає гостра необхідність ведення активної дипломатичної діяльності з метою встановити нормальні відносини з новим урядом Єгипту. Ця арабська країна є важливою для Ізраїлю не лише з безпекової, але й з економічної точки зору, оскільки є головним постачальником газу для економіки Ізраїлю.

Другим напрямом зовнішньої політики Ізраїлю має бути пошук нових союзників чи принаймні нормалізація відносин з потенційними партнерами. До речі, США неодноразово наголошували на тому, що зацікавлені у розширенні кола прихильних до Ізраїлю держав, оскільки це послабило б регіональну ізоляцію країни. В цьому світлі заслуговує на увагу така держава Близького Сходу як Саудівська Аравія. По-перше, на її користь говорить тісна економічна і військова співпраця із США та західними країнами в цілому. По-друге, Ізраїль може вдало зіграти на суперництві між Саудівською Аравією та Іраном за регіональне лідерство.

Ще одним потенційним партнером для Ізраїлю є Туреччина. Це також прозахідна держава, у якої були непогані відносини з Ізраїлем до інциденту з «Флотилією миру» в травні 2010 року, що призвело до ускладнення двосторонніх відносин. Проте перспектива їх покращення все ще зберігається.

Автором статті неодноразово наголошувалось на небезпеці, яку становлять для національної безпеки Ізраїлю лідерські амбіції та активна дипломатична діяльність Ірану. Тому важливим напрямом зовнішньої політики Ізраїлю має бути протидія цьому з використанням як дипломатичних засобів, так і військових (зокрема, розвідки).

Отже, нова геополітична ситуація, що склалася в регіоні Близького Сходу і Північної Африки в результаті революційних зрушень, має безпосередній вплив на зовнішнє оточення Ізраїлю, а отже вимагає від останнього перегляду засад власної зовнішньої політики.

Література

1. Пресса Британии: опасные игры египетских властей
http://www.bbc.co.uk/russian/uk/2011/02/110204_brit_press.shtml#2

2. Израиль пугает мир новым Ираном, который может получиться из Египта после революции <http://econo.com.ua/2011/02/izrail-pugaet-mir-novym-iranom-kotoryj-mozhet-poluchitsya-iz-egipta-posle-revolyucii/>
3. «Белая интифада»: сценарий арабской революции в Израиле <http://www.inosmi.ru/asia/20110121/165852005.html>
4. Американская разведка дала прогноз по ситуации на Ближнем Востоке <http://www.israelonline.ru/mainpage/американская-разведка-дала-прогноз-п.html>
5. Новые направления внешней политики Израиля <http://news.israelinfo.ru/tribune/30828>

Ранджбар Нікдел М.*

ЗМІНА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ САРКОЗІ ЩОДО ІРАНУ

З появою Ніколя Саркозі у Франції в травні 2007 року в країні відбулися значні зміни в області зовнішньої політики. Однією з важливих особливостей цих змін - розбіжності інтересів налаштованого на Атлантизм нового президента з традиційними підходами Голізму у Франції.

Ця зміна в орієнтації мала ефект на відносини між Францією та Іраном. Враховуючи важливість Франції (основну роль в Європі та її постійне членство в Раді Безпеки ООН і прийняття другого шестимісячного головування в ЄС у 2008 році), та з іншого боку – важливість Ірану на Близькому Сході та в Азії (другий запас нафти і газу в світі), не можна недооцінювати важливість відносин між цими двома країнами.

Зміни в зовнішній політиці Франції

Очевидно, що з приходом Ніколя Саркозі до влади, відбулися великі зміни в зовнішній політиці Франції щодо Близького Сходу.

Після виступу Шираку проти вторгнення в Ірак, в Америці відчувалося зростання антифранцузьких настроїв, наслідком чого стало освідомлення новим поколінням французьких політиків, у тому разі Ніколя Саркозі, що без узгодження політики з Америкою Франція може втратити свою роль світового гравця.

Європейський Союз повинен враховувати той факт, що країни Східної Європи, які приєдналися до ЄС, намагаються зайняти позицію Америки [1]. Деякі вважають, що прийняття позиції Ніколя Саркозі у відповідності з політикою Америки було дуже мудрим рішенням. Наразі, Ніколя Саркозі повторює слова Америки, і іноді навіть гостріше, про ядерну програму Ірану та питання прав людини. У сучасному світі, якщо хтось відкидає Америку, ніяка політика не може заздалегідь розраховувати на стійкість. Але чи означає це втрату незалежної французько-європейської політики? Чи це означає втрату Голізму, що робив Францію важливим гравцем в світі?

Французька політика по відношенню до Близького Сходу та Ірану

Тепер стоїть питання, чи використання нової політики Франції президентом Саркозі, враховуючи її вплив на всю політику ЄС та Європи, може змінити політику ЄС щодо Близького Сходу та Ірану. У зв'язку з ядерною кризою в Ірані, схоже, що Франція готується до бойкоту і тиску на Іран. Але в питанні Близького Сходу необхідно відзначити, що Саркозі в своїй промові до парламенту Ізраїлю, сказав про необхідність формування палестинської держави поряд з Ізраїлем, що Єрусалим буде столицею обох держав, і Ізраїль повинен зупинити будову міст в Палестинській землі; що показує про-Палестинську позицію. В той же час за день до зустрічі з Шимоном Пересом, він нічого не казав про права Палестини та підкреслив свою підтримку Ізраїльського народу. Тут варто зазначити, що

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф.Коппель О.А.

Дирда А.*

МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ КНР У КОНТЕКСТІ БЛИЗЬКОСХІДНИХ РЕВОЛЮЦІЙ

Ось уже майже два місяці увага ЗМІ прикута до бурхливих подій, що розгортаються у найбільш неспокійному регіоні світу. Революції і заворушення охопили як бідні, так і цілком забезпечені арабські країни, породили масу тлумачень того, що відбувається, з боку експертів і простих обивателів. Безумовно, причини близькосхідних революцій лежать як поза межами країн регіону, так і в них самих. Здавалося б, яке відношення ці події можуть мати до Китаю, що знаходиться на іншому кінці материка?

Для Пекіна кілька факторів роблять цей період особливо складним. По-перше, високі ціни на енергоносії на тлі вже існуючої інфляції. По-друге, спроби народних демонстрацій. По-третє, зміни в комунікаційних стратегіях, що дозволяють швидше передавати інформацію, яка знаходить способи обійти китайську цензуру. Четвертий чинник - Китай сьогодні перебуває на зовсім іншій стадії розвитку. У країні з'явився зростаючий середній клас, очікування китайців підвищилися – в останні кілька років, щоб впоратися з економічною кризою, уряд спробував збільшити внутрішнє споживання - даючи субсидії, відрахування, фінансування - і люди розраховують на поліпшення ситуації. Всі ці фактори поєдналися в той час, коли Пекін зосереджений на проблемі передачі влади Ху Цзіньтао новому наступнику. Проте Пекін все більше стурбований заворушеннями на Близькому Сході та їх потенційними наслідками - не тільки для цін на нафту, але, можливо, і для соціальної стабільності самого Китаю [1].

Хоча китайці є п'ятим за величиною виробником нафти в світі, вони також є великим імпортером нафти, споживаючи в два рази більше, ніж виробляють самі. У 2010 році імпорт нафти виріс на 50%. Великі обсяги імпорту припадають на Північну Африку і Близький Схід [2]. Сьогодні Китай отримує близько 3-3,5% нафти з Лівії. У 2010 році він збільшив інвестиції в цю країну на 25% [3]. Пекін намагається визначити, як довго збережуться високі ціни на нафту, які злетіли внаслідок заворушень на Близькому Сході, а також чи матимуть ці події тривалий вплив на країни, в які Китай здійснив інвестування, щоб отримати доступ до ресурсів.

Одним з найважливіших питань для Пекіна сьогодні є той факт, що в міру того, як зростають ціни на енергоносії, вони здійснюють додатковий вплив на інфляцію, яка і так вже вирує у Китаї. У 2010 році інфляція в країні склала 3,3% (американці дають 5% зростання споживчих цін у 2010 р. в КНР). У цьому році - до кризи - передбачалося, що вона складе 4-5%. Однак це офіційні дані – насправді ці цифри набагато нижчі за реальні. Реальна інфляція на 6-7 процентних пунктів вища. З тих пір, як китайська економіка відкрилася світу у 1979 році, Китай пережив три великих інфляційних стрибка: у 1985 році, в 1988-1989 роках і в період 1993-1996 років [4].

У той час як світ спостерігає за сутичками у Північній Африці, керівництво КНР обережно спостерігає за невдоволенням у власному суспільстві. Корупція, інфляція і зрос-

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Головченко В.І.

тання цін на нерухомість - основні питання, які турбують сьогодні мешканців Китаю [5]. На тлі зростаючої кількості незадоволених політикою правлячого режиму, в інтернеті розповсюджуються заклики до масових демонстрацій. Правоохоронні органи переведені на посилений режим роботи. У Шанхаї сотні поліцейських у формі і цивільному припиняли будь-які спроби провести акції протесту. Той самий сценарій повторився у Пекіні. Незначні маніфестації пройшли лише у Гонконзі [6]. Китайські спецслужби заарештували трьох осіб за розміщення посилань на заклики до протестів за звинуваченням в «підриві основ держави». Заблоковано також пошук по мікроблогах з ключовими словами «Туніс», «Єгипет» і навіть «жасмин» [7].

Нещодавно пройшло засідання Постійного комітету Всекитайського зібрання народних представників - вищого законодавчого органу, який на початку березня зібрався на щорічну сесію (5-15 березня 2011 р.). На засіданні були присутні всі члени політбюро, партсекретарі провінцій КНР, а також багато керівників Народно-визвольної армії Китаю. Йшлося не тільки про план 12-ї п'ятирічки, а й про те, як запобігти повторенню в Китаї кольорових революцій. У своєму виступі Ху Цзіньтао закликав партію «відстежувати і мінімізувати негармонійні фактори». У закритій частині виступу він закликав посилити контроль за інтернетом, а також мільйонами мігрантів, які приїжджають на роботу в китайські міста з села і можуть стати соціальною базою для невдоволення. У такі часи соціальна стабільність стає для уряду головним пріоритетом. Керівництво країни хоче стабільної атмосфери, щоб воно могли здійснити політичний перехід без будь-яких значних проблем [1].

Вагомий вплив на ситуацію у Китаї матиме розвиток подій на Близькому Сході та у Північній Африці. Криза неминуче відбивається на котируваннях загальносвітових цін на нафту. Зараз вона коштує вже 100 доларів США за барель (що вигідно в тому числі й Росії), а в разі продовження революцій буде коштувати ще дорожче (що дуже невигідно Китаю). Відсутність серйозного впливу на Близькому Сході змусить КНР або бути поступливішими по відношенню до США, або – зробити кроки у відповідь. І, треба сказати, Китай має чим відповісти. КНР офіційно оголосила, що з 2012 року припинить експорт рідкоземельних металів (літію, галію, індію, германію, ренію), які активно використовуються в мікроелектроніці і без яких неможливо створювати високотехнологічні товари. Велика частина родовищ рідкоземельних елементів виявлена саме в Китаї. Там же зосереджено 90% загальносвітового видобутку цих металів. У разі припинення їх поставок з КНР західні країни можуть опинитися в залежності від Китаю. Звичайно, можна пошукати власні родовища рідкоземельних елементів або винайти їх замітники. Проте на це потрібен час, якого Китаю буде достатньо для того, щоб не тільки стати лідером в області високих технологій, а й змусити західних конкурентів йти на політичні поступки, які можуть стосуватися як питань, пов'язаних з енергетичною безпекою Китаю, так і з остаточним рішенням тайванського питання, і з проблемою поки що прихованих територіальних претензій до сусідніх країн [8]. Стосовно подальшої ескалації революційної ситуації, то КПК відкинула припущення про те, що у Китаї може повторитися близькосхідний сценарій. За її словами, в країні зараз - економічний бум і проблеми безробіття і бідності, які стали каталізатором хвилювань на Близькому Сході, але які неактуальні для китайців [9].

Література

1. Ставки Китая в ближневосточном кризисе («Stratfor»,США), - Режим доступа : <http://www.inosmi.ru/video/20110312/167264928.html>

2. Волович А. А. Китай на энергетическом рынке Ближнего Востока. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2004/22-09-04.htm>
3. Новая эра от Африки до Ближнего Востока.- Режим доступа: http://kurdistan.ru/2011/03/04/articles-9331_Novaya_era_ot_Afriki.html
4. Рост инфляции в Китае в 2010 году составил 3,3%.- Режим доступа; <http://news.mail.ru/economics/5154515/>
5. «Жасминовая революция» made in China. – Режим доступа: <http://quorum.kz/4068/>
6. Китай вдохновился революциями на ближнем Востоке. – Режим доступа: <http://ru.euronews.net/2011/02/27/chinese-police-clampdown-on-anti-government-protests/>
7. Китай закрывает революцию на профилактику. Власти КНР крайне обеспокоены возможностью начала в Китае волнений по модели революций на Ближнем Востоке. – Режим доступа: http://sia.ru/?section=484&action=show_news&id=121432
8. Как ближневосточные революции могут аукнуться в Китае. – Режим доступа: <http://rus.ruvr.ru/2011/02/19/44995930.html>
9. Китайская жасминовая революция закончилась, так и не начавшись. – Режим доступа: <http://ru.ibtimes.com/articles/620/20110221/823816.htm>

КРАЇНОЗНАВСТВО

Анджапарідзе А. *

УКРАЇНСЬКО-ГРУЗИНСЬКЕ СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО: ГУМАНІТАРНЕ ПІДГРУНТЯ

Гуманітарні відносини – в сфері духовного виробництва й культури, освіти й охорони здоров'я, соціального захисту населення й пенсійного забезпечення посідають особливе місце в багатогранній і розгалуженій структурі суспільних відносин. Тому стратегія побудови суспільства європейського типу неминуче пов'язана, з одного боку, з конституюванням Людини як вищої соціальної цінності, з іншого – з дедалі більш дієвою, цілеспрямованою і послідовною орієнтацією в політичній практиці на потребі конкретної людини. Це означає, що економічні, соціальні, політичні й будь-які інші перетворення в суспільстві та державі завжди й обов'язково повинні “замикатися” на людину, тобто остання з її потребами і прагненнями повинна бути кінцевою метою й основним критерієм оцінки дієвості й ефективності таких перетворень [3, с.4-6].

Отже, гуманітарні міждержавні відносини можуть бути окреслені в трьох основних формах репрезентації: в формі історико-культурної ідентифікації (вісь минулого), в формі цивілізаційного вибору (проект майбутнього) і, нарешті, в формі різних конкуруючих проєктів індивідуальної, особистісної і цивільної самоідентифікації (вісь актуального дійсних). І хоча дані форми репрезентації тісно взаємозалежні, методологічно доцільно на завершальній стадії аналізу не тільки чітко їх диференціювати, але хоча б частково конкретизувати в проблемно-тематичному ключі.

Причому розбіжності орієнтацій в аспектах історико-культурної, цивілізаційної й антропологічної само- і взаємоідентифікацій не є перешкодою для побудови нормальних, дружніх, добросусідських, цивілізованих відносин між двома державами й народами, що мають спільну культурну спадщину і досвід спільної історії. Навпаки, облік цих розбіжностей уможлиблює проведення наукового прогнозування і довгострокового стратегічного планування міжнародних гуманітарних відносин, ґрунтуючись не на емоціях і добрих побажаннях, а на об'єктивних тенденціях. Варто мати на увазі й те, що властивий для України й Грузії європейський цивілізаційний вибір розвитку вимагає перегляду патерналістської парадигми взаємозв'язків між державою й людиною, що дісталася цим країнам у спадщину від радянської доби [1].

Адже з проголошенням незалежності в 1991 р. й початком розбудови української та грузинської національних держав більшість соціальних інститутів залишилась успадко-

---

* аспірант кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Крижанівський В.П.

ваними від попереднього радянського суспільства, й завдання, котре постало перед новою незалежною владою, полягало у визначенні шляхів оптимальної трансформації наявної соціальної структури відповідно до нових історичних завдань і перспектив. До сьогодні в Україні й Грузії держава більш-менш жорстко регламентує практично всі суспільні процеси. Для цього вона повинна рахуватися з логікою і нормативністю тих соціальних інститутів, що вона охоплює як свої складові – центральні чи периферійні [4, с.111-115].

Іншими словами, гуманітарні відносини можуть стабільно розвиватись лише тоді, коли цей процес підтримується належним чином державною політикою, а державна політика може бути успішною, якщо вона формуватиметься на демократичних засадах. Більше того, на нашу думку, специфіка гуманітарних відносин і гуманітарної сфери полягає в тому, що на відміну від інших сфер суспільного життя та інших суспільних відносин, гуманітарні не можуть регулюватися в інший спосіб навіть тимчасово: втрата внутрішньої духовної свободи відразу веде до загибелі творчого духу. Не випадково, навіть у тоталітарних суспільствах гуманітарна сфера завжди залишалася сферою свободи і була джерелом політичної творчості.

Між незалежними Україною та Грузією в культурно-гуманітарній галузі історично склалися плідні й тісні зв'язки, що продовжують активно розвиватися на сучасному етапі. Протягом усього періоду формування стратегічного партнерства Київ і Тбілісі напружували всебічну договірно-правову базу, яка дозволяє зміцнювати українсько-грузинське співробітництво в гуманітарній сфері.

Таким чином, необхідність розвитку гуманітарних відносин – очевидна, оскільки сьогодні більшість міжнародних відносин починають актуалізуватися в рамках орієнтації на громадян, “кінцевого споживача” політичного продукту, що створюється в рамках міжнародних відносин.

Україна й Грузія мають значні перспективи в розвитку гуманітарних відносин, оскільки їхні культурні зв'язки постають частиною складного соціального та геополітичного феномену з історичним корінням та власними суперечностями. Чорноморський регіон, де знаходяться обидві держави, не лише мінливий геополітичний простір, де розквітла матеріальна цивілізація на основі демократичних принципів, а й сукупність ідей та цінностей, яскравих національних та місцевих культур, які утворюють чорноморську цивілізацію як складову європейської цивілізації [2].

Прагнення України й Грузії до стратегічного партнерства та євроатлантичної інтеграції знайшло свій вираз як на політико-дипломатичному й безпековому рівнях, в економічних контактах, так і в культурних зв'язках завдяки посиленню чинника національної самосвідомості в обох державах після якісних змін політичних режимів унаслідок “революції троянд” та “помаранчевої революції”. Нині національні культури України та Грузії наполегливо шукають не лише підтвердження свого місця в культурній системі Європи, а й ідентифікації із „західними” культурними цінностями, і, відповідно, нових можливостей для інтеграції в усіх сферах.

Література

1. Вдовенко С. Сучасні аспекти розвитку українсько-грузинського співробітництва в галузі культури і мистецтва // Вісник Української академії державного управління. – 2002. – № 4. – С. 316-320.
2. Лавров Л. До питання про українсько-кавказькі культурні зв'язки // Хроніка – 2000. Вип. 49. – К., 2005. – С. 127-134.

3. Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич – Київ: ВФ “Відродження”, 2004. – 488 с.
4. Чекаленко Л. Зовнішня політика і безпека України. Людина – Суспільство – Держава – Міжнародні структури: Монографія / Рада нац. безпеки і оборони України. Нац. ін.-т пробл. міжнар. безпеки; За заг. ред. С.І.Пирожкова. – К.: НІПМБ, 2004. – 352 с.

Волошенко І.*

НЕВРЕГУЛЬОВАНІСТЬ КОРДОНІВ МІЖ КРАЇНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНФЛІКТОГЕННОСТІ

Розпад СРСР поставив на порядок денний і територіальне питання, яке для новостворених держав носить важливий і принциповий характер.

Тема неврегульованості державних кордонів для держав центрально-азійського регіону має непересічну актуальність, оскільки впливає на безпеку як окремих держав, так і регіону в цілому.

Проблема прикордонної безпеки, незважаючи на неоднозначність оцінки її місця і ролі як самостійного елементу національної безпеки, в сучасних умовах набула особливої важливості, оскільки є пріоритетним напрямом діяльності будь-якої держави.

Це пов'язане з цілою низкою факторів, основними з яких є: зміна природи загроз прикордонній безпеці; збільшення прозорості державних кордонів створює комфортні умови для розповсюдження транскордонної злочинності, контрабанди наркотиків, зброї, нелегальної міграції; послаблення прикордонної безпеки одного учасника транскордонної взаємодії може призвести до послаблення безпеки сусідніх держав, регіону в цілому.

Для держав Центральної Азії характерними є деякі особливості, які прямо впливають на територіальне розмежування. Головними з них є поліетнічність, поліконфесійність і мультикультуризм, які значно утруднюють процес делімітації і демаркації кордонів.

Кордони між пострадянськими державами Центральної Азії носять часто умовний характер, а їх неврегульованість, підсилена національно-етнічним, культурно-історичним, або іншим факторам здатна стати джерелом як міждержавних, так і регіональних конфліктів.

Крім цього неврегульованість кордонів посилює і інші проблеми безпеки держав регіону: розподілу водних ресурсів, наркотрафіку, нелегальної міграції, тероризму тощо.

Нові незалежні держави Центральної Азії – Казахстан, Туркменістан, Узбекистан, Киргизія, Таджикистан в сучасних межах були створені радянською владою ще в 20-30 рр. ХХ ст. Кордонами слугували, в основному, природно-ландшафтні бар'єри – річки, гірські хребти, пустельні райони. В степових районах кордонів взагалі не існувало, так як місцеве населення кочувало.

З розпадом СРСР позитивним чинником, який сприяв вирішенню територіальних питань, стала згода владних еліт країн регіону в 1991 році визнати державними старі адміністративні кордони СРСР між республіками, що дозволило уникнути багатьох міждержавних конфліктів.

Основними факторами, які впливають на територіальний розподіл, є: неспівпадіння етнічних і державних кордонів; наявний дефіцит придатних для проживання і орних зе-

* аспірантка кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Дорошко М.С.

мель, а також - особливо в умовах засушливого клімату – дефіцит водних ресурсів; наявність анклавів – «островів» територій однієї держави, оточеної з усіх боків територією іншої; спільний кордон 3 держав у «пороховій бочці» Центральної Азії – Ферганській долині, де не вирішена велика кількість соціально-економічних проблем, високий рівень ісламізації і радикалізації населення.

Фактично процес облаштування державних кордонів у пострадянських державах ЦА розпочався лише в кінці 90-х рр., хоча національні прикордонні служби були створені у 1993-1994 роках.

В першу чергу делімітації і демаркації підлягав зовнішній кордон регіону. Лише на початку 2000-х років розпочалися активні переговори по врегулюванню територіального питання між самими державами регіону.

В процесі визначення державних кордонів найкраща ситуація склалась у Казахстані і Туркменістані. Територіальні суперечки між іншими державами регіону значно серйозніші і болючіші.

Щодо територіального розмежування з Китаєм, то з 1992 року Казахстан, Киргизія і Таджикистан вели переговори з Пекіном як незалежні держави, в результаті яких між ними було підписано договори про делімітацію кордонів.

Не зазнали великих труднощів і переговори щодо лінії кордону Туркменістану з Іраном. Однак кордон з Афганістаном для Туркменістану, Узбекистану і Таджикистану, зважаючи на складність рельєфу, є дуже складним для контролю.

Для Казахстану важливістю набуло також врегулювання кордону з Російською Федерацією, оскільки їх сухопутний кордон становить 7 591 км. Переговори по делімітації казахсько-російського кордону продовжувались з вересня 1999 і завершені були у 2009 році встановленням прикордонних знаків.

Щодо казахсько-узбецького кордону, то делімітація його проходила у 2 етапи. На першому було розділено близько 96% кордону, 4% невирішених ділянок були врегульовані Договором «Про окремі ділянки казахсько-узбецького кордону».

В конструктивній і діловій обстановці пройшли переговори Казахстану з Киргизією і Туркменістаном, які завершилися 2001 року.

Однак успішні переговори щодо територій не були притаманні всім країнам регіону. І до сьогодні територіальні суперечки між Узбекистаном і Киргизією, Узбекистаном і Таджикистаном, Киргизією і Таджикистаном відрізняються особливою конфліктністю.

Лише через події 1999-2000 років, коли у Ферганську долину увірвалися бойовики Ісламського руху Узбекистану, назріло питання термінового вирішення територіального питання між державами.

На сьогодні між Киргизією і Узбекистаном залишаються невирішеними близько 58 спірних районів, по більшості з яких не досягнуто жодного рішення.

Важливою перепоною для врегулювання прикордонних питань є наявність анклавів як в одній, так і в іншій державі. Анклави є могутнім інструментом тиску на сусіда, особливо з боку Узбекистану. Загострення відносин між киргизами і узбеками в Ошській і Джалал-Абадській областях Киргизстану у 2000 роках, конфлікт 2010 року дають ясно зрозуміти, що в регіоні можливі конфлікти, а не вирішення територіального питання їм сприяє.

Найбільш складні відносини склалися на сьогодні між Узбекистаном і Таджикистаном, де територіальне питання тісно пов'язане з міжетнічними суперечками, що мають давню історію. Ситуація ускладнюється наявністю величезних діаспор.

До того ж не вирішене питання водорозподілу, неприязнь між керівниками двох держав не сприяють вирішенню територіальних суперечок.

Подібна ситуація склалась і між Киргизстаном і Таджикистаном, між якими налічується близько 70 спірних районів. Процес делімітації кордонів між країнами знаходиться на ранніх стадіях розвитку.

Як і в таджицько-узбецьких відносинах, між Киргизією і Таджикистаном протиріччя посилюються за рахунок етнічних меншин, наявності анклавів і надзвичайно складною соціально-економічною ситуацію, перенаселеністю тощо.

Історія створення національних радянських республік в Центральній Азії у 20-30 рр. XX ст. залишила їм низку проблем, включаючи і проблему міждержавних кордонів. Республікам вдалось, хоча і частково, вирішити проблему делімітації кордонів. Особливих успіхів тут досягли Казахстан і Туркменістан. Слід зазначити, що й інші держави регіону – Узбекистан, Киргизія, Таджикистан - повинні закінчити цей процес, оскільки поєднання територіальної проблеми з соціально-економічними, етнічними факторами здатне спровокувати складні міждержавні конфлікти, вирішити які буде значно складніше.

Бредихин А.*

ТЕНДЕНЦИИ ФЕДЕРАЛИЗМА В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

Ukraine is a unitary state, but has a number of prerequisites for the emergence of federalism in the country. Many Ukrainian politicians use in their election programs can change the administrative-territorial structure of the country. Modern Ukrainian federalism has its own history, but its formation may contribute to the emergence of domestic issues and separatist tendencies in the regions.

Федерализм в современном мире предполагает признание необходимости самоуправления на первом субнациональном уровне. Это осознание обуславливается историческими, экономическими, геостратегическими предпосылками. В данном вопросе можно выделить две тенденции, способствующие переходу к федерализму. Во-первых, это ситуации, когда происходит интеграция нескольких административно-территориальных образований либо государств. Классическим примером могут служить США. Во-вторых, возможность перехода к федерализму реализуется в ситуации децентрализации страны, отказа Центра от ряда исключительных прав и расширением прав регионов.

Современная Украина согласно своей Конституции является унитарным государством, однако при этом имеет автономное образование – республику Крым, что подразумевает предание отдельным регионам страны, по аналогии с Крымом, исключительных политических прав. Данный аспект и позволяет поднять для рассмотрения вопрос о применении федерализма по отношению к Украине.

Понимание федерализма тесно связано с идеологией территориально-государственного строительства, этим и объясняется использование идей федерализма в трудах украинских мыслителей, а так же в своих предвыборных программах рядом украинских политиков и политических партий.

Подобную возможность рассматривал в 1918 году Михайло Грушевский, говоря о том, что «Украинская Республика в конечном счете будет федерацией земель - Соединенными штатами Украины» и предостерегал, что «...всякое навязывание громадам механической унитарности принудительных связей будет большой ошибкой, которая вызовет только отпор, реакцию, центробежность или же даст основание для новых усобиц» [1, 230-232]. В то же время Н. Драгоманов писал: «в культуре — рационализм, в политике — федерализм, в социальных делах — демократизм».

Первая попытка вынесения вопроса о возможной федерализации страны предпринималась в 1991 году, когда лидер партии «Народный рух Украины» Вячеслав Чорновил включил в свою предвыборную программу пункт об оптимальном федеративно-земельном устройстве Украины. В том же году им была созвана т.н. «Галицкая ассамблея» в составе Львовской, Ивано-Франковской и Тернопольской областей. Целью ее было закрепление экономической самостоятельности Галиции.

Региональные элиты также настаивали на возможности изменения административно-территориального устройства страны. 1 декабря 1991 года на территории Закарпатской

* студент 4 курсу Південного Федерального університету, м.Ростов-на-Дону, Росія

области совместно со Всеукраинским был проведен областной референдум, рассматривающий вопрос о «специальном самоуправляемом статусе территории Закарпатской области... в качестве субъекта в составе Украины» [5, 157]. На нем 72,8% высказалось за получение Закарпатской областью автономного (самоуправляемого) статуса. В тот же день в Береговском районе Закарпатской области состоялся местный референдум о предоставлении району статуса Венгерского национального округа.

Второй раз вопрос о федерализации был поставлен весной 2002г. - после парламентских выборов. Тогда за создание двухпалатного парламента и выборность губернаторов выступали как представители блока «За єдину Україну» (Д. Табачник), так и «Нашої України» (П. Мовчан). Северодонецкие съезды элит восточной и южной Украины 2004 и 2008 годов одной из своих задач также ставили рассмотрение вопроса федерализации страны.

Третьей волной тенденции к федерализму можно назвать приход к власти Партии Регионов и избрание Президентом В.Ф. Януковича. Возможность изменения административно-территориального деления неоднократно включалось в предвыборную программу Партии Регионов и звучала в заявлениях ее представителей.

Подходя к региональному аспекту, следует подчеркнуть, что Украина представляет собой гораздо большую «мозаику регионов», нежели союз «Королевства Галиции и Лодомерии» – «Малой Польши» и «Малороссии». При этом нужно не забывать и о том, что главным стимулом федерализации является не величина территории, а степень ее гетерогенности в сочетании с благоприятствующей идеологией территориально-государственного строительства.

Обозначая географическое пространство страны можно выделить ряд схем, предлагаемых различными исследователями. Большинство из них основывается на историческом, экономическом и этнокультурном делении страны.

Известный украинский мыслитель Степан Львович Рудницкий выделял девять исторических регионов Украины. Разделение Украины на исторические регионы предлагает бывший президент Украины Леонид Кучма в своей книге «Украина не Россия». Там он выделяет двенадцать исторических регионов страны. К ним он относит: Слобожанщину или Слободскую Украину, Полесье, Среднее Поднепровье, Запорожье, Донбасс, Подолию, Причерноморье, Крым, Волынь, Галичину, Закарпатье, Буковину [4, 12].

Украинские управленцы, разделяют Украину согласно своим собственным схемам, основанным на хозяйственных нуждах государства. Вследствие имеющихся проблем по управлению страной они выделяют: Северный, Северо-Восточный, Северо-Западный, Центральный, Днепровский, Западный, Юго-Западный, Донецкий регионы, Крым с Севастополем и отдельно Киев.

Известный украинский специалист в области размещения производственных сил В.А. Поповкин предлагает для рассмотрения 10 мегарегионов Украины. Киевские ученые А.Г. Стегний и Н.Н. Чурилов основываясь на использовании факторного и кластерного анализа так же выделяют 10 регионов Украины. В тоже время исследователь Анатолий Филатов выделяет семь социокультурных регионов Украины. Это русскокультурный ареал, Малороссия, Югоруссия, Карпатский край, русинский край, Буковина и Галичина. Есть мнение, предложенное Ильей Кононовым о том, что Украина представляет из себя 5 этнокультурных областей.

Таким образом, Украина представляет собой площадку, пригодную для проведения процесса федеративной трансформации.

И здесь, в процессе наделения регионов большим количеством прав следует следовать принципу, предложенному А. де Токвилем и Г. Вайцем, согласно которому суверенитет де-

лится между государством в целом и регионами. В таком случае разрушается подход целостности суверенитета и происходит усиление роли регионов на политическом поле, как страны, так и макрорегиона. Однако здесь следует заметить, что суверенитет делится не поровну, и общенациональный суверенитет доминирует над региональным, что устраняет возможность проявления сепаратистских тенденций регионами.

Исходя из принципа «пестроты регионов» и их сформированности как экономически, так и исторически можно говорить о том, что модель федерации может быть принята для Украины. В таком случае будет сглажен момент «расколотости» страны. Однако данный процесс должен выстраиваться уравновешенно с учетом абсолютно всех региональных специфик страны. В противной ситуации, как указывает С. Кургинян, регионы станут источником сепаратистских тенденций и Украину ожидает распад.

Література

1. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. - К: Т-во «Знання України», 1991.- С. 230-232.
2. Кургинян С. Украина 2020: Империя или распад – [Электронный ресурс] – Режим доступа: [http:// www.imperiya.by/politics1-7032.html](http://www.imperiya.by/politics1-7032.html)
3. Лысяк-Рудницкий И. Советская Украина в исторической перспективе // В кн. И. Лысяк-Рудницкий. Между историей и политикой / Под. ред. Д. Фурмана, Я. Грицака. – М.; СПб.: Летний сад, 2007. – С.588-591.
4. Медведев Р.А. Расколота Украина. М.: Ин-т экополитических стратегий, Международная академия исследования будущего, 2007. – С.12
5. Неменский О. Восточнославянский этнический сепаратизм: русины и казаки // Актуальные проблемы Европы: Сб. науч. трудов. – Вып. 3: Сепаратизм в современной Европе / Ред.-сост. О.Н.Новикова. – М.: ИНИОН РАН, 2009. – С. 149-174.
6. Туровский Р.Ф. Политическая регионалистика. М.: Издательство ГУ-ВШЭ, 2006

Чернат Д.*

РОЛЬ І ПЕРСПЕКТИВИ АЗІЇ В НОВОМУ СВІТОВОМУ ПОРЯДКУ ХХІ СТ.

На початку ХХІ ст. помітно зросла роль і вплив країн Азії в системі міжнародних відносин. Крім «старих» світових лідерів (Японії) серед держав Сходу в кінці ХХ- початку ХХІ ст. з'явилися нові - Китай і Індія. Разом вони складають тріаду азійських кутів глобального шестикутника сил, до якого входять також США, ЄС і Росія.

Із тріади «азійських велетнів» особливо великого значення набув Китай, який зумів досягти за останні 30 років вражаючих економічних успіхів. При цьому Китайська Народна Республіка зберегла відданість національній комуністичній ідеології, залишившись носієм специфічного варіанту соціально-економічного та політичного розвитку. До кінця першого десятиліття нинішнього століття КНР посіла за багатьма макроекономічними показниками друге місце в світі після США [8].

Китайська економіка, що перебуває на активній стадії трансформації в постіндустріальну, стикається з необхідністю підтримки високих темпів зростання. Світовий фінансова криза 2008 року обмежила перспективи зовнішньоторговельної експансії і підвищила значення внутрішнього ринку. При цьому потреби у забезпеченні національного господарства зовнішніми паливно-енергетичними ресурсами (насамперед сировою нафтою) залишилися, і Пекін продовжив пошук можливостей для їх задоволення. Крім використання північного, континентального каналу імпорту нафти і природного газу (з Росії та Казахстану), Китай розширив південний морський коридор, збільшивши ввезення нафти не тільки з країн Аравії і Персидської затоки, але і з Африки - Анголи, Нігерії та Судану. У цілому КНР перетворилася на початку ХХІ століття не тільки в регіональну (у масштабах Великої Східної Азії), а й глобальну супердержаву з інтересами в Африці, на Близькому Сході, в Латинській Америці та Океанії [3].

Положення, аналогічне китайському, прагне зайняти і Індія. Їй вдалося істотно збільшити свій господарський, у тому числі науково-технічний, потенціал. Поступаючись Китаю за темпами зростання економіки, Республіка Індія впродовж останніх приблизно двадцяти років значно випереджала країни Заходу. Національний дохід Індії зріс за цей період більш ніж вдвічі. До початку ХХІ століття Індія зміцнила лідируючі позиції в регіоні Південної Азії, в основному, подолавши опір з боку Пакистану. Її геополітичні інтереси поширилися на Афганістан і Центральну Азію. Слідуючи логіці концентричних кіл, Індія прагне затвердити вплив у широкому ареалі, прилеглому до морських кордонів, в зоні Індійського океану аж до берегів Австралії, Індонезії і Східної Африки. На північному сході, в пригімалайських районах (Непал, Тибет) інтереси Делі традиційно перетинаються з китайськими. Однак це не заважає сталій на нинішньому етапі мирній взаємодії між Індією та Китаєм [7].

Одночасно Індія в останні десятиліття розширює різноманітні контакти із США, країнами Європи та Японією. Актуальними для неї залишаються зв'язки із Росією. Делі надає

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Чорноморського державного університету
Науковий керівник: проф. Шевчук О.В.

великого значення політичним відносинам із регіональними державами - ПАР, Бразилією, Республікою Корея та ін.. В цілому Індія стала однією з головних світових держав. Вона претендує на місце постійного члена Ради безпеки ООН, учасника у вирішенні основних проблем світової політики [4].

На початку ХХІ століття в повній мірі заявив про себе радикалізм на релігійно-цивілізаційній, передусім ісламській основі. Мусульманський світ виявився найбільш швидкозростаючим демографічно, серед східних, так і всіх інших цивілізаційних ареалів. Це відбулося на тлі загального демографічного «вибуху» в менш розвинених регіонах.

На відміну від інших східних цивілізацій (конфуціанської, індуїстської) ісламський культурно-цивілізаційний комплекс не має єдиного центру. Ця роль розподілена між низкою країн - сунітською Саудівською Аравією, шіїтським Іраном і найбільш модернізованою Туреччиною. У відсутності нації-лідера покладена і сила, і слабкість мусульманської цивілізації. Це ж пояснює поширеність в мусульманському середовищі ісламістських рухів та організацій [1, 2].

Переходячи до обговорення перспектив еволюції країн Сходу на період до середини поточного сторіччя та зміни їх місця в системі міжнародних відносин та світової політики, варто відмітити, що головною підставою для погляду в майбутнє є демографічна інерція.

Швидкість майбутнього демографічного процесу на Великому Сході оцінюється по прогнозам ООН на рівні вище середньосвітового (приблизно 1,0 проти 0,8%). При цьому частка Сходу в середині ХХІ ст. в порівнянні з його початком повинна за прогнозами збільшитися з 73,8 до 78,7%. В свою чергу частка Європи у світовому населенні до 2050 р. скоріш за все скоротиться до 13,7% (однієї сьомої) [9].

За Сходом в системі міжнародних відносин і в світовій політиці на найближчі десятиліття в цілому збережеться нелідуюче, і в якійсь мірі тіньове становище. Системоутворюючим елементом залишиться Захід, але міць його лідерства буде неухильно скорочуватися. Захід буде змушений більшою мірою рахуватися з іншими міжнародними гравцями. Завдяки цьому відбудеться й підключення провідних держав Сходу до механізму прийняття рішень в області світової політики.

Література

1. Пинюгина Е. Мусульманское меньшинство как вызов современному европейскому государству / Е. Пинюгина // Политическая наука. – 2010. - №1. С. 192-202. – Бібліогр.: с. 202.
2. Торкунов А. Новые вызовы и новые приоритеты / А. Торкунов // Международная жизнь. - 2004. - № 1. - С. 40-47. – Бібліогр.: с. 47.
3. Darling D. BRIC Military Modernization and the New Global Defense Balance / D. Darling // The Faster Time. – 2010. – June 20. –Mode of access: <http://thefastertimes.com/defensespending/2010/10/06/bric-military-modernization-and-the-new-global-defense-balance-part-1-of-2/>
4. Khanna P. How's That New World Order Working Out? / P. Khanna // Foreign Policy. – 2010. – March 15. –Mode of access: http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/11/29/hows_that_new_world_order_working_out
5. Sharma A. Asia's New Arms Race / A. Sharma // The Wall Street Journal. 2010. – August 3. – Mode of access: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704881304576094173297995198.html>

6. Stelzner H. Die Neuordnung der Welt / H. Stelzner // Frankfurter Allgemeine Zeitung. 2010. – August 9. – Mode of access: <http://www.faz.net/s/Rub4D8A76D29ABA43699D9E59C0413A582C/Doc~E6CAE906A258343A5884C0B56CAE6EDD7~ATpl~Ecommon~Scontent.html>
7. Roberts A. The New World Disorder / A. Roberts // The Mirror. 2010. – December 27. – Mode of access: <http://www.mirror.co.uk/news/top-stories/2010/11/27/a-new-world-disorder-115875-22743927/>
8. The World Factbook. Mode of access: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>
9. World Urbanization Prospects: The 2007 Revision. Mode of access: www.un.org/popin.org

Бронєвський В.*

КУРИЛЬСЬКА ПРОБЛЕМА В РОСІЙСЬКО-ЯПОНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Поїздка президента Росії Дмитра Медведєва у листопаді 2010 року на острів Кунашир, один із південнокурильських островів, приналежність яких Росії Японія не визнає, знову підняла на порядок денний російсько-японських відносин курильську проблему. Навіщо президент Росії пішов на таке погіршення відносин із Японією та які ж перспективи вирішення цієї проблеми у найближчому майбутньому?

Курильське питання стає проблемним у радянсько-японських, а потім російсько-японських відносинах від моменту підписання Сан-Франциського договору у 1951 році. Офіційна позиція Японії на сьогоднішній день зводиться до того, що відмовляючись за Сан-Франциським мирним договором від Курильських островів Японія не включала до них Південних Курил, отже вони й досі є японською територією. Намагаючись врегулювати дане питання Радянський Союз підписав у 1956 році із Японією декларацію, у статті 9 якої зазначалось, що СРСР погоджувався на передачу Японії островів Хабомаї та Шикотан після підписання між двома державами мирного договору. Під тиском США Японія відмовилась від такого компромісу та почала наполягати на передачі усіх спірних островів. В результаті мирний договір не підписаний і по сьогоднішній день.

Дану проблему вирішити надзвичайно складно через категоричні позиції сторін. Для кожної правлячої сили в Японії вирішення курильського питання на користь Японії є справою престижу. І навпаки – поступки в цьому питанні Росії можуть поставити хрест на політичній кар'єрі того посадовця, який такі поступки зробить. Складність ситуації полягає в тому, що Японія погоджується на передачу лише усіх чотирьох островів і не згодна йти на компроміс щодо їх можливого поділу між державами (хоча на сьогоднішній день Росія не пропонує навіть такого варіанту вирішення проблеми). Про це красномовно свідчить дезавування японським МЗС заяви міністра Таро Асо 13 грудня 2006 року з приводу того, що Японія може розглянути можливість поділу Північних територій [1]. Не менш категоричною є позиція Росії. У відповідь на ноту протесту з боку Японії з приводу поїздки Д. Медведєва на Кунашир російське МЗС заявило, що Курильські острови є територією Російської Федерації, і президент відвідував російські землі, а тому ніяких консультацій із іноземними державами йому потрібно не було. Взагалі, як свідчать дані соціопитувань 89% росіян виступають проти передачі Південних Курил Японії, а 79% вважають, що необхідно взагалі перестати обговорювати дану територіальну проблему [2].

Саму поїздку Медведєва на Кунашир можна оцінювати неоднозначно. З одного боку це може бути бажання нажити на даному питанні політичний капітал, адже президентські вибори в Росії не так вже й далеко. З огляду на вище зазначені дані соціопитувань така поїздка могла б підвищити рейтинг президента, який проявляє себе як сильний лідер. У вересні 2010 року Японія застерігала Росію, що поїздка президента на спірний острів може зашкодити двостороннім відносинам [3]. Відвідавши острів, Медведєв тим самим

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Маковський С. О.

показав, що ніхто не може обмежити його пересування російською територією. Деякі експерти вбачають в цій поїздки зовнішній чинник, а саме зближення Росії та Китаю, який має схожий територіальний спір із Японією довкола островів Сенкаку. Росія та Китай хочуть таким чином виступити єдиним фронтом проти Японії, змушуючи її піти на поступки. Зараз Китай планує активну співпрацю із Росією у сфері експлуатації морських ресурсів довкола островів, зокрема, тим самим йдучи на ризик погіршення й так не дуже гарних відносин із Японією.

У лютому з'явилась інформація про те, що Росія планує посилити свою військову присутність на островах. Російські ЗМІ говорять про можливість розміщення там системи протиповітряної оборони С-400 «Тріумф», а також гелікоптерів Мі-28, здатних нести протитанкові ракети [4]. Але, незважаючи на це, можливість військового вирішення даної проблеми є малоімовірною. І головний доказ цьому є те, що будь-яке погіршення двосторонніх відносин не є вигідними ані для Росії, ані для Японії. Так, у 2010 р. товарообіг між двома державами склав 24 млрд. дол. Компанія «Тойота» веде переговори щодо можливого будівництва свого заводу під Владивостоком. Токіо нині почав підготовку ратифікації міжурядової угоди з Москвою в атомній сфері, також ведуться переговори про створення спільного підприємства із збагачення урану [5].

Варто відзначити, що США визнали суверенітет Японії над островами. Експерти пояснюють таке рішення Вашингтона наявністю союзницьких зобов'язань між США та Японією за договором 1960 року. Але наявність цього договору не дає підстави говорити, що у разі військових спроб вирішити курильське питання, США будуть допомагати Японії, адже договір за своєю суттю носить оборонний характер, а це означає, що у разі нападу Японії, США не матимуть перед нею ніяких зобов'язань.

Отже, на основі вищесказаного можна зробити наступні висновки:

- поїздка президента Росії на Кунашир свідчить про те, що вона вирішила зайняти проактивну позицію по відношенню до островів;
- такий крок значно підвищить рейтинг Медведєва на фоні президентських виборів, що відбудуться у наступному році;
- Японія не згодна йти на поступки в курильському питанні через те, що це, як і в Росії, може призвести до значного падіння рейтингів діючої влади;
- військове вирішення проблеми є малоімовірним найближчим часом.

Література

1. РФ о курильской проблеме: «Итоги Второй мировой войны пересмотру не подлежат»// NEWSru.com [електронний ресурс - <http://www.newsru.com/russia/14dec2006/neotdadimkurily.html>]. – 14 декабрия 2006г.
2. На Курилах все есть: опрос// Газета.RU [електронний ресурс - http://www.gazeta.ru/politics/2009/07/24_a_3226661.shtml]. - 24.07.09
3. Япония требует от Медведева не ездить на Курилы//1news.am [електронний ресурс - <http://1news.am/?p=3810>]. – 29 сентября 2010г.
4. С-400 «Триумф»: Камчатка или Курилы?// Информационное агенство РОСБАЛТ [електронний ресурс - <http://www.rosbalt.ru/main/2011/02/18/820907.html>]. – 18 февраля 2011г.
5. Острота Курильской гряды// Коммерсантъ [електронний ресурс - <http://www.kommersant.ru/doc/1582499>]. - №24 (4565), 11.02.2011

Рубель К.*

ПРОБЛЕМА ГІБРАЛТАРУ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ІСПАНІЇ

У сучасному світі проблема Гібралтару є одною з найдавніших невирішених територіальних суперечок. Гібралтар являє собою невеличкий мис на півдні Піренейського півострова, на який вже протягом трьох століть постійно висловлюють взаємні зазіхання провідні країни Європи. Найбільшу зацікавленість до цієї зони завжди проявляли Іспанія та Велика Британія, традиційно провідні морські країни Європи.

Стратегічну значимість території Гібралтару важко переоцінити, адже вона знаходиться на перехресті надважливих транспортних шляхів, тому не дивно, що на сьогоднішній день Гібралтар – єдине колоніальне володіння у сучасній Європі та одна з останніх колоній у світі загалом. Ці факти зумовлюють постійну увагу з боку міжнародного співтовариства до цієї території [3].

Проблема Гібралтару сягає своїм корінням епохи створення національних держав та формування балансу сил у Європі. На той час володіння цією територією давало провідним європейським країнам можливість здійснити найважливіше завдання своєї зовнішньої політики – контролювати Середземномор'я, чим пояснюється суперництво між ними у питанні даної території. Перемогу у такій боротьбі отримала Велика Британія. Після війни за іспанську спадщину 1701 – 1713 років Гібралтар, що до цього підпорядковувався іспанській короні, було захоплено британськими військами.

Юридично перехід Гібралтара під владу Великої Британії було оформлено десятою статтею нав'язаної Іспанії Утрехтської мирної угоди 1713 року. З того часу Іспанія, втрапивши частину своєї історичної території, не може змиритися з таким фактом і продовжує вести боротьбу за повернення території як дипломатичними, так і військовими методами. Таким чином, починаючи з XVIII століття Гібралтар став однією з найважливіших проблем зовнішньої політики Іспанії. У XVIII ст. іспанські війська неодноразово здійснювали невдалі облоги території Гібралтару, а на початку Другої світової війни генерал Франсіско Франко та керівництво нацистської Німеччини сумісно розробили план окупації цієї території, здійснити який так і не змогли [1].

Проблема набирає нового характеру у другій половині минулого століття, коли світ охопив процес деколонізації. У 1960их роках Франко знову підняв питання про Гібралтар з метою виправдати несприятливі наслідки своєї внутрішньої та зовнішньої політики, які франкістською пропагандою пояснювалися як «міжнародна облога», в тому числі з боку Британії, що окупувала частину іспанської території [2]. Проте Франко зміг домогтися лише переговорів з Великою Британією, що тривали у 1966 – 1968 рр. відповідно до резолюцій Генеральної Асамблеї ООН [4]. 1967 року у Гібралтарі було проведено референдум, на якому більшість мешканців колонії висловилися проти переходу території під суверенітет Іспанії. 1969 року Гібралтар отримав конституцію, яка визнавала самоврядування за колонією. Хоча такі дії Великої Британії були засуджені Генеральною Асамблеєю

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Кривонос Р.А.

ООН як порушення Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам, Британія не змінила свою позицію, що спровокувало Франко ввести блокаду Гібралтару, що тривала до 1985 року.

Після повалення режиму Франко у Іспанії новий уряд Адольфо Суареса, що визначив інтеграцію до НАТО та ЄС як основні пріоритети зовнішньої політики Іспанії, у якості компромісу поступово погодився зняти блокаду Гібралтару після підписання у 1980 р. керівниками зовнішньополітичних відомств Іспанії та Великобританії Лісабонської декларації. Остаточно блокаду було знято у 1985 році під час правління уряду соціалістів на чолі з Феліпе Гонсалесом після підписання Брюссельської декларації 5 лютого 1984 року, коли Іспанія отримала гарантії безперешкодного вступу до НАТО та Європейського Союзу [1].

Сьогодні Гібралтар визнаний офшорною зоною. Таким чином, особливістю сучасного Гібралтару є те, що на його території для підприємців створено сприятливий валютно-фінансовий та фіскальний режим, високий рівень та законодавчі гарантії банківської та комерційної секретності, лояльність державного регулювання. З 90-х рр. ХХ ст. Гібралтар займає одне з перших місць у світі за кількістю зареєстрованих офшорних компаній, зокрема заснованих, у тому числі, резидентами з України. Це має важливе значення для світової економічної системи [3].

Іспанія і у ХХІ столітті проводить активну політику щодо зміни статусу Гібралтару. Про це свідчить проведений у Гібралтарі референдум 2002 року під тиском ООН та Іспанії зокрема. Референдум мав той самий результат – населення території висловилося проти переходу колонії під суверенітет Іспанії, проте у подальшому означені факти дають підстави стверджувати, що це не остання ініціатива іспанського уряду повернути частину колишньої суверенної території своєї держави. Вже в кінці 2008 року, Європейська Комісія надала Іспанії права вільного судноплавства серед більшості територіальних вод, які оточують Гібралтар у районі морського заповідника «Естречо Орієнталь». Велика Британія почала судовий розгляд з цього питання за підтримки Гібралтару, що триває з перервами і досі [3].

Таким чином, проблема Гібралтару включно з деякими іншими спірними територіям у Західному Середземномор'ї сьогодні складають так званий “пояс нестабільності” на південних кордонах Іспанії. Це створює небезпеку розгортання конфлікту в зоні важливих морських міжнародних комунікацій. Періодичні загострення іспано-марокканського конфлікту через спірні Сеуту та Мелілью, які продовжуються і в наш час, а також збройна сутичка між Іспанією та Марокко на острові Перехіль у Гібралтарській протоці в липні 2002 р., підтверджують цей висновок [3].

Історичний досвід Іспанії має бути врахований у практичній діяльності МЗС України, як держави, що має морської держави, що прагне розвивати торгове співробітництво у Середземноморсько-Чорноморському регіоні та за його межами, особливо при вирішенні територіальних конфліктів на кшталт українсько-російської суперечки навколо острова Тузла у Керченській протоці чи суперечок з Румунією стосовно територіальних вод Чорного моря та річки Дунай. Одним з методів вирішення подібних проблем могло б бути залучення міжнародних організацій, але досвід Іспанії показує, що це не завжди має позитивний результат. Незважаючи на те, що до врегулювання гібралтарського конфлікту були залучені і ООН, і НАТО, і ЄС, Іспанія не змінює свого прагнення повернути територію, тому проблема продовжує існувати і сьогодні.

Література

1. Estudios sobre Gibraltar / [J. Uxó Palasí, F. Olivié, A. Fernández Díaz y alg.]; Jesús Salgado coord. - Madrid: Instituto de Cuestiones Internacionales y Política Exterior (INCIPE), 1996. - 334 p.
2. Fawcett J. E. S.. Gibraltar: The Legal Issues / Fawcett J. E. S. // International Affairs (Royal Institute of International Affairs). – 1967. – Vol. 43, No. 2. – p. 236 – 251.
3. Government of Gibraltar. Information Services [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.gibraltar.gov.gi>.
4. Question of Gibraltar. UNGA, 22d Session. GA Res. 2353(XXII). [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/236/88/IMG/NR023688.pdf>.

Ярошенко Є.*

МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ ПОДІЛУ СУДАНУ В КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

Початок другої декади ХХІ ст. супроводжується бурхливими революціями в Тунісі, Єгипті, Лівії чи заворушеннями в решті держав Арабського Сходу, які відсунули на другий план референдум щодо самовизначення Південного Судану. 9-15 січня 2011 р. 98,83% електорату Південного Судану дали позитивну відповідь щодо незалежності від найбільшої за площею африканської держави в ході референдуму, який був головною умовою Найваської мирної угоди від 9 січня 2005 р. між урядом Хартуму та Народною армією вивольнення Судану (НАВС), що завершила затяжну громадянську війну [1].

Спочатку знайдемо витoki конфліктогенного потенціалу. Кордони Судану, як і всіх держав Африки, були буквально проведені під лінійку колонізаторами на рубежі ХІХ-ХХ ст., нехтуючи етнічними особливостями територій. Єдиний принцип, яким керувалися британці при визначенні кордону, - наявність бавовни, адже Судан мав стати житницею усєї імперії [2]. Протягом 1899-1956 рр. величезна територія Судану перебувала під спільним володінням Великої Британії та Єгипту, поєднуючи в одній колонії заселені арабськими мусульманськими племенами пустельні райони півночі та південні джунглі, де проживають неоднорідні негроїдні племена, які сповідують переважно християнство чи язичницькі вірування.

З 55 років незалежності Судану лише 17 років були мирними. Окрім цивілізаційних розбіжностей між північчю та півднем, антагонізм був підігрітий спробою центрального уряду здійснити ісламізацію держави з метою запровадження норм шариату на Півдні та нехтуванням економічним розвитком регіону. Протягом двох громадянських воєн загинули від військових дій чи геноциду близько 2,5 млн. жителів Півдня, 4 млн. стали біженцями. Героїчна боротьба за незалежність змусила президента Омара аль-Башира піти на поступки НАВС.

За Найваською угодою 2005 р. Південний Судан отримав широку автономію, його президент Джон Гаранг (згодом Салва Кіір) став віце-президентом ще єдиної держави, доходи від експорту нафти ділилися порівну (причому на півдні зосереджено 70% запасів), був сформований спільний військовий контингент і, звісно, мав пройти референдум щодо незалежності.

Аль-Башир не став чинити опір проведенню волевиявлення з декількох причин. По-перше, урядові війська зазнали чималих втрат і відповідно їм не під силу було продовжувати війну. По-друге, у 2003 р. розпочалася ще й війна у Дарфурі – на Заході Судану, населення якого переживає такі ж виклики, що й мешканці Півдня. По-третє, президент Судану намагається поліпшити свій імідж серед світового співтовариства, зіпсований ордером на арешт від Міжнародного кримінального суду за геноцид в Дарфурі [3].

Результати референдуму окрім аль-Башира визнали ООН, ЄС, ЛАД, Африканський Союз. Але до вступу в силу його рішення – 9 липня 2011 р. – Хартум і Джуба мають ви-

* студент 3 спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Бовсунівський П. В.

рішити цілу низку спірних питань: демаркація кордонів, поділ армії, розподіл доходів від нафти. Кордон між обома Суданами визначений на 80%. Має бути проведений плебісцит щодо територіальної приналежності округу Аб'ей, багатого на нафту прикордонного району (25% всієї нафти Півдня), який ще ускладнений етнічним чинником, тобто міграцією кочових арабських племен міссерія. Наразі Хартум і Джуба не можуть дійти згоди щодо участі в плебісциті цих кочівників. Проблема розподілу доходів від нафти має вирішуватися паралельно з округом Аб'ей, який не хоче втрачати Північ. По нафтопроводах сировина з південних районів доставляється до Порт-Судану. Обом сторонам не вигідно розпочинати конфлікт, аби не пошкодити шляхи поставки енергоносіїв. Проте при поділі збройних сил навіть сталася кривава сутичка, яка забрала життя щонайменше 50 осіб [4].

Небажання Хартуму братися знову за зброю та прагнення обох сторін залишити нафтопроводи неушкодженими зводять до мінімуму ймовірність початку нової громадянської війни, але не можна відкидати можливі невеликі прикордонні сутички в багатих нафтою районах. Доки не буде проведено плебісцит, Аб'ей залишатиметься своєрідним Кашміром при поділі колишньої держави. Поділ держави як метод вирішення етнічно-національних конфліктів має здійснюватися таким чином, щоб в обох державах населення залишилося приблизно гомогенним [5, с. 290].

Лівійський лідер Муаммар Каддафі застеріг, що даний референдум може спровокувати сепаратистські рухи в дельті річки Нігер, анклаві Кабінда тощо. Проте, за словами одного з керівників Південного Судану, незалежність Еритреї від Ефіопії у 1993 р. не позначилася на сепаратизмі в решті країн. Варто зазначити, що Еритрея стала незалежною в кордонах колишньої італійської колонії, а Південний Судан стане прецедентом завершення війни зі зміненими колишніми колоніальними кордонами.

Якщо Північ та Південь скоріш за все розійдуться мирно (звичайно, це трохи далеко від цивілізованого розлучення Чехії зі Словакчиною чи Сербії з Чорногорією) та не повторять індо-пакистанський сценарій за Аб'ей, то Південному Судану варто налагодити гармонію серед неоднорідних племен. Справа в тому, що раніше в них був спільний ворог – Хартум і міжплемінна ворожнеча відійшла на другий план. Нині плем'я дінка, до якого належить Сальва Кіір, має привілейоване положення в суспільстві та може викликати етнічну неприязнь у майбутній державі. Що стосується Півночі, то прецедент із Півднем може надихнути Дарфур до більш рішучої боротьби за визволення. Крім того, Аль-Башир пообіцяв рішучіше ісламізувати країну після відокремлення «невірного» Півдня. Також не виключається і підйом опозиції, сповненої ентузіазмом від повалення Мубарака в сусідньому Єгипті, яка не простить втрату Півдня.

Підводячи підсумки, можна сказати, що майбутня 194-а держава світу стане третьою, яка зможе утворити державу внаслідок етнічнонаціональних конфліктів (після Бангладеш та Еритреї) та першою, яка змінить недоторканні колишні колоніальні кордони. Відновлення війни між Північчю та Півднем буде малоімовірною, проте як аль-Башир, так і Кіір, зіткнуться з міжплемінною ворожнечею в своїх державах.

Література

1. Судан пошел путем деления. «Коммерсантъ-Online», 08.02.2011 [електронний ресурс - <http://www.kommersant.ru/Doc/1581425>]
2. На нет и Судана нет. Журнал «Огонёк», №7 (5166), 21.02.2011 [електронний ресурс - <http://www.kommersant.ru/Doc/1585461?ThemeID=1585657>]

3. Народ Південного Судану проголосував за незалежність країни. Tochka.net новини, 07.02.2011 [електронний ресурс - <http://news.tochka.net/ua/59255-yuzhnyy-sudan-ofitsialno-stal-nezavisimym-foto>]
4. Південний Судан на шляху до незалежності. Віктор Каспрук «Дзеркало тижня. Україна» №1, 14 Січень 2011 [електронний ресурс - <http://www.dt.ua/newspaper/articles/73254#article>]
5. М.Г. Капітоненко. Міжнародні конфлікти. – Київ: Либідь, 2009. – 352 с.

Леонтьева О.*

ТРАДИЦИОННЫЕ ЦЕННОСТИ АМЕРИКАНИЗМА В КИНЕМАТОГРАФЕ США 90-Х ГОДОВ XX ВЕКА

In this article, the U.S. cinematography is regarded as a propaganda tool and as a result of the visual arts of this kind. In the context of the problems we, investigate the preservation of traditional features of the cinema as a means of influencing public opinion.

Известно, что роль финансирования и монополизации проката крупных киностудий США, производящих основную массу кинофильмов, принадлежит транснациональным конгломератам, что в основном возглавляются гражданами американского общества, интересы которого совпадают с интересами правящего класса. Поэтому идеологическая задача создаваемых кинематографом кинофильмов состоит не в аналитическом исследовании действительности, а в создании такой ее киноверсии, которая утверждала бы действительность и жизнеспособность существующего строя. В основе американизма, лежат понятия, ставшие традиционными и определяющими для менталитета американцев. Задачей данных кинофильмов, пропагандирующих основы традиционной идеологии, является провозглашение США как наиболее демократической страны в мире, а американцев как передовых людей мирового сообщества, которому предоставлены наиболее широкие гражданские права и в распоряжении которого имеются наиболее разнообразные возможности для их воплощения. В качестве средства внедрения данных идей в сознание массового кинозрителя применяется пропаганда исключительности данного государства, системы власти и образа жизни, принятых в США с помощью внедрения отдельных эпизодов фильмов, включающих искомые моменты: в финале кинофильма-катастрофы «Армагедон» главный герой, погибая на взрывающемся астероиде, устанавливает на нем американский флаг, в картине «День независимости» планетные войска в борьбе с инопланетянами возглавляются американским президентом. Наиболее распространенный прием в укреплении социальной легенды, не требующий дополнительных аргументов – превращение единичного в типическое, что было использовано в кинофильмах «Форрест Гамп», «Жизнь этого парня». Здесь основным принципом выступает типажность персонажей, объединение их качествами, присущими отдельному американскому гражданину. Если в кинофильме «Форрест Гамп» жизнь главного героя совпадает с историей США с 1965 – 1995 год [1], где отражены все существенные события, то картина «Жизнь этого парня» выступает изображением небольшого отрезка времени и характеристикой частной жизни отдельного гражданина США и трансформации его ценностей. Однако объединительным началом подобных кинофильмов служит то, что здесь подчеркивается ординарность проблем и выкладывание в сюжет обобщающих смыслов. Одним из наиболее предпочтительных средств при создании подобных кинофильмов являются эмоциональные аргументы. Одним из средств американских ценнос-

* студентка II курсу Исторического факультету Донецького національного університету
Науковий керівник: доц. Леонтьева Л.Є.

тей выступает подчинение судеб главных героев кинофильмов формуле «от лохмотьев к богатству», т. н. образ «американской мечты». Одним из привлекательных для кинозрителя образов является образ судьбы «золушки», встретившей «принца». Таковой картина «Красотка», произведенная в 1991 году, здесь эксплуатируется известный сюжет раскаяния проститутки Вивиан, связавшей, в данной интерпретации, судьбу с разведенным миллионером Эдвардом Льюисом, встретившим ее на Голливудском бульваре [2]. Данный кинофильм изображает классические стереотипы рассматриваемых героев («золушка» и «принц»). Цивилизационная миссия Америки имеет место как средство пропаганды исключительности американцев. Таковыми выступают картины «Далекая страна», «Танцы с волками», получивший приз американской киноакадемии по номинации «Лучший фильм» в противоположность традиционному изображению «фронттира». В данном кинофильме лейтенант английских войск Данбар едет на последний форпост белых на Диком Западе – дальше вся земля принадлежит индейцам. Эта граница разделяет два мира, две цивилизации. При встрече с индейцами Данбар был поражен внутренней свободой и духовной силой этого народа. Лейтенант понимает, что должен попытаться убедить простодушное племя от безудержных завоевателей – колонистов. Данный кинофильм является своеобразным основателем отличного от традиционного взгляда на освоение американского Запада как на процесс уничтожения и изгнания населения с их места проживания [3]. Существует так же экранизированный образ идеальной политической системы, функционирующей в США. (Чаще всего изображается борьба между демократическим началом с коррупцией и нарушениями закона, в ходе которого честное начало всегда побеждает). Кинофильмы данной тематики: «Враг общества», «Жизнь», «Плутство», «Параллакс» [4]. Образ идеальной судебной системы дополняет политическую. Данное направление представлено в кинофильмах «Гражданский поступок», «Несколько хороших парней» - история защиты солдат американской армии, проводимая адвокатом Дэвидом Коффи: качества, присущие американской судебной системе, здесь изображена справедливость американских законов и судебной системы [5]. Кроме внутривнутриполитических характеристик американизм имеет и внешнеполитический аспект, в основе которого лежит правило внедрения в других странах исключительного американского образа жизни. Воплощением экранизации являются кинофильмы: «Миссия невыполнима», «Осада», «День независимости». Основной особенностью данной тематики является событие во внешнеполитической жизни США – окончание «холодной войны» и «синдром потери противника», связанный с данным фактором. Идеология политкорректности вынуждает кинематографистов в данный период не прибегать к изображению иных национальностей и рас в качестве образа врага. В данный период приобретает актуальность использование в качестве врага монстров внеземного происхождения, что было воплощено в кинофильмах «День независимости», «Лунатики», «Иногда они возвращаются». В данный период в кинематографе сохраняется тенденция идеализации, как внутренней политики США, так и внешней, утверждается цивилизационная миссия Америки, политическая система которой представляется американцам значительно более прогрессивной, чем политические системы иных государств. Вследствие визуальности данного вида искусства можно рассматривать его как инструмент пропаганды. Сохраняются традиционные особенности кинематографа, как средство воздействия на общественное мнение: основной характеристикой выступает использование приемов, пропагандирующих американские ценности, определяющих как «американизм», «американская мечта», цивилизационная миссия Америки.

Література

1. Зверев А. Простая история.//Искусство кино. – 1996. - №5. – С. 38-39.
2. Карцева Е. Н. Указ. Соч. – С.78.
3. Кудрявцев С. Любите ли Вы Берлиоза?//Искусство кино – 1998. - №5.- С44-45.
4. Кудрявцев С. Мело.//Искусство кино. – 1992. - №11. – С.17. [2]
5. www.imbd.com
6. Трофименко М. «Традиционные ценности»./Искусство кино. – 1999.- №4.- С34-35.
7. Карцева Е. Н. «Звезды Голливуда. 80-90е годы. Искусство 1995 г.-415с.

Надрага Х.*

СУЧАСНА ВЗАЄМОДІЯ США ТА КНР У СФЕРІ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Author considers the most important directions of U.S.-China clean energy cooperation and estimates the practical results of bilateral relationship in this sphere.

Відносини США та КНР є одними з найважливіших відносин на міжнародній арені, які зачіпають інтереси не тільки двох країн, а й впливають на стабільність та безпеку у світі, враховуючи геополітичний статус, економічний потенціал та військову міць Вашингтону та Пекіну. Взаємодія в енергетичній сфері не є виключенням. Сполучені Штати та КНР є найбільшими виробниками та споживачами енергії у світі. Так, за видобутком вугілля, обидві країни займають лідуючі позиції. У 2008 році сукупна частка видобутку Китаєм та США склала 55,9 % (2536,7 та 1039,2 млн. тон відповідно) [1]. Окрім цього Вашингтон та Пекін є найбільшими споживачами нафти у світі, де імпорт складає більше половини від загальної кількості споживання. У США добувають лише 8 % від світового об'єму на рік, а споживають 24 %. Це говорить про високий рівень нафтової залежності. А враховуючі те, що об'єм імпорту Китаєм сирової нафти виріс з 3 млн. тон у 1990 році до 123 млн. тон у 2005 році, тобто майже в 40 разів [2], то цілком логічним є те, що свої потреби в енергетичних ресурсах Пекін зможе задовольнити лише вступивши у жорстку конкуренцію зі Сполученими Штатами. Загалом, зважаючи на обмеженість традиційних енергетичних ресурсів та значний негативний вплив на навколишнє середовище шкідливих парникових викидів, впровадження альтернативних засобів енергетики є стратегічно важливим питанням, як для економіки США, так і Китаю. У новій Стратегії національної безпеки США від 27 травня 2010 року зазначається, що «країна, яка очолить світ у створенні економіки, заснованій на чистій енергії, матиме значні переваги в економіці та безпеці» [3]. Прагматична та інтенсивна взаємодія США та КНР у виробництві чистої альтернативної енергетики допоможе країнам подолати енергетичні та кліматичні виклики, які існують зараз та загрожують безпеці та стабільності в майбутньому. Саме це і зумовлює актуальність дослідження обраної тематики.

На думку Орвілла Шелла, провідного експерту з питань Китаю, директора Центру американо-китайських відносин Азійського співтовариства, співпраця у цій сфері є тим фундаментом на якому США та КНР можуть побудувати дійсно конструктивні відносини, оскільки американо-китайське спільне успішне співробітництво з питань зміни клімату та виробництва чистої енергії не тільки переконає світ, що виклик глобального значення може бути подоланий, а й створить підґрунття для нового та абсолютно іншого партнерства цих двох націй [4].

З приходом до влади в США нової адміністрації демократів, питання співробітництва з КНР у сфері виробництва чистої енергетики стало одним з пріоритетних напрямків у двосторонніх відносинах. Проаналізувавши сутність та характер взаємодії, автор може виділити основні напрямки співробітництва:

* аспірант Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України
Науковий керівник: проф. Дудко І.Д.

- зменшення енергоспоживання промисловими об'єктами;
- скорочення залежності від транспортних засобів, які працюють на бензині та забезпечення ефективності використання палива;
- спільний видобуток сланцевого газу в КНР при використанні досвіду та технічних і фінансових можливостей США;
- чисте використання вугілля;
- технічна підтримка розвитку відновлювальної енергії;
- розвиток сонячної та вітрової енергії [5].

За цей час було досягнуто чимало позитивних результатів:

1) Відбулася значна політична дискусія між Вашингтоном та Пекіном, оскільки питання виробництва чистої альтернативної енергії, зменшення шкідливих викидів в атмосферу та перехід до низько-вуглецевої економіки були включенні до порядку денного всіх офіційних двосторонніх та багатосторонніх зустрічей найвищого рівня, серед яких можна відмітити Стратегічний та Економічний діалог у 2009 та 2010 рр., візит держсекретаря Х. Клінтон до Пекіну у лютому 2009 р., візит президента США Б. Обама до КНР у листопаді 2009 р., американо-китайські форуми з питань чистої енергії тощо.

2) Напрацювання значної нормативної бази у вигляді заяв, доповідей, планів дій, серед яких найважливішими документами є наступні:

- Меморандум з питань зміни клімату, енергії та навколишнього середовища, який був прийнятий в рамках роботи Стратегічного та Економічного діалогу 27-28 липня 2009 року.
- План дій з ефективного використання енергії.
- Спільний робочий план для досліджень у сфері розвитку екологічно чистих транспортних засобів.
- Спільний робочий план для досліджень у сфері видобування та зберігання чистого вугілля.
- Спільний робочий план для досліджень ефективного використання енергії у промислових будівлях.

3) Заснування в Пекіні Американо-китайського центру з питань дослідження чистої енергетики у 2009 році, метою якого є проведення спільних досліджень науковців та інженерів США і Китаю у сфері розвитку технологій та впровадження чистої енергетики, обмін науково-технічним потенціалом.

4) Усунення розбіжностей та прийняття узгодженої позиції на Конференціях ООН з питань змін клімату у Копенгагені (2009) та Канкуні (2010).

5) Підписання торгівельно-економічних контрактів між компаніями США та КНР у сфері чистої енергетики, які включають масштабні багатомільйонні проекти у сфері газифікації вугілля, вітряної та сонячної енергетики тощо.

За великим рахунком, проаналізувавши співробітництво США та КНР у сфері виробництва чистої альтернативної енергетики, можна зазначити, що для обох країн воно є пріоритетним напрямком двосторонніх відносин, зважаючи на взаємодоповненість США та КНР в енергетичній науці та техніці. Найбільш інтенсивно розвивається науково-дослідницька співпраця Вашингтону та Пекіну у сфері розвитку технологій та обміні науково-технічним потенціалом.

Література

1. Т.Петровська. Світовий досвід реструктуризації вугільної галузі//Формування ринкової економіки в Україні, 2009, вип.19, с. 408.

2. Т. Дейч. «Большая игра»: Китай и США на африканских сырьевых рынках// Азия и Африка сегодня, 2010, № 8, с. 15.
3. U.S. National Security Strategy, p. 30,
http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.
4. O.Schell. Fresh start, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1879216-2,00.html>.
5. U.S.-China Clean Energy Announcements, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/us-china-clean-energy-announcements>

Семенович А.*

РЕОРГАНІЗАЦІЯ РЕГІОНІВ ПОЛЬЩІ У ХХ СТОЛІТТІ

Після проголошення незалежності Польщі у 1918 р. одним з першочергових завдань стало формування ефективної адміністративно-територіальної системи, яка могла б сприяти повній та органічній інтеграції різних територій і забезпечити поступову розбудову польської держави. Однак низка чинників істотно перешкождала творенню з Польщі системної цілісності. Насамперед давалося взнаки нашарування відмінностей між різними частинами держави, адже вони розвивалися в умовах тривалої політичної роз'єднаності, за різних історичних, соціокультурних і цивілізаційних реалій [2, с.344]. Тому у цей період домінуючим залишався погляд, за яким принцип унітарності повинен слугувати беззаперечним гарантом стабільного розвитку держави. На регіональному рівні був впроваджений поділ на воєводства. Їх основним призначенням стало формування жорсткої вертикалі державної влади, яка могла б забезпечити єдність і цілісність польської держави та стримати посилення сепаратизму.

У період Польської Народної Республіки, що проіснувала до кінця 80-х років, зберігалось прагнення вибудувати жорстко підпорядковану центру виконавчу вертикаль влади, яка б гарантувала можливість повністю контролювати ситуацію на території держави. Адміністративно-територіальна реформа проведена у 1975 році збільшила кількість воєводств до сорока дев'яти. Проте твердження, що метою реформи є децентралізація не відповідала реаліям. Нові воєводства були неспроможні забезпечити ефективне виконання своїх управлінських функцій і нездатні гарантувати сталий економічний розвиток. Їх територіальні межі часто були встановлені абсолютно штучно, а невелика площа, слабо розвинута інфраструктура і низький рівень кадрового забезпечення лише сприяли перетворенню цих воєводств в ще одне знаряддя контролю керівної партії над ситуацією у державі.

Залишаючись творенням соціалістичної системи і свідченням жорсткої централізації, така система регіонального врядування залишилась незмінною майже до кінця ХХ ст. Нагальна потреба запровадити дієву організацію держави з метою забезпечити її стабільний розвиток змушувала до розробки відповідних проектів. При цьому було доцільним врахувати, що, по-перше, Польська держава об'єднала чотири окремі історичні регіони, які тривалий період розвивались у різних умовах та зберегли свої особливі риси до тепер, водночас ці відмінності частково були послаблені після перетворення Польщі в мононаціональну державу, що унеможливило появу потужних сепаратистських рухів; по-друге, на протязі ХХ ст. Польща формувалась як виключно унітарна держава, що характеризувалась послідовною монополізацією влади в одному центрі, нехтуючи інтересами периферії; по-третє, якщо на початковому етапі польської державності адаптований міцний централізм був виправданий з огляду на потребу внутрішньої консолідації, то у другій половині ХХ ст., зокрема після реформи 1975 року, зміна адміністративно-територіального устрою держави стала вкрай необхідною, адже це одна з умов забезпечення демократії, сталого економічного розвитку і конкурентоспроможності Польщі у сучасних реаліях.

* викладач кафедри міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія»
аспірант львівського університету ім. Івана Франка
Науковий керівник: доц. Калитчак Р. Г.

На початковому етапі радше спостерігалась цілковита залежність активності зусиль спрямованих на демонополізацію впливу центральних органів на від суб'єктивних політичних і вузько партійних інтересів урядової команди. Крайні проекти, як наприклад, утворення федерації чи врахування відмінностей історичного розвитку різних частин країни не отримали широкої підтримки. Переважну більшість фахівців у визначенні форми територіального устрою країни об'єднувала адміністративна раціональність та економічна доцільність, проте відкидалась можливість перетворення воєводства в самостійний суб'єкт політичного процесу. Саме тому вони виступали за впровадження самоврядних регіональних адміністративних одиниць при неодмінному збереженні унітарного устрою польської держави.

Одним з недоліків дебатів про децентралізацію Польщі була відсутність об'єктивної оцінки наслідків реформи для польської держави як на глобальному, так і на європейському рівні. Нехтування змін спричиненими глобалізацією політичного, економічного і соціального розвитку об'єктивно звужувало розуміння важливості регіону у сучасних реаліях та формувало дещо недалекоглядне бачення його ролі для зміцнення конкурентоспроможності цілої держави.

Завдяки реформі, що відбулась у 1999 р., було впорядковано структуру держави: подолано величезний організаційний безлад, дублювання адміністративних функцій і структур, що у першу чергу стосувалося негативних тенденцій у сфері державних фінансів [4, с.15].

Проведення адміністративно-територіальної реформи ґрунтувалося на таких ключових принципах: принцип унітарності та прерогативи інтересів держави; принцип передачі частини повноважень регіональним органам самоврядування; принцип субсидіарності; принцип суспільної солідарності [3, с.29]. Набуття воєводствами повноцінної правосуб'єктності стало одним з головних результатів реформи. Формується окремий рівень врядування, проте запроваджується дуалістична модель: співіснування органів самоврядування з представництвом центрального уряду. Діяльність самоврядних адміністративних одиниць ґрунтується на принципі автономності, при цьому зберігається постійний моніторинг і контроль за законністю їх дій

Як і кожне нововведення, адміністративно-територіальна реформа не була досконалою, піддавалася гострій критиці і серед її основних об'єктивних недоліків вказують на наступні: правове забезпечення реформи характеризувалося неврегульованістю, неясністю і суперечністю певних положень; привертала увагу недостатня децентралізація публічних фінансів, що не встигала за передачею воєводствам нових завдань і повноважень; занадто великою залишається роль воєводи та зберігається невиправдано велика кількість службовців [1, с.166].

Література

1. Gorzelak G., Jałowicki B., Stec M. (red.), *Reforma terytorialnej organizacji kraju: dwa lata doświadczeń*. – Warszawa: Scholar, 2001. – 180 s.
2. B. Jałowicki (red.). *Oblicza polskich regionów*. – Warszawa: Polska Akademia Nauk, 1996. – 344 s.
3. Janowski W. *Podstawowe założenia reformy ustrojowej w Polsce / Podstawowe wartości i założenia reformy ustrojowej, materiały szkoleniowe*. – Warszawa, 1999. – 26-38 s.
4. Kulesza M. *Reforma administracji publicznej w Polsce. Wprowadzenie powiatów w: Materiały szkoleniowy Reforma administracji publicznej Zeszyt 1*. – Warszawa: KPRM, 1999. – 12-26 s.

ДВОСТОРОННЯ ТА БАГАТОСТОРОННЯ ДИПЛОМАТІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Балуок Н.*

ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС З ОРГАНІЗАЦІЯМИ ТА ДЕРЖАВАМИ ЛАКБ

Оскільки ЄС у своїй формі існування є інтеграційним об'єднанням, то саме він міг би здійснювати ефективну підтримку інтеграційним угрупованням (субрегіональним групами) в регіоні ЛАКБ. У своїй зовнішній політиці ЄС вбачає в державах ЛАКБ важливих політичних та економічних партнерів.

В свою чергу держави Латинської Америки та Карибського басейну у зміцненні свого співробітництва з ЄС бачать один з можливих шляхів подолання односторонньої залежності від США, використовуючи міжрегіональні інтеграційні проекти як протизвагу пропозиціям США про асиметричну вертикальну інтеграцію. Крім того, ЄС являється важливим торговельним партнером та значним донором регіону. В той же час, МЕРКОСУР, Андська група, Група Ріо, а особливо Центральноамериканська інтеграційна система, почали виходити за рамки взаємовідносин між собою, розширюючи свою діяльність на європейський континент.

Постійно відбуваються зустрічі на найвищому рівні у формі періодичних самітів, зустрічі прем'єр-міністрів ЄС та представників цих об'єднань. Іbero-американські зустрічі на вищому рівні проходять за участю всіх країн Латиноамериканського регіону з однієї сторони та Іспанією, Португалією та Андоррою – з іншої. Варто зазначити, що субрегіональне співробітництво проходить за активної участі громадянських суспільств двох континентів. Особливим інструментом співробітництва ЄС та ЛАКБ можна вважати створення «спільних зон», незважаючи на географічну далекість регіонів. Європейський Союз та окремі держави-члени мають статус спостерігача в організаціях Латинської Америки та Карибського басейну. Всі ці інструменти забезпечують підтримання високого рівня політичного діалогу та створюють можливості для взаємного обміну позиціями [2, с. 66].

Європейський Союз на найближчі декілька років має чітку стратегію щодо регіону ЛАКБ, в основі якої лежить багаторічний досвід міжрегіонального співробітництва та прагнення допомогти організаціям та державам ЛАКБ у сфері забезпечення соціальної згуртованості, демократизації, підвищення економічного рівня життя людей. Крім того, зважаючи на еволюцію можна прослідкувати чітку тенденцію до переходу від лише економічного до структурованого політичного та соціального діалогу. Загалом, Європейський

---

* магістр спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Матвієнко В. М.

Союз визначає пріоритетним співробітництво з організаціями регіону на протипагу двосторонньому співробітництву [5, с. 18].

На жаль на терені латиноамериканських держав немає зацікавлених органів чи організацій, які б здійснювали аналіз рівня співробітництва з Європейським Союзом, визначали вплив такого співробітництва на розвиток держав регіону та перспективних напрямків міжрегіональної співпраці [4, с. 13]. Ті аналітичні центри що існують частіше подають аналіз правової бази міжрегіонального співробітництва, або подають офіційну позицію європейської сторони. На доданок, Європейський Союз у більшості випадків не фігурує або частково зазначається у документах організацій чи зовнішньополітичних доктринах країн ЛАКБ.

Існування різних категорій суб'єктів субрегіональної співпраці породжує труднощі у переговорному процесі. Блок з двадцяти восьми юридичних одиниць (Європейське Співтовариство та 27 держав-членів) може виступати на міжнародному рівні в рамках трьох різних моделей. Щодо суб'єктів регіону Латинської Америки, то варто зазначити, що на терені регіону діє 9 угруповань, що мають різні цілі та знаходяться на різному етапі своєї інституціоналізації. Дослідники зазначають про бажання бачити з латиноамериканської сторони одного наднаціонального потужного гравця, що значно полегшило б співробітництво. На основі існуючих договорів Європейського Союзу з окремими державами, можна виділити три основні групи держав, з якими Європейський Союз веде діалог [1, с. 103].

Так існує взаємодія по моделі організація-організація, по якій проходять зустрічі ЄС – МЕРКОСУР, ЄС – Андська спільнота націй, ЄС – Центральна Америка. Крім того, доволі сильним елементом залишається співробітництво Європейського Союзу з окремими країнами ЛАКБ. У той же час, діяльність Іспанії та Португалії в рамках Іберо-американських зустрічей на вищому рівні демонструє ефективність діяльності окремих держав. Крім того, є очевидною інституційна і політична присутність Співтовариства та держав-членів в рамках співпраці з Центральною Америкою, Чилі, Бразилією та Мексикою [3, с. 12].

Достатньо обмеженим на даний час є діалог Європейського Союзу і організацій та держав Латинської Америки та Карибського басейну щодо безпеки двох регіонів та світу в цілому. Наразі у співробітництві між Європою і Латинською Америкою у сфері безпеки необхідно вирізняти щонайменше три рівні такої співпраці: політичний діалог, партнерство і стратегічне співробітництво в галузі застосування сили, військово та поліцейське співробітництво. Останні роки суб'єкти досліджуваної міжрегіональної взаємодії особливо увагу приділяють питанням енергетики та екології, що помітно з ряду форумів, що були проведені у 2009-2010 рр.

Література

1. Гаврицькі М. Європейський Союз – Латинська Америка і Кариби: тяжке партнерство двох регіонів/ М. Гаврицькі. – Варшава.: ASPRA-JR, - 2004.- 401с.
2. Яковлев П. П. Иберо-американское сообщество – фактор взаимодействия Европы и Латинской Америки / П. П. Яковлев // Актуальные проблемы Европы: Сборник научных трудов, - М., 2007.- с. 66-100.
3. A stronger partnership between the European Union and Latin America //European Commission – Luxembourg.: Office for Official Publications of the European Communities.- 2005. — 20 p.

4. Rojas F. La integración entre América Latina y la Unión Europea en el Siglo XXI/ F. Rojas //América Latina y la Unión Europea :una integración esperanzadora pero esquiva / ed. Doris Osterlof Obregón. --1a. ed.-- San José, C.R.: FLACSO,- 2008.- p.11-20
5. The strategic partnership between the European Union, Latin America and the Caribbean: a joint commitment //European Commission – Luxembourg.: Office for Official Publications of the European Communities.- 2008.— 46 p.

Апполонова А.*

СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ШОС В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ

Співробітництво держав-членів ШОС в енергетичній, і, зокрема в нафтогазовій сфері, є одним з ключових елементів діяльності організації. Фактично необхідність контролю нафтогазового сектору економіки центральноазійських держав була однією з головних причин створення організації. Загострення енергетичного питання, головно для КНР, актуалізує співробітництво сторін в цій сфері. Поряд з спільними інтересами РФ, КНР та інших членів ШОС, все гостріше постають розбіжності в позиціях сторін.

Серед економічних напрямів співробітництва ШОС найбільш помітний розвиток отримала паливно-енергетична сфера. Це пов'язано з ресурсним потенціалом, яким володіють держави-члени ШОС.

Інституціоналізація співробітництва в енергетичній сфері в ШОС відбулася не одразу. В жовтні 2004 року в Пекіні відбувся перший форум ШОС з питань інвестицій та розвитку в сфері енергетики. В червні 2007 року в Москві відбулася перша зустріч керівників відомств та міністерств ШОС, що займаються управлінням паливно-енергетичних комплексів. Головним завданням для держав-членів ШОС є забезпечення енергетичної безпеки, створення надійної системи енерготранспортування, заснованої на балансі інтересів виробників, транзитерів та споживачів. Співробітництво в енергетичній сфері буде здійснюватися на основі принципу відкритості із залученням зацікавлених сторін – Індії, Пакистану та Монголії.

В сфері енергетики найбільш перспективними спільними енергетичними проектами є будівництво нафтопроводу Атасу-Алашанькоу (Казахстан - Китай), проект відновлення перекачування нафти по нафтопроводу Омськ - Павлодар - Чимкент - Чарджоу, співробітництво в галузі транзиту середньоазійського і російського газу. Перспективними також є проекти транспортування нафти по трубопроводу Ангарськ - Дацин і західносибірського газу в китайському напрямку.

Перспективним є проект створення Енергетичного клубу (ЕК), який би являв собою енергетичну кооперацію Росії, КНР та країн Центральної Азії. Ідея створення Енергетичного клубу ШОС – це російська ініціатива, про яку президент РФ Володимир Путін заявив на шанхайському саміті ШОС в 2006 році.

Створення Енергетичного клубу допоможе створити самодостатню енергетичну структуру виробник-постачальник-споживач на євразійському просторі, а також збагатити стратегії розвитку ШОС, надати додаткові джерела для функціонування співробітництва в економічній, гуманітарній та безпековій сферах. Клубний принцип передбачає залучення до співпраці недержавних суб'єктів. Можливий і м'який варіант Енергетичного клубу із залученням Туркменістану та Азербайджану.

---

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Сербіна Н.Ф.

Можна виділити такі характерні риси енергетичного простору ШОС:

- відсутність третіх держав на шляху транспортування енергоносіїв;
- обмежене поєднання групи виробників-експортерів енергоносіїв (Росія, Казахстан, Узбекистан) та споживачів-імпортерів (Китай, Киргизстан, Таджикистан); із врахування країн-спостерігачів можна виділити вісь виробників (Росія, Казахстан, Узбекистан, Іран) та осі споживачів енергоносіїв;
- можливість існування взаємодоповнення енергетичного проекту ШОС та проекту зони вільної торгівлі; енергетичне співробітництво, можливо, буде швидше розвиватися, ніж інтеграційне через більшу зацікавленість учасників.

Енергетичний клуб сприятиме врегулюванню внутрішніх центральноазійських проблем, особливо між Узбекистаном та Таджикистаном, Узбекистаном та Киргизстаном.

В рамках ШОС здійснюється діяльність, спрямована на модернізацію та реконструкцію наявних енергетичних потужностей. Зокрема здійснюються такі спільні дії:

- збільшення китайських та російських інвестицій в проекти видобутку та переробки сировини в Узбекистані, Казахстані та Киргизстані;
- спільна розвідка та освоєння запасів енергетичної сировини в Центральній Азії та Каспійському регіоні, де знаходиться 6-7 відсотків світових запасів нафти та 38 відсотків природного газу;
- в Китаї планується будівництво 10 нових АЕС, а також використання альтернативних джерел енергії;
- відбувається планування розвитку гідроенергоресурсів в Таджикистані, Узбекистані та Киргизстані.

В цілому ні Росія, ні Казахстан, ні Узбекистан не поспішають проводити масштабне транспортування енергоносіїв в східному напрямку, намагаючись у такий спосіб зберегти потенціал для встановлення економічного балансу з КНР. В енергетичному діалозі все більшу роль починають відігравати країни, що мають статус спостерігачів. Китай є найбільшим імпортером іранської нафти та газу, тому він обережно ставиться до позиції США в ядерному питанні. 2004 року між КНР та Іраном була укладена угода, за якою Китай в наступні 25 років інвестує 100 млрд. доларів в економіку Ірану, і таким чином забезпечить собі доступ до ресурсів цієї держави. З іншого боку, Іран пропонує РФ регулювати ціну та потоки газу з метою посилення впливу на енергетичному ринку. В енергетичному питанні керівництво центральноазійських держав орієнтується на співробітництво з Китаєм та Росією.

В майбутньому співробітництво держав-членів ШОС в енергетичній сфері буде продовжуватися. Відносно цього існують різні прогнози. Одні експерти вважають, що енергетична сфера стане пріоритетною в рамках цієї організації. Інші вважають, що енергетика стане лише додатковим ресурсом в наданні допомоги державам-імпортерам і стане основою для поглиблення інтеграції.

Існує ще одна проблема – суперництво Росії та Казахстану в Китаї. Проте в даний момент потреби КНР настільки великі, що всі пропозиції приймаються як з боку російської, та і казахської сторони. Казахстан розглядає азійські ринки як величезну перспективу для себе, розглядаючи енергетичну сферу співробітництва як основу життєздатності ШОС. Потужні китайсько-казахські проекти дійсно сприяють інтеграції, проте для Астани існує загроза китайської експансії на казахстанську економіку. Особливий інтерес відносно Російської Федерації має Китай та держави ЦА, що полягає у використанні російського науково-технічного потенціалу, недорогої та якісної техніки в сферах енергетики, транспорту, використання ядерної енергії, тощо.

Проте все ж варто звернути увагу на те, що при створенні ШОС панувала занадто оптимістична атмосфера, не враховувалися складності реальної економічної ситуації в різних державах-членах, відмінності в рівні їх розвитку. Через це сторони явно переоцінили потенціал організації в енергетичній сфері, оскільки дієвих механізмів створено не було, а амбіційні проекти висувалися протягом всього десятиліття.

Якщо об'єктивно оцінювати ситуацію, то реалізація зазначених вище проектів буде сприяти розвитку енергетичного потенціалу країн ШОС та покриттю потреб споживачів регіону в дешевих енергоресурсах. У галузі транспортної взаємодії актуальним є ефективне використання транзитного потенціалу країн ШОС, розвиток транспортних коридорів. Успіх реалізації проектів регіонального співробітництва в рамках ШОС залежить від розвитку багаторівневих економічних зв'язків. Виникнення комплексу спірних питань між РФ та КНР гальмує розвиток інтеграції в рамках ШОС. А з огляду на те, що енергетика є однією з небагатьох сфер, де інтереси країн не суперечать одне одному і не стикаються на міжнародних ринках, а навпаки, то виникає парадокс – обидві сторони прагнуть спекулювати на енергетичному питанні, намагаючись перенести свої вимоги на інші аспекти співробітництва. Співробітництво в нафтогазовій сфері в рамках ШОС поки що не виправдало надій, що поклалися на організацію в цій сфері.

Гончаров І.*

РОСІЙСЬКИЙ ФАКТОР В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Найважливішим напрямком енергетичної політики ЄС вважає розвиток енергодіалогу з основним постачальником енергоресурсів – Росією, який почався ще в 2000 р. на саміті в Парижі. Реальну картину енергодіалогу Росія – ЄС зараз неможливо уявити без аналізу особливостей участі в ньому російських компаній. Коли ми говоримо про постачання газу з Росії в Європу, яке в 2009 р. сягнуло 170 млрд. м³, то йдеться про конкретні експортні та транзитні контракти «Газпрому». Більш різноманітною є картина в торгівлі нафтою та нафтопродуктами, де задіяні декілька російських нафтових компаній – «ЛУКойл», «Газпром нафта», ТНК-ВР, «Роснафта» та «Сургутнафтогаз». Цікаво, що на перші три в 2007 р. прийшлося трохи менше половини всього російського експорту, або 157 млрд. \$.

Дискусія стосовно залежності ЄС від російських енергоносіїв, яка почалася ще у січні 2006 р. після конфлікту стосовно цін на газ в Україні, лише загострилася на сучасному етапі. Якщо у вересні 2007 р. Єврокомісія схвалила проект реформи енергетичного сектора ЄС про відокремлення видобутку, транспортування, зберігання та збуту газу, яка обмежувала поширення російського бізнесу у ЄС, то 10 жовтня 2008 р. міністри енергетики схвалили «Третій енергетичний пакет», згідно з яким кожна країна сама надаватиме доступ іноземним інвесторам. Аналітики впевнені, саме це стало гарантією Росії зміцнення позицій на нафтогазових ринках ЄС, особливо в Німеччині, Італії, Франції.

Лідером експансії російських компаній в Європу є найбільша російська ТНК за розміром зарубіжних активів «ЛУКойл». Мабуть, очевидним буде прогноз, що ця компанія і надалі прагнучиме придбати виробничі потужності для глибокої переробки нафти в інших регіонах (тобто, окрім Одеського заводу та ще трьох в Болгарії, Румунії та Італії), а також отримати доступ до продажу нафтопродуктів кінцевим споживачам (тобто розширити свою вже існуючу мережу з 2200 АЗС в Європі). Ця стратегія забезпечить компанії додатковий дохід.

Іншою ключовою фігурою є державний газовий гігант «Газпром», котрий часто називають головною політичною зброєю Кремля. Він постачає газ у 22 європейські країни, 18 з них – члени ЄС. Такі країни, як Латвія, Литва, Естонія забезпечуються «Газпромом» на 100%, Словаччина на 97%, Болгарія на 88%, Греція на 84%, Австрія та Чехія на 75%, Німеччина на 41%, Італія на 24%, Франція на 21%. Європа на сучасному етапі забезпечує себе газом на 60%, але вона усвідомлює, що її власні запаси вичерпуються і тому можна сказати, що через 10 років вона буде вимушена імпортувати 90% газу, а за прогнозами до 2025 р. потреба Європи у газі складатиме більше 500 млрд. м³.

На сьогоднішній день можна спостерігати посилення впливу «Газпрому» навіть через інших постачальників ЄС. Наприклад, у червні 2008 р. була підписана угода про співп-

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського Національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Сапсай А.П.

рацію із алжирською Sonatrach, яка забезпечує 10% газопостачання у Європу. Грунтуючись на цьому факті, я підтримую гіпотезу експертів про те, що у майбутньому «Газпром» візьме участь у проєкті Транссахарського газопроводу потужністю 30 млрд. м³ з Нігерії до Європи, запуск якого планується на 2015 р. Інвестиційна експансія «Газпрому» до ЄС пов'язана не з видобутком газу, як в інших регіонах, а з його транспортуванням, зберіганням та продажем. Тому можна стверджувати, що максимальний обсяг інвестицій передбачається в будівництві 2 газопроводів в обхід країн-транзитерів (Україна (80%), Білорусь, Туреччина). «Північний потік» – проєкт потужністю 55 млрд. м³ по дну Балтійського моря, який успішно реалізується із німецькими партнерами. А 14 листопада 2009 року Росія і Словенія підписали міжурядовий договір на будівництво «Південного потоку» – проєкт газопроводу по дну Чорного моря, який реалізується «Газпромом» та італійською ENI. Росія закінчила переговори з приводу цього проєкту з усіма країнами-партнерами: Словенією, Болгарією, Сербією, Угорщиною та Грецією. З одного боку це виглядає дивно, оскільки Болгарія та Угорщина ініціювали будівництво газопроводу Nabucco для зменшення залежності від «Газпрому». Тому очевидно, що Європа проводить досить м'яку політику, аби не зіпсувати відносини з Москвою.

В процесі аналізу не можна забути про такий дуже характерний крок в організації постачання газу з Росії до ЄС, як участь «Газпрому» в експлуатації газопроводів Білорусі. В 2009 р. він підписав угоду з Державним комітетом майна про придбання 50% акцій «Белтрансгазу».

Синтезуючи інформацію про входження «Газпрому» у капітал європейських компаній, які займаються продажем газу на внутрішньому ринку, можна навести такий приклад, як СП GAZPROM Germania, котре зараз продає газ у більш, ніж 20 країн Європи. Також «Газпром» прагне будувати або орендувати у Європі газосховища: завершення проєкту Haidach в Австрії, експлуатація одного з найбільших у світі сховища Reden в Німеччині. А взагалі «Газпром» інвестував капітал у 16 країн ЄС. Правда, це не стосується електроенергетики країн ЄС. «Газпром» виявляв інтерес до електростанцій в Великобританії, Франції, Німеччині, Іспанії та Італії, але до конкретних угод справа не дійшла.

На сучасному етапі експансія російських компаній в країни ЄС часто наштовхується на різні заходи державного протекціонізму. Так, в 2006 р. спалахнув скандал з приводу чуток щодо купівлі «Газпромом» англійської Centrica, яка продає газ у Великобританії. Це стало причиною швидкого зміни закону про підприємництво, який встановлював контроль за операціями злиття та поглинання з метою блокування угод в енергетиці, що загрожують безпеці постачання. Можна згадати і 2008 р. Тоді «ЛУКойл» претендував на іспанський концерн Repsol, але зіткнувся з сильною протидією іспанських політиків. Показовим є факт, що коли «Сургутнафтогаз» придбав 20% угорської MOL, голова цієї компанії в парламенті Угорщини заявив, що частка «Сургутнафтогазу» ставить під питання енергетичну незалежність країн, де працює MOL – Угорщини, Словаччини та Хорватії. Навіть традиційно дружня до Росії Сербія цілий рік тягнула з продажем 51% акцій компанії «Нафтова індустрія Сербії», доки не прийшла фінансова криза. А взагалі ЄС останнім часом схиляється до наступної позиції: забороняти компаніям з третіх країн купляти об'єкти енергетичної інфраструктури ЄС, якщо країна не готова на кроки у відповідь.

Мабуть, найяскравішим відображенням європейської політики протидії Москві стало підписання 23 березня 2009 р. в Брюсселі спільної декларації України та Єврокомісії про модернізацію української газотранспортної системи. В цей проєкт європейці готові вкласти 2,5 млрд \$. І фактично цей проєкт проігнорував інтереси Росії.

Незважаючи на все вищесказане, можна твердити, що в Росії та ЄС є й численні перспективи співробітництва. Його важливим напрямком може стати обмін енергетичними

активами, інтерес до якого підсилюється дефіцитом фінансових ресурсів. Особливо важливими партнерами є італійські компанії. Так, допомігши італійській ENI придбати 2 дочки ЮКОСа та 20% «Газпром нафти», «Газпром» отримав нові можливості виходу на ринок Італії.

Знаковою подією на шляху до згоди між ЄС та Росією стало створення системи раннього попередження в енергетичній галузі, скріплене підписанням меморандуму 16 листопада 2009 р. Якщо є загроза обмеження чи навіть припинення постачання енергоносіїв, то одна сторона має попереджувати про це іншу. Для цього створять так звану «гарячу лінію» для постійних контактів. Але те, що Росія відмовиться від такого методу тиску, як перекриття газового крану, - під великим сумнівом. Інші ж експерти вважають, що меморандум орієнтований на нейтралізацію України, особливо з огляду на газовий конфлікт 2009 р. Та й дійсно, Україна опинилася поза переговорним процесом.

Актуалізація енергетичного питання для ЄС відбулася в 2010 році після початку безпосереднього будівництва трубопроводу Нордстрім. Станом на 4 лютого 2011 року на дно Балтійського моря вже покладено 1000 з 1220 км трубопроводу. Реакція держав ЄС на це є поміркованою, оскільки навіть держави, що програють в результаті проекту, повинні рахуватися з інтересами інших членів ЄС.

Крім того, в контексті російсько-ЄСівських відносин, зокрема щодо питань енергобезпеки, змінилася роль України, оскільки протягом останнього року ми можемо простежити не тільки налагодження теплих відносин з північним сусідом, але й стабілізацію положення в сфері поставок нафти та газу через територію України, що є важливим як для України, так і для ЄС та РФ з огляду на привабливість співробітництва з Україною як передбачуваним та стабільним партнером. Проте уряду Азарова необхідно маневрувати між РФ та ЄС, щоб з одної сторони не стати сателітом Росії, а з іншої – не втратити напрацьованих в 2010 році здобутків. Звідси ми можемо робити висновок, що протягом останнього року стабілізація ситуації довкола транзиту енергоносіїв через територію України сприяла конструктивному розвитку енергодіалогу ЄС – РФ.

В умовах вичерпання власних енергоресурсів питання Росії є ключовим в загальній енергетичній політиці європейської безпеки. Багато країн ризикують потрапити у повну залежність від російських нафтогазових компаній, які можна зі впевненістю називати дієвими інструментами економічного впливу на європейські країни, причому цей вплив має тенденцію до зростання.

Корнійчук Т.*

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО Й ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Європейський Союз, враховуючи його порівняно недавнє розширення, становить досить великий ринок (приблизно 500 млн. споживачів). Це майже вдвічі перевищує аналогічний показник СНД. Наразі можна констатувати високу платоспроможність споживачів Європейського Союзу, швидкі темпи економічного розвитку, високу культуру виробництва, споживання та розрахунків.

ЄС володіє значними ринками капіталів, новими технологіями, високими стандартами виробництва, охорони довкілля тощо. Утвердження українського товаровиробника на ринках Європейського Союзу зможе забезпечити Україні гідне місце у світовому розподілі праці, необхідний рівень інвестицій, технологій, ринків збуту, науково-технічного прогресу тощо. Це, зрештою, дасть змогу міцно утвердитись і на внутрішньому ринку. Від ефективної економіки виграють також споживачі товарів та послуг, а конкуренція гарантуватиме високу якість та прийнятні ціни.

Економічні реформи в Україні своєю спрямованістю збігаються з зовнішньополітичним курсом на набуття членства в Європейському Союзі. Інтеграція до ЄС – важливий реформостимулюючий чинник для економіки України.

Інтеграцію України до ЄС зумовлює необхідність адаптувати соціальну політику України до стандартів ЄС і поступово досягти загальноєвропейського рівня соціального забезпечення та захисту населення.

За останні роки Україна зробила значний крок у виконанні першого з трьох копенгагенських критеріїв членства, що стосується розбудови дієвих інститутів демократії.

Наразі не визначені оцінки реального потенціалу та місця країни в глобалізованій системі координат, відсутні відповіді на питання: чим Україна може бути привабливою й корисною світовому співтовариству; які системні перешкоди слід усунути для утвердження надійних партнерських стосунків між Україною та Європейським Союзом?

Україна має усвідомлювати ступінь наблизеності (віддаленості) національної економіки до (від) європейських стандартів. Ідеться не стільки про вхідні бар'єри, встановлені ЄС для країн-кандидатів, скільки про системні недоліки, притаманні вітчизняному економічному середовищу, без усунення яких будь-які далекосяжні інтеграційні наміри залишаться благими намірами.

До таких системних недоліків можна віднести:

- низьку конкурентоспроможність національної економіки;
- непослідовність ринкових перетворень;
- нехтування людським капіталом;
- високі екологічні ризики.

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Сербіна Н.Ф.

Усунення цих недоліків є складним процесом, оскільки воно потребує не окремих реформ в окремих галузях, а модернізації всієї системи державного управління, всього господарського механізму.

Наведений перелік недоліків національної економіки не є вичерпним, однак, їх особливість полягає в їх системному характері, що вимагає змін і реформувань не в окремих галузях.

Досвід свідчить, що головне для європейської інтеграції України – не формальні обіцянки, а сутнісні перетворення, що в першу чергу потрібні самій Україні. Останнім часом більш-менш викристалізувалися конкретні напрямки, в яких треба рухатися, та проблеми, що треба вирішувати. На відміну від попередніх років, бачення цих напрямків і проблем практично співпадає в ЄС та в Україні, що, безперечно, свідчить про значний прогрес у стосунках.

Перший напрям інтеграції – забезпечення в Україні доброго врядування.

Другий напрям практичної інтеграції – це запровадження вільної торгівлі між ЄС та Україною.

Третій напрям – розвиток європейського енергетичного ринку.

Четвертий напрям – чорноморське співробітництво.

Нинішній стан відносин України з Європейським Союзом можна оцінити як обнадійливий. Вона може перейти до значно більшої інтеграції з ЄС, що, зрештою, може відкрити перспективу членства. Для цього необхідно робити те, що потрібно самій Україні, й вирішувати ті проблеми, що загалом усвідомлюються українським суспільством та елітою, та вже стоять на порядку денному внутрішньої і зовнішньої політики.

Членство в ЄС пов'язано з певними вимогами до потенційних членів, адже для Євросоюзу типовими є певний рівень розвитку суспільно-політичних систем, економічного добробуту тощо. Для України вихід на відповідні стандарти є справою часу. Втім, відносну її відсталість не слід розглядати в якості чинника, що повністю робить нереальним інтеграцію країни до євроструктур.

По-перше, інтеграцію слід розглядати не як одномоментну зміну якості соціально-економічного становища та розвитку. Це – складний та подовжений у часі процес, причому на кожному з наступних етапів поглиблення співробітництва Україна може домагатися більш пільгового режиму та вигідних умов участі в системі міжнародного поділу праці. По-друге, не слід забувати про чинники гео економічного порядку, а саме, про глобальну конкуренцію між центрами світової економіки, такими як Західна Європа, Північна Америка та країни Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР).

Проте, виходячи з реалістичних позицій, шанси вступу України до ЄС є досить незначними.

Саме тому, єдиною можливістю подальшого розвитку на шляху до ЄС вбачається мобілізація внутрішніх ресурсів для ліквідації існуючої кризи та реформування суспільства.

Україна має потужний виробничий потенціал, який здатний забезпечити економічну основу для вирішення поточних соціальних проблем, надати кошти для модернізації виробничих потужностей та створити економічний фундамент реформування соціально-економічних, політичних і правових інституцій.

Реалізація такої стратегії розвитку потребує встановлення тісних взаємозв'язків і підтримку торговельно-економічних відносин з ЄС, адже процеси інтеграції, що відбуваються в світі – явище об'єктивне та є реалією сьогодення. Питання лише в тому, в якій якості Україна ввійде в ці процеси – в якості периферійної зони, чи рівноправного партнера, що розраховує на власні сили та конкурентні переваги.

Можливо Україні і не потрібно висувати численні лозунги інтеграції до ЄС, поспішаючи досягти нормативів по рівню інфляції та бюджетному дефіциту, а треба просто рухатися обраним шляхом розвитку, гармонійно поєднуючи власні національні інтереси з світовою глобальною трансформацією, не забуваючи, що ми самі маємо будувати своє майбутнє.

Зрозуміло, що вступ до ЄС не може бути самоціллю державної політики України. Він є лише одним з інструментів створення і зміцнення інститутів громадянського суспільства, утвердження соціальних та економічних свобод. Рівень розвитку таких інститутів, їх визнання ЄС буде визначати переваги і втрати, ставлення до України європейської спільноти, а згодом стане критерієм готовності країни до входження в цивілізоване співтовариство.

Комплексний аналіз існуючих підходів до визначення місця і ролі України в Європі дає підстави стверджувати, що наступні два роки нададуть їй можливість посилити та розвивати співробітництво з ЄС у сфері зовнішньої політики, а також залучити Євросоюз та його членів до політичного діалогу щодо характеру нових договірних відносин між Україною та ЄС. Першочерговим завданням Уряду буде укладення "посиленої угоди", що прийде на зміну чинній Угоді про партнерство і співробітництво та виведе відносини між Україною й ЄС на якісно новий рівень.

Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу має забезпечити входження держави до європейського політичного (в тому числі у сфері зовнішньої політики і політики безпеки), інформаційного, економічного та правового простору. Отримання на цій основі статусу асоційованого члена ЄС є головним зовнішньополітичним пріоритетом України в середньостроковому вимірі та повинно співвідноситися в часі з набуттям повноправного членства в ЄС державами, що мають спільний кордон з Україною.

Кошевой В.*

РОЛЬ РЕГИОНАЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И ИНИЦИАТИВ В ПОСТРОЕНИИ ЮЖНОГО ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО КОРИДОРА ДЛЯ ЕС

Рассматривается история создания региональных организаций и инициатив в Черноморско-Каспийском регионе и их роль в освоении и доставке энергоресурсов постсоветского пространства в Европу.

После распада Советского Союза образовался ряд новых субъектов международных отношений, каждый из которых обладал своим набором ресурсов, важнейшим из которых являются энергоносители. Цель данного исследования – проследить историю создания региональных организаций, проектов и инициатив в Черноморско-Каспийском регионе, направленных на освоение и доставку энергоресурсов постсоветского пространства в Европу.

Фактически распад советского государства привёл к появлению целого ряда новых стран, готовых увеличить предложение энергоресурсов на мировом рынке, в первую очередь это страны Каспийского региона: Азербайджан, Казахстан и Туркменистан. Однако реальная диверсификация поставщиков была возможной только вследствие создания новой инфраструктуры доставки энергоресурсов через Черноморско-Каспийский регион, так как действовавшая сеть трубопроводов была полностью завязана на Россию, превращая её в монополиста. Уже в 1991 году Европейской комиссией был разработан проект ТРАСЕКА, принятый в 1993 году, одной из главных задач которого являлось создание инфраструктуры транспортировки энергоносителей по направлению Центральная Азия-Кавказ-Европа. В настоящее время среди проектов ТРАСЕКА не значатся трубопроводные, однако, создание портовых комплексов, железнодорожной и другой инфраструктуры тесно связано с доставкой и разработкой энергосырья. С 1995 года ЕС на постсоветском пространстве реализует масштабную программу INOGATE, целями которой являются конвергенция энергетических рынков на основе принципов внутреннего энергетического рынка ЕС, а также повышение энергетической безопасности путем решения вопросов экспорта/импорта энергоносителей, диверсификации поставок и транзита энергоносителей. Фактически эта программа призвана закрепить статус постсоветского пространства как сырьевой периферии ЕС, в первую очередь в области энергоносителей.

В 1997 году создаётся ориентированная на углубление европейской интеграции организация ГУАМ, в состав которого входят государства Черноморско-Каспийского пояса государств: Украина, Молдова, Грузия и Азербайджан. Одной из целей организации является расширение экономического сотрудничества, развитие социально-экономического, транспортного, энергетического потенциала. В этой области «стержнем» ГУАМ должен стать альтернативный российским маршрутам транзитный энергетический коридор Азербайджан-Грузия-Украина-ЕС. Осуществлено же было налаживание энергокоридора

* студент 4 курсу географічного факультету Білоруського державного університету
Науковий керівник: проф. Козловская Л.В.

Азербайджан-Грузія-Турція: создана сеть трубопроводов, среди которых нефтепроводы «Баку-Тбилиси-Джейхан», «Баку-Супса», газопровод «Баку-Тбилиси-Эрзурум» [1]. Эти проекты стали первыми объектами на постсоветском пространстве по доставке энерго-ресурсов в обход России, реализованные объединённым геополитическим Западом. Участие Украины в доставке каспийских энергоресурсов в ЕС через коридор ГУАМ активно лоббировалось западноориентированным руководством: президентом Украины В. Ющенко и премьер-министром Ю. Тимошенко. Третий президент Украины продвигал проект заполнения азербайджанской нефтью трубопровода «Одесса-Броды», а премьер предложила проект газопровода «Белый поток» по доставке каспийского газа через Азербайджан, Грузию и Украину в ЕС. Оба проекта были задуманы как альтернативные российской инфраструктуре и не были реализованы. Наоборот, «Одесса-Броды», работая в реверсном режиме, использовался российскими компаниями для доставки собственной нефти в украинские порты, а в аверсном режиме заработал благодаря сложному геополитическому раскладу в энергетической сфере постсоветского пространства. Основной составляющей этого процесса стала энергетическая диверсификация, которая явилась способом разрешения ряда геэкономических войн [2]. В центре реализации проекта «Одесса-Броды» в аверсном режиме оказалась Республика Беларусь. Введение экспортных пошлин на российскую нефть вынудило белорусское руководство активизировать сотрудничество с другими производителями этого сырья. В результате взаимодействие Беларуси, Венесуэлы, Азербайджана и Украины привело к запуску этого нефтепровода в сторону Беларуси, которая стала получать венесуэльскую и азербайджанскую (по своп-схеме) нефть через украинский порт Южный. Возможным аверсным вариантом прокачки нефти стал благодаря решению, принятому компанией «Транснефть» по переводу российской нефти в собственную трубопроводную систему, которая расширяется с каждым годом. То есть российская инфраструктурная диверсификация сделала возможной реализацию проектов соседями без участия Евросоюза.

В 2004 году в рамках программы INOGATE была принята «Бакинская инициатива», расширившая возможности ЕС по привлечению стран СНГ к своим энергетическим проектам. Центральным из этих проектов в настоящее время является «Южный газовый коридор», декларация по которому недавно была подписана с Азербайджаном. Южный газовый коридор включает в себя проекты газопроводов Nabucco, ITGI (Турция — Греция — Италия), уже упоминавшийся White Stream и TAP (Трансадриатический газопровод). Упор в Южном газовом коридоре делается на Nabucco. Этот газопровод является конкурентом российского проекта «Южный поток» в частности по доставке туркменского газа в Европу. В настоящее время в Туркменистане сооружается газопровод «Восток-Запад», продолжением которого станет либо Транскаспийский газопровод (европейский проект) в Азербайджан, который будет поставлять газ для Nabucco, либо Прикаспийский газопровод (российский проект), который сможет поставлять газ в «Южный поток». Реализация Nabucco усилит западные тенденции в политике ряда постсоветских стран и подорвёт российскую монополию на возможность доставки среднеазиатского газа на европейский рынок.

Ещё одной региональной инициативой ЕС является «Черноморская Синергия», предложенная в 2007 году и напрямую заявившая важность Черноморского региона для ЕС в энергетическом и коммуникационном аспектах. Центральным проектом в этой инициативе выступает создание транскаспийско-трансчерноморского энергетического коридора, предусматривающего различные технические варианты экспорта газа из Центральной Азии через Черноморский регион в ЕС, и в первую очередь строительство уже упоминавшегося Nabucco и Транскаспийского газопровода.

Инициатива ЕС «Восточное партнёрство», принятая в 2009 году охватывает ряд стран бывшего СССР и включает в себя 4 тематические платформы развития сотрудничества, одной из которых является «Энергетическая безопасность». Ключевыми её задачами являются развитие инфраструктуры транспортировки сырья и диверсификация поставок. И здесь опять-таки проявляется связь «Восточного партнёрства» с проектами диверсификации поставок энергоресурсов в ЕС, альтернативными российским, и в первую очередь это Южный газовый коридор и Nabucco.

Таким образом, начиная с 1991 года Европейский Союз продвигает проекты доставки энергоресурсов Каспийского региона, альтернативные российским, с помощью ряда региональных инициатив. В то же время конечным потребителем российских проектов также является ЕС, что в итоге закрепляет роль постсоветского пространства как поставщика энергосырья.

Литература

1. Гегелашвили Н. А., <http://rodon.org/polit-091207115042>
2. Кошевой В.О. Диверсификация как геополитический процесс в системе энергетических отношений Черноморско-Балтийского региона. Материалы II Международной научно-практической конференции «Эволюция Содружества Независимых Государств: Достижения и проблемы» 12-13 ноября 2010 г. Москва. Издательство ЭКОН-ИНФОРМ. С. 139-145.

Пірлік А.*

ПОЛІПШЕННЯ СТАНОВИЩА ЖІНОК В СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Однією з основних цілей ООН є захист прав людини, а також прав жінок у контексті прав людини. ООН дуже багато зробила для поліпшення становища жінок у всьому світі, починаючи від результатів конференції в Мехіко і аж до Пекіну, де в 1995 було започатковано проведення зустрічей для аналізу досягнутих цілей кожні 5 років. Але що ж ООН робить для того, щоб покращити становище жінок в рамках своєї організації?

ООН має стратегію щодо подолання гендерної нерівності в середині самої системи і початок їй було покладено недавно порівняно з всезагальною світовою стратегією. В Цілях розвитку тисячоліття ООН зазначила, що сама по собі гендерна рівність є не тільки її метою, але і вважається найважливішим засобом досягнення всіх інших цілей в інших галузях розвитку [1]. Саме цей документ дав поштовх до розвитку стратегії щодо поліпшення стану жінок в самій організації. І вже в 2001 році це питання було винесене на розгляд Генеральної Асамблеї, яка, у свою чергу, прийняла резолюцію 54/139 від 2 лютого 2001 року. Ця резолюція та доповідь Генерального секретаря від 17 вересня 2003 року вперше проаналізували стан гендерного питання в усіх структурах організації. Результати були доволі невтішними. Кількість жінок в ООН складала 33,4% з кількістю у вищому керівництві в 21% [2]. ООН поставила ціль: забезпечити, щоб не менше 50 відсотків у всіх призначеннях та підвищеннях на посаді припадало на жінок відповідної кваліфікації, поки не буде досягнуто рівного співвідношення кількості чоловіків і жінок [2].

Виконання цієї цілі було покладено на Комісію щодо положення жінок та Координаційну раду керівників системи Організації Об'єднаних Націй щодо сприяння забезпеченню гендерного балансу та Управління людськими ресурсами. Було створено посаду Спеціального радника Генерального секретаря з гендерних проблем і поліпшення становища жінок, який надавав консультації Генеральному секретарю щодо зроблених кроків та становища в цілому. Зараз ця структура дещо змінилася. В 2010 році була створена структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширенню прав і можливостей жінок, відома також під назвою «ООН-жінки», що почала діяти в січні 2011. Саме вона зараз координує всю діяльність щодо покращення становища жінок в структурі ООН. Органи, зазначені раніше, продовжують функціонувати та надають доповіді про свою діяльність новоствореній інституції.

А як саме впроваджується ця стратегія в життя? За 11 років свого існування вона набула значних змін. В 2001 році надавалася лише рекомендація залучати до роботи в ООН більше жінок методом поліпшення системи відбору персоналу; при наборі персоналу на всіх рівнях мало забезпечуватися співвідношення жінок та чоловіків як 3:2 аж до досягнення рівної представленості. Зараз діяльність щодо цього питання значно ширша. Крім поліпшеної системи відбору ООН використовує й інші методи. Для сприяння поліпшенню

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Ковтун О.Ю.

представленості жінок на все більш високому керівному рівні ООН приділяє особливу увагу процесам підвищення по службі, в тому числі за допомогою спеціальних заходів і стимулів, аналогічних тим, що застосовуються при наборі персоналу. У коротких списках на одну третину більше повинні складати кваліфіковані жінки-кандидати.

На етапі виходу у відставку (за винятком випадків обов'язкового виходу на пенсію) ООН докладає особливих зусиль для утримання кваліфікованих жінок, що продемонстрували свою компетентність протягом служби. Організація проводить систематичні, електронні та анонімні аналізовані співбесіди при виході у відставку, щоб виявити питання, які потребують уваги з боку організації і тим самим підвищувати ефективність зусиль щодо утримання кваліфікованих жінок.

ООН пропагує використання гнучкого робочого графіка і підходу, що дозволяє гармонійно поєднувати трудову діяльність з сімейним життям, і покладати на керівників відповідальність за більш широке використання всіх варіантів гнучкого робочого графіка. Було вироблено чотири види гнучкого робочого графіку:

- Робота за змінним графіком: передбачає визначення часу, протягом якого співробітник буде присутній на роботі. Згідно з побажаннями особи цей час може бути перенесений з першої половини дня на другу або навпаки.
- Робота в дистанційному режимі: передбачає, що працівник може провести 2 робочі дні з п'яти не на території офісу. Але обов'язковою умовою є наявність необхідного обладнання та бути доступним по телефону або по e-mail.
- Робота за зжатым графіком: десять робочих днів за дев'ять. Передбачає, що робочі години десятого робочого дня будуть розподілені на 9 робочих днів.
- Заплановані перерви для навчання: передбачають, що особа, за бажанням, може взяти з двох робочих днів по три години для навчання, за умови їхнього відпрацювання на тому ж робочому тижні.

Теперішній стан речей у гендерному питанні покращився, хоча і були виявлені певні складності у досягненні поставлених цілей. На 65-й сесії Генеральної Асамблеї прозвучали наступні статистичні дані. За двохрічний звітний період, з 1 січня 2008 року по 31 грудня 2009 року, представленість жінок в категорії фахівців і вище в системі Організації Об'єднаних Націй дещо зросла - з 38,4 % до 39,9 %; таким чином, середнє зростання склало 1,5 % [3].

Окремим питанням стоїть рівень представленості жінок в Секретаріаті. Станом на 31 грудня 2009 року представленість жінок в Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй становила 39,0%. На рівнях заступника Генерального секретаря і помічника Генерального секретаря досягнуто рекордного зростання - відповідно, на 5,6 і 6,6 процентних пункту. Професійні позиції в рамках системи ООН, діляться на дві категорії: «Р» рівні (від С-1 до Р-5) і «D» рівні (D-1 і D-2). С-1 є найбільш низьким рівнем. D-2, найбільш високим рівнем, який прирівнюється до вищої дипломатичної служби. Процес на рівні D-2 був менш значним - представленість жінок на цьому рівні зросла у звітний період на 1,4 процентного пункту, в результаті чого загальна представленість жінок на цьому рівні досягла 24,3%. Але в той же час відзначалося зменшення представленості жінок на рівні D-1 (скорочення на 1,8 процентних пункту) і на рівні С-5 (Скорочення на 0,4 процентних пункту), внаслідок чого представленість жінок зменшилася, відповідно, з 28,5 відсотка до 26,7 відсотка і з 30,1 відсотка до 29,7 відсотка. Загальне зростання в Секретаріаті склало 1,7 відсотка порівняно з 1,5 відсотка для системи ООН в цілому [3].

За період з 2000 по 2009 рік представленість жінок серед співробітників, що працюють по річним і більш тривалим контрактами, у 31 організації системи Організації Об'єд-

наних Націй зросла на 6,5 процентних пункту - з 33,4% на 31 грудня 2000 року до 39,9 % на 31 грудня 2009 року. Таким чином, середньорічне зростання склало менше 1 відсотка, що не може не викликати стурбованість.

Аналіз по конкретних організаціях показав, що в період з 2000 по 2009 вісім організацій, що мають 20 або більше співробітників, збільшили представленість жінок на посадах рівня Д-1 і вище більш ніж на 10%. До числа таких організацій відносяться наступні: Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) (16 %), Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) (16,7 %), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР) (21,4 %), Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) (19,7 %), Центр з міжнародної торгівлі (ЦМТ) (11,0 %), Об'єднана програма Організації Об'єднаних Націй з ВІЛ/СНІДу (ЮНЕЙДС) (11,3 %) і Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) (11,1 %) [3].

У той же час в трьох організаціях у той же період відзначалося скорочення представленості жінок на посадах рівня Д-1 і вище. До числа цих організацій належать такі: Комісія з міжнародної громадянської служби (КМГС) (-8,8 процентних пунктів), Університет Організації Об'єднаних Націй (УООН) (-7,8 процентних пунктів) і секретаріат Об'єданого пенсійного фонду персоналу та Комітету по пенсіях персоналу Організації Об'єднаних Націй (-4,1 процентних пунктів) [3].

На даний момент жінки в ООН займають наступні ключові позиції: Департамент польової підтримки операцій ООН з підтримання миру очолює Сюзана Малкорра, серед суддів Міжнародного Суду Сюэ Ханьцинь та Джоан Э. Донохью, інститут «ООН-жінки» очолює Мишель Бачелет.

Попри покращення ситуації з представництвом жінок в системі ООН, існують певні проблеми. Зазвичай вони зв'язані з тим, що не кожен інститут має свою гендерну стратегію. Лише 17 з 30 організацій повідомили про наявність у них гендерної стратегії (МАГАТЕ, ІКАО, МОП, Міжнародний навчальний центр, ЮНЕСКО, ПРООН, УВКБ, ЮНІСЕФ, ЮНІДО, секретаріат пенсійного фонду персоналу Організації Об'єднаних Націй та Комітет по пенсіях персоналу Організації Об'єднаних Націй, ЮНОПС, Секретаріат Організації Об'єднаних Націй, БАПОР, ВПС, ВПП, ВМО та Всесвітня туристична організація). Немає стратегії – немає ніяких дій, а отже й ситуація щодо представленості не покращується. Крім того, перепонами для досягнення цілі є повільне впровадження гнучкого робочого графіка; недостатньо широка інформаційно-пропагандистська діяльність і низька кількість кваліфікованих жінок-кандидатів.

Отже, для досягнення цілі щодо рівної представленості жінок і чоловіків в ООН потрібно ще довго працювати, але організація зуміла створити дієву стратегію та механізми, що стало важливим кроком вперед. Слід зазначити, що створення 2 липня 2010 структури «ООН-жінки» відкриває можливість для істотної активізації зусиль, здійснюваних Організацією Об'єднаних Націй для досягнення цілей гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок.

Література:

1. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций: резолюция 55/2 Генеральной Ассамблеи ООН, 8 сентября 2000 г. – 2000. – 11с. - Режим доступа к декларации: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/559/53/PDF/N0055953.pdf?OpenElement>

2. Резолюция Генеральной Ассамблеи 54/139, 2 февраля 2001 г. – 2001. – 4с. - Режим доступа к резолюции:
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/271/59/PDF/N0027159.pdf>
3. Поліпшення становища жінок в системі Організації Об'єднаних Націй: доповідь Генерального секретаря ООН, 9 вересня 2010 р. – 2010. – 66с. - Режим доступа до доповіді: http://www.unrussia.ru/publications/N1050052_rus.pdf
4. Новикова Э. Международная защита прав женщин: история и современность. -. М.: Преображение, 1995.
5. Мертус Дж. Права женщин- права человека (пособие для учебных занятий).

Кукса Н.*

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ РОСІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У другій половині ХХ століття для дипломатії розвиток і підтримка на належному рівні дружніх і добросусідських взаємин між країнами у сфері культури стає одним з головних пріоритетів.

На форму співпраці у сфері культури Росії із іншими країнами впливає багато чинників: історичні традиції, географічна віддаленість, рівень політичних та економічних стосунків, узгодженість договірно-правової бази співпраці, фінансові можливості й прагматична зацікавленість державних і приватних структур, що беруть участь у здійсненні культурної діяльності за кордоном [2, с. 161].

Задача координації міжнародної культурної політики та діяльності у сфері культури стала особливо актуальною в Росії після розпаду Радянського Союзу. Справа в тому, що в СРСР ця діяльність було централізованою, знаходилася під єдиним керівництвом Міністерства культури та повністю фінансувалася із державного бюджету.

Розпад СРСР вніс суттєві зміни у функціонування зовнішньополітичного механізму у просуванні культурної дипломатії Росії. Необхідно було починати все спочатку, створювати нові органи для реалізації зовнішньої політики у сфері культури [2, с. 162].

З точки зору історичної і регіональної ієрархії пріоритетним напрямом зовнішніх культурних зв'язків Росії залишаються держави СНД й Балтії. Росія виходить з того, що культурна співпраця з ними сприяє формуванню єдиного культурного, інформаційного і освітнього простору; збереженню багатовікових духовних зв'язків з народами цих країн, пошуку гнучкіших і ефективніших форм співпраці і, природно, – закріпленню позицій російської мови, що історично склалися [2, с. 164].

Культурне співробітництво Росії із країнами зарубіжжя в його сучасній класифікації та в узгодженні із міжнародною практикою включає зв'язки у сфері культури та мистецтва, науки та освіти, засобів масової інформації, молодіжних обмінів, видавничого й архівних справ, спорту та туризму, а також по лінії громадських груп та організацій, творчих союзів та окремих груп громадян.

Основу зв'язків у сфері культури складають артистичні та художні обміни у формі гастрольної діяльності. Росія зацікавлена у проведенні різноманітних комплексних заходів у вигляді Днів культури Росії за кордоном [4].

Якщо говорити про організації, які намагаються розвивати культурну співпрацю між Росією та США, то варто відзначити Фонд американо-російського культурного співробітництва. Його було засновано у 1992 р. американською суспільною організацією. Варто сказати, що все це проходило на хвилі демократизації Росії та покращення відносин між країнами. По-перше, у США виник дуже великий інтерес до «нової» Росії, а по-друге виникла можливість існування такої структури (важко уяви, що подібна організація могла існувати у роки «холодної війни»). Тому на початку 1990 р. у Сполучених Штатах виникла

* студентка 1 курсу магістратури спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Шинкаренко Т. І.

ідея створити Фонд, який міг би спробувати допомогти американцям ближче познайомитися із культурою, традиціями, звичаями, мистецтвом Росії. Практична діяльність Фонду зводилася до намагань знайти, щось спільне в історії обох країн, що можна було б відзначити [2, с. 165].

Ще однією культурною організацією Росії є Валдайський клуб. Він являє собою періодичне зібрання відомих експертів, які спеціалізуються на вивченні зовнішньої та внутрішньої політики Росії. Клуб було створено у вересні 2004 р. за ініціативою агентства «Ріа Новини» та Ради з питань зовнішньої та оборонної політики [6].

У цьому контексті варто також зазначити «Інститут демократії та співпраці». Це російська некомерційна організація, створена у січні 2008 р. для моніторингу порушення прав людини у США та Європі. Інститут має представництва в Парижі та Нью-Йорку. Закриваючи черговий саміт Росія — ЄС в Португалії 26 жовтня 2007 р., Президент Росії Володимир Путін зазначив: «ЄС за допомогою грантів допомагає розвиткові подібних інститутів в Росії, гадаю, що настав час, коли і Російська Федерація може робити те саме в Євросоюзі» [6].

Отже, в наш час культурна дипломатія разом із політичною та економічною дипломатією становлять своєрідну тріаду зовнішньої політики кожної успішної держави. Росія у цьому відношенні не є виключенням. У поширенні культурної дипломатії Росії пріоритетними залишаються держави СНД та Балтії, що є цілком зрозумілим. В цьому контексті російська державна політика з питань роботи із співвітчизниками за кордоном спрямована на збереження «російського світу» (російськомовного населення) перш за все в країнах СНД.

Література

1. Дипломатия: наука и искусство / Под ред. Т. В. Зоной. – М.: Дипломатический вестник, 2000. – №10. – с. 47–50.
2. Лашенова Е. А. «Русский мир» в Армении // Международная жизнь. – М., 2006. - с. 161-168.
3. Положение о Министерстве иностранных дел Российской Федерации. Утверждено Указом Президента Российской Федерации 14 марта 1995 г., №271 / Собрание законодательства РФ. 1995. №42. с. 1033.
4. Положение о Министерстве культуры Российской Федерации. Утверждено Указом Президента Российской Федерации 29 мая 2008 г., №406 / Собрание законодательства РФ. 2008.
5. Россия: приоритеты культурного сотрудничества (2009) / Голос России. – Режим доступа: <http://rus.ruvr.ru/2009/12/24/3232333.html>
6. www.mgimo.ru

Демиденко Т.*

УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ 1945-1960 РР.

The article investigates the process of Soviet encyclopedistics' starting in early 1950. Based on the wide range of unknown archive documents, the author follows the writing process of the Soviet Ukrainian History.

Українська радянська енциклопедистка бере свої витoki з 30-х років ХХ ст. Ще у довоєнні часи, після появи першого тому «Української Загальної Енциклопедії» у Львові (1930 р.), з ініціативою великої «Української Радянської Енциклопедії» (УРЕ) виступив М.Скрипник. Та енциклопедичний проект М. Скрипника так і не був реалізований[1].

Одним із перших масштабних гуманітарних проектів української влади після визволення Києва від німецьких окупантів знову стає УРЕ: 1944 р., створюється Головна редакційна колегія УРЕ. Можемо стверджувати, що причинами до відновлення енциклопедистки на теренах УРСР послуговували «націоналістичні», недосяжні для радянського читача томи «Енциклопедії Українознавства» (ЕУ) під редакцією Володимира Кубійовича [2].

На основі вивчення масиву архівних документів Всеукраїнського державного спеціалізованого видавництва «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, Центрального Державного Архіву Вищих Органів Влади (ЦДАВО) і Центрального Державного Архіву Громадських Об'єднань (ЦДАГО) України, умовно відбудову української радянської енциклопедистки можемо розділити на два періоди:

1. 1944-1947 рр. в історії української енциклопедистки залишається маловідомим.

2. 1957-1965 рр. відомий та успішний період видання 17 томів УРЕ під редакцією М. Бажана.

За характеристикою самого В. Кубійовича, еміграційна ЕУ є «здобутком вільних українців і сумлінням вільної науки». Невдовзі видана УРЕ стала «висловом сучасної політики партії і керівництва супроти невільної України»[2]. Але детальний аналіз постанов дозволяє припустити, що 1944-1947 рр. був чи не єдиний етап, за якого могла б бути написана ще не «канонізована» радянською владою давня історія українського народу. Підготовку видання Укрдержвидав і Головна редколегія УРЕ повинні були почати з 1 листопада 1944 р. На початку 1945 року на адресу Державної штатної комісії при Раднаркомі СРСР надіслано лист-прохання від імені М. Хрушова про затвердження штатного розпису редакції у складі 79 працівників у зв'язку з «...Завершальним етапом організаційних заходів і безпосереднім переходом до написання матеріалів енциклопедії УРЕ [3].

І хоча перший період є важливим з огляду на фундаментальний характер подальшої енциклопедичної справи Радянської України, у статті спробуємо детально охарактеризувати другий етап видавництва УРЕ та прослідкувати процес історіографії на сторінках енциклопедії. У сумі видання УРЕ 50-60 – их рр. охопило 45 000 гасел, близько 3000 гасел стосуються історії України. Серед ілюстрацій — понад 120 кольорових мап. Наклад —

* Інститут Історії України, Національна Академія України

80 000. У виданні УРЕ взяло участь понад 5000 авторів [4]. Процес написання історичних гасел в науково-галузевій редакції з історії УРСР був надзвичайно складним і тривалим. Складність написання полягала у відсутності елементарних умов для працівників редакції. Часто написання словників гальмувалось в силу відсутності попередніх довідкових напрацювань, джерел з історії, мистецтва та культури Радянської України. Проте для реалізації досить амбіційного завдання написати суто українську енциклопедію, було зроблено масштабну роботу зі збирання довідкової бібліотеки, архівів, авторського колективу.

У 50-х роках ХХ ст. видання УРЕ було покладено на Академію Наук УРСР, в складі якої організовано Головну редакцію УРЕ.

Сформовані науково-галузеві редакції УРЕ на початку готували для обговорення словники. Редакцію історії СРСР, УРСР, археології та етнографії очолювали Крип'якевич Іван Петрович, Гуржій Іван Олександрович та Гуслистий Костянтин Григорович. Для зручності, при обговоренні, словники з історії УРСР склались у формі тематичного переліку термінів, відповідно, назви статей розміщувались в алфавітному порядку в межах окремої теми. Кожне історичне гасло, після написання автором, проходило кілька етапів вичитки, після якої об'єм авторської статті зменшувався разом із модифікованим змістом самої статті.

Зміст українознавчих гасел УРЕ згідний з заявою «Передмови», що УРЕ «має показати братерську єдність українського народу з великим російським і всіма іншими народами Радянської Вітчизни» і що вона спрямована проти «насамперед українського буржуазного націоналізму» (це останнє поширюється і на постаті XVII—XVIII ст., наприклад, на І.Виговського, П.Дорошенка, І.Мазепу, П.Орлика).

З точки зору відображення на сторінках енциклопедій історичного розвитку України, планувалось подати матеріали про історичні зміни, що сталися за роки Радянської влади. При розгляді змісту історичних статей, його аналізу, червоною ниткою наскрізь проходять «споконвічні зв'язки українського народу з великим російським». Важливим було «приділити належну увагу Комуністичній Партії за перемогу у Великій Жовтневій Соціалістичній революції, у боротьбі за возз'єднання українських земель у єдиній Українській Соціалістичній державі, за побудову безкласового соціалістичного суспільства» [5]. Висвітлення історії формування української нації веде свій початок з XIV століття.

Всього до енциклопедії увійшло близько 2770 термінів, що стосуються історичних подій, громадських і політичних організацій, а також понад 500 біографічних статей.

Фактично, енциклопедія постала віддзеркаленням загального історіографічного процесу в УРСР. Про це свідчить принцип систематизації термінів відповідно до прийнятої в українській радянській історіографії схеми періодизації, в основу якої покладено історично послідовний розвиток суспільно-економічних формацій [5].

Значна частина українознавчих «націоналістичних» статей, запропонована під час загального обговорення, залишалась поза межами сторінок енциклопедії, а деякі готові статті були недопущені цензурою. Попри радянську насиченість історичних гасел, Українська Радянська Енциклопедія у 1950-1960 рр. стала першим універсальним виданням, доступним для широкого кола читачів. Саме це видання показало систематизоване бачення національної історії УРСР. З точки зору радянської історичної науки України, це було важливим кроком у висвітленні невідомих сторінок історії України. Перше видання УРЕ надалі було використане у написанні статей і гасел для Радянської енциклопедії історії України, Українського радянського енциклопедичного словника у 3 томах, Історії міст і сіл Української РСР, тощо.

Література

1. Фельбаба М. М. Історія проекту "Української радянської енциклопедії" у контексті політики "Українізації" (1927-1934 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України; Інститут історії України. – К., 2001. – 18с.
2. Кубійович В., Маркусь В. Дві українські енциклопедії. – Н.У.: Prolog, 1961. – 145 с.;
3. ЦДАВО України, ф. 4750, оп. 1, спр. 1, арк 1.
4. Отримано з:
http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%8F – Станом на 12.11.2009.
5. Всеукраїнське державне спеціалізоване видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Архів видавництва. – Ф. 1, спр. 7, арк. 225.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Кричковська Я.*

РОЗВИТОК ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН УКРАЇНИ В РАМКАХ ОРГАНІЗАЦІЇ ЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Правове регулювання валютно-фінансових відносин є невід'ємною складовою обертання фінансових ресурсів в глобальному просторі. Не виключенням і є валютно-фінансові відносини між Україною і Чорноморським Банком торгівлі та розвитку (далі ЧБТР) в рамках Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС). Правове регулювання бере початок з моменту підписання Устава ОЧЕС (5 червня 1998 р.) і Угоди про заснування ЧБТР (30 червня 1994 р.), та набирання чинності цих документів. Вказані акти, що мають регіональний міжнародний характер, можна вважати точкою відліку історії, валютно-фінансових правовідносин України в рамках Організації Чорноморського економічного співробітництва.

Згідно заяви президента ЧБТР Андрія Кондакова, станом на лютий 2011р. банк профінансував в цілому 225 проектів на загальну суму 2,2 млрд євро в регіоні Чорноморського басейну[5,7]. У процентному співвідношенні фінансування проектів ЧБТР, на сьогоднішній момент, пріоритетним напрямом є сектор - надання фінансових послуг - більш - 55%, сектор виробництва займає - 16%, в енергетичному ж напрямі ставка питомої ваги складає - 9,83% (процентне співвідношення фінансування проектів ЧБТР складене за даними офіційного сайту ЧБТР за станом на 1 січня 2011р.). Доля фінансованих проектів ЧБТР до України складає на 1 лютого 2011 р. - 12,02%, і займає 2-е місце. Лідером в даному відношенні є Російська Федерація, її ставка складає – 20,21%. Згідно даним офіційного сайту ЧБТР домінуючими напрямками в розвитку валютно-фінансових правовідносин ЧБТР з Україною є сектор надання фінансових послуг фінансовим інститутам. По відношенню до всіх проектів ЧБТР, що фінансуються, в Україні його доля складає – 40,9%. Друге місце займає сектор енергетики, його ставка – 31,8%. Фінансування проектів в сектор транспорту і комунального господарства зайняло третє місце і його ставка склала – 13,6%. Також потрібно відзначити, що відсоток фінансування проектів в такі сфери як виробництво складає – 9,09%, сектор зв'язку і телекомунікацій – 4%, а такі напрями як сільське господарство, торгівля, будівництво і добувне виробництво, на сьогоднішній день, - на жаль, - залишаються без уваги. Фінансова діяльність ЧБТР, як міжнародна фінансова організація почалася з розгляду проекту фінансування в Україні, реконструкції газопроводу, який проходить через територію України і постачає газ на

* аспірант кафедри міжнародного права і міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: проф. Вишняков О. К.

Балкани до Туреччини. Внаслідок цього, 19 грудня 1999 р. Радою директорів ЧБТР, був затверджений проект фінансування Трансбалканського газопроводу 1-ої фази, для проведення реконструкції газокompресорної станції в с. Тарутіно Одеської області. Для досягнення поставленого завдання в 2000 р. ЧБТР виділив кредит в сумі 12 млн. дол. Після успішного завершення першої фази проекту ЧБТР бере участь в другій фазі проекту Трансбалканського газопроводу, який включає фінансування, проектування, закупівлі, будівництво та введення в експлуатацію близько 75 км. циклу газопроводу на південній українській ділянці Трансбалканського газопроводу для збільшення існуючих потужностей подачі газу. Для цього Радою директорів 13 вересня 2001 р. був затверджений проект фінансування в Україні 2-ої фази Трансбалканського газопроводу у розмірі 6 млн. дол. Фінансування даних проектів здійснювалося ЧБТР спільно з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР).

Позитивна динаміка діяльності ЧБТР в Україні дає можливість оцінити його як впливову регіональну міжнародну фінансову організацію, а також прогнозувати, що Банк, маючи значний потенціал розвитку, може найближчим часом стати одним з головних донорів фінансових потоків в економіку України. Але при цьому Україні доцільно активізувати підготовку цілого переліку проектів в області сільського господарства, будівництва, добувної промисловості, а також міжнародної торгівлі для поліпшення і подальшого плідного розвитку валютно-фінансових правовідносин з ЧБТР, зміцнення стабільності і зростання економічних показників країни.

Також, потрібно відзначити і той факт, що в результаті скоординованої співпраці ЧБТР з ОЧЕС в роботі спільних організаційних комітетів, було виділено пріоритетний напрям в поліпшенні подальшого розвитку валютно-фінансових, економічних і соціальних стосунків між країнами-членами ОЧЕС - в області транспорту, будівництва, і міжнародної торгівлі. З цією метою, 19 квітня 2007 р. в м. Белград (Сербія) були підписані: Меморандум про взаєморозуміння стосовно скоординованого розвитку Чорноморської окружної магістралі, і Меморандум про взаєморозуміння стосовно розвитку морських магістралей регіону ОЧЕС. При аналізі вказаних документів можна зробити певний висновок стосовно того, що погоджені і закріплені всіма учасниками ОЧЕС положення, додадуть динаміки розвитку валютно-фінансових потоків в Україну. Це можна прослідити наприкладі в п.2, ст. 2 (Меморандуму про взаєморозуміння стосовно скоординованого розвитку Чорноморської окружної магістралі), де говориться про те, що ЧОА надає послуги відповідної якості для сучасного забезпечення дорожньої безпеки, швидкості і комфорту, а отже, сприяє економічному і соціальному розвитку всього європейського континенту.

Як видно у даному випадку, сторони заклали основи для розвитку валютно-фінансових правовідносин у всіх сферах соціально-економічного життя регіону Чорноморського басейну, а отже - і України, в цілісному європейському і глобальному контексті. Це підтверджується і тим, що ст. 4 («Фінансування ЧОА»), вказаного меморандуму, передбачає можливість фінансування будівництва і реконструкції ЧОА як з національних фондів і бюджетів, так і за рахунок засобів, залучених з приватного сектора. Фінансування може здійснюватися також через фонди ЄС і кредити Європейського інвестиційного банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Всесвітнього банку і інших банків і фондів. З цього, в свою чергу, витікає те, що для реалізації досягнутої угоди сторони меморандуму в основу фінансування даного проекту заклали валютно-фінансові правовідносини між сторонами меморандуму, ЧБТР і іншими міжнародними фінансовими організаціями, метою яких є - залучення додаткових міжнародних фінансових ресурсів на регіональному та національному рівні.

З вище наведеного, можна зробити висновок щодо того, що спостерігається посилення впливу ЧБТР не лише на фінансову стабільність але і на зростання економічних показників України, за допомогою розвитку валютно-фінансових правовідносин між даними суб'єктами ОЧЕС.

Література

1. Устав Организации Черноморского экономического сотрудничества //Бюллетень международных договоров.-2002.-№6, с. 3-20
2. Соглашение об учреждении Черноморского Банка торговли и развития //Бюллетень международных договоров.-2002.-№7, с. 3-20
3. Будкин В.С. Проблемы и перспективы развития Организации Черноморского экономического сотрудничества //Актуальні проблеми економіки.-2010.-№3(105), с.31-37
8. 4. ЧБТР смог сохранить качество портфеля в период мирового кризиса: ИНТЕРВЬЮ с президентом банка. - <http://www.itar-tass.com/level2.html?NewsID=15974313>
4. ЧБТР профинансировал 225 проектов на 2,2 млрд. евро 21.02.2011 - <http://www.itar-tass.com/level2.html?NewsID=15974313>
5. Официальный сайт Черноморского Банка торговли и развития. - . <http://www.bstdb.org>
6. Официальный сайт Организации Черноморского экономического сотрудничества. - <http://www.bsec-organization.org>

Папян Т.*

ОСНОВНІ РИСИ СТАТУСУ ТА РЕЖИМУ ЧОРНОМОРСЬКИХ ПРОТОК У XVIII-XIX СТОЛІТТЯХ.

В результаті втрати незалежності Кримським ханством у 1478 і захоплення Турцією наприкінці XV – XVI століть Валахії і Молдови Чорне море було остаточно відрізане від світових торгових шляхів, перетворившись у внутрішнє море Османської імперії.

Режим проходу суден через Чорноморські Протоки під час панування Османської імперії, можна умовно поділити на чотири періоди:

Перший період охоплює час від завоювання Стамбулу у 1543 році до середини XVI століття, коли Чорне Море було повністю під контролем Османської Імперії і іноземним суднам був заборонений прохід до моря без особливого дозволу.

Другий період охоплює час, який почався від середини XVI століття до кінця XVIII століття, коли Чорне Море мало статус внутрішнього моря Османської імперії.

Третій період охоплює час після підписання Кучук - Кайнарджийського договору у 1774 році, коли російським торговим суднам був наданий дозвіл для плавання у Чорному Морі.

У четвертий період, після Кримської Війни, Протоки зберегли міжнародний статус, який застосовувався і до військових суден також [1].

На початку XVIII сторіччя Османська імперія відмовляла в праві на прохід через протоку Стамбул у Чорне море всім суднам, що ходили під іноземними прапорами, включаючи торгові судна, тим самим запобігаючи доступу будь-якої іноземної сили. Як пояснювалося у листі, яке було написано від імені Султана Мустафи II, але відправлене після зміщення його наступником Ахмедом III : Чорне море знаходиться під контролем та владою ні якої іншої держави, окрім моєї, і угода моя така, що ні якому, навіть, самому маленькому човну, не буде дозволено проходити у Чорне Море.

Також турки у переговорах з російським урядом висунули тезу про відсутність прецеденту іноземного судноплавства у Чорному морі, про «незайманість» Чорного моря [2].

Після отримання Криму у 1783 році Росія зайняла місце одного з самих важливих портів міст у північному узбережжі Чорного моря [3].

Після підписання Кучук - Кайнарджийського договору у 1774 році, Росія здобула вихід у Чорне море. До неї переходили Азов, Керч, Єникале, Кінбурн у гирлі Дніпра та територія між Дніпром та Бугом. За Росією та Туреччиною утвердилося рівне «вільне та безперешкодне плавання купецьким суднам» «у всіх морях, що омивають їх землі»; було дозволено прохід усіх комерційних суден через протоки [4].

Таким чином, була вирішена одна частина проблеми проток – питання про прохід торгових суден. В інтересах торгових зносин російський уряд наполягав на допуск у Чорне море іноземних торгових суден, але разом з тим мав всі засади вважати, що торгівля не виграє, а постраждає, якщо у цьому морі з'являться військові судна чужих держав [4].

* аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Григоров О.М.

Серед турецько - російських договорів підписаних у період XVIII століття, тільки Кучук –Кайнарджийський договір положив кінець статусу Чорного

Моря, як Турецького озера, та зробив Протоки міжнародним предметом обговорення. Згодом, Австрія у 1783 році, Франція та Англія у 1802 році отримали дозвіл на право проходу Протоками, дозволяючи мати пряму торгівлю з Росією.

У 1798 році між Турцією та Росією був укладений договір про взаємну допомогу строком на 8 років, що складався з двох основних частин: головної частини і «артикулів сепаратних та секретних». У головних статтях договору Росія і Турція гарантували другу другу цілісність своїх володінь (ст.3) і зобов'язувалася надавати стороні, що зазнала ворожого нападу, допомогу сухопутними і морськими силами або у грошовій формі (ст.5). Порта зобов'язувалась пропустити російський флот через протоки з Чорного моря у Середземне і у зворотному напрямку. Для військових суден інших держав Чорне море оголошувалося закритим [5].

Ефективність договору 1798 року була настільки очевидною, що вже у 1804 році турки запропонували поновити союзний договір, хоча строк його спливав тільки через два роки. В результаті переговорів у 1805 році між Росією та Турцією був укладений новий договір, що замінив договір 1798 року. Вироблений російським міністерством іноземних справ проект договору складався з 17 явних статей і 8 тайних [6]. Союзний договір 1805 року, не порушуючи суверенітету Турції, передбачав спільну оборону проток, у якій були зацікавлені обидві держави. Договори 1798 і 1805 року не тільки розповсюдили право проходу через протоки на військові судна держави, але і встановили принцип спільної оборони проток силами обох чорноморських держав. Однак турецький уряд вже через декілька місяців після підписання договору порушив прийняті зобов'язання. Це призвело до розриву русько-турецьких відносин і до нової війни [7].

14 вересня 1829 року було підписано Адріанопільський мирний договір. Договір не мав статті, що регулювала військове судноплавство в Протоках. Однак він включав у себе умови про торгове судноплавство, яке було суттєво порушено за роки східної кризи. 7 Стаття Адріанопільського договору була складена з урахуванням інтересів російської морської торгівлі і остаточно затверджувала принцип свободи торгового судноплавства у Чорноморських протоках. Важливим моментом цієї статті, стало відкриття Проток для торгових суден усіх іноземних держав, «дружніх з Портою». Виконання цієї статті служило інтересам як Росії, що прагнула до розширення своїх економічних зв'язків і морської торгівлі через Протоки, так і інших європейських держав, що отримали можливість освоювати нові ринки збуту. Таким чином, стаття 7 сприяла розширенню міжнародних зв'язків і мала загальноєвропейське значення [8].

Вільний прохід для всіх країн через протоки став можливим завдяки Адріанопільському мирному договору, і таким чином, Чорне Море, яке було «Турецьким озером», а потім Російсько-Турецьким морем, отримало міжнародний статус.

У 1833 році було підписано Ункяр – Іскелеський мирний договір (Hunkar Ikelesi). Підписання Договору Hunkar Ikelesi (1833) надавали російським суднам право проходу через Протоки, включаючи вимогу закриття Проток для суден всіх держав у разі війни. Договір носив оборонний характер. За його умовами Росія зобов'язувалась у випадку необхідності прийти на допомогу Турції «сухим шляхом або морем». Проте ця угода не проіснувала довго. Британія та Франція рішуче виступили проти цієї угоди, після повстання правителя Єгипту, західні держави втрутились, щоб бути ближче до Османської Імперії і підірвати вплив Росії на Османський Уряд. Як результат цього, питання Проток стало частиною міжнародних принципів права [3].

У 1840 р. в Лондоні була підписана конвенція, у якій приймали участь усі великі держави, окрім Франції, і яка містила «старе правило» Османської імперії про закриття Проток для всіх іноземних суден, в тому числі і російських. Таким чином, встановлювалися нові принципи рішення Східної кризи. Замість двосторонньої русько-турецької угоди у міжнародне право вводилось поняття колективної гарантії держав по підтриманню існування Турції. Протоки зачинялись для усіх держав тільки у мирний час. Закриття Проток тільки у мирний час не гарантував безпеки російського узбережжя у час війни. Проголошуючи закриття Босфору і Дарданелл «старим правилом» султана, конвенція ущемляла права Порти зачиняти і відчиняти Протоки за власним бажанням, як це практикувалось у попередній час, підкоряла їх режим міжнародній угоді.

У наступному 1841 році, у Лондоні була підписана нова конвенція спеціально по питаннях про Протоки між Англією, Росією, Австрією і Пруссією, у ній приймала участь і Франція, і в якій знову було відтворене «старе правило» Османської імперії. Протоки повинні бути закриті для військових суден всіх держав під час миру, дозволяючи прохід тільки маленьким військовим суднам союзних держав, але тільки зі спеціальними дозволами. Турція з підписанням лондонських конвенцій 1840 і й 1841 років фактично (а частково і формально) перейшла під опіку європейських держав.

На цьому закінчується етап історії Проток, на протязі якого, режим Проток встановлювався шляхом двосторонніх, переважно русько – турецьких угод. Починаючи з 1840-1841 років, питання про Протоки вступає у етап, який характеризується тим, що режим Проток вирішується багатосторонніми міжнародними угодами [4].

У 1856 році був підписан Паризький трактат. Положення про Протоки були прийняті та принцип об'єктивного правового режиму Чорного Моря було започатковано. Таким чином, Чорне Море повинно бути відкритим для торгових суден, але закрите для військових. Більш того Турецькому Уряду та Росії було заборонено мати верфі або флоти у Чорному Морі. Згідно зі статтею 11 Паризького трактату, Чорне море оголошувалось «нейтральним» і відкритим для торгівельного судноплавства всіх народів. Вхід в його порти і води військовим суднам як прибережних так і усіх інших держав заборонявся «формально і назавжди». Згідно зі статтею 13 на берегах Чорного моря заборонялось містити військово – морські арсенали, як «немаючих вже цілей». Стаття 19 містила виключення з принципу нейтралізації. Воно складалося з того, що кожна з договірних держав наділялася правом містити « у будь-який час по два легких морських судна у Дунайських гирл» для забезпечення судноплавства річкою. До трактату була прикладена конвенція, що стосувалась режиму проток Дарданелл і Босфору, яка в основному повторювала конвенцію 1841 року. Інша прикладена до мирного трактату конвенція встановлювала число та тоннаж військових суден, які могли мати Турція та Росія.

Таким чином, у «Конвенцію о протоках» 1856 року були включені умови, що наносили збиток інтересам Росії і суперечили основному тексту Паризького трактату. Як вже згадувалося, за статтею 11 мирного договору, прохід через протоки заборонявся «формально і назавжди» для військових суден усіх держав; між тим згідно з статтею 1 Конвенції, ця заборона стосувалась тільки мирного часу, коли Турція не знаходилась в стані війни з будь-якою державою. Незабаром після підписання Паризького миру Австрія, Франція і Англія уклали між собою додаткову угоду, за якою збройні сили союзників зобов'язувались охороняти умови мирного трактату 1856р. від будь-якого порушення та зміни [5].

17 січня 1871 відкрилася Лондонська конференція, а 13 березня 1871 була підписана Лондонська конвенція 1871 («Трактат, про перегляд Паризького мирного договору

1856р.») яка підтвердила принцип закриття проток для іноземних військових суден і скасувала статті Паризького трактату 1856, що обмежують число російських військових суден на Чорному морі. Конвенція складалася з 9 статей. В статті 1 оголошувалося про відміну нейтралізації Чорного моря, тобто статей 9, 13 і 14 Паризького мирного трактату і русько – турецької конвенції 1856р. Згідно з статтею 2, зберігав свою силу принцип закриття Дарданелл і Босфору, але з наданням права султану відчиняти їх « у мирний час для військових суден дружніх і союзних держав у тому випадку, коли Блискуча Порта, знайде це за необхідне для забезпечення виконання постанов Паризького трактату 1856р.» Стаття 3 підтверджувала доступність Чорного моря торговим суднам усіх держав. В статті 8 підтверджувалась дієвість усіх тих постанов Паризького мирного договору 1856 р. і усіх його додатків, « які не скасовані і не змінені справжнім трактатом». Суверенні права Росії на Чорному морі були повністю відновлені [9].

Віднині правовий статус Чорноморських проток став ґрунтуватися на двох міжнародних договорах: Лондонському 1871 і Паризькому 1856р. у не скасованій його частині, оскільки залишалися в силі статті конвенції о Протоках, у яких говорилося про право султана видавати фірмани для проходу «легких від військовим прапором» іноземних суден, що направляються для служби при місіях « дружніх з Портою держав», а також до гирл Дунаю.

Правовий режим Чорноморських Проток та режим Чорного Моря залишався таким, як передбачено Лондонською Угодою 1871 року до початку Першої Світової Війни, формально же Лондонська угода проіснувала до 1920р., тобто майже 50 років [10].

Література

1. Oral, N and Ozturk, B. 2006. The Turkish Straits, maritime safety, legal and environmental aspects. Publication Number 25.
2. Б.А. Дранов. Черноморские проливы. Международно – правовой режим. М., 1948. стр. 27-28
3. Idris Bostan. Istanbul University, Faculty of Literature, Department of History. (Turkish Research Magazine), 6, Istanbul 1991, p. 21-49.
4. А.Ф. Миллер. Турция и проблема проливов. Стенограмма публичной лекции, прочитанной 9 января 1947 года в Москве.
5. К.В. Базилевич. О черноморских проливах. Из истории вопроса. Стенограмма публичной лекции, прочитанной 18 октября 1946 года в Москве.
6. С. Горяинов, Босфор і Дарданелли, СПб, 1907. стр. 3-8
7. Т.Юзефович, Договори Росії зі Сходом політичні та торгові, СПб, 1869. стр. 51.
8. Ф.Мартенс. Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными государствами.-Т.IV. –СПб, 1878.
9. Дипломатический словарь. — М.: Государственное издательство политической литературы. А. Я. Вышинский, С. А. Лозовский. 1948
10. Tugin, Bogazlar Meselesi (Question of the Straits), p. 287-305

Козаченко Є.*

СТВОРЕННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Ідея створення постійно діючого міжнародного кримінального органу, що має достатні повноваження для переслідування за законом міжнародних злочинців, виникла по закінченні другої світової війни, оскільки реалізація відповідальності за вчинені звірства вимагала заснування відповідного правового механізму.

Спроби створення міжнародних кримінальних судових органів здійснювалися людством ще раніше. Так, створення суду, що мав би розглядати справи із військових злочинів, було запропоновано ще після першої світової війни під час Версальської мирної конференції. Проте, лише Друга світова війна змусила держави-переможниці довести справу про заснування міжнародного кримінального правосуддя до практичного результату. Таким були Токійський та Нюрнберзький Трибунали, які насправді нагадували суд переможців над переможеними [1, с. 120].

У 1948 р. Генеральна Асамблея ООН запропонувала Комісії з міжнародного права розглянути питання про можливість створення Міжнародного Кримінального Суду. 1950 р. Комісія представила доповідь, що створення такого Суду є бажаним. З 1950 р. по 1990 р. робота була паралізована через «холодну війну». Їй лише у 1998 р. в Римі під егідою ООН пройшла Дипломатична конференція повноважних представників держав – членів ООН щодо створення Міжнародного Кримінального Суду, яка завершилася ухваленням Статуту Міжнародного Кримінального Суду. 11 квітня 2002 р. відбулася ратифікація Римського Статуту 60-тою державою, що означало набрання ним чинності з 1 липня 2002 р. Світова спільнота заявила про свою підтримку новостворюваному механізму захисту прав людини [2, с. 9].

Юрисдикція Суду дуже ретельно сформульована в Статуті. Згідно ст. 1 Статуту «...Суд уповноважений здійснювати юрисдикцію стосовно осіб, винних у скоєнні найбільш серйозних злочинів, що викликають стурбованість міжнародного співтовариства». Далі, у ст. 5 Статуту, це положення конкретизовано у переліку видів цих злочинів: а) злочин геноциду; б) злочини проти людства; в) воєнні злочини; г) злочин агресії. Зазначений перелік злочинів проти людства не є вичерпним [7, с. 166]. Відповідно до ст. 7.1 (к), будь-які інші нелюдські діяння аналогічного характеру за умови, що вони полягають в умисному спричиненні сильних страждань або значних тілесних ушкоджень, або становлять загрозу психічному чи фізичному здоров'ю чи здійснюються свідомо в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб, підлягають визнанню злочином проти людства [6].

Юрисдикцію Суду щодо воєнних злочинів визначено у ст. 8 Статуту, яка є, мабуть, найбільшою і, напевно, однією з найскладніших у цьому документі. Всі воєнні злочини розділені в Статуті на три категорії, їх загальною властивістю є те, що, на відміну від пер-

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Мицик В. В.

ших двох категорій (геноциду і злочинів проти людяності), вони не вимагають ні масовості, ні систематичності, ні організованості, тобто досить одиничного випадку вчинення таких злочинів для настання кримінальної відповідальності, хоча їх здійснення «в рамках плану або політики», аналогічно як і «широкомасштабність здійснення», цілком можливі [7, с. 168].

Вказані вище положення Статуту окреслюють контури предметної (матеріальної) юрисдикції Суду. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду за своєю природою є конвенційною, тобто вона залежить від досягнутого узгодження волі учасників Статуту. Це означає, що держава (ст. 12), яка стає учасницею Римського Статуту, визнає, відповідно, юрисдикцію Суду щодо злочинів, вказаних у ст. 5. Отже, Суд може здійснити свою юрисдикцію у випадку, коли злочин було вчинено на території однієї або декількох держав-учасниць Статуту, на борту їхніх морських або повітряних суден, а також якщо злочин здійснив громадянин однієї з таких держав. Держава, яка не є членом Римського Статуту може за допомогою спеціальної заяви визнати юрисдикцію Суду і тоді на неї повністю поширюється все сказане раніше. Також, юрисдикція Суду виникає тоді, коли злочин вчинено у ситуації, яка становить загрозу міжнародному миру й безпеці, внаслідок спеціального звертання до Суду Ради Безпеки ООН [5].

Одним із наріжних принципів діяльності Суду є принцип комплементарності (додатковості), згаданий ще в преамбулі до Статуту й розкритий у статтях 17 і 20 Статуту. Відповідно до цього принципу, Суд вирішує питання про провадження справи щодо вказаної раніше особи не тільки за зверненням держави-учасниці, а й з власної ініціативи у випадках, коли: держава, що має юрисдикцію стосовно такої особи, не бажає або не здатна вести розслідування або порушити кримінальну справу належним чином; справу розслідує держава, що має юрисдикцію, але вона вирішила не порушувати проти відповідної особи кримінальне переслідування, коли таке рішення стало наслідком небажання або нездатності такої держави порушити кримінальну справу належним чином; справу вказаної особи було розглянуто в національному суді з приводу діянь, які мають склад злочину, передбаченого в ст. 5 Статуту і її було визнано винною або невинною, крім випадків, коли такий розгляд мав на меті виключити відповідну особу з-під юрисдикції суду; за інших ознак розслідування не було проведено незалежно або неупереджено відповідно до норм міжнародного права. Це істотно відрізняє Міжнародний кримінальний суд від міжнародних судових органів, зокрема Європейського суду з прав людини. Такі міжнародні судові органи порушують справу лише за зверненням осіб, причому особа може звернутися до них лише після використання всіх національних засобів правового захисту [4, с. 7].

Загалом, головним принципом організації та діяльності Суду є принцип комплементарності, який означає, що Суд може здійснювати свою юрисдикцію тільки в тому випадку, якщо національний суд не здатний чи не готовий сам її реально здійснити. МКС не замінює, а доповнює національні органи кримінальної юстиції [8, с. 250]. Першість завжди віддається національним судам. Однак іноді державна судова система функціонує вкрай неефективно або навіть припиняє функціонувати. Таким чином, міжнародна відповідальність держави за злочини, вчинені її громадянами або особами, що перебувають на її території на законних підставах, можлива лише у випадках, коли держава потурає діям зазначених осіб або приховує їх, або зволікає з притягненням винних осіб до кримінальної відповідальності за національним законодавством. В протилежному випадку фізичні особи, що є громадянами держав-учасниць Міжнародного кримінального суду підлягають його юрисдикції за передбачені Статутом злочини.

Література

1. Аль-Захарна Салім Мухаммед Сааді. Міжнародний кримінальний суд: важливий інструмент у боротьбі з міжнародною злочинністю // Право України. - 2000. - № 10. - с. 120-123.
2. Базов В.П. Кримінальна відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права: Навч. посібник. - К. : Істина, 2003. - 135 с.
3. Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд / Предисл. Лозбякова В.П.; [Гл. ред. Эриашвили Н.Д.]. - М.: Закон и право: ЮНИТИ, 1998. - 238 с.
4. Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: монографія / Н. В. Дрьоміна. — О. : Фенікс, 2006. — с. 7.
5. Міжнародний кримінальний суд. Інформаційний ресурс. —[http://www2.icc-scri.int/menus/ICC/About+ the+ Court/](http://www2.icc-scri.int/menus/ICC/About+the+Court/)
6. Римський статут Міжнародного кримінального суду (Рим, 17 липня 1998 року). Прийнятий Дипломатичною конференцією повноважних представників під егідою ООН із заснування Міжнародного кримінального суду. — http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=5&nreg=995_588.
7. Тузмухамедов Б.Р. Римский статут Международного уголовного суда: возможные вопросы конституционности // Московский журнал международного права. - 2002. - №2. - с. 165-173.
8. Мицик В.В. Міжнародний кримінальний суд / Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту: підручник для ВУЗів. — К.: Видавничий дім «Промені», 2010. — с. 250.

Бровко О.*

МІЖНАРОДНИЙ ЗВИЧАЙ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ. СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ЗАГАЛЬНИМ ТА ЛОКАЛЬНИМ ЗВИЧАЄМ

Процес міжнародної правотворчості як діяльності, що спрямована на створення норм міжнародного права відповідними суб'єктами, має свої особливості та зазнає значних змін протягом останніх років. Такі зміни є свідченням того, що право як явище соціальної дійсності має реагувати на виклики сьогодення, оскільки право, а особливо міжнародне право, має динамічний характер, що дозволяє йому залишатись актуальним та належним чином регулювати суспільні відносини.

Італійський професор міжнародного права [16] Антоніо Касезе стверджує, що із самого початку існування міжнародної спільноти держави використовували лише два інструменти створення норм міжнародного права – договір та звичай. Обидва інструменти відповідали тодішнім вимогами держав, які бажали брати на себе лише ті зобов'язання, що відповідали їхнім інтересам. Як результат суб'єкт правотворчості та подальшої реалізації норм міжнародного права збігався. Для створення міжнародного звичаю необхідною була згода всіх держав. Такої позиції дотримувались й англійські суди, зокрема, у справі *West Rand Central Gold Mining Co. Ltd.* 1905 року англійський суд постановив, що «міжнародне право засноване на згоді цивілізованих націй [3, с. 153]. Воно включає правила чи практику, які є загально схваленими, і тому можуть бути справедливо названими правом» [3, с. 153].

Ще Суарез (*De Legibus Suarez*) зазначав, що звичай є серцевиною міжнародного права [1, с. 389]. Клів Перрі (*Clive Perry*) зазначав, що «кожен зможе зрозуміти суть міжнародного права не читаючи жодного договору, але в той же час ніхто не зможе чітко зрозуміти суть міжнародного права читаючи лише договори» [1, с. 389]. Поняття «звичай» стало узагальнюючим поняттям задля позначення неписаних норм, у тому числі мова йде про рішення міжнародних організацій та конференцій.

У статті 38 (b) Статуту МС ООН серед тих норм, які застосовує МС ООН при вирішенні спорів, міститься міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми. К. Томушет (*C. Tomushat*) піддає критиці положення статті 38, оскільки вважає, що не звичай є доказом практики, а сама практика є базисом для існування звичаю («it is not custom that furnished evidence for an existing practice, but practice that provides the factual basis of custom») [12, с. 324]. Незважаючи на те, що багато науковців критикують дане визначення, воно залишається найавторитетнішим у доктрині міжнародного права. Воно відображає загальноприйнятий погляд на звичай як на норму, що має двоступеневу структуру: по-перше, це загальна практика, або *usus*, чи *diuturnitas*, та, по-друге, переконання, що така практика відповідає чинним нормам права (*opinio juris*) чи зумов-

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Хонін В.М.

лена соціальними, економічними чи політичними потребами (*opinio necessitatis*) [3, с. 156]. Проте у більшості наукових праць із міжнародного права *opinio juris* та *opinio necessitates* не розділяються у два окремі поняття. М. Шоу стверджує, що звичай складається із двох елементів: загальної практики, що складає матеріальний факт, та психологічної чи суб'єктивної віри (*psychological or subjective belief*), що така практика є правом [8, с. 156]. У справі Лівія проти Мальти [3, с. 156] МС ООН постановив, що сутність міжнародного звичаю полягає у наявності фактичної практики та *opinion juris* держав.

Основною рисою міжнародного звичаю є те, що процес його створення не є чітко спланованим. На відміну від створення договірних норм, у разі створення звичаєвої норми держави задіяні у процес нормотворення без прямого наміру створити таку норму. Першочерговою основою створення звичаєвої норми є потреба задовольнити певні політичні, економічні чи соціальні потреби. Тому Г. Кельзен називав процес створення звичаю «несвідомим та ненавмисним процесом» (*unconscious and unintentional lawmaking*), а деякі італійські юристи-міжнародники називали цей процес «спонтанним» (М. Giuliano, G. Barile, D. Anzilotti).

Як вже було зазначено, Антоніо Касезе виділяє три елементи звичаєвої норми: загальна практика, *opinio juris* та *opinio necessitates*. При цьому спочатку при формуванні звичаєвої норми практика держав розглядається через призму існування політичних, економічних чи соціальних потреб об'єктивного характеру (*opinio necessitates*). Коли така практика держав не зустрічає опору зі сторони інших суб'єктів, вона поступово кристалізується у звичаєву норму, оскільки держава починає розуміти, що її поведінка диктується вже не економічними чи політичними потребами, а необхідністю діяти у відповідності із нормами міжнародного права (*opinion juris*) [3, с. 157]. Прикладом такого поступового переростання *opinio necessitates* в *opinio juris* є практика держав із встановлення норм щодо континентального шельфу.

Окрім тих звичаєвих норм, що стосуються усіх суб'єктів міжнародного права, існують звичаєві норми, що застосовуються у певному географічному регіоні. Такі звичаї мають назву локальних чи регіональних звичаїв. МС ООН у справі *Asylum* підтвердив, що такі звичаї існують.

Принципово важливими положеннями є те, що локальний або регіональний звичай має містити об'єктивний та суб'єктивний елемент як і міжнародний звичай, але окрім цього мають бути наявними дві особливі вимоги: по-перше, така норма має бути визнана усіма сторонами на основі мовчазної згоди, а по-друге, тягар доведення існування відповідної звичаєвої норми лежить на стороні, яка до неї апелює, і у випадку не доведення існування такої норми, усі вимоги сторони будуть відхилені. Також на відміну від міжнародного звичаю, у випадку із регіональним звичаєм саме суд уповноважений вирішувати існує така норма чи ні.

Таким чином, можна погодитись із думкою, що міжнародний звичай не втрачає свого значення як джерело міжнародного права не зважаючи на розбіжності у доктринальних підходах до його розуміння та процесу кодифікації, що розгорнулись у другій половині ХХ століття. Як стверджує І.І. Лукашук, діяльність міжнародних організацій надала звичаю нове дихання [2, с. 109]. Звичай продемонстрував свою здатність до адаптації до нових умов та до вирішення тих проблем, які не під силу міжнародним договорам. При зростаючій прірві між різними за рівнем розвитку та політичною, ідеологічною спрямованістю держав, звичай залишається тим інструментом, що дозволяє регулювати відносини між ними.

Література

1. Marti Koskenniemi. *From Apology to Utopia. The structure of International Legal Argument.* – Cambridge University Press, 2005. – p. 701
2. Лукашук И. И., *Международное право общ часть*, Изд-во Wolters Kluwer, 2005. - 326 с.
3. Antonio Cassese. *International Law. Second edition.* Oxford University Press, 2005
4. Christian Tomuschat. *International law: ensuring the survival of mankind on the eve of the new century.* – Martinus Nijhoff. The Hague/Boston/London, 2001.
5. Василенко В.А. *Основы теории международного права.* – К.: Высшая шк. Головное изд., 1988. – 288 с.
6. Я. Броунли. *Международное право. Книга первая.* – М.: Прогресс, 1977. – 535 с.
7. Я. Броунли. *Международное право. Книга вторая.* – М.: Прогресс, 1977. – 506 с.
8. Malcolm N. Shaw. *International law. Sixth edition,* Cambridge University Press, 2008
9. Rosenne. *The perplexities of modern international law.* Martinus Nijhoff. Leiden/Boston, 2008
10. Timothy Hiller. *Principles of International law.* Leiden/Boston, 2005
11. Ушакова Н.А. *Международное право: Учебник.* – М: Юрист, 2000. – 304 с.
12. Christian Tomuschat. *International law: ensuring the survival of mankind on the eve of the new century.*
13. <North Sea Continental Shelf. Judgement 20 February 1969> - <http://www.icj-cij.org/docket/files/52/5563.pdf> (04.04.2011)
14. <Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons case, ICJ Reports, 1996. Advisory Opinion 08 July 1996> - <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7497.pdf> (04.04.2011)
15. Fishery Jurisdiction. Order of 17 August 1972. - <http://www.icj-cij.org/docket/files/56/5705.pdf>
16. <Official website> <http://www.antoniocassese.it/english/curriculum.html> (04.04.2011)
17. <International Law Commission Charter>
<http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/yearbooks.htm> (04.04.2011)
18. <ICJ official website> <http://www.icj-cij.org> (04.04.2011)

Павко Я.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ПЕРІОДУ ВИНИКНЕННЯ НАУКИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У вітчизняних та зарубіжних дослідженнях, які були написані на різних етапах становлення та розвитку міжнародно-правової думки, не безпідставно стверджується, що «засновником», «батьком» науки міжнародного права як самостійної галузі юридичних знань слід вважати відомого голландського вченого Гуго Гроція. Проте, на нашу думку, це твердження вимагає певного уточнення. З врахуванням наукових здобутків у царині міжнародного права його попередників Г.Гроція більш коректно як у науково-пізнавальному, так і в морально-етичному сенсі розглядати все ж таки як одного із авторитетних, «блискучих» засновників міжнародного права.

Зазначимо у цьому зв'язку, що помітний вплив на формування політико-правових концепцій Гуго Гроція у галузі міжнародного та природного права здійснили такі відомі представники іспанської школи міжнародного права як Б.Айола, Ф.Васкес, Ф.Вітторія, Ф.Суарес, Г.Ріммоні, а також італієць А.Джентілі [5, с. 7–8].

Слід підкреслити, що переважна більшість зазначених авторів досліджувала саме питання війни та посольського права. Так, Ф.Суарес у своїх працях обґрунтував універсальну ідею міжнародного спілкування, яке поширюється на весь «людський рід». Він здійснив спробу визначити міжнародне право як право «позитивне», встановлене владою всіх народів. Такий підхід, наприклад, відрізнявся від поглядів Ф.Вітторія, який у міжнародному праві вбачав втілення принципів «природного розуму» [7, с. 99–100].

Незважаючи на те, що проблеми міжнародного права у тій чи іншій площині висвітлювали мислителі і до Гроція, проте лише італієць Альберіко Джентілі, який згодом емігрував до Англії, здійснив одну з перших спроб виокремити вчення про міжнародне право в особливу юридичну дисципліну. Г. Гроцій, який хоч і усвідомлював конструктивність такого підходу, певною мірою недооцінював політико-правові ідеї Джентілі, вказуючи на те, що «ніхто до цього часу не викладав у цілісності і послідовності те право, яке визначає відносини між багатьма народами та їх правителями» (Пролегомени, 1). Висловлюючи критичні зауваження на адресу А. Джентілі Гуго Гроцій втім зазначав, що ґрунтовними працями італійського вченого, які він використав при дослідженні міжнародно-правових поглядів, зможуть «скористатись дослідники міжнародних відносин» (Пролегомени, XXXVIII). Англійський видавець наукової спадщини А. Джентілі, Голленд на початку ХХ століття висловив думку про те, що саме італійського дослідника потрібно «визнати засновником науки міжнародного права» [1, с. 110].

На думку російського дослідника В. Александренка, уважне вивчення праць одного з найбільш видатних попередників Г. Гроція «не тільки не зможе применшити світову популярність останнього, але й відкриє можливість оцінити належним чином його наукові здобутки» [1, с. 110].

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Задорожній О.В.

На особливу увагу заслуговують такі праці професора цивільного та міжнародного права в Оксфордському університеті, таємного радника англійського короля Якова I Альберіко Джентіле як: «Про посольства» (1585) та «Про право війни» (1588–1589 рр.).

Прикметною рисою цих праць є широке використання їх автором джерел римського права, послідовне викладення політико-правових ідей, цивілістичне трактування питань тогочасного міжнародного права.

У своїх міркуваннях про війну А.Джентілі, наприклад, стверджує, що війна – це боротьба, яка здійснюється виключно державами. Справедливою причиною війни він вважає, зокрема, таке порушення права природнім засобом, протидією якого може бути тільки насильство. У питаннях посольського права Джентілі ґрунтовно аналізує погляди юристів та практику правового життя, відстоюючи точку зору, згідно з якою посла, який здійснив злочин, хоч і можна судити, проте більш доцільно з точки зору політичної мудрості відіслати на батьківщину. Незалежно від будь-якого укладеного з його участю контракту посол повинен підлягати суду тієї держави, на території якої він перебуває [8, с. 52].

Проте повноцінний внесок у розробку стрункої системи міжнародного права, концепції міжнародно-правових відносин належить саме видатному голландському юристу Гуго Гроцію. Вже в коментарях до трактату «Про право здобичі» він висунув тезу про необхідність розв'язування спірних проблем спираючись не на силу, а на право. Г.Гроцій обґрунтував також положення про справедливу основу війни, а також сформулював основні її закони та звичаї [3, с. 87].

Проте його основною працею, яка заклала теоретико-методологічні підвалини науки міжнародного права, слід вважати трактат «Про право війни і миру» (1625 р.). Необхідно підкреслити, що в його основу покладено три головні принципи міжнародно-правових відносин: суверенності, міжнародного співробітництва і гуманізму. Саме їх чітке розуміння і послідовне викладення дозволило Г.Гроцію створити систему міжнародного права як науки. При цьому, як вважають дослідники, мова йде не тільки і не стільки про формальний розподіл матеріалу, а про узагальнюючий, методологічний підхід. Саме Гроцій першим переконливо розкрив специфіку міжнародного права та показав його відмінність від інших юридичних дисциплін [2, с. 100].

Мета трактату Гроція «Про право війни і миру», як її сформулював сам автор, це дослідження принципів справедливості в міжнародних відносинах, розв'язання теоретичних проблем міжнародного права. Прагнення до послідовного юридичного розгляду проблем суспільства, держави, внутрішньої та зовнішньої політики знайшли переконливий вияв в тому, що і проблеми війни та миру, які були досить актуальними для Тридцятилітньої війни (1618–1648), висвітлюються Гроцієм саме в правовій площині, з позицій юриспруденції, а не науки про політику. На думку Гроція, якщо предмет юриспруденції визначають питання права та справедливості, то предмет політичної науки – доцільності та корисності [6, с. 298].

Розподіляючи все право на природне та воле установлене, а останнє на божественне і людське, Г. Гроцій сформулював міжнародне право як «право народів» [4, с. 69]. Оскільки в основному Г. Гроцій відніс міжнародне право до права людського «у більш широкому розумінні», то головними джерелами міжнародного права він вважав звичай та договір.

Варто підкреслити, що обґрунтовуючи необхідність правового оформлення і регулювання міжнародних відносин, і, насамперед, проблем війни і миру, Гроцій критикував поширену точку зору, що війна абсолютно не сумісна з правом. «Не можливо, – підкреслював він, – не тільки погодитись з домислами деяких, начебто під час війни при-

пинаються всі права, але навіть не потрібно ні розпочинати війну, ні продовжувати розпочату війну інакше, ніж дотримуючись меж права і добросовісності» [4, с. 33].

Навіть справедливі війни, вказує Гроцій, потрібно розпочинати із застереженням. Адже досить часто виникають ситуації, при яких доречно відмовитись від таких воєн. У випадку, якщо війна все ж стає неминучою, вона повинна вестись, заради підписання миру [4, с. 37]. Принципово важливим є його висновок про те, що право народів діє як під час миру, так і під час війни.

Слід зазначити, що Г. Гроцій у трактаті «Про право війни та миру» чітко виокремив особливості природного, внутрішньодержавного та міжнародного права. Окремі міжнародно-правові положення, обґрунтовані голландським мислителем і юристом (право на індивідуальну та колективну оборону, принцип дотримання міжнародних договорів, протиправність порушення законів та звичаїв війни), зберегли свою актуальність і на сучасному етапі міжнародних відносин.

Отже, міжнародно-правові погляди Г. Гроція та його попередників з врахуванням історичного контексту їх виникнення є важливим джерелом і методологічним орієнтиром для глибокого, систематичного дослідження теоретичних проблем сучасного міжнародного права.

Література

1. Александренко В. Очерки по истории науки международного права. А.Джентили и Г.Гроций // Журнал Министерства народного просвещения. – 1906. – №5. – с.109–124.
2. Баскин Ю.Я., Фельдман Д.И. История международного права. – М.: Международные отношения, 1990. – 208 с.
3. Буткевич В.Г. Политико-правовые взгляды Гуго Гроция // Советское государство и право. – 1984. – №9. – с. 80–87.
4. Гуго Гроций. О праве войны и мира: Репринт. с изд. 1956 г. / Пер. с латинского А.А. Саккетти. – М.: Ладомир, 1994. – 868 с.
5. История политических и правовых учений XVII–XVIII вв. – М.: Наука, 1989. – 448 с.
6. История политических и правовых учений. Учебник для вузов / Под общ. ред. академика РАН В.С. Нерсесянца. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2006. – 944 с.
7. Коровин Е.А. История международного права. Вып. I (От древности и до конца XVIII века). Пособие к лекциям. – М.: Типография МИД СССР. – 1946. – 108 с.
8. Лёвин Д.Б. История международного права. – М.: Изд-во ИМО, 1962. – 136 с.

Токарський Б.*

ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ЗВИЧАЮ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Міжнародний звичай є одним із двох основних джерел міжнародного права (друге з яких – міжнародний договір). Це положення як у доктрині міжнародного права, так і в його практиці розглядається у якості загально-визнаного. У той же час від такої загально-визнаності далеким є питання сутності та ролі кожного з цих двох джерел. Не розглядаючи питання співвідношення договору та звичаю, ми б хотіли зосередити увагу на проблемах формування і значення міжнародного звичаю у сучасному міжнародному праві.

При аналізі цих проблем ми неминуче натрапляємо на ряд перешкод, які «мутять води міжнародного звичаєвого права». Перелік таких перешкод достатньо чітко і вичерпно був сформульований у звіті Комітету з питань формування звичаєвого (загального) права Асоціації міжнародного права (АМП) у 2000 році: 1) міжнародне право за самою своєю природою є результатом неформального процесу нормотворення, а відтак тут не слід очікувати високого рівня визначеності; 2) значні труднощі створюють протиріччя у сфері правової теорії та ідеології; 3) значний вплив політичного чинника; 4) відсутність скільки-небудь єдиного погляду на це питання серед вчених та пуантилізм судових рішень [10, с. 2].

Статут Суду ООН визначив міжнародний звичай як «доказательство всеобщей практики, признанной в качестве правовой нормы» (ст. 38, 1(b) [4, с. 744]. Ми не будемо зупинятися на очевидній вразливості цього визначення, про це вже достатньо написано [1, с. 10-11; 3, с. 217-218; 5, с. 118]. Нас у ньому цікавить радше два елементи формування міжнародного звичаю: об'єктивний – практика (*usus*) та суб'єктивний – визнання її юридичної обов'язковості (*opinio juris (sive necessitatis)*).

Практика. Тут необхідно дати відповідь на два запитання: що варто розуміти під практикою і якою ця практика повинна бути. Основний погляд стосовно першого питання полягає в тому, що «практика держав охоплює усі дії чи заяви держави, із яких може бути виведено прагнення до звичаєвого права» [3, с. 226; 9, с. 84]. Що стосується характеристик практики, їх достатньо чітко визначення було сформульоване у згаданому Звіті Комітету АМП: «Загальне звичаєве міжнародне право створюється одноманітною, численною та репрезентативною [*uniform, extensive and representative*] за своєю природою практикою. ... ніякої чіткої кількості часу [для формування міжнародного звичаю] не потрібно» [10, с. 20]. Це підтверджується і рішенням Суду у Справі про континентальний шельф Північного моря (1969): «необхідно, аби правозастосовча практика держав ..., у тому числі держав, чиї інтереси зачеплені особливо, постійно розширювалась і була дійсно одноманітною...» [8, с. 94]. Особливе значення належить репрезентативності практики: тут використовується «радше якісний, аніж кількісний підхід... Іншими словами, питання не в тому, скільки держав здійснюють практику, але які держави» [10, с. 25-26; 9, с. 78-80].

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Гнатівський М. М.

Тобто не у даному разі не йдеться про «всезагальну згоду». Це пояснюється рядом причин: 1) сама природа міжнародного права, для якої характерний тісний зв'язок із політикою; 2) є сфери, де всезагальна згода є просто безглуздою (хрестоматійний приклад космічного права); 3) нарешті, як бути з новоутвореними державами, які не давали згоди на звичаї, сформовані до утворення цих держав?

Орініо *juris*. Роль цього елементу залежить від стадії формування норми звичаєвого права. Варто погодитися з Г.М. Даниленко, який проводить відмінність між процесом створення норми звичаєвого права і процесом встановлення її нормативного змісту [1, с. 30]. Обґрунтованим є і підхід І.І. Лукашука, за яким він розділяє звичаєві норми на два види: традиційні («неписане правило, за яким суб'єкти визнають юридичну силу») та нові (які створюються «не в результаті тривалої практики, а шляхом визнання декількох чи навіть одного попереднього акту») [3, с. 219; 2, с. 105]. Відповідно у другому випадку орініо *juris* має більше значення. Це положення було закріплене і в Звіті: «... достатнє вираження прийняття державами того, що звичаєва норма існує, може компенсувати відносну нестачу практики, і навпаки» [10, с. 40]. Саме тому стало можливим формування міжнародного звичаю через загальні (universal) конференції та резолюції Генеральної Асамблеї ООН. Зокрема, резолюції ГА ООН, як і універсальні конференції, можуть 1) засвідчити існування міжнародного звичаю; 2) допомогти викристалізувати (конкретизувати) міжнародний звичай у процесі його формування та 3) дати поштовх до формування звичаю.

Багато в чому зміни у формуванні міжнародного звичаєвого права викликані розвитком комунікацій: «... спілкування досягло того рівня швидкості, коли стало технічно можливим, щоб воно було миттєвим. Тому існування, зокрема, міжнародних організацій, багатосторонніх конференцій, на яких розробляються договори і результати їхньої діяльності по-новому впливають на цей процес, так само, як і той факт, що прийняття державою позиції може бути повідомленим миттєво у будь-якій точці земної кулі» [10, с. 3].

Таким чином, у зв'язку зі змінами у формуванні міжнародного звичаю, зростає його роль як джерела міжнародного права. Відбувається те, що деякі вчені називають «другим хрещенням» міжнародного звичаєвого права.

Література

1. Даниленко Г.М. Обычай в современном международном праве. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
2. Лукашук И. Международное право. Общая часть: учеб. для студентов юрид. фак. и вузов. Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – 432 с.
3. Лукашук И. Нормы международного права в международной нормативной системе. – М.: Издательство «Спарк», 1997. – 322 с.
4. Международное право: сборник документов / Под ред. М.Е. Черкеса. – Одесса: Фенікс, 2010. – 768 с.
5. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / За ред. В.Г. Буткевича. К.: Либідь, 2002.
6. Тускоз Ж. Міжнародне право: Підручник. Пер. з франц. – К.: «АртЕк», 1998. – 416 с.
7. Хименес де Аречага Э. Современное международное право. Пер. с исп. – М.: Прогресс, 1983.
8. Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда (1948-1991) [Электронный ресурс]. Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк. 1993. – Режим доступа: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/summary.php>

9. Shaw M.N. International law. Sixth edition. Cambridge University Press. 2008.
10. Statement of principles applicable to the formation of general customary international law [Electronic resource]. Committee on formation of customary (general) international law. International law association. London Conference. 2000. - Mode of access: <http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/30>

Цірат К.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОЦІНКА НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПІВДЕННОГО СУДАНУ

В ході історії народжувались і припиняли свої існування сотні держав. Цей процес продовжується й нині. Останній тому приклад – референдум у Південному Судані, в ході якого більшість населення проголосувала за незалежність. Очікується, що нова держава буде офіційно проголошена 9 липня 2011 року. Незалежність Південного Судану ні в кого не викликала обурення, навпаки, це рішення вітали всі держави, в т.ч. й Судан, а генеральний секретар ООН Пан Гі Мун назвав його «великим досягненням для всіх суданців». Саме тому обґрунтування з точки зору міжнародного права причин відокремлення Південного Судану та визнання його в якості нової держави вбачається нам таким важливим.

Незалежність Південного Судану ми розглядатимемо з позицій двох основоположних принципів міжнародного права – принципу самовизначення народів і принципу територіальної цілісності. На перший погляд вони суперечать один одному, однак при більш глибокому аналізі очевидно, що окремо один від одного вони розглядатися не можуть, оскільки один принцип тлумачиться в світлі іншого і не може бути застосований без врахування іншого. Головний акцент на принципи міжнародного права ми робимо тому, що вони мають вищу юридичну силу щодо всіх норм системи міжнародного права [1, с. 224].

Принцип самовизначення народів закріплений у Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам 1960 року і Декларації про принципи міжнародного права 1970 року (далі – Декларації 1960 та 1970 року). Закріплення принципу самовизначення народів у деклараціях не повинно нас вводити в оману стосовно юридично обов'язкової сили цього принципу, оскільки він також прописаний в Статуті ООН (п. 2 ст. 1, ст. 55, 56), положення якого, у свою чергу, повинні добросовісно виконуватися всіма державами-членами ООН; крім того, принцип самовизначення закріплений у ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Більше того, положення Декларації 1960 року вже стали частиною звичаєвого права, що було підтверджено консультативним висновком Міжнародного Суду ООН (далі – Суд) про Намібію [6, с. 53-54]. Консультативні висновки Суду про Західну Сахару [10, с. 255] і рішення у справі про Східний Тімор [6, с. 80] підтвердили, що принцип самовизначення народів став одним з основоположних принципів міжнародного права.

Відзначимо, що твердження про те, що жителі Південного Судану – не народ чи нація і тому вони не можуть домагатися незалежності, не витримує критики, оскільки в Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам сказано, що «недостатня політична, економічна і соціальна підготовленість або недостатня підготовленість у галузі освіти ніколи не повинні використовуватися як привід для затримки досягнення не-

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Ржевська В.С.

залежності». Цей аргумент необхідно тим паче відкидати у зв'язку з тим, що в Африці населення практично всіх держав досить різне за своїм національним та етнічним складом [3, с. 176-178].

Принцип територіальної цілісності, закріплений у Декларації 1970 року, не може бути застосований у випадку з Південним Суданом у зв'язку з тим, що Судан у своїх діях не дотримувався принципу рівноправності і самовизначення народів [5, с. 43], оскільки його уряд не представляв весь народ, що проживає на його території, і регулярно проводив репресії за релігійною і національною ознакою.

Окрім двох вищевказаних принципів, при обґрунтуванні незалежності Південного Судану можна також посилалися на принципи-ідеї справедливості, демократизму та гуманізму [3, с. 20-21], закріплені в Уставі ООН.

При розгляді передумов відділення Південного Судану необхідно проаналізувати також історичну сторону проблеми. Судан успадкував колоніальні кордони, всередині яких були довільно об'єднані північ, населений арабами-мусульманами, і південь, населений негроїдними племенами християнського і традиційного віросповідання. Дві громадянські війни між Північчю і Півднем, результатом яких стало близько 2,5 млн. убитих і більше 4 млн. біженців, знекровили Судан. Фактично, єдиним виходом недопущення повторного кровопролиття було відділення Півдня від Півночі. Проведення референдуму, де повинна була вирішуватися доля Півдня, було передбачено мирною угодою між урядом Судану і Народно-визвольною армією Судану [9, с. 5-8]. Цей факт є дуже важливим, оскільки без згоди уряду Судану на проведення референдуму на частині його території міжнародне співтовариство скоріш за все не визнало б Південний Судан, якби він вирішив відокремитися в односторонньому порядку. Доказом цього служать приклади невизнання більшістю держав світу незалежності Абхазії (1994) та Південної Осетії (1990), де референдуми були проведені без згоди на це з боку Грузії. Єдиним винятком в цьому питанні є Косово (2008).

Практика отримання незалежності внаслідок референдуму на частині території не є чимось новим. Незалежність Південного Судану – не прецедент, адже за аналогічною схемою в 1993 році своєї незалежності від Ефіопії домоглася Еритрея [8, с. 30-32], а в 2002 році свою незалежність отримала колишня португальська колонія – Східний Тимор.

Таким чином, незалежність Південного Судану жодним чином не порушує норми міжнародного права. Навпаки, Південний Судан демонструє взірцевий шлях до незалежності – через згоду з урядом до проведення демократичного референдуму.

Література

1. Василенко В. Основы теории международного права. – К.: Выща шк., 1988. – 288 с.
2. Генсек ООН доволен результатами референдума в Южном Судане. – Режим доступу: <http://news.mail.ru/politics/5283557/>.
3. Курс международного права. В 7 т. Т. 2. Основные принципы международного права / Г.В. Игнатенко, В.А. Карташкин, Б.М. Клименко и др. – М.: Наука, 1989. – 240 с.
4. Международное право: сборник документов / Под ред. М.Е. Черкеса. – Одесса: Фенікс, 2010. – 768 с.
5. Хименес де Аречага Э. Современное международное право. Пер. с исп. Ю.И. Папченко. – М.: Прогресс, 1983. – 479 с.
6. Case concerning East Timor (Portugal v. Australia): www.icj-cij.org/docket/files/84/6841.pdf.

7. Daniel D.A. The Recognition of South Sudan State from an International Prospective. – Mode of access: <http://www.southsudannation.com/>.
8. Kumbaro D. The Kosovo Crisis in an International Law Perspective: Self-Determination, Territorial Integrity and the NATO Intervention. – Mode of access: www.nato.int/acad/fellow/99-01/kumbaro.pdf.
9. Machakos Protocol, 2002. – Mode of access: www.reliefweb.int/.
10. Shaw M.N. International Law. Sixth edition. – Cambridge, Cambridge University Press, 2008. – 1542 p.

Внукова А.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ БОРОТЬБИ ІЗ ДИТЯЧОЮ ПОРНОГРАФІЄЮ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Розділ I. Сучасний стан проблеми дитячої порнографії в мережі Інтернет, законодавче врегулювання.

На сучасному етапі історичного розвитку суспільства Інтернет-простір посідає досить вагоме місце в існуванні сучасної людини, включаючи пізнання нею навколишнього світу. Відповідно з'являються і нові види порушень прав людини, зокрема, насильство, проституція, сексуальна експлуатація неповнолітніх через різні соціальні мережі чати, ІСQ. На нашу думку, до переліку правопорушень слід зарахувати і дитячу порнографію.

Проблема дитячої порнографії з кожним роком стає актуальнішою, що пов'язано зі збільшенням кількості Інтернет-користувачів. Саме завдяки розвитку комп'ютерних технологій відбувається поява нових форм експлуатації дитини, зокрема, дитячої порнографії. Її ми визначаємо як завантаження, розповсюдження і подальший перегляд матеріалів із неправомірними зображеннями дій неповнолітніх. Інтернет став ринком поширення та збуту цієї продукції. Порнографія перетворилася на багатомільярдний комерційний бізнес і входить до числа найбільш зростаючих компаній в Інтернеті. Діти є легкодоступними, а дитяча порнографія, у свою чергу, є простою і недорогою у виробництві, тим більше за тих умов, коли на неї є величезний споживчий ринок. Вона суперечить не лише моральним цінностям суспільства, а й може нанести значної шкоди конкретній дитині. Навіть після перегляду „кінофільму”, де несформована особистість бачить себе у головній ролі, не говорячи вже про процес створення таких матеріалів, вона зазнає глибокої фізичної та психологічної травми. Як приклад, загибель 12-річного хлопчика, мешканця Верхньої Австрії, життя котрого обірвалося внаслідок самогубства. Історія стандартна: сексуально познущавшись над малолітнім хлопцем, злочинці розмістили матеріали цих наруг у мережі Інтернет. Дізнавшись про це, хлопець не витримав і вчинив самогубство [1, с.5]. Щороку все більша кількість дітей потерпає від комерційної сексуальної експлуатації, причини поширення якої є досить комплексними і включають багато взаємозалежних елементів. Дитина є легкою мішенню для злочинця саме через те, що в неї ще немає повного усвідомлення таких понять, як ризик для свого життя, здоров'я та власного захисту. Дитина також є більш залежною від дорослих і повною мірою не здатна зрозуміти наслідків своїх дій. Без сумніву, одним із сприятливих факторів є бідність сім'ї, в якій дитина виховується, однак це не може пояснити всі випадки сексуальної експлуатації, а саме дитячої порнографії. Також варто врахувати і високий рівень безробіття, позбавлення дитини опіки, зростання кількості неповнолітніх в середовищі нарко- чи алкозалежних. Дитина може і зовсім випадково стати жертвою у цій ситуації.

Безумовно, досліджувана проблема має досить специфічний характер через нестандартність умов її розвитку, тому потрібні нові методи боротьби із злочинами саме в ме-

* студентка 1 курсу юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Біленчук П.Д.

режі Інтернет, нові законодавчі акти з метою врегулювання даних питань. Проблема злочинів у масштабах всесвітньої мережі стала предметом вивчення багатьох зарубіжних та вітчизняних фахівців, але на проблему дитячої порнографії звертається не достатньо уваги, що і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Масштабність даної проблеми є досить значною, про що свідчать статистичні дані. За даними Інтерполу в 2008 році майже 80% дитячої порнографії було виготовлено в Росії, Білорусі, Україні та Молдові [6, с. 4]. Також у звіті Інтерполу йдеться про те, що майже 70% дитячої порнографії за підсумками минулого року були продані через Інтернет [6, с.5]. Проблема дитячої порнографії є також дуже актуальною для всіх країн колишнього Радянського Союзу. Про це свідчать результати дослідження, проведеного у 2007-2008 роках Міжнародною організацією ЕКПАТ (End Child Pornography and the Trafficking (Зупинимо дитячу порнографію та торгівлю дітьми)). 25 % від загальної кількості пошукових запитів у світовій мережі Інтернет пов'язані з порнографією і складають 68 мільйонів запитів щодня [2]. Із 250 мільйонів зразків, конфіскованої з 1990 року дитячої порнографії, 12 мільйонів знято в Україні, а це близько 4,8% [3, с.23] За даними міжнародного правозахисного жіночого центру "Ла-Страда-Україна", на постійній основі в цю діяльність залучено 12-15 тисяч українських дітей, в основному безпритульних та дітей з неблагополучних сімей, їх середній вік від чотирьох до десяти років [2] .

Тому, можемо сміливо стверджувати, що проблема дитячої порнографії є актуальною для більшості країн світу, це проблема дійсно світового масштабу.

З огляду на це, міжнародна спільнота акумуляє свої сили і намагається боротися з проблемою. Для ефективного перешкоджання розвитку та розширення проблеми дитячої порнографії необхідні такі засоби:

- 1) міжнародно-правові засоби боротьби;
- 2) відповідна національна законодавча база;
- 3) програмне та організаційне забезпечення.

У нашому дослідженні ми, в першу чергу, зосередили увагу на міжнародно-правових засобах боротьби із проблемою, що обґрунтовується її глобальністю та специфікою. Особливість боротьби із такою проблемою в мережі Інтернет полягає, передусім, в середовищі її існування, поширення. Файли, котрі містять дитячу порнографію, завантажені у мережі на території однієї держави, стають доступними для населення іншої, причому, континентально таке поширення також не має кордонів. В цьому і полягає специфіка питання, адже, по-суті, якщо будь-яка країна світу намагатиметься боротися із проблемою, але не матиме при цьому необхідної підтримки з боку інших держав, то всі її спроби можуть виявитися марними.

Тому ми і спостерігаємо співпрацю найрозвиненіших держав світу спочатку на міжнародному рівні, а вже потім результати такої спільної боротьби впроваджуються в національне законодавство та виконуються практично.

Ставлення міжнародного співробітництва до поширення дитячої порнографії відображено у деклараціях, законодавчих актах та конвенціях. На міжнародному рівні на сьогоднішній день сформувалася своєрідна правова база нормативних документів, котрі врегульовують це питання. Основними міжнародно-правовими актами є: Конвенція про права дитини, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, а також Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення.

Конвенція про права дитини (Conventions on the Rights of the Child; ратифіковано Постановою ВРУ від 27.02.1991 р.) спрямована на забезпечення широкого спектру прав ди-

тини, включаючи громадянські, культурні, економічні, політичні та соціальні права. В ній містяться статті і про заборону сексуальної експлуатації. Загальними положеннями визначено, що дитина – особа, яка ще не досягла 18-річного віку. Так, у статті 34 чітко сказано, що держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень, вживати всіх необхідних заходів щодо запобігання використанню дітей з метою експлуатації у виготовленні порнографічних матеріалів [4]. На даний час сторонами Конвенції є 192 країни, майже кожна з яких підписала та ратифікувала цю конвенцію, у тому числі й Україна.

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (Optional Protocol on the sale of children, child prostitution and child pornography; ратифіковано Законом України від 03.04.2003 р.) у свою чергу є першим міжнародно-правовим документом, у якому даються визначення основних термінів. Так, в статті 2 чітко вказано, що дитяча порнографія – це зображення будь-якими засобами дитини, яка здійснює реальні або змодельовані відверто сексуальні дії, або будь-яке зображення статевих органів дитини, головним чином в сексуальних цілях. У статті 3 міститься чітка вимога до держав-учасниць щодо притягнення до кримінальної відповідальності за дитячу порнографію, здійснених на національному та транснаціональному рівні, в індивідуальному чи організованому порядку. Також зазначено можливість притягнення до кримінальної відповідальності за просте володіння такими порноматеріалами, навіть без наміру їх розповсюджувати. В статті 10 йдеться про необхідність міжнародного співробітництва, адже дитяча порнографія легко розповсюджується, тому багато злочинців можуть уникнути покарання [10].

Конвенція про кіберзлочинність (The Convention on Cybercrime 2001; ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України від 07.09.2005 р.) була затверджена Радою Європи з метою співпраці та єдиного підходу до кримінального переслідування кіберзлочинців. У статті 9 рекомендовано державам-учасницям визнати кримінальним злочином виробництво дитячої порнографії з метою поширення через комп'ютерну систему, розповсюдження дитячої порнографії, придбання дитячої порнографії через комп'ютерну систему для себе або для іншої особи, володіння дитячою порнографією у певній комп'ютерній системі чи на інших інформаційно-зберігаючих пристроях. Також у цій конвенції зазначено, що особа, яка візуально зображена у порноматеріалі може вважатися неповнолітньою, якщо їй менше 18 років, або яка виглядає як неповнолітня особа, але також зазначено, що сторони можуть встановити і менший віковий поріг - не 18 років, а 16. Стаття 11 Конвенції вимагає від держав-учасниць прийняти законодавство, необхідне для вирішення спроби вчинення злочину а також пособництва та підбурювання на вчинення даного злочину. Статтею 12 передбачено також встановлення кримінальної відповідальності у разі вчинення злочину юридичною особою. Статтею 13 зазначено, що кожна сторона має вжити такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для забезпечення того, щоб кримінальні правопорушення, що визначають дитячу порнографію, каралися ефективними, пропорційними і переконливими санкціями, включаючи позбавлення волі. В статті 23 розглядається питання про міжнародне співробітництво.

Ця Конвенція є відкритою для підписання. На даний момент її підписали 47 країн, але ратифікували тільки 24 (станом на 1 грудня 2009 року). Ратифікація проходить повільніше, ніж передбачалося в Раді Європи, і це пов'язано з необхідністю зміни у національному законодавстві країн. В Україні прийнято закон з такими застереженнями: не використовувати пункт 1 статті 6 Конвенції в частині встановлення кримінальної відповідальності за виготовлення, придбання для використання, надання для використання

предметів з наміром використання їх для вчинення будь-якого зі злочинів, пов'язаних з дитячою порнографією; не застосовувати повністю підпункти 1.d та 1.e статті 9 Конвенції, а саме: не вважати правопорушенням здобуття дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем для себе чи іншої особи або ж володіння дитячою порнографією у комп'ютерній системі чи на комп'ютерному носії інформації [11].

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення (Council of Europe Convention on the protection of children from sexual exploitation and sexual defilement 2007) зосереджує основну увагу на забезпеченні інтересів дітей шляхом запобігання жорсткому поводженню, експлуатації, захисту і допомоги жертвам та покарання винних, а також сприяння національного та міжнародного співробітництва правоохоронних органів. У даній конвенції є також основні положення щодо дитячої порнографії, а саме в статті 20(2) держав-учасниць закликають відносити правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією до кримінальних; в статті 20 (1) подане детальне визначення дитячої порнографії; в статті 21 рекомендовано державам-учасницям прийняти до національного законодавства кримінальну відповідальність за діяльність тих, хто вербує або примушує дитину до участі у дитячій порнографії, або ж свідомо відвідує порнографічні вистави, в яких залучено дітей. Статтею 24 рекомендовано включити до кримінальних правопорушень пособництво, спонукання та замах на злочин, що стосується дитячої порнографії. В статті 38 розглядається питання про міжнародне співробітництво. Конвенція була відкрита для підписання 25 жовтня 2007 року. Україна, як і багато інших держав, також до неї приєдналася [5]. Після ратифікації конвенції Верховною Радою в Україні має створено ефективний міжнародно-правовий механізм протидії, спрямований на припинення та запобігання сексуальної експлуатації дітей. У цілому вона здатна посилити правову захищеність дітей усього світу.

Усі вищезазначені міжнародно-правові акти є ефективними інструментами боротьби із сексуальною експлуатацією та сексуальними наругами над дітьми, тому що містять конкретні визначення злочинів, а також положення, що допомагають більш ефективно покарати злочинців у цій сфері. Вони також є прикладом правового механізму для урядів у здійсненні послуг з надання допомоги дітям-жертвам і їх сім'ям.

На основі ратифікованих нормативно-правових актів було розроблено Закон України „Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України (щодо протидії розповсюдження дитячої порнографії)”, котрий був прийнятий Верховною Радою України 20 січня 2010 року. Загалом, визначається саме поняття „дитяча порнографія”, зазначаються види діяльності, пов'язані з нею, котрі визнаються злочинами, а також покладається обов'язок на Інтернет провайдерів та споживачів телекомунікаційних послуг повідомляти правоохоронні органи або відповідні інші установи, у разі виявлення на певних Інтернет ресурсах файлів, котрі містять елементи дитячої порнографії. Охарактеризовуючи закон в цілому, можна зазначити, що його прийняття стало вагомим кроком України вперед у боротьбі із проблемою дитячої порнографії, адже він містить досить прогресивні, невідомі національному законодавству до сих пір положення.

Розділ II. Порівняльна характеристика законодавства США, Німеччини та України щодо проблеми розповсюдження дитячої порнографії в мережі Інтернет.

Розглянувши основні положення законодавства США, ФРН, України, ми склали порівняльну характеристику врегульованості у законодавстві даних держав основних аспектів щодо дитячої порнографії станом на 1 грудня 2010 року.

На основі проведеного нами дослідження варто зазначити, що саме у Сполучених Штатах Америки є якісно високий рівень законодавчого врегулювання щодо поперед-

ження, припинення та покарання за розповсюдження дитячої порнографії. Цікавим є той факт, що в законодавстві США та ФРН злочином вважається також просте володіння дитячою порнографією, незалежно від наміру подальшого використання даних матеріалів. У законодавстві України дане положення не передбачено. В Кримінальному кодексі США є досить рідкісна правова норма – положення про настання юридичної відповідальності у випадку, якщо провайдер не буде здійснювати обов'язкову звітність наявності дитячої порнографії на Інтернет-сторінках та видалення даних матеріалів і покарання відповідно їх власників [12]. У законодавстві ФРН та України такого не передбачено, адже Інтернет провайдер повин лише по власному бажанню видаляти такі сторінки, повідомляти правоохоронні органи та шукати злочинців. У разі бездіяльності провайдер не нестиме юридичної відповідальності[8].

Проведене нами практичне порівняння законодавства цих трьох країн виражає основне ставлення кожної із них до проблеми дитячої порнографії. Зазначимо, що Сполучені Штати Америки мають досить непоганий підхід до законодавчого врегулювання даної проблеми. А також, порівнюючи положення українського законодавства станом на 1 грудня 2009 та 1 грудня 2010 року, спостерігаємо суттєве удосконалення певних положень. Це підтверджує той факт, що Україна не хоче залишатися осторонь і пускати на самотин цю проблему.

Розділ III. Практичне запобігання поширенню дитячої порнографії в мережі Інтернет, дослідження методів боротьби з проблемою на сучасному етапі.

Для подолання проблеми дитячої порнографії не достатньо лише змінити деякі положення у законодавстві. Тому на сучасному етапі розробляється багато програм, відбуваються постійні консультації спеціалістів, проводяться форуми, дебати тощо з метою поширення інформації про існуючу проблему та шляхи її вирішення. Дослідження даних прогресивних програм, вважаємо, є досить доцільним для визначення найбільш дієвих методів боротьби з дитячою порнографією. Нами було розглянуто чимало міжнародних та національних програм, виявлено найбільш перспективні з них, визначено організації, які займаються цими питаннями.

Досить важливою є програма, яка була розроблена європейськими експертами в Дюссельдорфі. Завдяки ній можна з великою точністю розпізнати особи дітей, підлітків, дорослих. Вона швидко розпізнає зображення дітей - біометричний сканер ідентифікує риси обличчя. Різні види програмного забезпечення допомагають відшукувати жертв, а також безпосередньо злочинців. Вони фіксують елементи інтер'єру, зображення дорослих осіб або їх фрагментів, які зустрічаються в Інтернеті і таким чином можуть порівнювати один матеріал з іншим. Канадські регулюючі органи за сприяння корпорації Microsoft також розробили систему відстеження „Child Exploitation Tracking System”, котра дозволяє відстежувати всі шляхи, по яких в мережу надходить дитяча порнографія [9, с.39].

Міжнародна організація поліції Інтерпол також впровадила програмне забезпечення, яке може за кілька хвилин провести аналіз порнографічних зображень. Ця технологія на сьогоднішній день стала доступною для багатьох країн світу і тим самим розширила коло учасників, які протидіють поширенню дитячої порнографії. Інтерпол відкрив базу даних, щоб шляхом надання інформації в міжнародному масштабі, добиватися розкриття більшого числа злочинів, пов'язаних з дитячою порнографією. П'ять держав, включаючи Великобританію і Німеччину, вже взяли участь у цій діяльності Інтерполу [9, с.40]. Такі програми допомагають боротися із дитячою порнографією в Інтернеті не просто на національному рівні, а вже і на міжнародному, що є дуже важливо, адже, враховуючи спе-

цифіку простору, у якому відбуваються такого виду злочини, звісно, без ефективних програм та міжнародного співробітництва не обійтися.

Також особливо пильно займається питанням дитячої порнографії корпорація Microsoft, яка протягом вже багатьох років веде партнерство з правоохоронними органами та неурядовими організаціями по всьому світу щодо боротьби із подібними злочинами проти дітей. В 2008 р. в Україні за ініціативою «Майкрософт-Україна» була заснована Коаліція за безпеку дітей в Інтернеті. Всеукраїнська мережа проти КСЕД є членом Коаліції, Центр «Ла Страда-Україна» та «Майкрософт-Україна» є ефективними партнерами в цьому напрямку. Серед інших членів Коаліції можна назвати такі організації: Програма Майкрософт «Партнерство в навчанні», Інститут інформаційного суспільства, Інтернет Асоціація України, агентство «Едипрес Україна», Укртелеком, Представництво «Х'юлетт — Паркард» в Україні, «Life :)», «Воля» та інші [2]. Залучення до вирішення даних питань також і мобільних операторів може суттєво допомогти у недопущенні поширення дитячої порнографії через пристрої зв'язку.

На сучасному етапі проблемами дитячої порнографії займається організація FCACP (Фінансова коаліція проти дитячої порнографії), членами якої є найбільш популярні та поширені Інтернет-провайдери. Метою цієї організації є викорінення комерційної дитячої порнографії. Саме тому було розроблено спеціальний механізм повідомлення щодо Інтернет ресурсів, котрі містять елементи дитячої порнографії. Суть його полягає у тому, що після приходження до CyberTipline (засіб для повідомлення про злочини стосовно дітей, включаючи дитячу порнографію), дане повідомлення перевіряється NGMEC (Національний центр у справах зниклих та експлуатованих дітей), після чого операцію виконує правоохоронний орган, потім фінансова установа ізолює операцію та встановлює місце розташування продавця, відповідального за продаж чи розповсюдження дитячої порнографії, після чого правоохоронні органи знову починають проводити дослідження. На даному етапі ця організація намагається ввести діяльність даної програми і в Україні, а також займається встановленням контактів із галуззю мобільного зв'язку, особливо із компанією Київстар [7, с.92].

Таким чином, існує досить велика кількість дієвих програм, котрі розробляються із однією метою – викоринити дитячу порнографію із Інтернет-сторінок. Але, насамперед, значимо, що для ефективної роботи всіх наявних та майбутніх програм важливо об'єднувати зусилля зацікавлених осіб в Україні та світі.

Інформаційно-комунікаційні технології є одним із найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства ХХІ століття, але інколи такі технології використовуються у протизаконних цілях. Статистичні дані свідчать, що проблема дитячої порнографії загострюється з кожним днем і не лише в Україні, а і в усьому світі. А той факт, що дитяча порнографія перетворилася на багатомільярдний комерційний бізнес, зобов'язує уряди усіх країн вдатися до зупинення розвитку цього явища, а також викорінення дитячої порнографії з мережі Інтернет.

Провівши дане дослідження, ми дійшли висновку, що боротьба з дитячою порнографією в Україні і за кордоном є непростим завданням і гармонізація національного законодавства із нормами міжнародного права – необхідна умова для ефективного вирішення цієї проблеми.

Важливо також зазначити, що подолання проблеми дитячої порнографії ускладнюється ще й тим, що Інтернет – це світова мережа, котрою користуються мільйони людей, що створює нестандартні умови у діяльності правоохоронних органів. Навіть просто знайти будь-яку інформації про кіберг-злочинців є вже досить непростою задачею.

Ознайомившись із сучасними організаціями, діяльність яких спрямована на викорінення дитячої порнографії з мережі Інтернет, ми дійшли висновку, що Україна у боротьбі із даною проблемою не є останньою, адже впроваджуються все нові програми, скликаються регулярні конференції, проводяться семінари тощо, які часто підтримуються Європейським Союзом, Радою Європи та ООН. Вважаємо, що необхідно створювати і розвивати механізми взаємодії Інтернет-компаній, державних органів та інших неурядових організацій з метою недопущення появи та поширення нових файлів, що містять дитячу порнографію в мережі Інтернет.

Потрібно впровадити просту та доступну для Інтернет-користувачів систему оповіщення про виявлені файли з дитячою порнографією на веб-сторінках, а також важливо поширювати інформацію про наявність такої системи серед споживачів мережі Інтернет, адже про взагал існування таких більшість Інтернет споживачів навіть не здогадується.

Безумовно, потрібно також налагодити інформаційну взаємодію з правоохоронними органами щодо наявності на тому чи іншому ресурсі матеріалів із дитячою порнографією.

На нашу думку, найважливіше – розширити міжнародне співробітництво у боротьбі з дитячою порнографією, адже через мережу Інтернет інформація стає враз доступною для всіх країн. І, як показує практика, боротьба із проблемою є набагато ефективнішою у тому випадку, коли до неї залучається все більше і більше країн світу, котрі гармонізують своє національне законодавство відповідно до стандартів міжнародного та спільними зусиллями розробляють і впроваджують спеціально розроблені міжнародні коп'ютерні та соціальні програми.

Посилання:

1. Комиссия по правам человека ООН: Доклад Специального докладчика. — 1998. — 13 янв. — С.23
2. Електронна гаряча лінія з протидії дитячій порнографії в Інтернеті – Режим доступу: http://internetbezpeka.org.ua/mod_content/show/problema-detskoj-pornografii.html.
3. Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online Dr. Ethel Quayle, Lars Loof, Tink Palmer (A contribution of ECPAT International the WORLD Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents – Rio de Janeiro, Brazil 25-28 November 2008) – Submitted by ECPAT International – 116p.
4. Conventions on the Rights of the Child 1989. - Access regimen: http://treaties.un.org/doc/Treaties/1990/99/19900902%2003-14%20AM/Ch_IV_11p.pdf
5. Council of Europe Convention on the protection of children from sexual exploitation and sexual defilement 2007. - Access regimen: http://www.unescap.org/esid/GAD/Issues/CSEC/CSEC%20Fiji%20Report%20_Edited_%201205.pdf
6. ECPAT International. Violence Against Children in Cyberspace, ECPAT International. - Bangkok, 2005. – 389p.
7. ICMEC. Child Pornography: Model Legislation and Global Review 2006. International Centre for Missing and Exploited Children. - Brussels, 2006. – 182p.
8. Juristische Fakultät, Universität Heidelberg, Neue Gesetze: Lösungen und Perspektiven – Heidelberg, 2009. – 80 p.
9. Online Child Sexual Abuse: The Law Enforcement Response Dr. Victoria Baines (A contribution of ECPAT International to the WORLD Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. – Submitted by ECPAT International. - Rio de Janeiro, Brazil, 2008. — 54p.

10. Optional Protocol on the sale of children, child prostitution and child pornography 2002 - Access regimen: http://www.unicef.org/crc/index_30204.html
11. The Convention on Cybercrime 2001 - Access regimen: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/html/185.htm>
12. United States Section of Regulation of Child Pornography on the Internet. - Access regimen: <http://www.cyber-rights.org/reports/uscases.htm>

ПОРІВНЯЛЬНЕ І ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

Буквич А.*

СПІВВІДНОШЕННЯ КОЛІЗІЙНИХ НОРМ ГААЗЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ДЕЯКИХ ДИРЕКТИВ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ.

У зв'язку з прийняттям Гаазької Конвенції з цінних паперів та деяких Директив Європейського Союзу виникає питання про співвідношення норм та принципів, які містяться у даних документах та про порядок і особливості їх застосування. Відомо, що в 2006 році Європейською Комісією було прийнято резолюцію про ухвалення консолідованого рішення про приєднання держав Європейського Союзу до Гаазької Конвенції з цінних паперів, проте на сьогоднішній день відповідне рішення реалізовано не було, з причини деяких особливостей застосування та співвідношення відповідних документів. Така ситуація підтверджує, що навіть розробка та прийняття уніфікованого документу з колізійного регулювання ринку цінних паперів, які знаходяться у посередника, не дало бажаного ефекту на світовому ринку цінних паперів в цілому. Так, наприклад, Maicie Ooi в своїй статті «Вибір колізійної норми» (Maisie Ooi «The Choice of a Choice of Law Rule») зазначає: «...здається, що право визначене в Гаазькій Конвенції з цінних паперів допоки залишається ілюзією...». Фактично процес підписання Гаазької Конвенції з цінних паперів було заблоковано у 2003 році. На сьогоднішній день Європейська Рада поки розглядає можливість підписати Гаазьку Конвенцію з цінних паперів [1].

Як відомо основним колізійним принципом закріпленим а Гаазькій Конвенції з цінних паперів є принцип PRIMA (місце розташування безпосереднього посередника). Подібний принцип також закріплений в двох директивах Європейського Союзу, а саме: статті 9 (2) Директиви 98/26/ЄС

про завершення розрахунків та розрахунків за цінні папери, та стаття 9 Директиви 2002/47/ЄС про фінансові зобов'язання. Проте, як правило, застосовуються лише до деяких питань в рамках трансакцій з цінними паперами. Серед колізійних норм, що визначені у відповідних Директивах, можна назвати такі як: місцезнаходженням рахунку, на якому зберігають закладені цінні папери. Оскільки Європейська Комісія до сьогодні негативно налаштована на ратифікацію Гаазької Конвенції з цінних паперів з огляду на ряд застережень Центрального Європейського Банку та держав-членів Європейського Союзу щодо загрози постійного застосування права США у трансакціях з цінними паперами між державами членами Європейського Союзу, то єдиним шляхом запровадження уніфікованих колізійних норм є розширення кола питань до яких можуть застосовуватись відпо-

* аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Кисіль В.І.

відні Директиви Європейського Союзу або знаходження іншого альтернативного методу визначення права, що застосовується до цінних паперів, які знаходяться у посередника.

Відповідно в Гаазькій Конвенції та в Директивах спільним є посилання на посередника рахунку в цінних паперах як головний фактор для знаходження права, що буде застосовуватись. Проте, різними є фактори, які пов'язують посередника та рахунок в цінних паперах. В той час Директиви Європейського Союзу містять посилання на «місце, де обслуговується рахунок в цінних паперах», Гаазька Конвенція визначає право, «...яке обирається сторонами угоди про відкриття рахунку в цінних паперах»[2]. Деякі експерти, прихильники застосування підходу визначеного в Директивах Європейського Союзу зазначають, що багаторівнева система застосування колізійних норм Гаазької Конвенції лише ускладнює та робить не можливим процес вибору права. Опоненти застосування Гаазької Конвенції наполягають, що механізм визначений в Директивах Європейського Союзу є більш простим, зрозумілим, передбачуваним та результативним, оскільки критерій, який впливає на вибір права, тобто місцезнаходження рахунку в цінних паперах, є більш простим та зрозумілим. Серед контраргументів ратифікації Гаазької Конвенції також називають по-перше, не прозорість механізму обрання права, оскільки договір про відкриття рахунку в цінних паперах є конфіденційним документом, який є закритим для третіх осіб; по-друге, сторонам надається право обирати інше право, ніж право Європейського Союзу, що в свою чергу призведе до перерозподілу фінансових потоків та дисбалансу Європейської розрахункової системи.

На противагу таким аргументам, прихильники Гаазької Конвенції зазначають, що такий критерій як фактичний запис та географічне місцезнаходження навряд чи може стати робочим. Більше того, у випадку існування цінних паперів в бездокументарній формі виникає питання: що необхідно вважати місцезнаходженням рахунку, адже він не має свого фактичного або реального місцезнаходження [3].

У результаті тривалих суперечок виникло твердження, що ратифікація будь-яких уніфікованих документів, наприклад Конвенцій з матеріального та Конвенції з колізійного права не дасть бажаних результатів через практичну неможливість їх застосування. Таким чином, науковці та практики запропонували знайти єдину колізійну норму, яка б ґрунтувалась на відповідному зв'язку відповідного посередника та власника рахунку в цінних паперах. Фактично, відповідна норма міститься в Гаазькій Конвенції з цінних паперів, але відповідно до нового тлумачення така норма мала б застосовуватись до всіх правовідносин без будь-яких обмежень та умов застосування, що є відмінним від механізму Гаазької Конвенції. Тобто, в результаті суперечок щодо ратифікації Конвенцій з матеріального та Конвенції колізійного права, з'являється концепція єдиної колізійної прив'язки до «права системи», тобто до права посередника [2].

Застосування такої альтернативної прив'язки, наприклад, широко застосовується в Директиві Європейського Союзу з процедури банкрутства № 1346/2000 від 29 травня 2000 року.

Наведемо приклад застосування альтернативної прив'язки «право системи». Так, якщо, сторони використовують для зберігання цінних паперів в рамках трансакції Euroclear, то право, що має застосовуватись до цінних паперів, які знаходяться на зберіганні, має бути право Бельгії, оскільки фінансова організація Euroclear розташована в Бельгії. Право боржника, тобто особи, що ліквідується (lex concursus), відповідно не застосовується. Варто зауважити, що на думку деяких науковців «право системи» не є тим правом, що має найбільш тісний та реальний зв'язок з трансакцією, а застосування «право системи» як прив'язки найбільш тісного зв'язку є невірним твердженням, оскільки «право системи» не завжди повністю пов'язано з трансакцією та самим цінними паперами [1].

Протилежна думка узвичаїлась в англо-саксонській системі права, оскільки вважається, що застосування «права системи» є застосування колізійної прив'язки «proper law», тобто застосування принципу найбільш тісного зв'язку. Дані колізійні прив'язки повністю ототожнюються.

Прихильники застосування «права системи» серед переваг називають вироблення уніфікованого єдиного правила, яке застосовується до всього спектру питань відповідної трансакції.

Не менш важливим є те, що застосування «права системи» не може бути змінено через зарахування цінних паперів на рахунок посередника, який знаходиться в іншій державі. Тобто, обране право є незмінним для цінних паперів, навіть якщо змінено посередника, тобто систему зберігання цінних паперів.

Таким чином, у статті було продемонстровано, що існують і інші можливі підходи визначення права, що можуть бути застосовані, за виключенням Гаазької Конвенції з цінних паперів та спеціалізованих директив Європейського Союзу. Відповідно, запропоновані правила визначення права можуть бути вирішенням ситуації, яка склалась сьогодні, а саме небажання держав Європейського Союзу ратифікувати Гаазьку Конвенцію з цінних паперів. Отже, застосування «права системи» надає впевненість в тому, що буде застосовуватись єдине уніфіковане право, яке можна визначити заздалегідь та яке не буде змінюватись при зміні відповідного посередника. Як вже було доведено вище, застосування правила «права системи» має багато переваг, які мають позитивний вплив на стабільність фінансової системи Європейського Союзу та полегшує вибір права сторонам трансакції з цінними паперами.

Література:

1. Masie Ooi, *The Choice of a Choice of Law Rule, Intermediated Securities, Legal Problems and Practical Issues*, edited by Louise Gullifer and Jenifer Payne, Oxford and Portland, Oregon, 2010;
2. R. Potok, «The Hague Securities Convention –closer and closer to a reality» (2004), *Journal of Banking and Finance Law and Practice* 204, 211.
3. Financial Markets Law Committee (FMLC), *Hague Convention on the Law Applicable to Certain Rights in Respect of Securities Held with an Intermediary: Legal Assessment of the Arguments relating to the Signing of the Hague Securities Convention-the Need for, and Benefits of, the Hague Securities Convention*, November 2005, Issue 58.

Дика Д.*

НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОЗАХИСНІ СИСТЕМИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

Створення і функціонування такого важливого органу як Європейський суд з прав людини, є важливим надбанням загальноєвропейської правової системи захисту прав людини.

Протягом кількох десятиліть існували два органи - Європейська комісія з прав людини і Європейський Суд з прав людини. У Суді були представлені всі держави - члени Ради Європи. Спочатку функції прийняття та розгляду індивідуальних скарг належали Комісії, яка могла у разі неможливості врегулювання передати справу до Суду, рішення якого вважалося остаточним. На певній стадії діяльності такого контрольного механізму доступ до Суду отримали самі заявники, але тільки після констатації безрезультативності зусиль Комісії.

Кожна особа в нашій державі може скористатися можливістю захисту своїх прав у національних судах загальної юрисдикції, існує також право звертатися (в разі, якщо усі національні засоби захисту вичерпано) за захистом порушених прав до Європейського суду з прав людини [1, с. 56-59].

На сьогодні це єдиний у світі наддержавний судовий орган, який приймає заяви безпосередньо від фізичних осіб і захищає права та свободи людини, а держави – члени Ради Європи, які ратифікували Конвенцію, визнають усі його рішення обов'язковими для себе. 17 липня 1997 року Україна ратифікувала (зробила частиною власного законодавства) Конвенцію, тобто визнала для себе також обов'язковими рішення Суду [4, с. 2].

Рішення та рекомендації Європейського суду впливають на становлення, реформування та модернізацію сучасних національних правозахисних систем, на практичне застосування європейських правових стандартів при прийнятті рішень національними судами. Вплив рішень цього Суду позначається й на формуванні національних стандартів та нормативів захисту прав людини в Україні [5, с. 64].

Важко заперечувати дослідникам Глотову С. та Петренку Е., які вважають, що на сьогодні Європейський суд поряд із Міжнародним судом в Гаазі, Європейським судом у Люксембурзі є одним із трьох головних судів міжнародного рівня [2, с. 17-19].

Сьогодні можна вважати загальновідомим положення про те, що однією з найголовніших функцій правової держави є забезпечення нею ефективного внутрішнього юридичного захисту прав людини.

Протягом усього періоду функціонування Суду - цей орган поступово став ефективним правовим інструментом у Європі. Так, перші десятиріччя його робота відбувалася в дуже складних умовах. Належній роботі Суду заважали, зокрема, деякі зовнішні фактори, наприклад, такий, як ідеологічне протистояння у Європі тих часів, а також запізнена реакція внутрішнього законодавства окремих держав на нові європейські міжнародно-пра-

* аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Фурса С.Я.

вові стандарти, і психологічні моменти (чимало європейських країн не могли змиритися із тим, що Суд є «наддержавним органом»), і недосконалість існуючої в перші десятиріччя функціонування Суду двоступеневої системи розгляду скарг, вади в правилах і процедурі Європейського суду, і перевантаженість Суду (так, за останні роки намітилась тенденція до значного росту кількості справ) тощо.

За роки, що сплинули від часу утворення Європейського суду, його рішення стали одними з основних джерел права для національних правових систем у галузі прав людини, включаючи й українську систему права, для формування європейських і національних стандартів захисту прав людини.

Україна як складова світової системи і член Ради Європи, яка ратифікувала, приєдналася чи підписала приблизно чверть від існуючої кількості багатосторонніх міжнародних договорів, укладених у межах Європи, і зокрема ратифікувала Конвенцію та протоколи до неї, які стали частиною нашого національного законодавства, й визнала юрисдикцію Суду, повинна вирішити велику кількість проблем, з тим щоб викоринити зазначені вище правопорушення, вивести судову систему України на рівень європейських стандартів і щоб наше правосуддя стало таким, яке не давало б підстав громадянам України звертатися до Суду за захистом своїх прав [3, с. 11].

Ратифікація Україною у 1997 році Конвенції стала важливим чинником для адаптації національного законодавства з прав людини до норм європейського права та європейських стандартів захисту прав людини, включаючи й судовий захист. Проте національна правозахисна система, зокрема судова, ще не спроможна належно забезпечити своїм громадянам захист прав та свобод, гарантованих Конституцією України. Вирішення зазначеного можливе за умов відповідного законодавчого забезпечення та створення ефективного механізму його реалізації.

Література

1. Вільдхабер Л. Місце Європейського Суду з прав людини у європейському конституційному контексті // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 1. – С. 56–59.
2. Глотов С. А., Петренко Е. Г. Права человека и их защита в Европейском суде / Ин-т нац. стратегии реформ. - М.; Краснодар: Изд. Дом «Юг», 2000. – 139 с.
3. Данченко Т. В. Європейський суд з прав людини та українське судочинство // Європейські перспективи. - 2009. - №1. – С. 3-11.
4. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції»: Прийнятий 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР // Голос України. – 1997. – 24 лип.
5. Карпачова Н. І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні: Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Вид. 2-е – Харків, 2001. – С. 64, 128.
6. Матвеева Ю. І. Принцип визначеності в рішеннях Європейського Суду з прав людини // Наукові записки НаУКМА. - 2008. - Т. 77: Юридичні науки. - С. 53-56.
7. Соловійов О. В. До питання про національно-юридичний статус практики Європейського суду з прав людини // Часопис Академії адвокатури України. – 2010. - №6. – С. 1-8.
8. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд в практиці європейського суду з прав людини / Е. Л. Трегубов // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 358–363.
9. Шевчук С. Правовідносини особи з державою: концепція «належної правової процедури» // Закон і бізнес. – 1999. – № 16. – С. 11.

Дідовець О.*

ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ СУДДІВ ТА ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ В УКРАЇНІ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Судова система України, враховуючи її нормативне закріплення, має ряд позитивних характеристик, але на практиці вони не завжди знаходять бажане відображення. Стрімкий розвиток правових відносин, а отже, їх ускладнення, неповне їх нормативне врегулювання, корумпованість в органах державної влади (в тому числі судових), міжнародні інтеграційні процеси - все це спричиняє потребу в проведенні судової реформи в Україні.

Невід'ємним елементом судової реформи має бути кадрова реформа, оскільки якісне формування корпусу суддів безпосередньо впливає на ефективність здійснення правосуддя в державі.

Стаття 127 Конституції України визначає, що на посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менше як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою [1]. Дане положення знаходить своє відображення і в ч. 2 ст. 59 закону України «Про судоустрій» [2], та ч.1 ст. 7 закону «Про статус суддів» [3].

Відповідно до вищезгаданих статей нормативно-правових актів віковий ценз для кандидата в судді складає 25 років. З точки зору досвідченості такого кандидата варто зазначити, що такий вік є замалим [7, 9].

У ФРН мінімальний вік на претендування на посаду судді у вищих федеральних судах складає тридцять п'ять років. Як свідчить практика професійними суддями у Великій Британії не стають особи молодші сорока років, частіше це особи, які досягли 50-річного віку та старші. У Канаді на момент призначення вік більшості суддів складає близько 50 років [6].

Згідно з статею 7 закону України «Про вищу освіту» визначаються три рівня вищої освіти: неповна, базова і повна. [4] У нормативно-правових актах, які врегульовують особливості правового статусу суддів, чітко не визначається характер вищої освіти, якою мають володіти претенденти на посаду судді. Це призводить до неврегульованості даного питання та можливості формування корпусу суддів особами без якісної освіти та кваліфікації.

На противагу вищенаведеному, в законі України «Про нотаріат» чітко дається перелік тих закладів, після закінчення яких особа може працювати нотаріусом, а саме: академія, інститут, університет [5].

На нашу думку, є достатньо дискусійним питання щодо можливості отримання претендентами на посаду судді вищої юридичної освіти за кордоном. У нормативній базі нашої держави відсутні норми, які б врегульовували дане питання. Це означає, що особа, яка закінчила вищий навчальний заклад, наприклад, в країні англосаксонської правової

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Хонін В.М.

сім'ї, за умови визнання диплома за національним законодавством, теоретично може бути суддею. Така обставина виключає можливість повного та досконалого оволодіння цією особою норм національного права та ставить під сумнів її професіоналізм.

В Австрії на посаду судді може претендувати тільки дієздатна особа-громадянин держави, який володіє ідеальною репутацією, дипломом про проходження повного курсу юридичної освіти в університеті, як мінімум пройшла однорічну судову практику, а також має позитивні характеристики від трьох чи більше суддів-наставників. Крім того, обов'язковою умовою є наявність спеціальної п'ятирічної освіти, додаткової до університетської.

У ФРН немає спеціальної суддівської підготовки, всі юристи отримують однакову юридичну освіту в університеті, є обов'язковим проходження стажування [6].

Така умова як стаж роботи у галузі права не менше як три роки теж не є до кінця визначеною, оскільки незрозуміло, якою саме діяльністю має займатися претендент на посаду судді. Теоретично перевагу мали б надавати особам, які працюють в суді, адвокатурі, прокуратурі, Але на практиці призначаються помічники голови суду, слідчі, помічники приватних нотаріусів та інші особи, які безпосередньо не займаються реалізацією норм матеріального та процесуального права [8].

Законодавчо необхідно встановити вимоги щодо стажу роботи для зайняття посади судді в суді вищої інстанції. На зайняття посади судді в судах вищих інстанцій можуть претендувати судді, які пропрацювали в суді найближчої до нього суду нижчої інстанції, наприклад, для судді апеляційного суду – п'ять років у місцевому суді; судді вищого суду – п'ять років у апеляційному суді. Це дозволить формувати суди вищих інстанцій кваліфікованими і досвідченими суддями [10].

У Великобританії перевага надається професіоналізму суддів, тому у більшості випадків призначаються особи, задіяні в адвокатській діяльності та із стажем роботи не менше десяти років.

Конституційний порядок призначення і звільнення суддів повною мірою не забезпечує незалежності суддів. Президент України і Верховна Рада України є політизованими органами влади. Ці органи є потенційними учасниками судових процесів, оскільки юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, у томі числі і за участі в них Президента України та Верховної Ради України. Крім того, своєчасність обрання та звільнення суддів залежить і від можливого дострокового припинення повноважень парламенту, а також часу проведення виборів народних депутатів України, обрання Голови Верховної Ради України, формування коаліції депутатських фракцій. Подібні зміни в законодавстві спричинять зміни до Основного закону держави.

М. Савченко (президент Всеукраїнської суддівської асоціації) вважає, що незалежність суддів буде краще забезпечена за умови обрання суддів безстроково, на конкурсних засадах за результатами анонімного тестування (іспиту) незалежним органом, у складі якого повинно бути більше половини суддів, у тому числі суддів у відставці. Таким органом може стати Вища рада юстиції України [10].

З метою зміцнення незалежності та довіри до суду необхідно встановити обмеження для зайняття посади судді для осіб, які самі, а можливо і їх родичі, мали судимості, а також обмеження роботи родичів чи свояків в судах однієї територіальної чи предметної юрисдикції [10].

Таким чином, запорукою ефективного функціонування судової системи будь-якої держави є якісний підбір членів судового корпусу. Національне законодавство з даного питання має бути переглянуте, зокрема в частині щодо підвищення вікового цензу суддів

(хоча б до 30 років), визначення типів вищих навчальних закладів при характеристиці освіти претендентів на посаду суддів, стажу та характеру їхньої роботи. Обрання судді на посаду повинно відбуватися на конкурсних засадах на основі іспиту, мають бути внесені доповнення стосовно бездоганної поведінки і репутації, відсутності кримінального минулого, юридична освіта має здобуватися в Україні, термін проживання кандидата на посаду судді повинен бути безперервним до дня його обрання, обмежити зайняття посади судді особами, які є близькими родичами чи свояками в судах однієї територіальної та предметної(спеціальної) юрисдикції. Такі зміни сприятимуть прозорості судового процесу, незалежності та неупередженості суддів при винесенні судових рішень, покращенню самої процедури формування суддівського корпусу, беручи до уваги сучасні тенденції серед інших держав у даній сфері.

Література

1. Конституція України: Офіційне видання. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 159с.
2. Закон України «Про судоустрій»// www.zakon.rada.gov.ua. – Дата відвідування: 10 жовтня 2010.
3. Закон України «Про статус суддів»// www.zakon.rada.gov.ua. - Дата відвідування: 10 жовтня 2010.
4. Закон України «Про вищу освіту»// www.zakon.rada.gov.ua. - Дата відвідування: 10 жовтня 2010.
5. Закон України «Про нотаріат»// www.zakon.rada.gov.ua. - Дата відвідування: 10 жовтня 2010.
6. Шишкін В. І. Судові системи країн світу: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн.1. – 318с.; Кн.2. – 335с.
7. Прилуцький С. Якою має бути судова реформа/ Вісник центру суддівських студій. – www.pravosuddia.net. – Дата відвідування: 10 жовтня 2010.
8. Монтян Т. Українське правосуддя: немає дна у безодні// www.tema.in.ua/article/4465.html. - Дата відвідування: 10 жовтня 2010.
9. А судьи кто? – О кадровой реформе правосудия// www.pravosuddia.net.- Дата відвідування: 10 жовтня 2010.
10. Якою має бути судова реформа? Питання судової реформи та незалежності суддів в Україні // www.pravosuddia.net. - Дата відвідування: 10 жовтня 2010.

Кривецька О.*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВИХ АКТИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ЗАКОНОДАВСТВІ НІМЕЧЧИНИ У СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТАЙМШЕРИНГОВИХ ВІДНОСИН

Система, яка спершу виникла в Європі в 60-ті рр. минулого століття та остаточно доведена до кінця у США, сьогодні постійно розвивається, демонструючи один із найвищих рівнів прибутковості серед різних видів туристичного відпочинку [6, с. 156]. «Не орендуєте кімнату – купуйте готель. Це дешевше!» – такий комерційний лозунг свого часу допоміг підприємцям зберегти свій бізнес під час кризи на ринку нерухомості та примножити власні статки.

Втім, потрібно розуміти, що таймшер-відпочинок – це, в першу чергу, правові відносини, які виникають на підставі договору та, відповідно, потребують чіткого розподілу прав та обов'язків між його учасниками.

Сучасна правова думка розглядає договір туризму як окремих вид договору про надання послуг. З цього випливає, що зобов'язання з надання туристичних послуг слід відрізнити від зобов'язань за іншими, суміжними договорами, зокрема, доручення, комісії, підряду, перевезення пасажирів, предметом яких є теж надання послуг [7].

Особливість таймшерингових договорів полягає в тому, що за своєю формою вони є договором купівлі-продажу, а об'єктом такого контракту є право використовувати помешкання (або його частини, або комплексу будівель) з метою відпочинку. Право покупця на «таймшер-тиждень» підтверджується спеціальним сертифікатом [6, с. 157]. Особа може розпоряджатися правом на свій розсуд: продати його, обміняти з іншими власниками, здати в оренду, передати у спадок.

З огляду на важливість та динамічність розвитку таймшер-туризму очевидно, що даний вид правовідносин потребує спеціального правового регулювання.

У безпосередньому зв'язку з такою необхідністю перебувають зміни, внесені до BGB (§ 312, §§ 481-486) від 01.17.2011р.

Нові норми служать для реалізації Директиви 2008/122/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу від 14.01.2009 про захист прав споживачів стосовно певних аспектів таймшерингових контрактів, договорів перепродажу і договорів обміну. Ця Директива заміняє Директиву 94/47/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу від 26.10.1994р. про захист покупців щодо деяких аспектів договорів про купівлю права на використання нерухомості [3].

З 1994 року в туристичній індустрії постійно виникають нові види послуг. Набули популярності договори системи обміну та перепродажу, на які не поширювалася дія Директиви 94/47/ЄС [1, ст. 1]. Крім того, з досвіду застосування цього документа стало зрозуміло, що деякі норми потребують доповнення та роз'яснення. Прогалини, які існували, створювали загрозу для захисту прав споживачів, для нормального функціонування внутрішнього ринку та могли спричинити порушення правил конкурентної боротьби [1, ст. 2].

* студентка 2 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Серьогін О.Ю.

Дані правовідносини регулюються також нормами Директиви ЄС про несумлінні умови в договорах із споживачами від 1993р.

У статті 6 Директиви 2008/122/ЄС зазначено, що не вважаються таймшеринговими договори найму житла [1]. Розмежовуючи ці два види договорів, документ не надає жодного пояснення, в чому їхні відмінності полягають.

У першу чергу, відрізняються цілі та призначення. Договір найму житла спрямований на забезпечення постійної потреби людини у житлі, тобто задоволення соціально-економічні потреби індивіда. Таймшеринговий договір передбачає проживання протягом певного періоду на непостійній, але регулярній основі (наприклад, кожного року протягом конкретного тиждень). Крім того, це туристичний договір, який спрямований на забезпечення права на відпочинок.

Предметом договору оренди житла є матеріальне благо – приміщення, придатне для проживання в ньому. Договір таймшеру укладається з приводу нематеріального блага – права на використання будівлі (її частини або комплексу будівель).

Якщо в першому випадку правовідносини регулюються загальними нормами про оренду, то у другому діють норми щодо купівлі-продажу. З цього випливає, що наймач не має права розпоряджатися предметом договору, оскільки права власника приміщення до нього не переходять. Він може здати житло у піднайм, але узгодивши свої дії з наймодавцем. На противагу орендарю покупець за таймшеринговим договором є власником таймшеру і може вільно розпоряджатися своїм правом.

Наймача і покупця об'єднує те, що вони не є власниками приміщення. Але різниця полягає у переході права власності на предмет договору, а предмет в обох випадках різний.

Право таймшеру може надаватися членам об'єднання або власникам частки у товаристві [2, ст. 481]. Тобто обов'язковою вимогою для укладення таймшерингового договору є членство покупця у клубі відпочинку. У зв'язку з цим, правомочності власника таймшеру суттєво обмежуються. На практиці ж відчужити право таймеру дуже важко [6, с. 160]. Для договору найму житла таких особливих вимог не передбачено, тому розірвати його легше.

Ще одна відмінність пов'язана із правом відмови від договору. Оскільки таймшеринговий контракт укладається у формі договору купівлі-продажу, то на покупця поширюється міжгалузеве законодавство про захист прав споживача [7, с. 151]. Він має право протягом 14 днів відмовитися від укладення контракту («повернути товар, якщо його не влаштує»). Оплата здійснюється лише після спливу 14-ти днів.

Сторонам у договорі оренди приміщення «строку охолодження» не надається. Однак наймач має право в будь-який момент відмовитися від договору найму, попередивши заздалегідь наймодавця.

Однією зі сторін таймшерингового договору обов'язково виступає юридична особа – таймшерингова компанія, тоді як договір оренди жилого приміщення може укладатися між фізичними особами. Об'єднує ці два випадки те, що головний результат – це використання приміщення фізичною особою: або на постійній основі з метою проживання, або лише для відпочинку.

Отже, незважаючи на деякі спільні ознаки, договори таймшеру та найму житла абсолютно відрізняються між собою. Переважно тому, що перший є засобом надання туристичних послуг, а другий слугує для задоволення однієї з головних потреб людини – житла. Потрібно пам'ятати про особливе місце таймшерингового контракту в системі туристичних договорів.

Тому зміни, внесені до § 312, §§ 481-486 Цивільного кодексу Німеччини мають на меті привести у відповідність німецьке національне законодавство із законодавством ЄС

та новими тенденціями таймшеру й туризму загалом і, таким чином, гарантувати захист прав споживачів і підвищити рівень правової безпеки усіх сторін даних правовідносин.

Література

1. Richtlinie 2008/122/EG des Europäischen Parlaments und des Rates vom 14.01.2009 über den Schutz der Verbraucher im Hinblick auf bestimmte Aspekte von Teilzeitnutzungsverträgen, Verträgen über langfristige Urlaubsprodukte sowie Wiederverkaufs- und Tauschverträgen//Режим доступу: http://beck-online.beck.de/?bcid=Y-100-G-EWG_RL_2008_122.
2. Bürgerliches Gesetzbuch//Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>.
3. Die Richtlinie 94/47/EG des Europäischen Parlaments und des Rates vom 26.10.1994 zum Schutz der Erwerber im Hinblick auf bestimmte Aspekte von Verträgen über den Erwerb von Teilzeitnutzungsrechten an Immobilien ab //Режим доступу: http://beck-online.beck.de/?bcid=Y-100-G-EWG_RL_94_47.
4. Цивільний кодекс України. Постатейний коментар у двох частинах. Частина 2./Керівники авторського колективу та відповідальні редактори проф. А.С. Довгерт, проф. Н.С. Кузнєцова. – К.: Юстініан, 2006. – 1008 с.
5. Зобов'язальне право: теорія і практика. Навч. посібн. для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів./О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, В.В. Луць та інші. /За ред. О.В. Дзери. – К.:Юрінком Інтер, 1998. – 192 с.
6. Сенин В. С. Организация международного туризма: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 400 с.
7. Серьогін О.Ю. Характерні риси сучасної системи правового регулювання міжнародних туристичних відносин.//Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Випуск 28. – Частина II. – К.:2001. – с. 135-153.

Матіяш О.*

СКАСУВАННЯ В УКРАЇНІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ 2004 РОКУ

8 грудня 2004 року Верховна Рада України ухвалила Закон № 2222-IV «Про внесення змін до Конституції України», що було наслідком глибокої політичної кризи, спричиненої президентськими виборами того ж року. Повною мірою конституційна реформа вступила у дію лише після виборів до Верховної Ради України 2006 року. У результаті цього в Україні відбувся перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки, що призвело до розподілу владних повноважень у системі органів державної влади та зміни способу формування представницьких органів [1]. Так, конституційна реформа 2004 року змістила баланс повноважень в межах змішаної форми правління на користь парламенту, а також надала великі повноваження так званій коаліції депутатських фракцій.

Загалом зміни до Конституції України викликали неоднозначну реакцію у суспільстві щодо наслідків їх прийняття. Однак більшість політичних експертів погоджувались у тому, що фактично конституційна реформа 2004 року була проведена задля зниження рівня конфронтації всередині держави. Цим можна пояснити те, що нова редакція Конституції України містила низку непрописаних норм та процедур, які вимагали їх негайного вдосконалення.

Так, суттєвим недоліком конституційної реформи, на думку більшості політологів, був різний порядок формування уряду – частину міністрів призначала Верховна Рада України за поданням прем'єр-міністра, а двох міністрів (іноземних справ і оборони) – вносив на розгляд парламенту президент (ст.114). Фактично відбулося порушення принципу цілісності уряду, що є відступом від стандартів більшості демократичних країн. Як наслідок, зовнішня та внутрішня політика України опинилися в різних руках [2].

Що ж до співвідношення повноважень Президента і Верховної Ради України, то тут також є певні особливості. Дати вичерпну відповідь на питання про те, до яких саме наслідків в частині президентських повноважень призвела конституційна реформа – до їх розширення, чи, навпаки, звуження, - було неможливо. Варто зазначити, що Закон „Про внесення змін до Конституції України” суттєво розширив межі повноважень глави держави- відтепер лише деякі його акти мали підлягати контрасигнації. Крім цього, за наявності відповідного бажання у Президента навіть за умови так званої „парламентсько-президентської” форми правління залишалася можливість паралізувати роботу Кабінету Міністрів України і парламенту, зокрема, – зупиняючи акти Кабінету Міністрів та ветоючи закони, ініційовані урядом [3].

Таким чином, конституційна реформа 2004 року хоч і послабила вплив Президента України в межах виконавчої гілки влади, але водночас у кілька разів підвищила його контроль за українським парламентом, перетворивши цим Україну у відносно непослідовну парламентську республіку .

* студентка 2 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Попко В.В.

У наступні роки українськими політиками неодноразово пропонувались різні варіанти вдосконалення конституційної реформи, розпочатої у 2004 році. Серед них :

- скасування Закону „Про внесення змін до Конституції України” як такого, що не відповідає Конституції України;
- поглиблення конституційної реформи у напрямі завершення переходу до парламентської форми правління;
- прийняття нової редакції Конституції України на всеукраїнському референдумі.

Були навіть такі, хто пропонував скасувати інститут глави держави як зайвий елемент майбутньої парламентської форми правління. Однак широкого схвалення серед політиків цей варіант не одержав.

Після обрання нового Президента України у січні 2010 року, по-новому постало питання про доцільність конституційної реформи 2004 року. Зокрема окремі депутати почали заявляти про необхідність визнати нелегітимним Закон № 2222-IV «Про внесення змін до Конституції України». Основною підставою для цього, за їх словами, була наявність юридичних фактів порушення процедури при прийнятті закону [4].

1 жовтня 2010 року Конституційний Суд України прийняв рішення, згідно з п. 1 якого визнав «таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття». Цим рішенням судді КС дали відповідь на подання 252 народних депутатів, а також відновили дію норм Конституції 1996 року в повному обсязі. Це означає, що з цього моменту всі правовідносини в Україні регулюються цією Конституцією,

Таким чином, прийняття Конституційним судом рішення про скасування поправок до Конституції від 8 грудня 2004 року, означає повернення України від парламентсько-президентської до президентсько-парламентської форми правління та значне розширення повноважень президента.

Як відомо, конституційна реформа 2004 року стосувалась головним чином функціонування Верховної Ради України і порядку формування уряду. Тоді було введено порядок формування Кабінету міністрів коаліцією депутатських фракцій, яка включала в себе більшість депутатів. Як результат, парламент могли розпустити у випадку, якщо коаліцію не було створено після виборів до Верховної ради.

Скасування ж конституційної реформи означає, що тепер існування коаліції не є обов'язковим, а всі рішення приймаються простою більшістю голосів [5].

Що стосується повноважень Президента України, то за Конституцією 1996 року він « призначає за згодою Верховної Ради прем'єр-міністра та генерального прокурора. Припиняти їхні повноваження він може одноосібно. Президент призначає також за поданням прем'єр-міністра міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій. Припиняти їхні повноваження він може одноосібно» [6]. Крім того, глава держави отримує право видавати укази з питань, не врегульованих чинним законодавством.

У результаті скасування конституційної реформи виникає також правова колізія, яка спричинена прийняттям за останні роки законів, заснованих на змінах до Конституції України 2004 року, в тому числі закону "Про Кабінет міністрів" [7]. Проблема полягає в тому, що тепер їх повинні або змінити, або визнати невідповідними Конституції, або скасувати Конституційним судом.

Таким чином, прийняття конституційної реформи 2004 року, а пізніше її скасування рішенням Конституційного Суду України від 01. 10. 10, продемонструвало, що в Україні

існує велика кількість неврегульованих питань, пов'язаних із розподілом владних повноважень між органами законодавчої, виконавчої та судової влади. Причиною цього може слугувати нерозуміння більшістю політиків того, що конституційна реформа – це комплексний процес, який не може зводитись виключно до внесення змін до Основного Закону. Реформа такого рівня має проводитися системно, забезпечуватися в комплексі відповідними конституційними, правовими, організаційними, фінансовими та інституційними ресурсами. Лише у такому випадку, суспільство зможе розраховувати на позитивні наслідки її проведення.

Література

1. <http://uatoday.net.ua/>- Україна - парламентсько-президентська республіка.
2. <http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=28> - Парламентський злам. Проблеми взаємодії владних гілок. Думки експертів.
3. Опришко В.Ф. Конституція: політико-правові основи державно-правової реформи в Україні // Проблеми державно-правової реформи в Україні. – с. 13
4. http://www.csi.org.ua/?&lim_beg=60&id=107 - Інститут громадянського суспільства. «ПРО НЕКОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ»від 8 грудня 2004 року №2222-IV»
5. Мартинюк А. За яким сценарієм розвиватиметься конституційний процес в Україні // Юридична Україна. - № 9. - 2008. - с. 14 – 19
6. Конституція України. - К.: Офіційне видання Верховної Ради України, 1996
7. <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Marrch/03.htm> - Інституційний зміст і перспективи завершення конституційної реформи

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Шершньова О.*

ПРОБЛЕМИ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН УТРИМАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Аналіз положень Конвенції ООН «Про права дитини» від 1989 р. дозволяє зробити висновок, що права та інтереси дитини набувають пріоритету в суспільстві, завдяки чому дитина повинна визнаватися особливим суб'єктом права. Згідно з п.2 ст.3 Конвенції Держави-сторони зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права і обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих та адміністративних заходів [1, с. 5].

Визначальним серед майнових прав дитини є право дитини на утримання від своїх батьків, або осіб, що їх замінюють. Обов'язок матері і батька утримувати свою дитину – це їх природній і водночас моральний та юридичний обов'язок. Право дитини на аліменти закріплене в Сімейному кодексі України від 10.01.2002 р. Стаття 180 зобов'язує батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття, а згідно ст. 198: «батьки зобов'язані утримувати своїх повнолітніх непрацездатних дочку, сина, які потребують матеріальної допомоги, якщо вони можуть таку матеріальну допомогу надавати» [2].

Законом України «Про міжнародне приватне право» 2005 р. передбачене колізійне правило для врегулювання майнових відносин батьків та дітей з іноземним елементом. Так, в ст. 66 говориться: «Права та обов'язки батьків і дітей визначаються особистим законом дитини або правом, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами і якщо воно є більш сприятливим для дитини» [3]. Важко не погодитись з думкою Калакури В.Я., що такий механізм колізійного регулювання спрямований на забезпечення більш ефективного захисту прав та інтересів дітей, що відповідає загальним принципам приватного права [4, с. 260]. Як відомо, в колізійних нормах іноземних держав існує два підходи до визначення особистого закону фізичної особи (*lex personalis*). Так, у державах континентальної системи права, в Україні в тому числі, особистий закон фізичної особи переважно визначається за правом держави її громадянства (*lex patrie, lex nationalis*), а в країнах англо-американської системи права – за законом місця проживання, доміцільія (*lex domicilii*). Щодо визначення доміцільія існує принципова різниця між англійським та американським підходами: якщо за правом штатів США доміцільій визначається певним строком постійного чи переважного перебування фізичної особи у певній місцевості, то за англійським правом доміцільій визначається її місцем перебування при народженні, а отже, є

* здобувач кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Довгерт А.С.

сталим [4, с. 115]. Спроба знаходження компромісів між континентальним підходом та підходом загального права призвела до створення «змішаної системи» особистого закону та відомий, зокрема, Кодексу Бустаманте 1928 р., Швейцарському праву тощо [4, с. 116]. Проаналізувавши всі підходи у вирішенні колізійних проблем в сфері аlementування дітей, пропонується наступна класифікація існуючих колізійних норм:

I. Більшість країн вирішує колізії аlementування дітей за правом особистого закону дитини (серед них Австрія, Угорщина, Румунія). Ст. 3 Кодексу Бустаманте підкреслює особливий статус норми, що надає дитині право на аліменти, і кваліфікує її як норму «міжнародного публічного порядку». Тобто, така норма однаково зобов'язує всіх, хто перебуває на території цієї держави незалежно від громадянства [5, с. 749].

1. До країн, що регулюють майнові відносини батьків і дітей за правом місця проживання або звичайного місцепробування дитини, слід віднести Венесуелу, Буркіна-Фасо, Німеччину, Канаду, Ліхтенштейн, Швейцарію. Приміром, Естонія взаємні права та обов'язки батьків і дітей визначає законом країни їх спільного місцеперебування, а за відсутності такого – правом громадянства дитини [5, с. 679].

2. Колізійна прив'язка до громадянства або «національності» дитини притаманна законодавству Італії, Польщі та Чехії.

3. Поєднання двох колізійних прив'язок, - права країни звичайного місцезнаходження дитини та права країни, до якої належить дитина, - знайшло своє відображення в законодавстві про міжнародне приватне право Грузії і Тунісу. Французький цивільний кодекс 1804 р. в ст. 311-18 вирішує колізійну проблему утримання дітей наступним чином: «вимога за позовом про виплату утримання регулюється, за вибором дитини, або законом його звичайного місцепробування чи законом звичайного місцепробування боржника» [5, с. 597]. Ст. 21 Японського закону „Про міжнародне приватне право” 1898 р. також передбачає поєднання *lex domicilii* з *lex patrie*, проте висуває цікаву умову щодо застосування останньої: «правовідносини між батьком і дитиною регулюються за правом країни громадянства дитини, за умови, що воно співпадає з громадянством хоча б одного з батьків; за інших підстав регулювання відбувається за правом країни звичайного місцеперебування дитини» [5, с. 741-742].

II. Окрему групу утворюють держави, котрі, як колишній СРСР, підпорядковують відносини з іноземним елементом власному праву. Наприклад, ст. 53 В'єтнамського Закону „Про шлюб та сім'ю” 1986 р. підпорядковує всі відносини між батьками та дітьми, що виникли між власним громадянином та іноземцем, праву В'єтнаму [5, с. 266].

III. Поширеною колізійною прив'язкою для врегулювання аліментних відносин, переважно серед країн мусульманського права, є визначення правопорядку за національним законом (правом громадянства) батька. Це позиція законодавця Об'єднаних Арабських Еміратів, Таїланду, Південної Кореї [5, с. 449, с. 557, с. 717]. Проте, ця колізійна прив'язка може бути варіативною. Так, згідно Цивільного кодексу Ірану 1928-1936 рр. «відносини між батьками і дітьми регулюються національним законом батька, за виключенням випадку, коли походження дитини встановлюється тільки по відношенню до його матері – тоді відносини дитини і його матері регулюються національним законом останньої» [5, с. 302]. Цивільним законом Латвійської Республіки 1937 р. визначено, що особисті і майнові відносини батьків і дітей визначаються законом Латвії, якщо особа, наділена батьківською владою, проживає в Латвії. Якщо не зрозуміло, хто з батьків наділений цією владою, то вважається, що вона належить батьку [5, с. 394].

IV. Принцип найтіснішого зв'язку при вирішенні питання про утримання фізичної особи діє в Китаї. При цьому береться до уваги громадянство і місце проживання борж-

ника і кредитора, а також місце знаходження майна, за рахунок якого надаватиметься утримання [5, с. 371].

V. Останнім в наведеній класифікації (не за значенням) був виділений закон спільного громадянства батьків. За відсутності такого за правом Туреччини підлягає застосуванню закон спільного проживання батьків, а за відсутності і його – право спільного місце перебування або ж турецьке право [5, с.578-579]. Аналогічне поетапне вирішення колізійної проблеми аліментів застосовує Югославія [5, с. 694]. Ст. 18 Цивільного кодексу Греції 1940 р. пропонує щось на кшталт Шкали Кегеля, згідно з якою відносини між дитиною і батьками визначаються у відповідності з наступною черговістю: а) за правом країни останнього спільного громадянства батьків, б) за правом країни їх останнього спільного місця перебування, в) за правом країни громадянства дитини [5, с. 290].

Наслідком таких розбіжностей в законодавстві більшості країн світу є суттєві труднощі при врегулюванні даних відносин. Насамперед, це стосується визначення компетентного правопорядку, складності самої процедури отримання аліментів, визнання та виконання іноземного судового рішення на території іншої держави, тощо. З метою ефективного вирішення колізійних проблем були прийняті численні міжнародні договори, що уніфікували правила в сфері утримання. Перш за все, слід згадати Нью-Йоркську Конвенцію про стягнення аліментів за кордоном від 1956 р., яка спростила процедуру стягнення аліментів, не змінюючи при цьому будь-яких інших засобів правового захисту, що існують згідно з міжнародним і внутрішньодержавним правом. У 1973 році було прийнято Гаазьку Конвенцію про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання, яка замінила Гаазьку Конвенцію про утримання стосовно дітей, укладену у 1958 р. Свідченням успіху документу є, наприклад те, що, Італійський закон про міжнародне приватне право всі аліментні відносини, які виникають із сімейних відносин у всіх випадках регулює Гаазькою Конвенцією 1973 р.[5, с. 333]. Останньою серед прийнятих гаазьких конвенцій стала Конвенція про міжнародне аlementування дітей та інші форми сімейного аlementування 2007 р. і Протокол про право, що застосовується до аліментних зобов'язань, ефективність механізмів якої покаже час [6, с. 161].

Література:

1. Конвенція ООН з прав дитини: шляхи практичного застосування: Метод. Рекомендації / Упоряд. Г.М. Лактіонова та ін. – К.: Наук. Світ, 2001. – 37с.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. Сайт Верховної Ради України <<http://zakon1.rada.gov.ua>>.
3. Закон України „Про міжнародне приватне право” від 23.06.2005 № 2709-IV. Сайт Верховної Ради України <<http://zakon1.rada.gov.ua>>
4. Міжнародне приватне право. Науково-практичний коментар Закон / За ред. доктора юридичних наук, проф. А. Довгєрта. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 352 с.
5. Международное частное право: Иностранное законодательство / Предисл. А.Л. Маковского; сост. и научн. ред. А.Н. Жильцов, А.И. Муранов. – М.: «Статут», 2000. – 892 с.
6. Symeonides C. Choice of Law in the American Courts in 1999: One More Year, 48 Am. J. Comp. L. 143 (2000) - P. 143 -180.

Супрун Д.*

ПОРІВНЯННЯ ДОГОВОРУ ФРАНЧАЙЗИНГУ ТА КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ

Перш за все, зазначимо, що в українському законодавстві не закріплено поняття «франчайзинговий договір». Замість поняття «франчайзинговий договір» застосовується поняття «договору комерційної концесії» (глава 76 Цивільного кодексу України та глава 36 Господарського кодексу України) [1], [2]. Одразу зауважимо, що договір комерційної концесії не має нічого спільного з договором концесії, оскільки відповідно до ст. 1 Закону України «Про концесії» договір концесії – договір, відповідно до якого уповноважений орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування надає на платній та строковій основі суб'єкту підприємницької діяльності право створити (побудувати) об'єкт концесії чи суттєво його поліпшити та (або) здійснювати його управління (експлуатацію) відповідно до цього Закону з метою задоволення громадських потреб [3].

У вітчизняній науці точиться дискусія з приводу того, чи є договір комерційної концесії ідентичним договором франчайзингу і різниця полягає лише в назві або мова йде про різні правові явища. Деякі автори ототожнюють ці два види договорів, наголошуючи на тому, що відмінність полягає лише у назві, а договір комерційної концесії – той самий договір франчайзингу, але з певними особливостями, притаманними українському законодавству. У розробників Цивільного та Господарського кодексів України було право вибору: обрати міжнародні терміни при регулюванні відносин франчайзингу або піти шляхом копіювання термінів Цивільного кодексу Російської Федерації, у якому вживаються терміни: «договір комерційної концесії», «правоволоділець», «користувач» замість «договір франчайзингу», «франчайзер» та «франчайзі». На жаль, як відомо, український законодавець вирішив не застосовувати міжнародних термінів. Досить жорстко з цього приводу висловила Кондрашова В.: «коли намагаєшся провести порівняльну характеристику, весь час згадується радянська практика, коли відповідні кодекси для Росії та України приймалися в один день та часто містили однакову кількість статей» [4].

На теоретичному рівні серед російських дослідників дискусій про тотожність комерційної концесії та франчайзингу не виникає, оскільки вважається, що відмінності між ними немає.

Частина вітчизняних дослідників вважає, що це два різні договори, оскільки поняття «договір комерційної концесії» вужче, ніж поняття «договір франчайзингу». Основною відмінністю, на якій наголошують усі прихильники відмежування двох видів договорів, є глибший ступінь співробітництва, кооперації сторін у договорі франчайзингу. Чим більший обсяг виключних прав, наданих франчайзером франчайзі, тим далі франчайзинг відходить від комерційної концесії. Проаналізувавши договори комерційної концесії та франчайзингу, ми прийшли до висновку, що з цим можна погодитися, адже, якщо сторони бажають включити багато додаткових умов, а не обмежуватися лише істотними умовами

* студентка I курсу магістратури спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Криволапов Б. М.

договору комерційної концесії, їм краще укласти договір франчайзингу. Інакше від договору комерційної концесії залишиться лише назва, а ступінь глибокої співпраці буде відповідати договору франчайзингу.

Сидоров Ю. О., проводячи розмежування договору франчайзингу і комерційної концесії наголошує на тому, що у договорі франчайзингу надається більш широкий, у порівнянні з комерційною концесією обсяг прав, тому що крім виключного права на продаж товарів, наданих виробником товару, він передбачає надання прав на об'єкти права інтелектуальної власності, правоволодільцем яких він є, а також всебічну допомогу (комерційну, технічну та ін.) [5, 10]. Дозволимо собі не погодитися з даним аргументом, оскільки відповідно до ст. 1116 Цивільного кодексу України за договором комерційної концесії правоволодільець надає користувачеві право на використання об'єктів права інтелектуальної власності. Що стосується надання допомоги, то відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 1120 Цивільного кодексу України правоволодільець зобов'язаний, якщо інше не встановлено договором комерційної концесії, надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників.

Величко О. наводить такі аргументи на користь того, що договір комерційної концесії є «вужчим», ніж договір франчайзингу. На його думку, за договором франчайзингу для використання надаються не лише виключні немайнові права, а й надаються певні послуги (консультативні, маркетингові, навчальні, послуги, пов'язані з плануванням бізнесу), передається або надається певне майно (торгівельне устаткування, обладнання для виробництва продукції, уніформа тощо), здійснюється контроль за діяльністю особи, з якою було укладено договір і яка користується наданими їй правами й отримує послуги та майно [6]. Знову – таки дозволимо собі частково не погодитися з даним розмежуванням договорів, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 1120 Цивільного кодексу України правоволодільець зобов'язаний, якщо інше не встановлено договором комерційної концесії, надавати постійне технічне та консультативне сприяння, а також контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) користувачем на підставі договору. Що стосується передачі майна, то ця умова, дійсно, є не зовсім типовою для договору комерційної концесії, хоча вона може розглядатися як обов'язок правоволодільця надавати технічне сприяння користувачу.

Проаналізувавши договори франчайзингу, ми прийшли до висновку, що додатковими умовами, які відрізняють договір франчайзингу від договору комерційної концесії, можуть бути наступні умови: обов'язки франчайзера надати франчайзі певні товари, послуги та обладнання або, у випадку надання таких товарів, послуг, обладнання третіми особами - забезпечити можливість отримання франчайзі цих об'єктів за справедливими цінами; надавати франчайзі всі товари та послуги, які надаються франчайзером іншим франчайзі – членам франчайзингової мережі; надавати франчайзі певні знижки; франчайзі ж зобов'язується інформувати франчайзера про всі можливі покращення системи, які могли б позитивно вплинути на функціонування бізнесу, придбавати товари або послуги виключно у осіб, визначених франчайзером тощо.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. із змінами // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 40 - 41. – с. 356
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. із змінами // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 18, № 19 – 20, № 21 - 22. – с. 144

3. Закон України «Про концесії» від 16 липня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України – 1999. - № 41. - с. 372
4. Кондрашова В. Як технічна помилка може призвести до спотворення духу закону (регулювання франчайзингу за Цивільним кодексом України) // Юридичний журнал, 2005.- № 3. – Режим доступу до журн.:
/ <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=16135>
5. Сидоров Я. О. Становлення інституту комерційної концесії в Україні (цивільно – правовий аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к. ю. н. – Х.: Дільниця оперативного друку Національного університету внутрішніх справ, 2004 . – 19 с.
6. Величко О. Коротко про юридичну природу договору франчайзингу // Юридичний журнал, 2003. - № 1. – Режим доступу до журн.: / <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=241>

Коннова Т.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНТЕРНЕТ-ПРОВАЙДЕРІВ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ ТРЕТІМИ ОСОБАМИ

Найбільшим джерелом порушення авторського права на сьогоднішній день є Інтернет. Зважаючи на обсяги та швидкість інформації, яка розміщується в Інтернет джерелах попередити та припинити порушення авторських прав досить важко. Тому на сьогодні у більшості розвинених країнах світу передбачено інститут відповідальності Інтернет провайдерів за порушення авторських прав третіми особами.

Цей інститут на сьогоднішній день є досить спірним та неоднозначним у застосуванні. По-перше, він встановлюється на забезпечення вимог, встановлених ч.1 ст. 9 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, де сказано, що «автори літературних та художніх творів охороняються цією Конвенцією, користуються виключним правом дозволяти відтворення цих творів у будь-якій формі та будь-яким чином.»

По-друге, відповідно до міжнародно-правових актів, Інтернет провайдери можуть нести відповідальність лише за порушення авторського права.

Таким чином у світовій практиці встановилися три види відповідальності Інтернет провайдерів:

- Суворая відповідальність (strict liability) за якої провайдер несе відповідальність за всі дії користувачів, незалежно від того, знав він про наявність у їх діях порушень чи ні. Такий підхід застосовується здебільшого у країнах з авторитарними режимами, де Інтернет підлягає жорсткій цензурі (Китай, Білорусія). Цікавим аспектом такої відповідальності є необхідність реєстрації (нотаріального посвідчення) створення сайтів, надання послуг. Схожий, але дещо відмінний підхід застосовано у Великій Британії, де згідно з Білем про дифамацію, передбачена можливість Інтернет провайдерів взяти на себе зобов'язання здійснювати «ефективний контроль», і у випадку, коли вони беруть на себе таке зобов'язання, вони несуть сувору відповідальність за порушення авторських прав третіми особами. Недоліками такої відповідальності є позитивна відповідальність, що покладається на Інтернет сервіс провайдера з перевірки даних, з якими він має справу, а з огляду на швидкість та обсяги передачі даних це майже неможливо. До того ж, це порушує приватність осіб, та може суперечити основним засадам правової держави, бути інструментом для насадження цензури.

- Диференційована відповідальність, за якої провайдери відповідають за порушення авторських прав третіми особами лише у випадку, коли після отримання інформації (скарги/ звернення) про таке порушення в передбачений законом термін не вжили заходів щодо видалення такої інформації з таких ресурсів. Цей підхід практикується, наприклад, у Швеції (Act on Responsibility for Electronic Bulletin Boards). Проблематика застосування такої відповідальності полягає у тому, що за зверненням осіб Інтернет провайдери, як показує практика, не перевіряючи видаляють цілком легальний контент, не бажаючи нести відповідальність. До того ж постає питання, про те, як автор твору (об'єкту авторського

* студентка 3 курсу юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: д.ю.н. Носік Ю.В.

права) може відстежити кожне порушення, що відбувається в Інтернеті. І ще, наскільки реально захистити права особи, якщо для видалення даних, що порушують авторське право особи, надається у середньому сім днів, за які дана інформація може бути скопійована і неправомірно використана безліч разів?

- Встановлення імунітетів для провайдерів (по суті не є відповідальністю). Коли провайдери функціонують як «безпечні гавані» (free harbours), відповідно до OCILLA (The On-Line Copyright Infringement Liability Limitation Act). Вони визнаються такими за умови, що розміщення інформації здійснюється не за їх ініціативою. І відповідальність покладається на них лише за наявності у сукупності таких умов: 1) у разі, якщо вони отримали значну вигоду від порушення авторського права третіми особами (значна вигода – оціночне поняття, і визначається судом окремо у кожному випадку); 2) Інтернет провайдери знали, або могли знати про вчинення такого порушення (тут, по суті у нас знову виникає так звана «відповідальність без вини», яка покладає на особу). Дані категорії є суто оціночними, і вони нерідко призводять до зловживання, з огляду на те що, Інтернет провайдери несуть відповідальність лише за порушення авторського права, такі норми можуть бути використані недобросовісно, для захисту своєї репутації, честі, гідності, тощо (у більшості країнах світу положення про те, що будь-яка негативна інформація вважається недостовірною, якщо особа, яка на неї посилається не доведе протилежне – не діє). Зокрема даний вид відповідальності може бути дієвим лише у країнах з прецедентною системою права, оскільки законодавче закріплення такої відповідальності дає можливість судам оцінювати кожний окремий випадок, і залежно від обставин визначати його відповідність критеріям відповідальності.

На сьогодні Україна займає одне з перших місць серед країн, в яких процвітає Інтернет піратство. Цю проблему можливо вирішити за допомогою встановлення відповідальності Інтернет провайдерів за порушення авторських прав третіми особами. Проте, на нашу думку, дана відповідальність має носити більш конкретизований та оперативний характер. Ми пропонуємо встановити обов'язок Інтернет провайдера миттєво блокувати доступ до інформації, після отримання скарги щодо того, що дана інформація була розміщена з порушенням авторського права. Дати Інтернет провайдеру 7 днів для перевірки легальності даного контенту, і за результатами такої перевірки або видалити її, або поновити до неї доступ. А також посилити фінансову відповідальність Інтернет провайдерів, через накладення адміністративних стягнень за порушення, які були або могли бути їм відомі. Відповідальність Інтернет провайдерів набагато ускладнюється невизначеністю можливості використання роздруківок з Інтернету, як доказової бази у судочинстві, та коштовністю такого використання.

Тому, на сьогодні перед законодавцем стоїть ряд запитань, відповіді на які можна отримати лише внесенням змін та доповнень до Закон України «Про авторське право та суміжні права».

Федченко Д.*

ПРИНЦИПИ УНІДРУА, ЯК ЗБІРНИК УНІФІКОВАНИХ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА У ГАЛУЗІ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН

Розроблені Міжнародним інститутом уніфікації приватного права (УНІДРУА) Принципи міжнародних комерційних договорів (Principles of International Commercial Contracts) або, інакше кажучи, принципи УНІДРУА містять основи права, які відображають його підпорядкованість «велінням справедливості у тому вигляді, як остання розуміється у визначену епоху та у визначений момент».

Зазначені принципи встановлюють загальні норми для міжнародних комерційних угод та підлягають застосуванню у випадку, коли контрагенти погодились про те, що їх угоди будуть регулюватися цими Принципами.

Принципи УНІДРУА можуть застосовуватися, коли контрагенти дійдуть згоди щодо регламентації зобов'язальних правовідносин «загальними принципами права», «*lex mercatoria*» або аналогічними положеннями.

Принципи УНІДРУА можуть застосовуватися і для вирішення питання, яке виникає у випадку, коли не уявляється можливим визначити відповідну норму, яка підлягає застосуванню.

Крім того, зазначені Принципи можуть бути використані для тлумачення міжнародних уніфікованих правових документів та слугувати в якості моделі для національного законодавства.

Принципи, між іншим, містять: загальні положення, положення стосовно укладання угод, їх дійсності, тлумачення, змісту, припинення угоди тощо.

Підставою для застосування Принципів може слугувати й угода сторін в частині регулювання контракту між ними «загальними принципами права» («General principles of Law»), торговим правом («*lex mercatoria*») або залученням до тексту контракту таких положень, як, наприклад, посилання на «звичай міжнародної торгівлі» («*usages & customs of international trade*»).

У контексті Принципів є актуальним визначення таких понять як свобода форми, обов'язковість договору, спосіб укладання договору, протиріччя між стандартними і нестандартними умовами, конфлікт проформ, дійсність простої угоди, правило «*contra proferentem*», невизначеність валюти, валюта розрахунку збитків тощо.

Вимоги щодо свободи форми (стаття 1.2 Принципів) викладені наступним чином: зазначені принципи не встановлюють ніяких вимог стосовно того, що договір має бути укладеним або підтвердженим у письмовій формі. Його існування може бути підтверджено у будь-який спосіб, включаючи показання свідків; вимоги щодо обов'язковості договору (стаття 1.3 Принципів) – належним чином укладений договір є обов'язковим для сторін, його може бути змінено або припинено лише у відповідності до його умов або за згодою сторін, або у інший засіб їх відповідності до цих Принципів; спосіб укладання договору

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Довгерт А.С.

(стаття 2.1 Принципів) – договір може бути укладено шляхом акцепту оферти або у результаті поведінки сторін, яка достатньо засвідчує про угоду; протиріччя між стандартними і нестандартними умовами (стаття 2.21 Принципів) – у випадку протиріччя між стандартною умовою та умовою, що є нестандартною, перевагу має останнє; конфлікт проформ – якщо контрагенти використовують стандартні умови і досягають угоди поза рамок цих стандартних умов, договір вважається укладеним на підставі погоджених умов та тих стандартних умов, які співпадають за своєю сутністю, окрім випадку, коли сторона попередньо зазначить, що вона не має наміру щодо пов'язаності таким договором, або у наступному без затримки проінформує про це другу сторону, дійсність простої угоди – договір укладається, змінюється або припиняється в силу самої угоди сторін без будь-яких додаткових вимог; правило «contra proferentem» – якщо умови договору однієї із сторін є неясними, то перевага віддається тлумаченню, що є протилежним інтересам цієї сторони; невизначеність валюти (стаття 6.1.10 Принципів) – якщо грошове зобов'язання не виражено у будь-якій конкретній валюті, платіж має бути здійсненим у валюті місця, де має бути здійснений платіж; валюта розрахунку збитків (стаття 7.4.12 Принципів) – збитки мають бути розраховані або у валюті, у якій було виражено грошове зобов'язання, або у валюті, у якій було завдано збитків. У залежності від того, що більш відповідає зобов'язанням.

Таким чином, з огляду на викладене, приходимо до висновку, що питання вибору права країни, яке має бути застосованим для регламентації правовідносин (ускладнених іноземним елементом) у частині зовнішньоекономічних договорів має вирішуватись (вирішується) сторонами:

- за взаємною домовленістю;
- як правило диспозитивно;
- у момент укладання угоди та/або в результаті подальшого погодження.

Уразі ж відсутності згоди та/або права країни, що підлягає застосуванню, це питання вирішується у судовому (арбітражному) порядку шляхом застосування відповідних колізійних норм, які вирішують питання щодо врегулювання цих правовідносин із іноземним елементом.

Принципи УНІДРУА можуть застосовуватися до зовнішньоекономічних зобов'язальних правовідносин (у тому числі ускладнених іноземним елементом) лише у випадку, коли контрагенти дійдуть згоди щодо регламентації цих правовідносин «загальними принципами права», «lex tertia» або аналогічними положеннями.

Література

1. Алексеев С. С. Частное право: Научно-публицистический очерк.- М.: Статут, 2007,- 160 с.
2. Ануфриева Л. П. Международное частное право: В 3-х т. Том 1. Общая часть: Учебник, - М.: БЕК, 2000,-288 с.
3. Ануфриева Л. П. Международное частное право: В 3-х т. Том 2. Особенная часть. Учебник.- М.: БЕК, 2000,- 656 с.
4. Богуславский М. М. Международное частное право: Учебник.- 3-е изд., перераб. и доп.- М.: Юрист, 2007.-408 с.
5. Вольф М. Международное частное право,- М.: Гос. изд-во иностр. лит., 16-я тип. треста «Полиграф, книга», 2008,- 703 с.

Невмержицька Г.*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

Відповідно до Конституції України сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою. Українці не завжди мають змогу усиновити дітей, особливо якщо є власні, переважно через економічні причини. Тому в останній час досить актуальним стало усиновлення іноземними громадянами, яке, як показують статистичні дані, по кількості випадків іноді перевищує національне.

Питання усиновлення дітей іноземцями в Україні регулюються Конституцією, Сімейним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства», постановами Кабінету Міністрів [2]. Щодо уніфікованих актів у галузі міжнародного усиновлення, то діють такі акти як: Кодекс Бустаманте 1928 року, Скандинавська Конвенція 1931 року, Європейська конвенція з усиновлення дітей 1967 року, Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво у галузі міжнародного усиновлення 1993 року, Мінська конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року, та інші. Україна приєдналася до Конвенції ООН про права дитини, Мінської, Європейської конвенції з усиновлення дітей.

Однією з актуальних проблем регулювання усиновлення українських дітей іноземцями (далі УІ) в Україні є те, що в нормативних актах немає самого його поняття. Існує визначення усиновлення взагалі у статті 207 Сімейного кодексу [6, с.53]. Але, як відомо, навіть схожі поняття можуть докорінно відрізнитися.

Згідно зі ст.24 Закону України «Про охорону дитинства» усиновлення дитини, яка є громадянином України, не може здійснюватися іноземцем, який не перебуває в шлюбі, за винятком, коли іноземець є родичем дитини [5].

Тривала та складна процедура УІ на практиці найчастіше призводить до того, що кандидати в батьки звертаються за допомогою до випадкових посередників, що заборонено ст. 216 Сімейного кодексу України. При цьому порушуються строки перебування дітей на обліку, не враховується вік усиновлюваних дітей. Тому в Україні слід дозволити та стимулювати діяльність некомерційних громадських агентств, які могли б бути законними посередниками в процесі здійснення УІ та узаконити діяльність по допомозі усиновлювачам, н-д, переклад, надання житла на період перебування в Україні.

Складність викликана ще й тим, що для регулювання цієї сфери правовідносин застосовуються міжнародні та міждержавні нормативно-правові акти, які мають свої особливості [1, с. 20 – 23].

Зокрема, 15 лютого 2011 року, Верховна Рада ратифікувала Європейську конвенцію про усиновлення дітей. Конвенція дозволяє всиновлювати дитину різностатевій або од-

---

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Серьогін О.Ю.

ностатевій парі, що перебуває в офіційному чи цивільному шлюбі, а відповідно до Сімейного кодексу, усиновити дитину може тільки різностатєва пара, що перебуває в офіційному шлюбі. Попри це у державному департаменті з питань усиновлення та захисту прав дитини Міносвіти схвалили ратифікацію конвенції. При цьому було заявлено, що Україна як європейська держава має привести своє законодавство до європейських стандартів та внести необхідні зміни до СК. У відповідь на такі дії біля Верховної Ради після прийняття закону про ратифікацію пройшли мітинги протесту. Зважаючи на це, Верховною Радою були прийняті застереження до закону, які врахували вимоги протестуючих. В цьому контексті варто звернути увагу на гучну справу з приводу усиновлення парою бельгійських гомосексуалістів дитини, яку народила в Україні сурогатна мати в 2010 році. Фактично, це був випадок, коли Україна погодилася на усиновлення дитини одностатєвими партнерами [7].

Наступна проблема – недосконалість національного законодавства щодо усиновлення, неконкретність окремих норм законодавчих актів, які регулюють процес усиновлення. Усиновлення регулюється кількома нормативними актами різної юридичної сили, що не виключає колізій між ними.

Корупція на всіх етапах усиновлення дітей [4, с.39].

Відсутність методичних матеріалів, посібників, збірників по юридичним, психологічним, медичним аспектам усиновлення.

Відсутність цивілізованого контролю за процесом УІ та за дотриманням прав дитини після усиновлення. Контроль за дотриманням прав усиновленої дитини, що проживає за кордоном, мають здійснювати консульські установи країни перебування. Але велика кількість таких дітей не дає змогу цим органам ефективно і в повному обсязі виконувати свої функції. Тому утворення спеціальних агенцій є виправданим та необхідним [3]. Доказом на користь такої думки є приклад США, де за останні 15 років від рук нових батьків загинуло 13 дітей з країн СНД, в тому числі і з України.

З огляду на всі вищезгадані проблеми та на значущість самого інституту усиновлення вбачається за необхідне:

1) піти шляхом автономної кодифікації та прийняти єдиний акт, який би регламентував питання УІ, чітко сформулювати його норми таким чином, щоб не було простору для зловживань, якщо певних норм немає, їх потрібно створити; приєднатися до Гаазької конвенції; привести національне законодавство у сфері усиновлення у відповідність із міжнародними актами;

2) створити відкритий та доступний для всіх реєстр дітей-сиріт, регулярно публікувати його у відкритих виданнях, висвітлювати по телебаченню; проводити пропаганду усиновлення, долучатися до пропаганди, що проводиться зірками шоу- та кіно-бізнесу; заохочувати усиновителів;

3) запровадити сувору відповідальність за порушення нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини усиновлення;

4) встановити ефективний державний та громадський контроль за дотриманням прав та інтересів дітей-громадян України при УІ; об'єднати зусилля міжнародного співтовариства для контролю за дотриманням прав дітей, усиновлених громадянами іншої держави;

5) укладати двосторонні та багатосторонні договори з метою кращого врегулювання усиновлення з іноземними елементами.

Література

1. Деркаченко Ю. В. Правова забезпеченість і соціальна обумовленість міжнародного усиновлення // Юридична Україна. – 2006. – № 4. – с. 20 – 23.
2. Нормативні документи з питань міжнародного усиновлення дітей [Електронний ресурс] // Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини. – Режим доступу:
<http://www.ditu.gov.ua/international/10214> (14 березня 2011).
3. What Is Best For The Children? [WWW document] // Adoption Media, LLC. – URL <http://international.adoptionblogs.com/weblogs/unite-for-children> (14.03.2011).
4. Будзінська О. Правові аспекти усиновлення українських дітей, які є громадянами України, іноземцями // Юстиніан. – 2009. – №2. – с. 39.
5. Закон України „Про охорону дитинства” [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-14> (14 березня 2011)
6. Сімейний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. На 7 вересня 2010 року : (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алтера ; КТН ; ЦУЛ, 2010. – 78 с.
7. Україна віддала родині геїв хлопчика,якого виносила сурогатна мати [Електронний ресурс] // ТСН новини. – Режим доступу : <http://tsn.ua/ukrayina/ukrayina-viddala-rodini-geyiv-hlopchika-yakogo-vinosila-surogatna-mati.html?page=1&items=13> (14 березня 2011)

Іванчук К.*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЄДНАННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ

Кількість акціонерних товариств в Україні становить близько 32 тис., із них 11 тис. публічні та майже 21 тис. — приватні. Вони виробляють майже 75 % валового внутрішнього продукту країни. Саме в акціонерних товариствах зосереджено понад 60 % промислово-виробничого потенціалу України [1].

Невпинна динаміка ринку вимагає від компаній розвитку задля збереження конкурентоспроможності. У багатьох випадках це потребує зміни організаційно-правової структури товариств (реорганізації). Одним з найбільш впливових для галузей економіки способів реорганізації товариств, на ряду зі злиттям, є приєднання.

Актуальність процесів приєднання акціонерних товариств в Україні зростає у контексті двох факторів:

1) поступовий вихід держави з економічної кризи та стабілізація економіки; інтеграція України до глобальних економічних об'єднань (СОТ, Зона вільної торгівлі з ЄС тощо), а також супутня цьому адаптація та упорядкування українського акціонерного законодавства за зразком відповідних норм ЄС.

Обидва ці фактори сприяють притоку іноземних інвестицій та поживленню на ринку аквізицій.

Із юридичної сторони, подальший розвиток даного ринку форсується адаптацією до законодавства ЄС. У даному контексті особливо корисним є порівняльний аналіз законодавчого врегулювання аквізицій акціонерних товариств в Україні та ФРН – провідній економіці ЄС та головного європейського інвестора в Україні.

Основними етапами відносин щодо приєднання АТ можна виділити:

- А) попередні правові умови приєднання одного товариства до іншого;
- Б) власне процедура аквізиції;
- В) права і обов'язки головного товариства щодо приєданого та навпаки;
- Г) припинення приєднання акціонерних товариств.

(Пункти В і Г стосуються акціонерного права ФРН)

Головним джерелом правового регулювання аквізиції АТ в Україні є ЗУ «Про акціонерні товариства», а саме п.6 ст. 83 та ст.84 . У Німеччині джерелом щодо даного об'єкта виступає одноіменний закон (Aktiengesetz) – §319-327.

Насамперед, потрібно зазначити головну принципову відмінність правового врегулювання реорганізації товариств шляхом приєднання у Німеччині від відповідного в Україні. Вона полягає у різниці правового статусу товариства, що приєднується, після здійснення його аквізиції. Якщо в Україні дане товариство, згідно з ч.1 ст.84 ЗУ «Про акціонерні товариства» припиняється, то у Німеччині воно продовжує існувати у статусі товариства, що приєдналося до іншого товариства. Головне товариство отримує права щодо керування приєднаним (абзац 1 §323 AG); з моменту приєднання головне товариство несе

* студент 2 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Сergygin O.Yu.

відповідальність як солідарний боржник по зобов'язанням приєднаного товариства, що виникли як до цього моменту так і після нього. Договір, що встановлює інше, є недійсним по відношенню до третіх осіб (абзац 1 § 322).

Тому німецьке акціонерне законодавство встановлює також порядок припинення приєднання, підстави для якого описані у §327 Закону про акціонерні товариства Німеччини.

Вищезазначені обставини сприяють більшій впливовості акціонерів приєднаного товариства та забезпечують їм можливість повернення на ринок в якості самостійного учасника за більш сприятливих умов. Ці положення також в значній мірі полегшують роботу державних антимонопольних органів (наприклад, у справах по виділенню) та сприяють розвитку конкуренції на ринку.

Щодо попередніх умов приєднання, то тут варто зазначити, що в Україні вони є доволі спрощеними порівняно з ФРН. Відповідно до §319-320 Закону про акціонерні товариства Німеччини одне товариство тільки тоді може приєднатися до іншого, коли не менш як 95% акцій даного товариства належать головному товариству [2]. В українському законодавстві подібних умов не існує.

Щодо процедури приєднання, то в даному аспекті положення українського законодавства в цілому, за декотрими винятками, аналогічні німецькому, за умови відсутності підстав застосування ч.4 ст. 84. Цими винятками є:

- обов'язок у ФРН при подачі товариством, що приєднується, заяви про реєстрацію приєднання та фірмового найменування повідомити реєструючому суду про відсутність дійсних або нерозглянутих позовів щодо визнання рішення загальних зборів недійсними;
- дії, що описані у абзаці 3 §319 Закону про акціонерні товариства Німеччини, завдання яких ознайомити акціонерів з умовами приєднання, його причинами, а також із річними звітами і звітами про стан справ товариств, які беруть участь у приєднанні, що провадяться з моменту оголошення про скликання загальних зборів головного акціонерного товариства, на якому має бути прийняте рішення про приєднання.

Дані особливості акціонерного законодавства ФРН дозволяють більш ефективно врахувати інтереси акціонерів майбутнього головного товариства та уникнути небажаних судових тяганин після приєднання.

Щодо положень ч.4 ст.84 ЗУ «Про акціонерні товариства», то потрібно зазначити, що подібних положень у німецькому законодавстві немає. Навіть якщо головне товариство володіє акціями, що становлять 100% статутного капіталу товариства, що приєднується, рішення про приєднання приймається виключно загальними зборами кожного товариства, що бере участь у приєднанні, формально з ініціативи товариства що приєднується. Крім того, суперечною особливістю четвертої частини є надання права рішення про приєднання та затвердження усіх необхідних документів (у тому числі передавального акту) наглядовій раді майбутнього головного товариства [4, с. 449-450].

Загалом порівняльний аналіз приєднання акціонерних товариств у Німеччині та Україні дає змогу прийти до висновку, що німецьке законодавство більше захищає інтереси приєднаного капіталу, окремих акціонерів, краще застраховує акціонерні товариства від небажаних внутрішніх позовів, а також має більш ефективні механізми запобігання концентрації.

Література

1. <http://www.dt.ua/newspaper/articles/54427#article>.
2. Закон об акционерных обществах Германии. Параллельные русский и немецкий тексты = Aktiengesetz. Paralleler russischer und deutscher Text/ – М. : Волтерс Клувер, 2009. – 440 с.

3. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=5&nreg=514-17>.
4. Виговський О.І. Новели акціонерного законодавства: науково-практичний коментар до Закону України «Про акціонерні товариства»/ – К. : Юстініан, 2009. – 880 с.

Смолин Я.*

ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ КУПІВЛІ – ПРОДАЖУ

Міжнародний договір купівлі – продажу є універсальним засобом регулювання товарообмінних операцій. Укладення договору є правостановлючим фактором, без якого існування договірних відносин є неможливим. У свою чергу, договір є своєрідною формою об'єктивації норм права індивідуального характеру, результатом діяльності суб'єктів договірних відносин, що спрямована на їх виникнення. Останні регламентуються нормами позитивного права та іменуються порядком укладення договору. Інститут міжнародного договору купівлі – продажу регулюється нормами як міжнародного права, так і вітчизняного законодавства. У свою чергу, це зумовлює необхідність у вивченні порядку та форми міжнародного договору, оскільки одночасна дія норм декількох правових систем сприяє їх інтеграції. Крім того, виникає проблема адаптації національного законодавства до норм міжнародного права. Таким чином, метою даної статті є дослідження питань правової регламентації порядку та форми міжнародного договору купівлі – продажу, висвітлення питань впливу відповідних норм міжнародного права на національного законодавства, а також розроблення конкретних пропозицій, щодо вдосконалення правового регулювання.

Висвітлення порядку укладення міжнародного договору купівлі – продажу в рамках наукового дослідження у сфері міжнародної купівлі – продажу здійснювали такі вчені, як А. Л. Лунц, М. Г. Розенберг, Н. Г. Вилкова, О.О. Мережко, А. А. Мережко, І. С. Зикін, С. Н. Лебедев, В. С. Толстой, А.А. Пушкін, О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов, С. А. Буткевич, О. О. Підпригора, А.А. Пушкін, О.С. Іоффе, М. І. Брагінський, М. М. Богуславський та ін.

Міжнародний договір купівлі – продажу є різновидом зовнішньоекономічних договорів, про що свідчить положення ст. 1 Конвенції ООН Про договори міжнародного договору купівлі продажу 1980р [1]. Порядок та форма зовнішньоекономічних договорів регулюється також Господарським кодексом України та Законами України «Про міжнародне приватне право», «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Національний законодавець здійснює регламентацію порядку укладення договору досить фрагментарно. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» передбачає, що зовнішньоекономічний договір (контракт) складається відповідно до цього та інших законів України з урахуванням міжнародних договорів України [2]. Ст. 382 Господарського кодексу передбачає, що форма і порядок укладення зовнішньоекономічного договору (контракту), права та обов'язки його сторін регулюються законом України «Про міжнародне приватне право» та іншими законами[3]. Відповідне законодавче положення не враховує можливості врегулювання відповідних питань міжнародними договорами, до числа яких належить конвенція ООН «Про міжнародні договори купівлі -продажу товарів 1980р». Таке формулювання законодавчих положень істотно впливає на ефективність

* студент 4 курсу юридичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка
Науковий керівник: ас. М. В. Оприско

застосування положень конвенції, оскільки не забезпечує належних функціональних зв'язків між нормативними актами. Віденська конвенція є частиною національного законодавства, оскільки введена в національну систему законодавства шляхом приєднання у формі видання указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» N 7978-XI від 23 серпня 1989 р. [4]. У випадку ратифікації – конвенція стала б джерелом національного права через введення останньої в дію шляхом видання закону про ратифікацію. Завдяки цьому, положення конвенції та законодавчі положення перебували б у системному зв'язку. Це сприяло б кращому застосуванню положень конвенції на підставі бланкетних норм законодавчого характеру.

Віденська конвенція є чи не єдиним актом спеціалізованого характеру, що на законодавчому рівні передбачає порядок укладення зовнішньоекономічного договору. Таким чином, конвенція відіграє подвійну роль. З однієї точки зору, остання є джерелом міжнародного права, відображає міжнародні стандарти, здійснює відповідний правотворчий вплив на національне законодавство, а з іншого – є спеціальним актом, що деталізує та конкретизує порядок застосування відповідних законодавчих положень, що стосуються порядку та форми міжнародного договору купівлі – продажу.

Порядок укладення договору обумовлюється самою юридичною конструкцією останнього. Договір є домовленістю двох, чи більше сторін, що спрямована на виникнення, зміну, чи припинення цивільних прав та обов'язків. Тому, для досягнення домовленості сторін щодо укладення договору, необхідно досягти згоди щодо його істотних умов(ст. 626 Цивільного кодексу України) [5, ст.132].

Як відомо, порядок укладення договору диференціюється залежно від конкретних умов його укладення, практики яку сторони встановили у своїх відносинах та ін. факторів. Він передбачає вираження волі щодо укладення договору кожною із сторін та її співпадіння і може бути реалізований в різних формах, залежно від перебування контрагентів під час укладення договору [6, ст.320]. Таким чином, способи укладення договору між «присутніми» та «відсутніми» сторонами будуть суттєво відрізнитись. Як спільний вольовий акт, домовленість (згода) досягається або шляхом безпосереднього спілкування (контакту) фізичних осіб, або вчинення роздільних в часі дій сторін договору(оферти та акцепту)[8, ст.167].

На думку В.І.Сінайського, укладення договору вимагає наявності трьох елементів, а саме: а) пропозицію вступити в договір; б) прийняття цієї пропозиції, і в) покриття оферти акцептом – перфекція. Необхідності у конструкції оферти та акцепту на ранніх етапах розвитку договірних правовідносин не виникало. Таким чином, єдиним способом укладення договору в римському договірному праві було його укладення в присутності сторін – *stipulatio*. Перші нормативні положення, що регулювали порядок укладення договору шляхом акцепту оферти з'явилися в XVIII столітті[9,ст.100]. Таким чином, зміна способу укладення договорів є наслідком ускладненням договірних відносин, посилення товарообороту та появою відповідних засобів зв'язку.

Конвенція ООН «Про міжнародні договори купівлі – продажу товарів 1980р.» передбачає укладення договору шляхом акцепту оферти [1]. Проте, враховуючи абсолютну диспозитивність щодо застосування положень конвенції, передбаченої ст.6, сторони можуть відійти від цього порядку. Відповідно до ст. 2.1 Принципів міжнародних договорів УНІДРУА, договір може бути укладений шляхом акцепту оферти, чи в результаті поведінки сторін, що свідчать про укладення договору [10]. Таким чином, укладення договорів на відстані не обмежується акцептом оферти, а тому не є єдиним способом укладення договору. Проте, останній спосіб є найбільш поширеним.

З урахуванням того, що договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною відповідно до ч.3 ст. 638 ЦК України, порядок укладення договору за національним законодавством є більш формалізованим ніж у міжнародному праві.

Оферта може здійснити будь – яка із сторін майбутнього договору. Вимоги до оферти містяться у Віденській конвенції про міжнародні договори купівлі – продажу 1980р. Відповідно до ст. 14 пропозиція повинна:

- бути адресована одній, чи кільком конкретним особам;
- бути достатньо виразною;
- виражати намір особи вважати себе зобов'язаною у випадку її прийняття.

Відповідно до ч. 1 ст. 641 Цивільного кодексу пропозиція щодо укладення договору повинна містити істотні умови договору і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у випадку її прийняття.

Оферта може бути достатньо визначеною, якщо відповідає умовам, передбаченим в ст. 14 конвенції, тобто в ній повинні зазначатись товар та безпосередньо, чи опосередковано встановлюватись його кількість і вартість, або передбачатись порядок їх визначення. Проте, враховуючи ст.55 конвенції, можна дійти висновку про те, що ціна не є істотною умовою міжнародного договору купівлі – продажу.

Істотними умовами договору купівлі – продажу у вітчизняному праві, подібно до міжнародного, є предмет договору, що безпосередньо впливає із положень ст. 654 ЦК України. На мій погляд, відсутність відповідної правової спеціалізації умов договору купівлі – продажу, зумовленого його правовою природою, спричинена розширенням предмету договору купівлі - продажу, інтенсифікацією товарообороту. Інших істотних умов міжнародного договору купівлі-продажу, що були б нормативно визначеними не повинно існувати. Останні повинні визначатись на розсуд сторін договору. З урахуванням цього, вважаю, що розширення переліку істотних умов договору, передбаченого положенням «Про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)», затвердженого наказом Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції України № 201 від 06.09.2001[11] незаконним. З урахуванням цього, слід скасувати відповідне положення з вищезазначених мотивів, а також у зв'язку з невідповідністю відповідного акту положенням ст.382 Господарського кодексу.

Оферта вступає в силу з того моменту, коли вона отримана адресатом оферти (ст. 15 конвенції 1980р., ст.2.3(1) Принципів УНІДРУА. Зазначене положення має універсальний характер та притаманне як для англо – саксонської так і для континентальної систем права [12,ст. 63].

Перелік підстав припинення оферти у міжнародному приватному праві є більш розширеним, ніж за національним законодавством. Аналіз останніх свідчить, що оферта може бути припинена або за волею оферента, чи акцептанта, або через закінчення дії оферти в часі. Тому, пропоную поділити підстави припинення чинності на ті, що здійснюються сторонами договірної процесу та ті, що здійснюються у випадку закінчення строку дії оферти. До підстав припинення оферти за волею оферента належать відміна та відкликання, в той час, як акцептант може припинити оферту шляхом її відхилення, чи шляхом контрферти. Оферта чинна протягом строку для відповіді. Можливість припинення оферти оферентом залежить від того, відкличною, чи безвідкличною є сама оферта. Це питання є найбільш спірним в теорії договірної права. Як відзначають німецькі компаративісти К. Цвайгерт та Х. Кетц, в англо – американській правовій системі зв'язаність оферента є найбільш слабкою, германській – найбільш сильною, а в романській право-

вій сім'ї - займає проміжне становище [9,с.112]. Таким чином, диференціація оферт щодо укладення міжнародного договору купівлі продажу зумовлена, передовсім, впливом різних правових систем на формування змісту самої конвенції. З урахуванням цього, конвенція ООН 1980 р. диференціює способи припинення дії оферти оферентом. Так, умовна оферта може бути припинена шляхом її відкликання оферентом, якщо повідомлення про відкликання буде одержано адресатом оферти до відправлення ним акцепту(ст. 16 конвенції). Як тверді, так і умовні оферти можуть бути припинені шляхом їх скасування раніше ніж отримана оферта, чи одночасно з нею.

Національне законодавство передбачає можливість припинення оферти через її відкликання оферентом до моменту, чи в момент одержання останньої адресатом. Хоча існування м'яких оферт вітчизняне законодавство не виключає. Так, відповідно до ч. 3 ст 641 ЦК України, пропозиція укласти договір, одержана адресатом, не може бути відкликана протягом строку для відповіді, якщо інше не вказане у пропозиції, або не впливає з її суті чи обставин, за яких вона була зроблена.

Як зазначає О. Мережко, міжнародні конвенції сприяють гармонізації цивільного законодавства різноманітних держав, об'єднують представників різноманітних регіонів і юридичних традицій [13,ст.48]. Відсутність правової регламентації умовних оферт, зумовлене приналежністю правової системи України до германського підтипу правових систем, для яких існування відповідної категорії оферт не притаманне. Це впливає на ступінь зближення положень, що регламентують порядок укладення міжнародного договору купівлі – продажу та відповідних положень національного права, що обмежується потребами національної правової системи. Хоча положення сучасного цивільного кодексу значно «пом'якшують» порядок укладення договору, допускаючи при цьому можливість запровадження більш гнучкої процедури, останні не втрачають при цьому типологічних особливостей континентальної правової системи.

Конвенція ООН 1980р. передбачає існування умовних оферт. Тверді існують скоріше як виняток, за наявності наступних підстав :

- а) якщо в оферті зазначено шляхом встановлення певного строку акцепту, чи іншим чином, що вона є невідкличною; або
- б) якщо для адресата оферти було розумним розглядати оферту як невідкличну й адресат оферти діяв відповідно.

На відміну від конвенції, національне законодавство передбачає існування твердих оферт, з урахуванням положень ч.3 ст. 641 ЦКУ. В цьому полягає ще одна відмінність в регламентації оферт національним законодавством та міжнародним приватним правом.

Припинення оферти шляхом контрферти називають опосередкованим способом припинення оферти [9, ст. 111]. Під останнім розуміють відповідь на оферту, що претендує на те, що бути офертою, проте містить зміну умов, передбачених останньою. Пропозицію, що містить зміну умов оферти слід вважати контрфертою, чи новою офертою з певним застереженням, про що мова йтиме нижче.

Оферта діє протягом строку, зазначеного в ній. Перебіг строку для акцепту встановлено оферентом у телеграмі чи листі, розпочинається з моменту подання телеграми для відправлення, або з дати, зазначеної в листі, або, якщо така дата не зазначена - з дати, зазначеної на конверті. Строк перебігу оферти, встановленого за допомогою телефону, телеграфу, чи ін. засобів моментального зв'язку починається з моменту його отримання адресатом. Оферта втрачає чинність після закінчення розумного строку. «Розумний строк» залежить від інтересів сторін. При визначенні останнього слід враховувати природу договору, а також всі наступні обставини, включаючи характер обставин та інтенсивність коливання ринкових цін [9, ст. 111].

Оскільки міжнародний договір купівлі продажу укладається шляхом акцепту оферти, остання повинна виражати наміри особи бути зв'язаною умовами договору, що містяться в оферті. Прийняття пропозиції може здійснюватись шляхом заяви оференту, поведінки сторони, що виражає свою згоду з умовам оферти, чи мовчання, або бездіяльності. Стаття 18 конвенції передбачає, що заява чи інша поведінка адресата оферти, що висловлює згоду з офертою, є акцептом. Акцепт у формі поведінки осіб може вважатися згодою в тому випадку, коли через оферту, або в результаті практики, встановленої сторонами у своїх взаємних відносинах, чи звичаю, адресат оферти може, не повідомляючи оферента, висловити згоду шляхом вчинення якої-небудь дії, зокрема дії, що стосується відправлення товару чи оплати вартості(ст. 16 конвенції). Акцепт набуває чинності в момент вчинення такої дії. Однак, договір повинен набути відповідної письмової форми зовнішнього вираження, інакше він буде вважатися нікчемним, хоча, договір вважається укладеним, оскільки оферта акцептована. Таким чином, вважаю, що письмова форма договору не зовсім відповідає такій гнучкій процедурі. Отже, необхідно або вносити відповідні зміни в сам порядок і передбачати «перфекцію» в якості наступної стадії укладення договору, або розширити форми укладення відповідного договору.

Мовчання чи бездіяльність самі по собі не є акцептом. Проте, акцепт може здійснюватися шляхом мовчання чи бездіяльності, враховуючи положення ст. 9 конвенції. Таким чином, сторони зв'язані будь-яким звичаєм, щодо якого вони домовилися, та практикою, яку вони встановили у своїх відносинах. Акцепт оферти шляхом бездіяльності може бути передбачений у попередньому договорі [9, ст. 119]. При цьому виникає питання про те, як в процесі бездіяльності договір може набути письмової форми зовнішнього вираження. Оскільки прийняття оферти відбувається в мовчанням, чи бездіяльністю, то, на мій погляд, виникає необхідність в укладенні договору в усній формі.

Таким чином, вважаю що найбільш доцільною для регламентації формою укладення міжнародного договору купівлі – продажу є така, що закріплена у ст. 11 Конвенції. Положення конвенції про форму та зміст перебувають у безпосередньому зв'язку. Фрагментарне застосування положень конвенції не є позитивним для належного функціонування положень конвенції, як цілісного нормативно – правового інституту.

Акцепт за міжнародним договором купівлі – продажу містить певні особливості, порівняно з національним законодавством, що зумовлене специфікою останнього. Як зазначає А. Мережко, заява адресата оферти вважається акцептом, якщо вона виражає намір адресата вважати себе зв'язаним умовами, що містяться у оферті. Для того, щоб відповідь про прийняття оферти вважалась акцептом, остання повинна бути своєчасною, повною та безумовною [9, ст.121]. Так, відповідно до ст. 641 Цивільного кодексу, відповідь особи, якій адресована пропозиція про її прийняття повинна бути повною та безумовною [7]. Таким чином, акцептант повністю погоджується з умовами оферти та не має жодних застережень, щодо зробленої пропозиції [9, ст.169]. Акцепт оферти при укладенні міжнародного договору купівлі – продажу може містити додаткові умови, що істотно не змінюють умови оферти. Відповідно до ч. 3 ст. 19 відповідь на оферту, яка має на меті бути акцептом, але містить додаткові чи відмінні умови, які істотно не змінюють умов оферти, є акцептом, якщо оферент без невинуватої затримки не заперечить усно проти цих розходжень, або не надішле повідомлення про це. Таким чином, повнота згоди на оферту зберігає свою актуальність при укладенні міжнародного договору купівлі – продажу, оскільки в іншому випадку згода сторін на укладення договору не буде досягнутою. Проте, вимога щодо безумовності акцепту виключається з урахування відповідних нормативних положень. За словами проф. Зикіна, така можливість акцепту оферти забезпе-

чує велику гнучкість та значну оперативність при укладенні міжнародного договору купівлі – продажу [12, ст. 66]. Вважаю за доцільне уточнити - гнучкість акцепту досягається завдяки відсутності такої властивості, як безумовність, що притаманна для вітчизняного законодавства. З теоретичної точки зору, акцепт не повинен змінювати умови оферти, інакше, можливість трактування відповіді, як акцепту виключається. Акцепт оферти не повинен «істотно змінювати умови оферти». Приблизний перелік умов, що вважаються істотними передбачено ч. 3 ст. 19 конвенції. Таким чином, до числа останніх відносяться не лише умови, передбачені конвенцією як істотні. Це свідчить про те, що укладачі конвенції прагнули максимально забезпечити безумовний характер акцепту. На мій погляд, наявність в акцепті умов, непередбачених офертою є свідченням того, що зазначені умови є за своєю правовою природою зустрічною офертою. Остання у свою чергу може бути акцептована лише шляхом мовчання, чи бездіяльності, про що свідчить ч. 2 ст. 19 – якщо адресат не заперечить усно проти цих розходжень, або не надішле повідомлення про це. Перелік умов, передбачених ч. 2 ст. 19 містить не визначений перелік. До числа відповідних умов пропонують відносити ті умови, що залежать від предмету договору купівлі – продажу (до числа останніх можна віднести умову про тип судна). Умови, що не вважаються істотними в їх перелік не входять. Проте, їх зміна вважається істотною зміною умов оферти (наприклад відмова від гарантійного зобов'язання), оскільки стосується якості товару; умови передбачені практикою взаємовідносин між сторонами, чи звичаєм про який вони знали, чи повинні були знати [9, ст. 123]. На мою думку, така особливість акцепту є свідченням його подвійної правової природи – поєднання відповіді про прийняття пропозиції та зустрічної оферти. З урахуванням цього, вважаю за доцільне зазначити, що акцепт набуває гнучкого характеру завдяки можливості його здійснення шляхом мовчання, чи бездіяльності, а також відсутності безумовності, як ознаки останнього.

Аналіз ст. 22 та 23 Віденської конвенції 1980р дає змогу дійти висновку про те, що договір вважається укладеним з моменту одержання оферентом акцепту. Тому, мені видається, що саме в цей момент договір повинен набувати відповідної форми зовнішнього вираження. Оферта повинна бути акцептованою протягом строку для відповіді, передбаченого ст. 20. У випадку надходження пропозиції із запізненням, існують два шляхи врегулювання відповідного питання, залежно від конкретних обставин справи. Як зазначає проф. Зикін, наслідки залежать від того, чи було запізнення зумовлено затримкою у відправці, чи одержанні акцепту [12, ст. 68]. В останньому випадку договір може бути укладеним, якщо оферент без затримки повідомить про це адресата оферти усно, чи надішле йому відповідне повідомлення. Останнє положення спрямоване на захист інтересів оферента. Воно сприяє своєрідній реанімації оферти. Можливість укладення договору при закінченні строку його акцепту зумовлено відсутністю усвідомлення акцептантом того факту, що відповідь про прийняття пропозиції не отримано адресатом вчасно. В іншому випадку, акцепт набуде характеру зустрічної оферти. Проте, конвенція пішла іншим шляхом, залишивши можливість укладення договору на розсуд оферента (ч. 1 ст. 21) [1].

Таким чином, міжнародне право містить диференційований підхід до врегулювання способів укладення міжнародного договору купівлі продажу, порівняно з національним правом. Порядок укладення міжнародного договору має гнучкий характер, що забезпечується наявністю значної питомої ваги норм м'якого права та абсолютною диспозитивністю останнього, що передбачена ст. 9 конвенції. Завдяки цьому, порядок укладення міжнародного договору купівлі – продажу позбавлений формалізованого характеру, порівняно з нормами національного цивільного законодавства. Наявність подібних підходів щодо регулювання порядку укладення договору, передбаченого національним

законодавством та Віденською конвенцією 1980р. є наслідком інтеграційних процесів між правовими системами, а саме процесом гармонізації, що обмежується потребами вітчизняної правової системи. Це сприяє необхідності розширення форми міжнародного договору купівлі – продажу. Гнучкість порядку укладення міжнародного договору купівлі – продажу обумовлює неформалізований характер форми міжнародного договору купівлі – продажу. Таким чином, пропоную відкликати Україною застереження щодо ст. 11 Конвенції, керуючись ст. 97 та внести відповідні зміни в законодавчі акти, що передбачають письмову форму зовнішньоекономічних договорів.

Література

1. Конвенція ООН (Віденська) про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року. // <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Закон України Про зовнішньоекономічну діяльність // <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Господарський кодекс Закон України Про право міжнародних договорів // <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. Указу Президії Верховної Ради Української РСР Про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів N 7978-XI від 23 серпня 1989 р. <http://zakon.rada.gov.ua/>
5. Цивільний кодекс України К.: Велес, 2010.- 272с.
6. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения: Изд. 2-е, испр. М.: «Статут», 1999. - 848 с.
7. Положенням Про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) ,затвердженого наказом Міністерство економіки та з питань Європейської інтеграції України № 201 від 06.09.2001 .// <http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Науково – практичний коментар Цивільного кодексу України: У2.Т. – 2- е вид., доп. I перероб./ За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В.В. Луця.- К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т. II/ - 1088с.
9. Мережко А. А. Договор в частном праве. – К., 2003. – 176с.
10. Принципи УНІДРУА .// [http://zakon.rada.gov.ua/4](http://zakon.rada.gov.ua/)
11. Положенням Про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) ,затвердженого наказом Міністерство економіки та з питань Європейської інтеграції України № 201 від 06.09.2001 .// <http://zakon.rada.gov.ua/>
12. Мусин В. А. Международные торговые контракты . – Л. : Из – во ЛГУ 1986 – 146с.
13. Мережко О. О. Транснациональное торговое право (Lex mercatoria). – К.: Таксон, 2002. – 464с.
14. Розенберг М.Г. Контракт международной купли-продажи. Современная практика заключения. Разрешение споров. - М.: Книжный мир, 2000. – 825с.
15. Юдін С. О. Міжнародний договір купівлі – продажу: Автореф. дис. к.ю.н. / Укр. держ. юрид. акад. – Х., 1994. – 23с.

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Мішин О. Миротворча діяльність Африканського союзу.....	3
Ястремська І. Вплив явища нелегальної торгівлі ядерними матеріалами на регіональну стабільність.....	6
Вишньов В. Еволюція доктринальних підходів до застосування ядерної зброї Індією та Пакистаном	9
Капируля М. Міжнародна співпраця із запобігання ядерному тероризму.....	13
Машура А. КНР як фактор балансу сил у Східній Азії після холодної війни.....	15
Мариняк С. Вагомість налагодження тристоронніх відносин (Канада-США-Мексика) у формуванні північноамериканської системи безпеки.....	18
Сабадан О. Сучасні воєнні доктрини Японії як фактор системи безпеки регіону.....	21
Рзаєва А. Возможно ли членство России в НАТО?	24
Зарембо К. Україна у стратегіях національної безпеки держав-членів ЄС: партнер чи проблема?.....	27
Гнип О. Проблема європейської енергетичної безпеки в контексті сучасних німецько-російських відносин.....	30
Корюкалов М. Зовнішня допомога Європейського Союзу Україні в рамках Східного партнерства.....	32
Ковальчук С. Зміна демографічної ситуації як один із сучасних викликів Європейського Союзу	35

Кучухідзе А. Критичний аналіз європейської політики України 2010 року.....	37
Шкляр В. Розвиток відносин Росія-НАТО після Лісабонського саміту.....	39
Бабич В. «Східне партнерство»: погляд з України.....	42
Mayeuski A. Emigration to the EU from the third world countries: new practices of identification..	45
Лущенко А. Трансформація державного суверенітету.....	48
Пилявець О. Виклики демократії в сучасній системі міжнародних відносин.....	50
Романова В. Світовий порядок і глобальне управління	52
Цебенко О. Проблема сепаратизму у міжнародних відносинах.....	55
Кияниця Л. Вплив революційних подій в країнах Близького Сходу та Північної Африки на конфігурацію співвідношення сил у регіоні.....	57
Магеррамова Ю. Архітектура безпеки Близького Сходу.....	59
Липяцька М. Вплив останніх подій на Близькому Сході і в Північній Африці на зовнішню політику Ізраїлю.....	64
Ранджбар Нікдел М. Зміна зовнішньої політики Саркозі щодо Ірану.....	67
Дирда А. Міжнародно-політичне становище КНР у контексті близькосхідних революцій....	69

КРАЇНОЗНАВСТВО

Анджапарідзе А. Українсько-грузинське стратегічне партнерство: гуманітарне підґрунтя.....	72
---	----

Волошенко І. Неврегульованість кордонів між країнами Центральної Азії як джерело регіональної конфліктогенності.....	75
Бредихин А. Тенденции федерализма в современной Украине	78
Чернат Д. Роль і перспективи Азії в новому світовому порядку ХХІ ст.....	81
Бронєвський В. Курильська проблема в російсько-японських відносинах.....	84
Рубель К. Проблема Гібралтару у зовнішній політиці Іспанії.....	86
Ярошенко Є. Міжнародно-політичні наслідки поділу Судану в контексті вирішення етнонаціональних конфліктів.....	89
Леонтьєва О. Традиционные ценности американизма в кинематографе США 90-х годов ХХ века.....	92
Надрага Х. Сучасна взаємодія США та КНР у сфері розвитку екологічно чистої енергетики	95
Семенович А. Реорганізація регіонів Польщі у ХХ столітті.....	98
ДВОСТОРОННЯ ТА БАГАТОСТОРОННЯ ДИПЛОМАТІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА	
Балюк Н. Особливості співробітництва ЄС з організаціями та державами ЛАКБ	100
Апполонова А. Співробітництво держав-членів ШОС в енергетичній сфері.....	103
Гончаров І. Російський фактор в системі європейської енергетичної безпеки.....	106
Корнійчук Т. Особливості політичного й економічного співробітництва Європейського Союзу та України на сучасному етапі.....	109

Кошевой В. Роль региональных организаций и инициатив в построении южного энергетического коридора для ЕС.....	112
Пірлік А. Поліпшення становища жінок в системі Організації Об'єднаних Націй.....	115
Кукса Н. Культурна дипломатія Росії на сучасному етапі.....	119
Демиденко Т. Українська радянська енциклопедія як елемент української радянської історіографії 1945-1960 рр.	121

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Кричковська Я. Розвиток валютно-фінансових правовідносин України в рамках Організації Чорноморського економічного співробітництва	124
Папян Т. Основні риси статусу та режиму чорноморських проток у XVIII-XIX століттях....	127
Козаченко Є. Створення і реалізація універсальної юрисдикції міжнародного кримінального суду	131
Бровко О. Міжнародний звичай у контексті міжнародного правотворчого процесу. Співвідношення між загальним та локальним звичаєм.....	134
Павко Я. Міжнародно-правові погляди періоду виникнення науки міжнародного права.....	137
Токарський Б. Формування міжнародного звичаю у сучасному міжнародному праві.....	140
Цірат К. Міжнародно-правова оцінка незалежності південного Судану.....	143
Внукова А. Міжнародно-правові засоби боротьби із дитячою порнографією в мережі Інтернет.....	146

ПОРІВНЯЛЬНЕ І ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

Буквич А. Співвідношення колізійних норм Гаазької Конвенції з цінних паперів та деяких Директив з цінних паперів Європейського Союзу. Особливості їх застосування....	154
---	-----

Дика Д. Національні правозахисні системи та Європейський суд з прав людини.....	157
Дідовець О. Особливості статусу суддів та формування суддівського корпусу в Україні (порівняльний аспект).....	159
Кривецька О. Особливості реалізації правових актів Європейського Союзу в законодавстві Німеччини у сфері правового регулювання таймшерингових відносин.....	162
Матіяш О. Скасування в Україні конституційної реформи 2004 року.....	165

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Шершньова О. Проблеми колізійного регулювання відносин утримання в міжнародному приватному праві.....	168
Супрун Д. Порівняння договору франчайзингу та комерційної концесії.....	171
Коннова Т. Відповідальність інтернет-провайдерів за порушення авторських прав третіми особами.....	174
Федченко Д. Принципи УНІДРУА, як збірник уніфікованих норм законодавства у галузі договірних відносин.....	176
Невмержицька Г. Проблемні аспекти правового регулювання усиновлення іноземними громадянами українських дітей.....	178
Іванчук К. Порівняльно-правове дослідження приєднання акціонерних товариств в Україні та Німеччині.....	181
Смолин Я. Порядок укладення міжнародного договору купівлі–продажу.....	184

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 98

(Частина I)

Засновано 1996 року.

Засновник: Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свідоцтво про державну реєстрацію: К1 № 292 від 05.11.1998 р.

Науковий редактор: д-р екон. наук, проф. Шнирков О. І.

**Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Протокол № 9 від 26 квітня 2011 року.**

Підписано до друку 27.04.2011.

Наклад 1000 прим.

Відділ оперативної поліграфії
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тел. 483–11–25